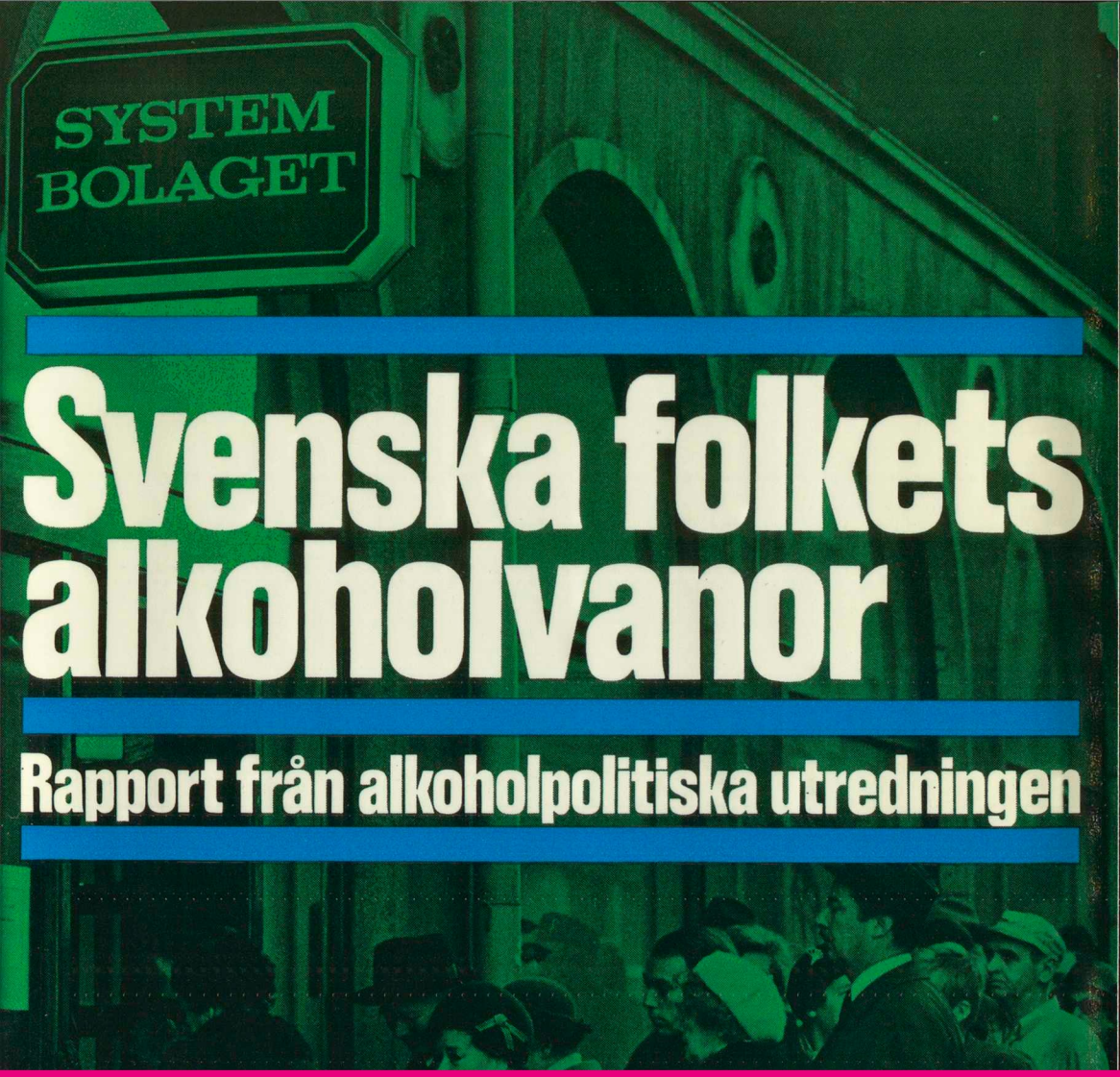

Svenska folkets alkoholvanor

Rapport från alkoholpolitiska utredningen

Stockholm 1971

SOU 1971:77

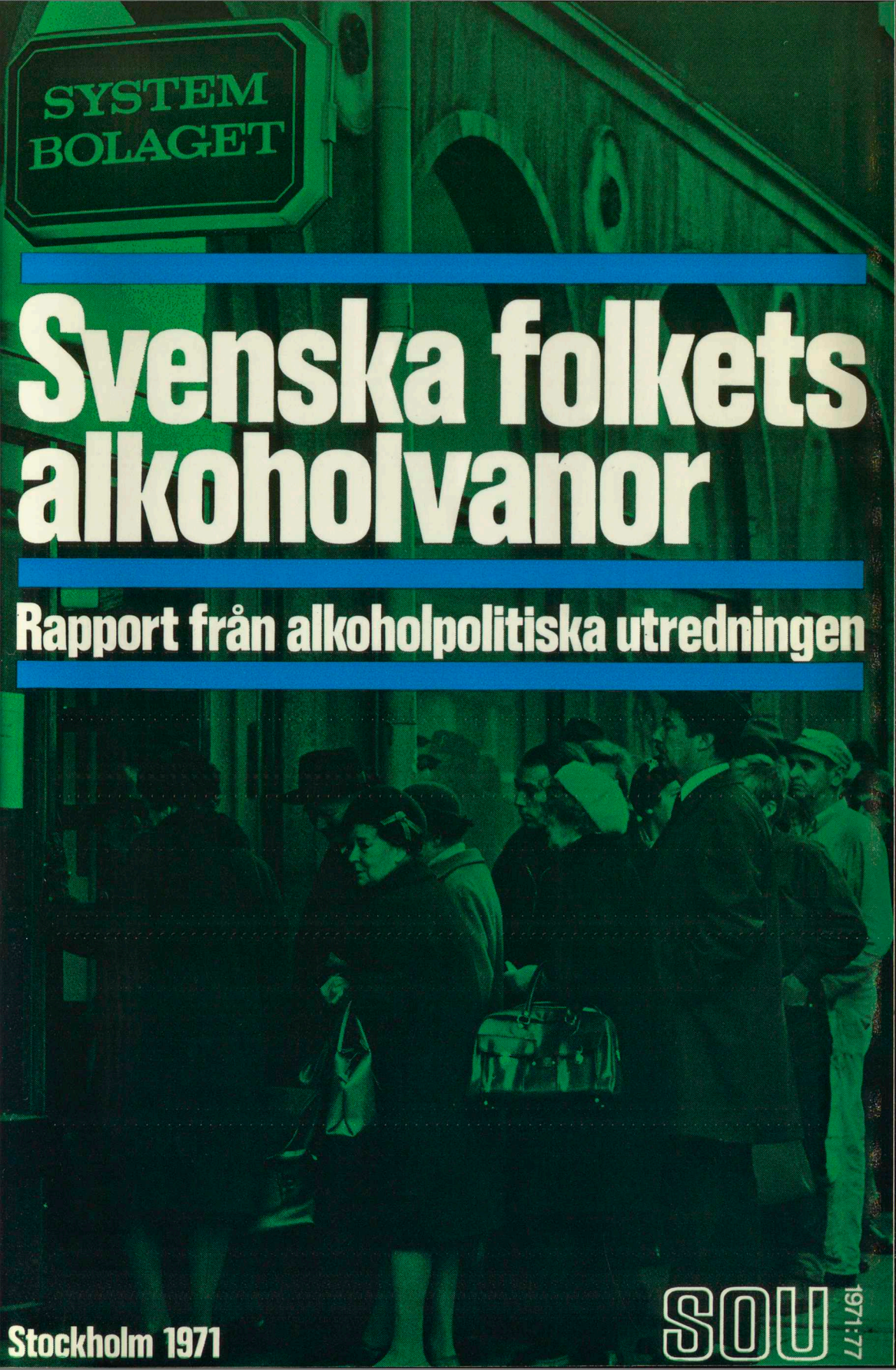

Svenska folkets alkoholvanor

Rapport från alkoholpolitiska utredningen

Stockholm 1971

SOU 1971:77

Statens offentliga utredningar
1971:77
Finansdepartementet

Svenska folkets alkoholvanor

Rapporter från försök och undersökningar i alkoholpolitiska utredningens regi

Stockholm 1971

ISBN 91-38-00019-9

ESSELTE TRYCK, STOCKHOLM 1971

Innehåll

Till Statsrådet och chefen för finansdepartementet

Alkoholpolitiska utredningen (APU) har genom sina direktiv fått i uppdrag att göra en översyn av nykterhets- och alkoholpolitiken. I uppdraget ingår bl. a. att närmare granska effekterna av 1954 års reform på det alkoholpolitiska området. Vidare skall APU belysa prispolitikens samband med alkoholkonsumtionen och kartlägga olika samhällsgruppers alkoholvanor, och då särskilt ungdomens.

Det stod redan på ett tidigt stadium av APUs arbete klart, att befintliga forskningsresultat var otillräckliga som faktaunderlag och att därför ytterligare material behövde insamlas. APU tog då initiativ till en rad undersökningar och försök på alkoholområdet. I denna och en följande volym presenteras de nu färdigställda rapporterna från dessa undersökningar och försök.

Huvuddelen av de i denna volym publicerade rapporterna behandlar sociologiska undersökningar, vilka har letts av universitetslektorerna Tom Nilsson och Per-Gunnar Svensson, bägge knutna till hygieniska institutionen på Karolinska institutet och omgivningshygieniska avdelningen, statens institut för folkhälsan. I det förberedande planeringsarbetet har också docent Erland Jonsson, sociologiska institutionen vid Stockholms universitet, deltagit.

Projektledarna Nilsson och Svensson har svarat för genomförandet av de två vane- och attitydundersökningarna på riksrepresentativa urval, RUS och UNG. Delar av den teoretiska ramen för de båda undersökningarna presenteras i två uppsatser, som utgör sammanfattningar av Svenssons och fil. lic. Nils-Magnus Björkmans licentiatavhandlingar, vilka behandlar mätning av attityder till alkohol respektive metodik vid insamlandet av data om alkoholbruk. Fil. kand. Björn Hibell har sammanställt data för jämförelsen mellan APUs sociologiska undersökningar och 1944 års nykterhetskommittés motsvarande undersökningar. Hibell och Nilsson har tillsammans genomfört undersökningen om alkoholkonsumtionsvanorna bland värnpliktiga. Denna undersökning har bekostats av medel från försvarshuvudtiteln.

Rapporterna från försöksverksamheten med fri starkölsförsäljning i västra Sverige och måltidsfri spritutskänkning m. m. har utarbetats inom dåvarande kontrollstyrelsen under ledning av byrådirektör John Collett. Försöket med inköpsregistrering i Gävleborgs län genomfördes av APU i samarbete med Systembolaget AB, som även svarade för kostnaderna i samband därmed. Som särskild expert för planläggning och genomförande av försöket medverkade intendent Lennart Ragnarsson och rapporten om försöket har utarbetats av byrådirektör Collett. Undersökningen om sambandet mellan alkoholmissbruk och vissa sociala förhållanden, som genomförts inom kontrollstyrelsen, har bekostats genom anslag från Systembolaget AB. I arbetet, som letts av byrådirektör Collett, har förste aktuarie Gunnar Lindqvist medverkat.

I en kommande volym skall APU pre-

sentera de undersökningar av efterfrågan på rusdrycker, som genomförts av statistiska institutionen vid Uppsala universitet under ledning av professor Herman Wold.

Till rapporten om försöket med fri försäljning av starköl har ledamoten, direktör Rune Hermansson fogat ett särskilt yttrande, vilket återfinns i anslutning till nämnda rapport.

Stockholm den 8 oktober 1971

Sigurd Lindholm

/Sven-Gunnar Carlsson

1 Svenska folkets alkoholvanor och alkoholattityder — RUS (Riksundersökningen)

Tom Nilsson och Per-Gunnar Svensson

Innehåll

1 Inledning och sammanfattning av resultaten

1.1 *Inledning*

Enligt direktiven för alkoholpolitiska utredningen (APU) skall utredningen beakta alla spörsmål som är av betydelse för alkohol- och nykterhetspolitiken. Bland annat omnämnes särskilt att en kartläggning borde ske av olika samhällsgruppers alkoholvanor och därvid speciellt ungdomarnas och kvinnornas vanor. Vidare borde utlandsresornas betydelse för attitydförändringar och ändringar av konsumtionsvanorna undersökas.

Utredningen beslöt därför att genomföra en empirisk undersökning på ett riksrepresentativt urval. Denna undersökning kallas i fortsättningen RUS (RiksUnderSökningen). Eftersom tonvikten lagts vid beskrivning av vissa alkoholbeteenden föll det naturligt att genomföra en undersökning av deskriptiv natur.

Syftet med undersökningen var att belysa följande områden.

- Alkoholkonsumtionsvanor
- Alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändringar
- Attityder till alkoholbruk
- Missbruk och konsumtion av smuggelsprit och hemgjorda alkoholdrycker

Alkoholkonsumtionsvanorna borde få en detaljerad belysning. Undersökningen skulle bl. a. belysa följande frågor för varje individ i undersökningsmaterialet. Hur ofta sker alkoholkonsumtion? Hur mycket konsumeras? När sker konsumtionen och i vilka sammanhang? Vilken typ av alkohol konsumeras? Hur skiljer sig vanorna mellan olika åldersgrupper, män och kvinnor, olika sociala klasser, mellan tätort och glesbygd och i olika regioner i landet?

Alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändring borde belysas ur följande aspekter. Vilka faktorer har betydelse för ändringar av konsumtionsvanorna? Vilken betydelse har föräldrahemmet för utvecklingen av konsumtionsvanorna? Vilken betydelse har utlandsresor för ändringar i konsumtionsvanorna? Hur förändras alkoholvanorna med åldern?

Attityder till alkoholbruk och inställningen till samhällets alkoholpolitik borde få en ingående belysning. Av intresse var även att studera attityder i olika befolkningsgrupper. Dessutom borde inställningen till vissa konkreta alkoholpolitiska åtgärder kartläggas.

Inom ramen för undersökningen föll även en kartläggning av missbruket. Hur många personer är storkonsumenter? I vilka grupper är storkonsumtionen vanlig? Hur ofta förekommer berusningskonsumtion? För hur många är alkoholkonsumtion ett problem? Hur vanlig är förtäring av alkohol före bilkörning och konsumtion av smuggelsprit?

1.2 *Sammanfattning av resultaten*

Undersökningen genomfördes som stickprovsundersökning och omfattade ett representativt urval av befolkningen i åldrarna 15–70 år. På grundval av resultaten från en omfattande metodstudie, i vilken det bland annat gjordes en jämförelse mellan enkät- och intervjumetodens lämplighet vid insamling av data om alkoholbruk, ansåg man att enkätmetoden var den metod som i detta fall var den mest lämpliga att använda. Således genomfördes undersökningen i form av postenkät. Fältarbetet utfördes under perioden oktober 1967–januari 1968.

Undersökningen omfattade ca 3 200 personer av vilka svar erhölls från 80 %. Bortfallet uppgick sålunda till 20 %. För att få uppgifter om den effekt bortfallet haft på materialets representativitet, genomfördes en intervjuundersökning på ett slumpmässigt urval ur bortfallet. Dessutom jämfördes undersökningsmaterial och bortfall med avseende på registrerade fylleriförseelser. En grundlig analys av bortfallet har gjorts. Av denna analys framgår att bortfallet skiljer sig från undersökningsmaterialet med avseende på variabler som socialgrupp, ålder (endast männen), attityder till alkoholkonsumtion (endast männen), debutålder för starkspritkonsumtion (endast kvinnorna) samt registrering för fylleriförseelse. Ett flertal studerade variabler visar ingen skillnad mellan bortfall och undersökningsmaterial.

En beräkning av bortfallets betydelse för generaliseringar på grundval av undersökningsmaterialet ger vid handen att bortfallet maximalt kan påverka procentsiffrorna ca 2 enheter och i de flesta fall i ännu mindre utsträckning. I de fall samband mellan olika variabler studeras eller då materialet uppdelas på undergrupper torde bortfallet ha mindre betydelse.

En genomgående tendens i materialet är att männens uppgivna alkoholkonsumtion är större än kvinnornas. Männens konsumtion är ungefär 4 gånger så stor som kvinnornas konsumtion. Drygt var tionde man och ungefär var fjärde kvinna är icke-konsument. 6 procent av männen har en stor konsumtion (minst 10 liter alkohol 100 % per år enligt deras egen uppskattning) mot 0 procent av kvinnorna. Både männens och kvinnornas alkoholkonsumtion är störst i åldern 21–30 år och sjunker sedan med stigande ålder.

När man studerar den uppgivna konsumtionen av olika alkoholsorter framgår att vinkonsumtion är ungefär lika vanlig bland män som bland kvinnor. Vinkonsumtionen är speciellt vanlig bland ungdomar under 25 år. Öl- och spritkonsumtionen är störst bland männen i åldrarna under 45 år.

Konsumtionsstorleken samvarierar även med socialgruppstillhörighet. Konsumtionen är större i socialgrupp I än i socialgrupperna II och III. Även årsinkomsten samvarierar med konsumtionen så att de som konsumerar stora mängder oftast återfinns i högre inkomstskikt.

Konsumentandelen varierar mellan olika delar av landet. Områden med stor andel konsumenter är Stockholmsområdet inklusive Uppland och Västmanland, Göteborgs- och Malmöområdena. Områden med liten andel konsumenter är Jönköpings län samt sydligaste och nordligaste Norrland. Stora variationer i konsumtionen förekommer även mellan olika ortstyper. Storstäderna har den största andelen konsumenter samt en större andel storkonsumenter. Konsumtionen är lägre i övriga städer och tätorter och lägst på landsbygden.

Materialet har gett vissa möjligheter att beräkna olika konsumentgruppers andelar av hela konsumtionen. De 10 procent av männen som har högst konsumtion svarar för ca 40 procent av männens totala konsumtion. De 50 procent av männen som konsumerar mest svarar för 90 procent av den totala manliga konsumtionen. Beträffande den kvinnliga konsumtionen, så svarar en ännu mindre grupp för 90 procent av kvinnornas totala konsumtion.

Dryckesmiljön har studerats genom att ställa frågor om hur dryckessituationen vanligtvis gestaltar sig. Allmänt kan sägas att dryckesmiljön för vin- och spritkonsum-

tionen visar stora likheter. Den vanligaste platsen för både vin- och spritkonsumtion är i hemmet, antingen i det egna hemmet vid besök av vänner eller vid besök hemma hos vänner. De unga har mer sällan uppgivit konsumtion i bostaden. Detta uppvägs av att de oftare uppgivit konsumtion i föräldrahemmet. Konsumtion i den egna bostaden är vanligare i socialgrupp I–II än i socialgrupp III. Restaurangkonsumtion är vanligare bland personer under 45 år samt bland personer som tillhör socialgrupp I–II.

Då det gäller hur sällskapet är sammansatt vid vin- och spritkonsumtion har fler än fyra av fem individer uppgivit att konsumtionen vanligen sker tillsammans med vänner. I åldrar över 25 år är det vanligare än bland yngre att man dricker sprit i sällskap med släktingar. Personer i socialgrupp I–II har oftare än personer i socialgrupp III uppgivit konsumtion tillsammans med nära släktingar.

Av enkätsvaren framgår att spritdebuten för de manliga konsumenterna i genomsnitt sker i 18-årsåldern, medan de kvinnliga konsumenterna debuterar ett par år senare. En tendens finns att de unga i materialet debuterat tidigare än de medelålders (26–45 år) som i sin tur har debuterat tidigare än de äldre. Det är tveksamt om man skall tolka dessa data så att debuten numera sker tidigare än förr, eftersom de erhållna uppgifterna bl. a. kan ha påverkats av minnesfel hos de äldre. Glömskefaktorn kan dock ej förklara att den nu uppgivna årskonsumtionen är större för dem som debuterat tidigare än för de som har en senare debut. Åldern vid första tillfälle då man känt sig påverkad av alkohol tenderar att infalla något senare än spritdebuten.

Det finns en större andel spritkonsumenter i materialet än vad det uppges ha funnits bland respondenternas föräldrar under deras uppväxttid. Speciellt stor är skillnaden mellan olika generationer bland kvinnorna. I den äldre generationen kvinnor var 20 procent konsumenter mot 70 procent i den yngre. Siffrorna är dock ej helt jämförbara eftersom uppgifter om föräldragenerationen ej kan anses vara representativa för hela denna generation. Ett klart samband finns mellan egen konsumtion och föräldrarnas konsumtion. Ju större respondentens konsumtion är desto större är sannolikheten att respondentens föräldrar var alkoholkonsumenter.

Ett liknande samband existerar också mellan egen konsumtionsstorlek och om man blivit bjuden på alkoholdrycker i hemmet under uppväxtåren. Förhållandevis fler storkonsumenter än övriga konsumenter har blivit bjudna på alkohol i hemmet. Detta gäller i större utsträckning för socialgrupperna I–II än för socialgrupp III samt i större utsträckning för de unga än för åldersgruppen 26–45 och de äldre. Bland kvinnorna är det relativt sett vanligare att de unga blivit bjudna på alkohol i hemmet under uppväxtåren.

Konsumtionsförändringarna under de senaste 10 åren har studerats genom att respondenterna fått besvara frågan om de tycker att den egna vin- eller spritkonsumtionen ökat eller minskat. I åldern 26 år och äldre har kvinnorna i större utsträckning uppgivit en ökning än en minskning av vinkonsumtionen. Skillnaden mellan de båda grupperna är 8 procent. För männen är denna skillnad 2 procent. De flesta har dock uppgivit att konsumtionen varit oförändrad. Om man något oegentligt kallar skillnaden mellan andelen som ökat sin konsumtion och andelen som minskat sin konsumtion för relativ ökning respektive relativ minskning, kan konstateras en kraftigare relativ ökning i de lägre åldrarna, i socialgrupp I samt i grupper med hög nuvarande konsumtion. Samma tendenser erhålls för spritkonsumtionen. Här är dock skillnaden mellan män och kvinnor större. För kvinnorna gäller att den relativa ökningen är 2 procent. För männen är skillnaden mellan dem som minskat sin konsumtion och dem som ökat sin konsumtion 16 procent dvs. en relativ minskning med 16 procent.

De som ökat sin vinkonsumtion har som skäl till detta i stor utsträckning uppgivit priset samt påverkan av vänner. Även de som minskat sin konsumtion har ofta upp-

givit priset som orsak. Påverkan från goda vänner har spelat roll för att öka spritkonsumtionen. I den lägsta åldersgruppen har åldern angivits som orsak till ökad spritkonsumtion av var tredje till var fjärde person.

En speciell analys har utförts för att studera om en kompensation ägt rum mellan vin- och spritkonsumtionen så att ökad vinkonsumtion kompenseras av en minskad spritkonsumtion. Av resultaten framgår att de två alkoholsorterna samvarierar, så att t. ex. en ökning av vinkonsumtionen sammanhänger med en ökad spritkonsumtion. I de få fall en kompensation ägt rum tenderar vinökningen att ske på bekostnad av en minskad spritkonsumtion. Det omvända förhållandet är mycket sällsynt.

Attitydskalan består av 14 påståenden och är en summationsskala av Likerttyp. En analys av de påståenden som ingår i skalan visar att dessa sinsemellan är relaterade till varandra på ett sådant sätt att det finns skäl att anta att skalan är relativt endimensionell och således enbart mäter en sak – attityden till alkoholbruk och samhällets alkoholpolitiska åtgärder.

Sammanfattningsvis kan konstateras att attitydskalan visar samband med ålder och kön så att äldre män har en mindre tillåtande attityd till alkoholbruk än grupperna unga och »medelålders». För kvinnorna gäller att de äldre är mest avvisande, mellanåldrarna därnäst och de unga minst avvisande. Männen tenderar att vara mer tillåtande än kvinnorna.

Ogifta är mindre avvisande till alkoholkonsumtion än gifta. Detta är dock i viss mån åldersbetingat.

Födelseorten har ett samband med attityden till alkohol. Skillnader föreligger mellan olika län. De som är bosatta i län med få alkoholkonsumenter tenderar att ha en mer avvisande attityd till alkohol än de som är bosatta i län med hög andel alkoholkonsumenter.

Skillnader i attityder föreligger mellan personer med olika utbildning. Attitydskalan uppvisar ett relativt lineärt samband med utbildning så att personer med högre teoretisk utbildning tenderar att ha en mer tillåtande attityd. Detta gäller för både män och kvinnor.

Bland konsumenterna föreligger ett samband mellan årskonsumtionens storlek och attityd till alkohol så att de med större konsumtion har en mer tillåtande attityd.

Då man delar upp materialet efter faderns alkoholkonsumtion – om fadern var konsument eller ej – erhålls fler personer med en tillåtande attityd i den grupp vars fäder var konsumenter. Detta gäller för både män och kvinnor.

Det förhållandet att man blivit bjuden på alkoholdrycker i hemmet under ungdomsåren visar samband med attityden till alkohol. De som blivit bjudna i hemmet är mer tillåtande än de som ej blivit bjudna i hemmet. Av dem som bjudits på alkohol har de en mer tillåtande attityd som bjudits före 16 års ålder. Detta samband gäller för både män och kvinnor.

Nästan samtliga av de redovisade variablerna uppvisar således samband med attitydskalan.

Slutligen har några attitydfrågor redovisats som gäller inställningen till prissättningen på alkoholdrycker – för hög, lagom, för låg – samt huruvida man anser att alkoholdrycker bör få försäljas i livsmedelsbutiker. Dessa frågor har ställts beträffande starköl, vin och starksprit. För dessa frågor gäller att kvinnorna var mer negativa än männen till försäljning i livsmedelsbutiker och mindre negativa till prissättningen. Yngre var mer negativa till prissättningen och mer positiva till försäljningen i livsmedelsbutiker. Storkonsumenterna ansåg i större utsträckning än de med låg konsumtion att priserna var för höga och att man borde tillåta mer allmän försäljning av alkoholdrycker.

Beträffande försäljning av alkoholdrycker i livsmedelsbutiker gäller att man genomgående var mer positiv till starkölsförsäljning än till vinförsäljning samt mer positiv till vin- än till spritförsäljning.

En detaljredovisning av svaren på attitydfrågorna har gjorts i bilaga 3.

Olika aspekter av storkonsumtion har behandlats. Eftersom männen är konsumenter i större utsträckning än kvinnorna, och även har en genomsnittligt större konsumtion, ställer det sig naturligt att männen även har fler tillfällen med storkonsumtion. Med storkonsumtionstillfällen avses tillfällen med en konsumtion av minst 1/2 flaska starksprit eller 1/1 flaska vin. Storkonsumtionstillfällen är vanligare bland unga än bland personer i åldern 25–45 år och relativt ovanliga bland äldre. Av de unga männen har över hälften angett att de haft storkonsumtionstillfällen under senaste året mot ca 1/4 av de äldre männen.

Storkonsumtionens åldersvariationer stämmer också med den officiella fylleristatistiken där man finner samma skillnader mellan män och kvinnor. De unga männen har relativt sett fler fylleriförseelser än de äldre.

Samma tendenser som gäller för storkonsumtionstillfällen gäller även då man studerar påverkan, baksmälla och förekomst av återställare dagen efter.

Studerar man yttre påtagliga effekter av alkoholkonsumtionen, uppger 4–5 procent av männen att de haft problem på grund av alkoholkonsumtionen. Motsvarande siffra för kvinnorna är lägre än 1 procent. Det vanligaste alternativet man angivit är fylleriförseelser, vilka är vanligare bland de unga männen. Mindre än 1 procent av männen uppger att de fått läkarvård på grund av alkoholproblem.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den grupp, som kan klassificeras som alkoholmissbrukare på grund av ovannämnda kriterier, torde omfatta ca 2–3 procent av männen i materialet. Andelen personer med vissa alkoholproblem torde dock vara större. Dessa slutsatser grundas främst på uppgifter om bruk av återställare och uppgivna problem på grund av alkoholbruk. Missbrukarna bland kvinnorna är betydligt färre än bland männen.

Slutligen har konsumtion i samband med bilkörning och konsumtion av smuggelsprit studerats.

Ungefär var åttonde bilförare har kört bil trots att han eller hon ansett sig ha varit alkoholpåverkad. Alkohol vid bilkörning har uppgivits i större utsträckning av männen, och bland männen framför allt av ungdomar och av personer med stor konsumtion. En större andel personer i socialgrupp I–II än i socialgrupp III har sagt sig ha använt alkohol i samband med bilkörning.

Då det gäller konsumtion av smuggelsprit har 10 procent av männen och 3 procent av kvinnorna uppgivit att de haft en sådan konsumtion under året. Smuggelkonsumtionen är vanligare bland ungdomar och bland personer med stor alkoholkonsumtion. Beträffande hembränd sprit eller hemgjort vin tycks dessa alkoholdrycker ej ha någon större omfattning. Endast ett par procent av undersökningsmaterialet har druckit hembränd sprit medan var sjätte person druckit hemgjort vin under året.

Validiteten (giltigheten) hos materialet har studerats genom att dels jämföra enkätrespondenter med och utan fylleriförseelser med avseende på svar på vissa frågor om deras alkoholkonsumtion, dels jämföra verkliga fylleriförseelser med uppgivna fylleriförseelser.

Tanken bakom den första jämförelsen är att de som manifesterat en extrem alkoholkonsumtion genom att ha begått fylleriförseelser även bör uppge högre konsumtion, fler berusningstillfällen, mer positiva attityder till alkohol etc. Resultaten visar att skillnader i denna riktning finns för åtta av nio studerade variabler. Beträffande fylleriförseelser är överensstämmelsen tämligen god mellan respondenternas egna uppgifter och uppgifter hämtade ur register.

2 Undersökningens uppläggning och genomförande

Under denna rubrik skall den använda metodiken presenteras. Eftersom undersökningsmetodiken valts på grundval av resultatet från en tidigare metodstudie skall denna kortfattat refereras. Vidare presenteras det formulär som användes i undersökningen.

Beträffande undersökningens genomförande redovisas bl. a. utsändningsplan, svarsfrekvenser och bortfall. Bortfallet har utförligt analyserats för att ge underlag för en bedömning av resultatens tillförlitlighet. Avslutningsvis diskuteras representativiteten hos undersökningen samt möjligheterna att generalisera utifrån resultaten.

2.1 *Erfarenheter från metodstudien*

Undersökningens uppläggning har varit beroende av en tidigare metodstudie[1] där en jämförelse gjordes mellan enkät- och intervjumetodik vid insamling av alkoholkonsumtionsdata. Metodstudien genomfördes i början av år 1967. Den omfattade 1 012 personer i åldrarna 15–70 år varav hälften fick besvara ett frågeformulär och hälften intervjuades. Resultatet av undersökningen gav vid handen att man för flertalet av de studerade variablerna ej kunde påvisa några skillnader mellan metoderna. Undersökningen omfattade frågeställningar som är vanliga i en deskriptiv undersökning av alkoholkonsumtionen. I de fall man kunde konstatera skillnader mellan metoderna gällde detta huvudsakligen extrema konsumtionsbeteenden (beteenden av mer känslig natur såsom frekvens storkonsumtion, återställare etc). Sålunda visade det sig att större andelar i enkäten än i intervjun uppgav dessa slag av alkoholbeteenden.

En bedömning av resultatens validitet gav vid handen att endast små kvalitetsskillnader föreligger mellan de båda metoderna. Bortfallet i intervjuundersökningen var lägre än bortfallet vid enkäten. Emellertid kunde man för båda metoderna konstatera att det förelåg en viss selektivitet i bortfallet. Man kunde inte påvisa för någon av metoderna att bortfallet skulle innehålla en större andel storkonsumenter mätt med registrering för fylleriförseelse.

Om man jämför fältarbetskostnaderna för de två metoderna finner man att intervjumetoden ställer sig ca 5 gånger dyrare än enkätmetoden. Intervjukostnaden stiger i takt med populationens geografiska utbredning. Kostnaden för en postenkät är i detta fall konstant.

På grundval av nämnda resultat beslöts att genomföra riksundersökningen i form av postenkät.

I metodstudien behandlades även andra problem av metodologisk karaktär. Undersökningen användes exempelvis för att utpröva en skala för mätning av attityden till

[1] Alkoholvaneundersökning, Stencil 1967, eller En jämförelse mellan enkät- och intervjumetodik vid insamling av data om alkoholbruk; Björkman, N-M. Stockholm 1969.

alkohol och samhällets alkoholpolitik (se avsnittet om attityder 3.3).

En prövning gjordes även av olika metoder att konstruera enkätfrågor. Främst studerades möjligheterna att använda komplexa frågor av typen:

Då Ni drack starksprit under senaste året skedde detta

	De flesta gånger-na	Någon el. några gånger	Ingen gång
Ensam	☐	☐	☐
Med make, föräldrar eller barn	☐	☐	☐
Med övriga släktingar	☐	☐	☐
Med arbetskamrater	☐	☐	☐
Med vänner och bekanta	☐	☐	☐
Med någon annan	☐	☐	☐

Frågor av denna tvådimensionella typ visade sig mindre lämpade att använda i ett enkätformulär. Det blev ett stort internt bortfall på dessa frågor.

Komplexa frågor har därför i möjligaste mån undvikits vid konstruktion av enkätformuläret i riksundersökningen.

2.2 *Frågeformuläret*

Undersökningens syfte var huvudsakligen deskriptivt och följande aspekter på konsumtionen har i huvudsak belysts.

- Alkoholkonsumtionsvanor
- Alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändring
- Attityder till alkoholbruk och inställning till samhällets alkoholpolitiska åtgärder
- Alkoholmissbruk, trafikonykterhet och konsumtion av smuggelsprit

Konsumtionsvanorna har studerats genom att tillfråga respondenterna hur deras genomsnittliga konsumtion varit under »senaste året». De alkoholsorter som beaktats i undersökningen är öl (ej lättöl), lättvin, starkvin, starksprit. För varje alkoholsort har formuläret innehållit frågor om dryckesfrekvensen och den genomsnittligt konsumerade kvantiteten. Utöver detta har frågor ställts för att belysa i vilka sammanhang samt med vilka personer det vanligtvis förekommer att man dricker de olika sorterna.

Alkoholkonsumtionens utveckling belyses genom frågor om föräldrarnas konsumtionsvanor, om man blev bjuden på alkohol i hemmet under uppväxttiden och ålder när man gjort sin alkoholdebut. Dessutom har respondenterna tillfrågats om de förändrat sin konsumtion under de senaste 10 åren så att de dricker mer eller mindre nu än tidigare.

Attityder till alkoholbruk har bl. a. studerats med hjälp av en speciellt konstruerad attitydskala som omfattar 14 påståenden om alkoholkonsumtion och alkoholpolitiska åtgärder. Dessutom har respondenterna fått ta ställning till ett antal frågor om direkta alkoholpolitiska åtgärder såsom försäljningsform och prissättning.

Alkoholmissbruk har studerats genom att fråga om frekvensen storkonsumtionstillfällen, alkoholvanor enligt egen bedömning, påverkningsfrekvens, baksmällefrekvens, återställare. Dessutom har frågor ställts om man fått problem av något slag på grund av alkoholkonsumtion. Frågor har även ställts om alkoholkonsumtion i samband med bilkörning och om konsumtion av smuggelsprit.

Formuläret i sin helhet framgår av bilaga 6.

2.3 *Undersökningens genomförande*

Riksundersökningen genomfördes på ett slumpmässigt urval av befolkningen i åldrarna 15–70 år. Valet av åldersgrupper är beroende av det förhållandet att barn under 15 år, åtminstone vid denna undersöknings genomförande, och åldringar svarar för en ringa del av den totala alkoholkonsumtionen. Urvalet drogs ur SCBs basurval och omfattade ca 3 200 personer.

Undersökningen som genomfördes som postenkät påbörjades den 10 oktober 1967 och fältarbetet avslutades i början av januari månad 1968. Enkäten genomfördes enligt följande utsändningsmodell:
dag 0 första utsändningen; introduktions-

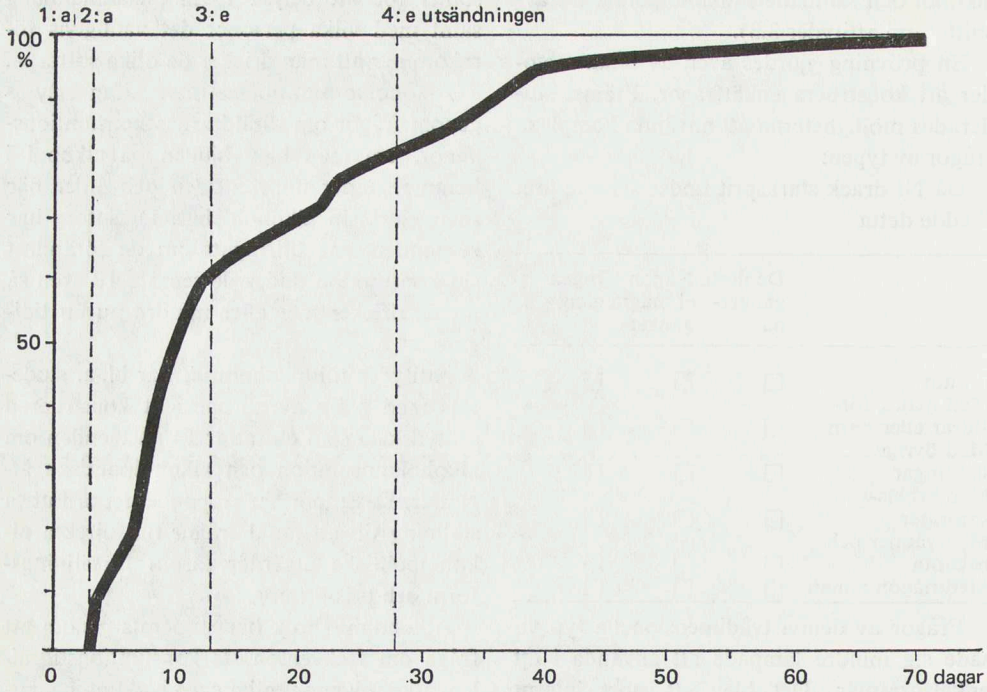

Figur 1. Svarsfrekvens i procent av totala antalet som besvarat enkäten.

brev + formulär

dag 3 andra utsändningen; påminnelsebrev till samtliga

dag 13 tredje utsändningen; påminnelsebrev till de som ej svarat

dag 28 fjärde utsändningen; påminnelsebrev + formulär.

Denna modell har erfarenhetsmässigt visat sig ge ett gott resultat, och har prövats vid tidigare undersökningar vid sociologiska sektionen, Statens institut för folkhälsan.

Den effekt de olika påminnelserna hade och den takt i vilken enkätsvaren inkom kan utläsas av figur 1.

Av figur 1 framgår att de flesta, (95 procent av respondenterna) svarade inom en dryg månad räknat från 1:a utsändningen. Effekten av påminnelserna kan registreras efter 4–5 dagar.

För att minska det interna bortfallet skickades ett nytt formulär till de respondenter som lämnat någon fråga obesvarad. Dessa ombads att komplettera sitt svar på den eller de resterande frågorna. Genom detta förfaringssätt erhölls kompletteringar av bristfälligt ifyllda formulär i 938 fall, vilket medförde en väsentlig minskning av det interna bortfallet.

2.4 *Analys av bortfallet*

Eftersom undersökningen genomfördes i enkätform fanns det anledning att förmoda att bortfallet skulle bli tämligen stort. När man genomför en postenkät är man ju helt beroende av respondenternas goda vilja att samarbeta med undersökningsledningen och man har då inte heller någon intervjuare till hands som kan övertala respondenten att ställa sig till förfogande.

I allmänhet tenderar bortfall att uppträda selektivt så att de som ej svarar tenderar att skilja sig i väsentliga avseenden från dem som svarar. Detta gäller speciellt då man berör förhållanden som kan uppfattas som »känsliga» för respondenten. Vissa alkoholbeteenden kan utgöra bra exempel på sådana »känsliga» förhållanden.

Totalt urval 3 194 personer	
Enkätrespondenter 2 534 personer, dvs. ca 80 procent	Övrigt bortfall 577 personer
Bortfallsintervju 83 personer	Totalt bortfall 660 personer, dvs. ca 20 procent

Figur 2. Översikt av urval och bortfallsgrupper.

För att få underlag för en bedömning av bortfallets selektivitet, och hur detta inverkar på undersökningsresultaten, har en omfattande bortfallsanalys genomförts. Detaljresultaten av analysen presenteras i bilaga 2. Här nedan skall en sammanfattning av bortfallsanalysen redovisas.

Undersökningen omfattade 3 194 personer. Av dessa erhölls svar från ca 80 procent. Bortfallet uppgick således till ca 20 procent. För att erhålla uppgifter om bortfallet gjordes ett slumpmässigt urval av 98 personer ur bortfallet och av dessa intervjuades sammanlagt 83 personer.

Figur 2 visar de olika svars- och bortfallskategorier som bortfallsanalysen behandlar.

Det finns flera tänkbara orsaker till att personerna i bortfallet skulle skilja sig från de personer som besvarat enkäten. Ett skäl till skillnader är att sådana personer som uppvisar »avvikande» konsumtionsbeteenden skulle vara mindre benägna att besvara enkäten än de som uppvisar »normal»-beteenden. Sålunda kan man förvänta sig att personer med hög konsumtion skulle vara mindre benägna att besvara enkäten än personer med normal konsumtion. En annan grupp som också kunde förväntas ha besvarat enkäten i liten utsträckning är icke-konsumenterna som bör ha liten motivation att besvara frågor om storleken och strukturen av sin alkoholkonsumtion. Man kan också förvänta sig att bortfallet skall skilja sig från undersökningsmaterialet då det gäller variabler som ålder, civilstånd etc.

Den bortfallsanalys som har gjorts grundar sig på följande tre jämförelser.

a. *Jämförelse mellan enkätrespondenter och totala bortfallet*

Vid denna jämförelse är man begränsad till att studera de få variabler man i bortfallsgruppen har uppgifter om. Eftersom urvalet är draget från mantalslängderna kan man erhålla uppgifter om ålder, kön och civilstånd. I dessa längder finns också yrkesuppgifter som ger underlag för en indelning av personerna i socialgrupper. Erfarenhetsmässigt kan man konstatera att om bortfallet uppvisar skillnader i fördelningen på dessa bakgrundsvariabler jämfört med undersökningsmaterialet, så föreligger även med stor sannolikhet skillnader vad beträffar undersökningsvariablerna.

b. *Jämförelse mellan enkät- och intervjurespondenter*

Denna jämförelse ger möjligheter att studera skillnader även med avseende på undersökningsvariablerna.

c. *Kontroll av andelen registrerade för fylleri i enkät- respektive bortfallsmaterialet*

Genom denna jämförelse får vi möjlighet att konstatera om bortfallet innehåller fler personer med manifesterat alkoholmissbruk.

Sammanfattning av bortfallsanalysen

En sammanfattning av resultaten presenteras i tabellerna 1–4. Jämförelserna har genomförts separat för män och kvinnor. Genomgående har X^2-analys använts för att statistiskt testa om de olika grupperna skiljer sig sinsemellan beträffande de undersökta variablerna. Om en statistisk skillnad erhållits anges de signifikanta p-värdena[1] i tabellen.

Tabell 1 visar att för männen föreligger skillnader mellan respondentgruppen och bortfallsgruppen för variablerna ålder och socialgrupp. Skillnaden innebär att männen i bortfallet tenderar att vara äldre och tillhöra lägre socialgrupper än de män som be-

[1] P-värden avser sannolikheten för att den funna avvikelsen beror på slumpen.

Tabell 1. Jämförelse mellan enkätrespondenter och totala bortfallet. Signifikanta p-värden.

Studerade variabler	Män	Kvinnor
Ålder	0,001	—
Socialgrupp	0,001	0,001
Civilstånd	—	—

svarat enkäten. En motsvarande skillnad för kvinnorna har endast kunnat påvisas för socialgruppsvariabeln där bortfallet tenderar att tillhöra en lägre socialgrupp.

För att studera om de bortfallsintervjuade skiljer sig från bortfallet i övrigt har dessa två grupper jämförts med avseende på de i tabell 1 studerade variablerna. Någon skillnad mellan dessa två material har dock ej kunnat påvisas.

Vissa skillnader kan konstateras mellan enkät- och intervjurespondenterna. De män ur bortfallet som intervjuats skiljer sig i fråga om konsumtion och attityder från enkätrespondenterna. De uppger högre konsumtion och genomsnittligt en mer positiv attityd till alkoholkonsumtion. De intervjuade kvinnorna skiljer sig ifrån dem som besvarat enkäten i två avseenden. De har genomsnittligt gjort sin alkoholdebut något tidigare och uppger även mer positiva attityder till alkohol. Det senare gäller dock

Tabell 2. Jämförelse mellan enkät- och intervjurespondenter. Signifikanta p-värden.

Studerade variabler[1]	Män	Kvinnor
Uppväxtort	—	—
Boendeort	—	—
Andel bjudna på alkohol i hemmet under uppväxttiden	—	—
Debutålder, starksprit	—	0,01
Debutålder, påverkan	—	—
Konsumtionsindex	0,01	—
Andel icke-konsumenter	—	—
Frekvens storkonsumtion	—	—
Attitydpoängsumma	0,001	—
Olämplighetsindex	0,01	0,05

[1] De använda måtten och skalorna definieras närmare i kap. 3.

Tabell 3. Registrerade i bortfall och enkätmaterialet. Procentuell fördelning.

	Män		Kvinnor	
	Enkät	Bortfall	Enkät	Bortfall
Antal	1289	350	1247	310
Registrerade	4,5	12,3	0,3	1,3
Ej registrerade	95,5	87,7	99,7	98,7
Summa	100	100	100	100
P-värde	0,001		—	

endast för ett av attitydmåtten; olämplighetsindex.

Genom kontrollstyrelsens försorg har uppgifter erhållits huruvida de personer som ingår i materialet registrerats för nykterhetsanmärkning under de senaste fem åren. Andelen registrerade bland enkätrespondenterna och bortfallet framgår av tabell 3.

För männen gäller att registrering är mer vanlig i bortfallet än bland enkätrespondenterna. 12,3 procent av männen i bortfallet finns registrerade för alkoholmissbruk i någon form medan motsvarande procentsiffra bland de manliga enkätrespondenterna är 4,5. Andelen registrerade är väsentligt mindre bland kvinnorna än bland männen.

Om de registrerade bland männen i enkät och bortfall summeras och ställs i relation till antalet män som borde ha svarat, utgör de registrerade 6,2 procent av samtliga män i materialet.

Tabell 4. Antal fylleriregistrerade män i enkät- och bortfallsmaterialet. Procentuell fördelning.

Registreringsfrekvens	Registrerade män	
	Enkät	Bortfall
Engångsregistrerade	51,7	26,9
Två eller fler registreringar	48,3	73,1
Summa	100	100
Antal	60	52
P-värde	0,01	

Bortfallets selektivitet med avseende på graden av manifesterat missbruk framgår av tabell 4. Missbruksgraden avser antalet registreringar. Man kan anta att många registreringar är en indikator på högre grad av alkoholmissbruk.

Tabellen visar att registrerade män med fler förseelser är överrepresenterade i bortfallet.

2.5 *Representativitet och generaliserbarhet*

De resultat som redovisas har erhållits i en stickprovsundersökning. Detta innebär att man inte utan vidare kan generalisera till hela Sveriges befolkning. Resultaten kan avvika mer eller mindre från det resultat som skulle ha erhållits om man i stället gjort en totalundersökning; något som ej i detta fall är praktiskt möjligt. Genom att använda ett slumpmässigt urvalsförfarande kan man beräkna, med känd grad av säkerhet, inom vilka gränser populationsvärdena ligger.

I tabell 5 presenteras de gränser inom vilka populationsvärdena med 95-procentig sannolikhet befinner sig.

Tabell 5 kan belysas av ett exempel. Av männen är 12,4 procent icke-konsumenter. Om man nu studerar kolumnen 10/90 (12 % ligger ju närmast 10 %) och följer denna till raden för män, erhålls intervallet ± 2 %. Detta innebär att vi med 95-procentig sannolikhet kan konstatera att, om man ställde samma fråga till samtliga män i befolkningen i åldrarna 15–70 år skulle andelen som klassificerades som icke-konsumenter ligga mellan 10 och 14 procent. Påpekas bör att detta statistiska resonemang gäller under förutsättning, att bortfallet ej har en snedvridande effekt på undersökningsresultaten.

Tabell 6. Statistiskt signifikanta procentuella differenser vid jämförelser mellan subgrupper med varierande storlek.

Gruppens storlek	Skillnaden skall överstiga[1]	
	Vid procenttal omkring 5 eller 95	Vid procenttal omkring 50
100	7	15
200	5	10
300	4	8
400	3	7
500	3	7
600	3	6
800	2	5
1 000	2	5
1 500	2	4
2 000	1	3

[1] Vid 5 % signifikansnivå.

I tabellerna har i flertalet fall inga statistiska mått redovisats. För att underlätta en bedömning, huruvida redovisade skillnader är statistiskt signifikanta eller ej, presenteras i tabell 6 storleken av signifikanta skillnader vid olika procentvärden och olika gruppstorlekar.

Siffran i översta vänstra kolumnen är 7 %. Denna siffra innebär, att då två grupper jämförs och gruppstorleken i båda grupperna är 100 personer samt procentsiffran i den första gruppen är 5 % (eller 95 %), måste procentsiffran i den andra gruppen avvika 7 procentenheter från den första, för att man skall kunna säga att skillnaden är statistiskt signifikant på 5 % nivån. Den signifikanta skillnaden ökar sedan med stigande procentvärden och är störst vid 50 %.

Vid procenttal över 50 % minskar skillnaderna. Osäkerheten i jämförelsen är således störst då de jämförda procenttalen i ge-

Tabell 5. Approximativa konfidensintervall med 95 procent konfidensgrad för enskilda procenttal.

	Procenttal					
	05/95	10/90	20/80	30/70	40/60	50/50
Totalmaterialet	±1 %	±1 %	±2 %	±2 %	±2 %	±2 %
Män	±1 %	±2 %	±2 %	±3 %	±3 %	±3 %
Kvinnor	±1 %	±2 %	±2 %	±3 %	±3 %	±3 %

nomsnitt är 50 %. De siffror som presenteras gäller för grupper av lika storlek. Om två grupper av olika storlek jämförs, rekommenderas att studera tabellen med avseende på den minsta gruppens storlek. I detta fall är de signifikanta skillnaderna mindre än de som presenteras i tabellen.

Som påpekats tidigare kan bortfallet ha en snedvridande effekt och således påverka resultatens generaliserbarhet. Som framgår av tabell 3, där andelen registrerade för fylleriförseelse i enkätmaterialet jämförs med motsvarande andel i bortfallet, får bortfallet i detta extrema fall den betydelsen att enkätsiffran avviker 2 % från det faktiska värdet. I de flesta fall torde dock bortfallets selektivitet ha mindre betydelse och orsaka felkällor av storleksordningen 1 % eller mindre.

I de fall samband mellan olika variabler studeras och då materialet indelas på undergrupper, där den primära avsikten ej är att uppskatta siffror för befolkningen i dess helhet, torde dock bortfallets selektivitet endast ha ringa betydelse.

2.6 *Sammanfattning*

Undersökningen genomfördes som stickprovsundersökning och omfattade ett representativt urval ur befolkningen i åldrarna 15–70 år. På grundval av resultaten från en omfattande metodstudie, i vilken det gjordes en jämförelse mellan enkät- och intervjumetodens lämplighet vid insamling av data om alkoholbruk, ansåg man att enkätmetoden var den metod som i detta fall var den mest lämpliga att använda. Således genomfördes undersökningen i form av postenkät. Fältarbetet utfördes under perioden oktober 1967–januari 1968.

Undersökningen omfattade ca 3 200 personer av vilka svar erhölls från 80 %. Bortfallet uppgick sålunda till 20 %. För att få uppgifter om den effekt bortfallet haft på materialets representativitet genomfördes en intervjuundersökning på ett slumpmässigt urval ur bortfallet. Dessutom jämfördes undersökningsmaterial och bortfall med avseende på registrerade fylleriförseelser. En grundlig analys av bortfallet har gjorts. Av bortfallsanalysen framgår att bortfallet skiljer sig från undersökningsmaterialet med avseende på variabler som socialgrupp, ålder (endast för männen), attityder till alkoholkonsumtion (endast för männen), debutålder för starkspritkonsumtion (endast för kvinnorna) samt registrering för fylleriförseelse. Ett flertal studerade variabler visar ingen skillnad mellan bortfall och undersökningsmaterial.

En beräkning av bortfallets betydelse för generaliseringar på grundval av undersökningsmaterialet ger vid handen att bortfallet maximalt kan påverka procentsiffrorna, räknade på totalmaterialet, ca 2 enheter och i de flesta fall i ännu mindre utsträckning. I de fall samband mellan olika variabler studeras eller då materialet uppdelas på undergrupper torde bortfallet ha mindre betydelse.

3 Resultat av undersökningen

Redovisningen av resultaten har disponerats så att först presenteras data beträffande alkoholkonsumtionsvanorna, därefter belyses alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändring och i ett tredje avsnitt redovisas attityderna till alkohol och inställningen till samhällets alkoholpolitik. Sedan följer vissa resultat som rör missbrukskriterier, trafikonykterhet och konsumtion av smuggelsprit. Avslutningsvis diskuteras resultatens validitet. Varje avsnitt börjar med en allmän presentation av de variabler som använts för att studera beteendet i fråga. Genomgående görs en uppdelning av materialet på män och kvinnor. Efter den allmänna presentationen penetreras dessa data ytterligare genom att materialet uppdelas på relevanta bakgrundsvariabler.

3.1 *Alkoholkonsumtionsvanor*

Konsumtionsvanorna beskrivs huvudsakligen med hjälp av konsumtionsindex som utgör ett sammanfattande mått på konsumtionen under en tidsperiod av ett år. Övriga variabler som studeras är mediankonsumtionen av olika sorter samt konsumtion av olika starkspritsorter.

Till konsumtionsvanorna har även räknats vissa omständigheter, under vilka konsumtionen ägt rum, speciellt miljön vid dryckestillfället. Dryckesmiljön har belysts ur flera aspekter. Den plats där konsumtionen vanligtvis ägt rum har studerats för såväl vin- som spritkonsumtionen och dessutom har sällskapets sammansättning vid konsumtionen av dessa olika sorter studerats. Även tillfällen med mer konsumtion än vanligt har belysts utifrån dessa aspekter.

3.1.1 Konsumtionens storlek

För att beskriva konsumtionens storlek har ett sammanfattande mått på den individuella årskonsumtionen konstruerats. Detta har kallats konsumtionsindex. Detta mått får ej ses som ett mått på den verkliga årskonsumtionen eftersom det enbart grundar sig på respondenternas subjektiva uppskattning av den genomsnittliga konsumtionen. (Om man skall uppskatta årskonsumtionen på grundval av undersökningsmaterialet, finner man att denna endast uppgår till ca 50 % av den försålda kvantiteten under året.)

Konsumtionsindex har konstruerats utifrån respondenternas uppgifter om den genomsnittligt konsumerade kvantiteten per dryckestillfälle för öl, lättvin, starkvin och sprit. Dessa kvantiteter har omräknats till alkohol 100 % och har sedan multiplicerats med respektive dryckesfrekvenser. De på detta sätt erhållna produkterna för respektive alkoholsort har sedan summerats. Konsumtionsindex har indelats i följande sex kategorier, som använts vid resultatredovisningen.

Tabell 7. Respondenterna efter kön och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

Kön	Antal	Konsumtionsindex						
		0	1	2	3	4	5	Summa
Män	1 287	12,4	18,2	26,0	23,3	14,1	6,0	100
Kvinnor	1 246	27,6	37,7	22,2	10,0	2,2	0,2	100

Kategori

0 – ingen konsumtion under året; icke-konsumenter

1 – konsumtion under 0,40 liter alkohol 100 %/år

2 – konsumtion mellan 0,40 och 1,99 liter alkohol 100 %/år

3 – konsumtion mellan 2,00 och 4,99 liter alkohol 100 %/år

4 – konsumtion mellan 5,00 och 9,99 liter alkohol 100 %/år

5 – konsumtion överstigande 10,00 liter alkohol 100 %/år

Av tabell 7 (se även figur 3 s. 1: 19 framgår att det finns fler alkoholkonsumenter bland männen än bland kvinnorna; 88 % mot 72 %. Man kan även konstatera en klar skillnad i konsumtionsstorleken, så att männen genomsnittligt uppger en större konsumtion. I kategorierna 4–5 ligger t. ex. 20 % av männen men endast 2 % av kvinnorna. Eftersom så få kvinnor ingår i den högsta konsumentgruppen (5) har denna grupp i den fortsatta redovisningen för kvinnorna sammanslagits med kategori 4.

Konsumtionens storlek har studerats ur följande aspekter.

Konsumtion i olika åldersgrupper

Konsumtion i grupper med olika boendeort

Konsumtion i olika socialgrupper

Tabell 8. Respondenterna efter kön, ålder och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.[1]

Kön		Antal	Konsumtionsindex						Summa
			0	1	2	3	4	5	
Män	16—20	145	16	21	30	21	7	6	100
	21—25	165	7	13	27	27	19	7	100
	26—30	151	8	11	26	28	18	9	100
	31—35	95	10	12	33	23	16	7	100
	36—40	107	13	17	22	25	16	7	100
	41—45	101	8	17	29	24	15	8	100
	46—50	128	14	25	25	20	11	5	100
	51—55	138	12	20	20	30	16	3	100
	56—60	109	19	26	27	14	9	5	100
	61—65	76	21	20	29	13	14	3	100
	66—70	72	17	25	18	25	10	6	100
Kvinnor	16—20	111	21	51	18	9	1	—	100
	21—25	142	11	34	33	18	5	—	100
	26—30	105	12	42	34	10	2	—	100
	31—35	87	23	39	24	12	2	—	100
	36—40	127	18	40	25	12	5	—	100
	41—45	119	22	32	30	13	3	—	100
	46—50	145	28	41	19	9	3	—	100
	51—55	122	44	32	16	7	1	—	100
	56—60	109	38	34	19	6	3	—	100
	61—65	104	48	31	13	8	—	—	100
	66—70	76	50	41	4	4	1	—	100

[1] Kategori 4—5 redovisas för kvinnorna sammanslaget till kategori 4.

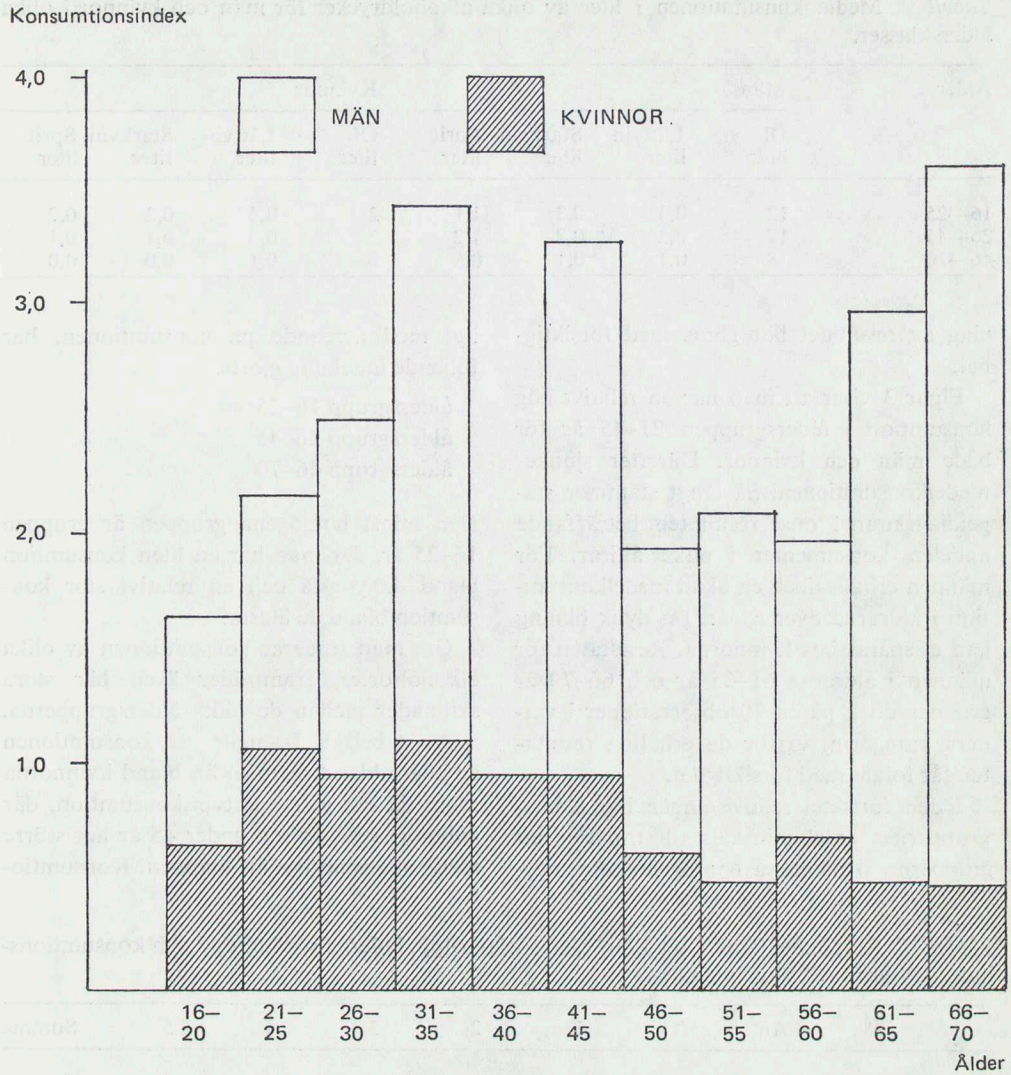

Figur 3. Medelkonsumtion i olika ålderskategorier.

Konsumtionens samband med inkomst
Konsumtion i olika regioner av landet
Olika konsumentgruppers andelar av den totala konsumtionen.

Hur konsumtionen varierar med olika åldersgrupper kan utläsas ur tabell 8.

Av tabell 8 framgår att konsumtionen varierar kraftigt mellan olika åldersgrupper. Andelen konsumenter är för både män och kvinnor låg i den yngsta åldersgruppen. Sedan sker emellertid en kraftig omsvängning så att den är högst i åldersgruppen 21–25 år. Därefter fortsätter andelen konsumenter att vara hög till och med åldersgruppen 41–45 år. Sedan avtar den med stigande ålder. Andelen med hög konsumtion (kategorierna 4 och 5) är störst i åldrarna 21–45 år.

En uppskattning av medelkonsumtionen i olika åldersgrupper, grundad på tabell 8, redovisas i figur 3. Här bör emellertid påpekas att beräkningarna är gjorda endast på ett fåtal observationer, och att en tolk-

Tabell 9. Mediankonsumtionen i liter av olika alkoholdrycker för män och kvinnor i olika åldersklasser.

Ålder	Män				Kvinnor			
	Öl liter	Lättvin liter	Starkvin liter	Sprit liter	Öl liter	Lättvin liter	Starkvin liter	Sprit liter
16—25	12	0,3	0,3	1,1	2	0,4	0,2	0,2
26—45	17	0,2	0,2	1,2	2	0,3	0,1	0,1
46—70	8	0,1	0,1	0,5	0	0,1	0,0	0,0

ning av resultatet bör göras med försiktighet.

Figur 3 visar att man har en relativt hög konsumtion i åldersgruppen 21–45 år för både män och kvinnor. Därefter sjunker medelkonsumtionen. Så långt stämmer stapeldiagrammet med resultaten beträffande andelen konsumenter i olika åldrar. För männen erhålls dock en ökad medelkonsumtion i åldrarna över 61 år. En dylik ökning kan ej spåras hos kvinnorna. Resultaten för männen i åldrarna 61–65 år och 66–70 år grundas dock på ca 70 observationer i vardera kategorin, varför de erhållna resultaten får tolkas med försiktighet.

I den fortsatta redovisningen har åldersgruppernas antal minskats till tre. För att grupperna skall bli så homogena som möjligt med avseende på konsumtionen, har följande indelning gjorts.

åldersgrupp 16–25
åldersgrupp 26–45
åldersgrupp 46–70

Den minst homogena gruppen är gruppen 16–25 år, där man har en liten konsumtion bland de yngsta och en relativt stor konsumtion bland de äldsta.

Om man studerar konsumtionen av olika alkoholsorter, framträder även här stora skillnader mellan de olika åldersgrupperna.

Av tabell 9 framgår att konsumtionen är högre bland männen än bland kvinnorna utom då det gäller lättvinskonsumtion, där kvinnorna i åldrarna under 45 år har större mediankonsumtion än männen. Konsumtio-

Tabell 10. Respondenterna efter kön, egen socialgrupp, faderns socialgrupp och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

	Antal	0	1	2	3	4	5	Summa
Egen soc. grupp								
Män								
Soc. grupp I	157	6	9	23	27	22	13	100
Soc. grupp II	566	14	18	28	22	13	5	100
Soc. grupp III	553	12	21	25	23	13	6	100
Kvinnor								
Soc. grupp I	138	9	24	34	24	9	.	100
Soc. grupp II	634	25	37	25	10	3	.	100
Soc. grupp III	442	35	42	16	6	1	.	100
Faderns soc. grupp								
Män								
Soc. grupp I	108	7	10	25	25	21	12	100
Soc. grupp II	600	13	20	25	23	14	5	100
Soc. grupp III	536	13	18	26	24	13	6	100
Kvinnor								
Soc. grupp I	90	7	28	33	18	14	.	100
Soc. grupp II	666	28	38	22	10	2	.	100
Soc. grupp III	444	30	41	20	8	1	.	100

Tabell 11. Medianinkomsten för män och kvinnor med olika konsumtionsindex.

	Konsumtionsindex			
	0	1—3	4	5
Män	18 750	22 800	24 700	25 230
Kvinnor	15 380	21 900	(30 000)[a]	—

[a] Parentesen anger att antalet observationer understiger 50.

nen är lägst bland de äldre. Vidare har de unga den högsta vinkonsumtionen, medan männen i åldersgruppen 26–45 år har en något högre öl- och spritkonsumtion.

Den sociala klasstillhörigheten visar samvariation med konsumtionsindex. I tabell 10 redovisas konsumtionsindex fördelat på den egna och faderns socialgrupp. Socialgruppsindelningen[1] grundar sig på uppgifter om eget respektive faderns yrke. I socialgruppsindelningen spelar bl. a. faktorer som utbildning och ekonomisk status stor roll. Högre utbildning medför ofta att man skaffar sig ett yrke som klassificeras i en högre socialgrupp. Beträffande ekonomisk status så klassificeras högre betalda yrken i högre socialgrupp.

Av tabell 10 framgår att det föreligger variationer i konsumtionen mellan de olika socialgrupperna. De som tillhör socialgrupp I visar en större andel konsumenter och större andel storkonsumenter. Detta gäller för både män och kvinnor. Samma tendens föreligger för egen såväl som för faderns socialgrupp.

Ekonomisk status bör vara korrelerad med alkoholkonsumtion, eftersom alkoholdrycker är dyra varor, som av ekonomiska skäl bör röna lägre efterfrågan bland personer med låg ekonomisk status. Att inkomstförhållanden har betydelse för alkoholkonsumtionen, framgår av tabell 11.

Tabellen visar medianinkomsten i de olika konsumtionsgrupperna. Med inkomsten avses här den uppgivna familjeinkomsten. Inkomsten visar en samvariation med konsumtionen så att konsumtionen stiger med stigande medianinkomst. Tendensen är densamma för både män och kvinnor.

Tabell 12. Andelen icke-konsumenter efter kön och boendelän. Procentuell fördelning.

Boendelän		Män	Kvinnor	Totalt
Stockholms st.	A	8	11	9
Stockholms l.	B	4	10	7
Uppsala	C	(6)	(17)	(11)
Södermanland	D	(21)	(25)	23
Östergötland	E	(17)	(27)	22
Jönköping	F	(34)	(39)	37
Kronoberg	G	10	(33)	22
Kalmar	H	(10)	(39)	24
Gotland	I	(10)	(0)	(8)
Blekinge	K	(7)	(41)	(21)
Kristianstad	L	(15)	(27)	21
Malmöhus	M	4	21	13
Halland	N	6	(28)	17
Göteborg och Bohus	O	12	14	13
Älvsborg	P	9	36	21
Skaraborg	R	(19)	(31)	25
Värmland	S	(14)	(44)	31
Örebro	T	(18)	(28)	23
Västmanland	U	8	(26)	16
Kopparberg	W	(15)	(46)	31
Gävleborg	X	27	(35)	30
Västernorrland	Y	18	43	31
Jämtland	Z	(15)	(43)	(29)
Västerbotten	AC	(19)	(35)	27
Norrbotten	BD	(26)	42	35
Samtliga		12	28	20

Anm. Med parentes avses, att totala antalet personer i gruppen understiger 50.

Andelen konsumenter kan även tänkas variera beroende på var i landet man är född eller var man är bosatt. I olika landsändar kan sålunda inställningen till alkoholkonsumtion tänkas variera. En annan faktor som har betydelse är att olika län är olika tättbefolkade. Län med högre befolkningstäthet kan förväntas ha högre andel konsumenter.

Andelen konsumenter visar variationer mellan olika län. I tabell 12 redovisas andelen icke-konsumenter fördelade på boendelän. En sammanställning redovisas även i figur 4.

Av tabell 12 framgår att andelen konsumenter är högst i de mer tätbefolkade länen och i storstadsregionerna. De län som har flest konsumenter är A, B, C, (I), M

[1] För socialgruppsindelningen har de principer varit vägledande som gällde för 1956 års valstatistik.

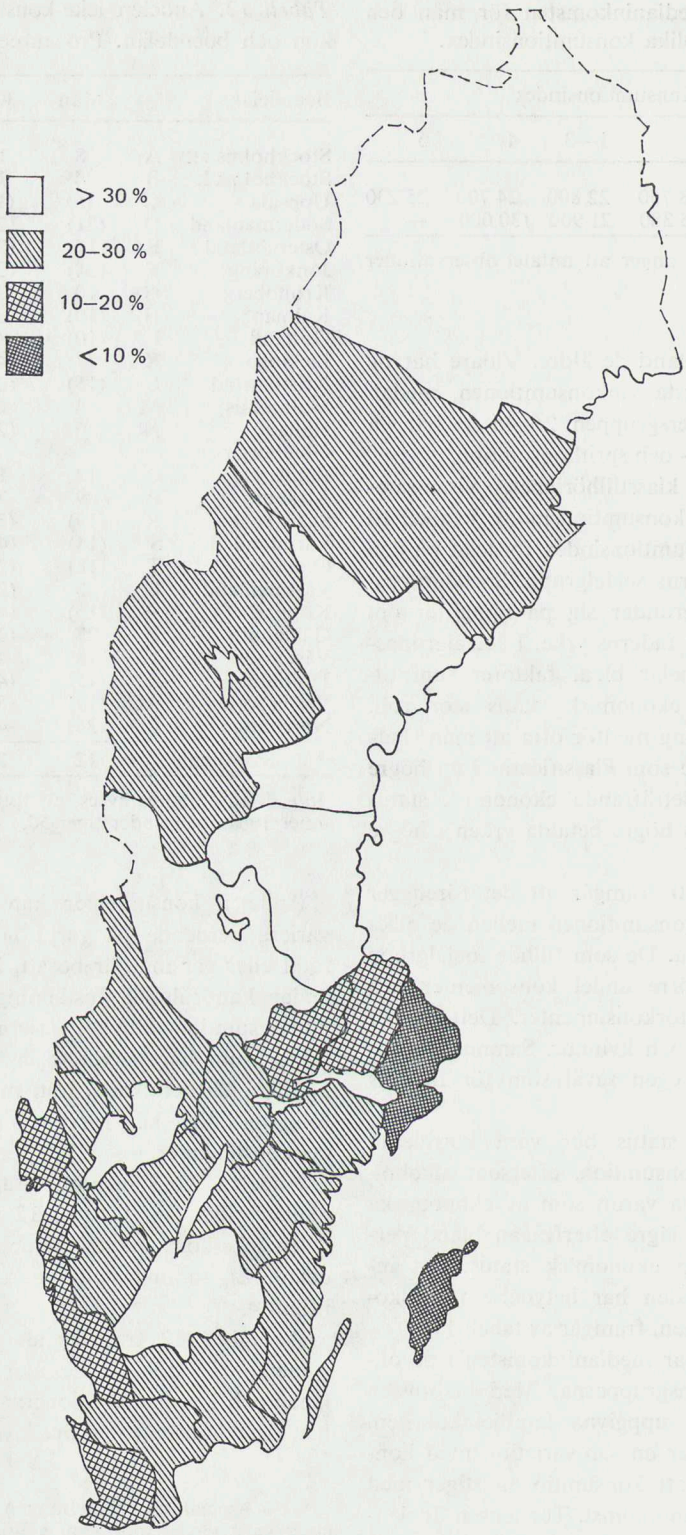

Figur 4. Boendelän. Icke-konsumenter i %.

och O, där konsumentandelen överstiger 85 %. De län som har störst andel icke-konsumenter, över 30 %, är F, S, W, X, Y och BD. Det finns också relativt stora skillnader mellan andelen manliga och kvinnliga konsumenter i de olika länen.

Fördelningen länsvis av andelen konsumenter stämmer tämligen väl överens med den länsvisa fördelningen av sprit- och vinförsäljningen.[1] Sprit- och vinförsäljningen är speciellt stor i storstadsområdena dvs. kring Stockholm, Göteborg och Malmö. Där är även andelen konsumenter, enligt denna undersökning, speciellt stor. Försäljningen är mindre i områden med hög grad av frikyrklighet och med en mer utbredd nykterhetsrörelse som t. ex. Västerbottens, Kronobergs och Jönköpings län. Andelen konsumenter i dessa län är också tämligen låg, speciellt vad beträffar Jönköpings län. Vissa olikheter kan dock konstateras mellan försäljningsstorleken och andelen nykterister. I t. ex. Gävleborgs län finns en relativt liten andel konsumenter men en tämligen stor spritförsäljning.

Antal omhändertaganden för fylleri visar även en viss samvariation med andelen konsumenter. Fylleriomhändertaganden är mer vanliga i storstadsregionerna, där även konsumentandelen är stor. Vissa skillnader kan dock konstateras. Andelen konsumenter i de norrländska kustlänen X och Y är tämligen låg, medan man däremot har en relativt stor andel fylleriomhändertaganden.

Tabell 13 visar att konsumtionen samvarierar med ortstypen. Av de män som vuxit upp i Stockholm, Göteborg eller Malmö är endast 8 % icke-konsumenter. Motsvarande siffra för män födda på landsbygden är 15 %. Av de kvinnor som är uppfödda i storstäder är 10 % icke-konsumenter mot 38 % av dem som är uppfödda på landsbygden.

Om man studerar konsumtionens storlek, finner man fler storkonsumenter i storstäder än i städer eller på landsbygden.

Boendeorten visar ett ännu klarare samband än födelseorten med konsumtionen.

Ett sätt att belysa konsumtionen är att beräkna den totala konsumtionen i hela materialet och sedan ange hur stor del av denna de olika konsumentgrupperna svarar för. Beräkningen av totala konsumtionen har skett så, att vi först beräknat varje individs

[1] Se t. ex. Nykterhetstillståndet 1971: Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning.

Tabell 13. Respondenterna efter efter kön, uppväxtort, boendeort och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

Uppväxt/boendeort	Antal	0	1	2	3	4	5	Summa
Uppväxtort								
Män								
Storstad	186	8	11	20	30	18	13	100
Annan stad+tätort	398	10	14	26	27	16	7	100
Landsbygd	677	15	22	27	20	12	4	100
Kvinnor								
Storstad	157	10	28	32	20	10	.	100
Annan stad+tätort	395	18	37	29	13	3	.	100
Landsbygd	665	38	40	16	5	1	.	100
Boendeort								
Män								
Storstad	290	8	10	22	29	20	11	100
Annan stad+tätort	647	11	18	28	24	13	6	100
Landsbygd	345	19	26	24	18	11	2	100
Kvinnor								
Storstad	271	10	30	33	20	7	.	100
Annan stad+tätort	648	26	39	24	9	2	.	100
Landsbygd	320	45	40	10	4	1	.	100

Tabell 14. Konsumentgruppernas konsumtionsandelar.

Procentuell andel av konsumenterna	Män	Kvinnor
	Kumulativ %-andel av konsumtionen	Kumulativ %-andel av konsumtionen
Hög konsumtion		
1—10	39,8	47,4
11—20	58,7	68,5
21—30	72,0	81,3
31—40	82,2	88,7
41—50	89,4	93,1
51—60	94,0	95,8
61—70	97,3	97,3
71—80	99,0	98,2
Låg konsumtion		
81—90	99,7	99,1
91—100	100,0	100,0

årskonsumtion i centiliter ren alkohol och sedan summerat de olika individernas årskonsumtion. Denna siffra utgör ett mått på totalkonsumtionen i materialet.

Vid uppdelning av totalkonsumtionen på kön finner man att männen svarar för 80 % av konsumtionen. Männens konsumtion är således 4 gånger så stor som kvinnornas. Det är intressant att studera storkonsumenternas andel av den totala konsumtionen. För att belysa detta har beräkningar gjorts där konsumenterna har fördelats så, att de tio procent av konsumenterna som uppgett högst konsumtion slagits samman. Därefter har denna grupps andel av den totala konsumtionen beräknats. Sedan har samma förfarande upprepats för nästa decil bland konsumenterna osv. Dessa beräkningar har utförts separat för män och kvinnor. Beräkningarna presenteras i tabell 14. I figur 5 redovisas grafiskt en beräkning gjord på en mer differentierad klassindelning.

Av tabell 14 och figur 5 framgår att en liten del av konsumenterna svarar för en stor del av konsumtionen. De 10 procent bland männen som har störst konsumtion svarar för 40 procent av männens konsumtion (för kvinnornas konsumtion är motsvarande siffra 47 procent). Bland männen svarar vidare 15 procent för halva konsumtionen (för kvinnor 59 %) samt 50

Tabell 15. Totalkonsumtionens fördelning på kön, ålder, socialgrupp.

		Andel av konsumenterna (a)	Andel av konsumtionen (b)	Konsumtion per konsument (b/a)
Män	Totalt	56,1	79,9	1,42
	16—25	13,6	20,3	1,49
	26—45	20,6	33,3	1,62
	46—70	21,9	26,3	1,20
Social-grupp	I—II	31,4	47,0	1,50
	III	24,7	32,9	1,33
Kvinnor	Totalt	43,8	20,1	0,46
	16—25	10,7	5,4	0,50
	26—45	17,5	8,6	0,49
	46—70	15,6	6,0	0,38
Social-grupp	I—II	29,9	16,1	0,54
	III	13,9	4,0	0,29

procent för 9/10 av konsumtionen (för kvinnor 93 %). Vid en jämförelse mellan männen och kvinnorna i detta avseende bör man beakta att männens totalkonsumtion är 4 gånger större än kvinnornas.

Av tabell 15 framgår att männens andel av konsumtionen är större än deras andel av konsumenterna. Motsatt förhållande gäller således för kvinnorna. Männens genomsnittskonsumtion är störst i åldersgruppen 26–45 år samt i socialgrupp I–II. För kvinnorna gäller att konsumtionen är störst bland de unga och i mellanåldrarna, samt klart större i socialgrupp I–II.

Tabell 16. Andel spritkonsumenter som vanligtvis dricker vissa spritsorter.

Spritsort	Män	Kvinnor
Brännvin	47,0	24,5
Vodka	34,8	18,4
Whisky	51,6	31,9
Genever	4,2	1,5
Likör	21,7	67,6
Konjak	36,1	17,2
Gin	15,0	13,0
Rom	18,9	18,6
Antal spritkonsumenter	1 026	740

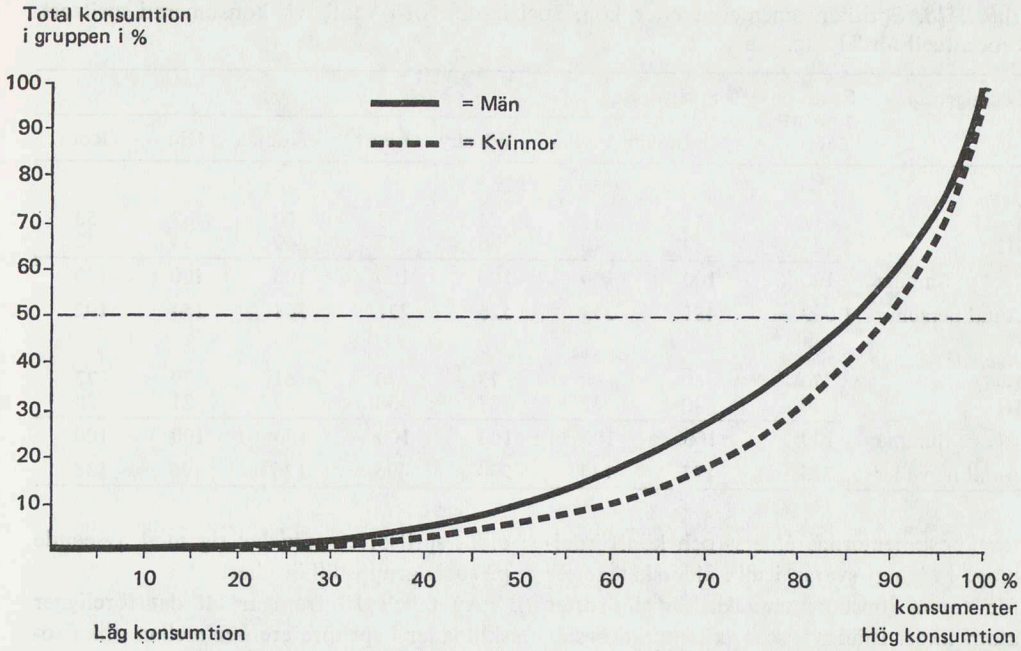

Figur 5. Konsumentgruppernas andel av totala konsumtionen.

En speciell analys har gjorts av spritkonsumtionen. Respondenterna tillfrågades vilken sprit de vanligtvis konsumerade. Eftersom man kanske dricker ungefär lika mycket av flera alkoholsorter gavs respondenterna möjlighet att ange flera alternativa sorter. Andelen av spritkonsumenterna som uppgivit de olika sorterna framgår av tabell 16.

Männen har i störst utsträckning uppgivit att de vanligtvis dricker whisky när de dricker sprit (52 %). Nästan lika vanligt är att de uppgivit brännvin (47 %). De därefter vanligaste sorterna är vodka och konjak som ungefär 1/3 av konsumenterna uppgivit. 2/3 av kvinnorna har uppgivit likör som vanligaste spritdryck. Näst populärast är här whisky och brännvin.

För att närmare studera vilka som huvudsakligen svarar för konsumtionen av de olika sorterna har materialet delats upp på konsumenter i olika åldrar.

Av tabell 17 framgår att stora skillnader finns mellan de olika sorterna vad beträf-

Tabell 17. Spritkonsumenterna efter kön, ålder och vanligtvis konsumerad spritsort. Procentuell fördelning.

Spritsort	Män			Kvinnor			Summa	Antal
	16—25	26—45	46—70	16—25	26—45	46—70		
Brännvin	9	26	37	3	12	12	100	663
Vodka	33	27	13	12	11	4	100	493
Whisky	14	30	25	7	13	11	100	765
Genever	15	30	35	—	11	9	100	54
Likör	8	14	9	15	29	25	100	723
Konjak	20	30	25	9	10	7	100	497
Gin	25	27	10	17	16	5	100	250
Rom	27	26	6	22	16	3	100	332
Totalt	14	21	23	10	17	15	100	1 766

Tabell 18. Spritkonsumenterna efter kön, socialgrupp och vanligtvis konsumerad spritsort. Procentuell fördelning.

Socialgrupp	Spritkonsumenter Totalt	Spritsort						
		Brännvin	Vodka	Whisky	Likör	Konjak	Gin	Rom
Män								
I—II	57	51	54	64	63	60	67	58
III	43	49	46	36	37	40	33	42
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	1 009	481	353	526	221	368	154	192
Kvinnor								
I—II	70	60	68	73	70	61	79	72
III	30	40	32	27	30	39	21	28
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	725	177	133	234	496	126	96	138

far konsumenternas ålders- och könsfördelning. Männen svarar i alla ålderskategorier för största konsumentandelen för alla sorter utom likör. Brännvinskonsumenterna består huvudsakligen av äldre och medelålders män; de äldre överväger. Även whisky konsumeras mest av äldre och medelålders män. De sorter som ungdomarna föredrar är rom och vodka.

Man kan förmoda att spritpreferenserna skiljer sig mellan olika socialgrupper. Detta skulle t. ex. kunna bero på olika ekonomiska möjligheter och olika pris på olika sorter. I tabell 18 redovisas hur konsumenter av olika spritsorter fördelar sig med avseende på socialgruppstillhörighet.

Av tabell 18 framgår att det föreligger skillnader i spritpreferenser mellan olika socialgrupper. Personer i socialgrupp III är överrepresenterade bland brännvinskonsumenter. Detta gäller både män och kvinnor. Personer som tillhör socialgrupp I–II är överrepresenterade bland konsumenter av whisky och gin.

Vissa skillnader existerar även mellan små- och storkonsumenter med avseende på spritpreferenser. Av tabell 19 framgår hur stor procent av spritkonsumenterna i de olika

Tabell 19. Spritkonsumenterna efter konsumtionsindex och vanligtvis konsumerad spritsort. Procentuell fördelning.

Konsumtionsindex	Spritsort						
	Brännvin	Vodka	Whisky	Likör	Konjak	Gin	Rom
Män							
1	32	9	22	20	19	5	7
2	46	32	45	23	33	13	18
3	42	37	55	19	37	15	20
4	54	43	60	17	37	19	22
5	36	52	66	18	47	26	23
Totalt	37	28	41	17	29	12	15
Kvinnor							
1	14	8	14	49	11	5	10
2	26	22	35	65	15	15	21
3	25	23	44	58	18	21	22
4	(35)	(32)	(61)	(52)	(32)	(23)	(19)
5	.	.	.	.	.	.	.
Totalt	15	11	19	40	10	8	11

konsumtionskategorierna som uppger sig vanligtvis konsumera vissa spritsorter.

Allmänt gäller att storkonsumenterna uppgivit fler alkoholsorter än småkonsumenterna. Detta gäller såväl män som kvinnor. För kvinnorna gäller att för varje spritsort har storkonsumenterna i större utsträckning än småkonsumenterna uppgivit att de brukar dricka den sorten. Speciellt stor är skillnaden beträffande whisky där endast 14 % av kvinnorna i kategori I uppger att de brukar dricka den spritsorten. I kategori 3 är t. ex. andelen 44 % och i kategori 4 är den 61 %. Det är emellertid få konsumenter i kategori 4, så den siffran får tas med viss reservation. I varje konsumentkategori har likör uppgivits av flest personer.

För männen gäller samma tendens som för kvinnorna utom för två spritsorter, nämligen likör och brännvin. För likör finns närmast en motsatt tendens, dvs. det är här fler småkonsumenter än storkonsumenter som uppger att de vanligtvis dricker likör när de dricker sprit. För männen är skillnaden mellan grupperna speciellt stor för whisky och vodka.

3.1.2 Miljön vid dryckestillfället.

I tabell 20 redovisas några uppgifter om dryckestillfället. Respondenterna har tillfrågats var de vanligtvis dricker vin respektive sprit och även hur sällskapets sammansättning i de flesta fall brukar vara. Först presenteras uppgifter om platsen för konsumtionen.

Tabell 20. Vin- och spritkonsumenterna efter kön och vanligaste plats för vin- resp. spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Plats för sprit/ vinkonsumtion	Män		Kvinnor	
	Vin	Sprit	Vin	Sprit
I bostaden, vardagar	6	6	6	4
I bostaden, lörd-sönd	28	36	25	22
I bostaden, besök av vänner	58	64	68	71
Besök hos vänner	65	67	74	75
På restaurang	35	40	36	40
I föräldrahemmet	12	12	12	11
Övrigt	10	21	8	8
Antal konsumenter	937	1023	847	739

Den vanligaste platsen för vin och spritkonsumtion är vid besök hos vänner; ungefär 2/3 av männen och 3/4 av kvinnorna har uppgivit detta. Nästan lika vanligt är det att man dricker vin och sprit i bostaden när vänner kommer på besök. Ingen större skillnad i platsen för konsumtionen kan konstateras mellan vin- och spritkonsumtion. Det enda fall då en större skillnad kan konstateras mellan män och kvinnor är vid konsumtion i den egna bostaden under lördagar–söndagar. Männen uppger detta i större utsträckning än kvinnorna.

Eftersom sprit- och vinkonsumtionen visar stora likheter med avseende på platsen för konsumtionen, nöjer vi oss här med att i tabellerna 21–23 presentera plats för spritkonsumtionen i olika åldersgrupper, i olika socialgrupper samt i olika konsumentkategorier.

Tabell 21. Spritkonsumenterna efter kön, ålder och vanligaste plats för spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Plats för spritkonsumtion	Män			Kvinnor		
	16—25	26—45	46—70	16—25	26—45	46—70
I bostaden, vardagar	3	7	7	4	4	4
I bostaden lörd-sönd	29	40	36	23	24	18
I bostaden, besök av vänner	46	74	67	57	77	75
Besök hos vänner	63	75	62	76	77	73
På restaurang	58	47	21	53	47	23
I föräldrahemmet	19	17	2	26	8	3
Övrigt	48	17	7	16	6	4
Antal personer	254	375	394	181	302	256

3—712177

Tabell 22. Spritkonsumenterna efter kön, socialgrupp, och vanligaste plats för spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Plats för spritkonsumtionen	Socialgrupp			
	Män		Kvinnor	
	I–II	III	I–II	III
I bostaden, vardagar	8	4	5	2
I bostaden, lörd-sönd.	38	34	24	17
I bostaden, besök av vänner	67	62	72	71
Besök hos vänner	71	62	77	74
På restaurang	49	28	44	33
I föräldrahemmet	14	9	12	8
Övrigt	19	23	7	7
Antal konsumenter	580	435	509	223

Restaurangkonsumtion är vanligare bland personer under 45 år än bland de äldre. Detta gäller för såväl män som kvinnor. Siffrorna för konsumtion i bostaden är lägre för de unga, men detta uppvägs av att konsumtion i föräldrahemmet uppgivits i större utsträckning hos denna grupp. De unga har även en större del av konsumtion på »övriga» platser.

Platsen för spritkonsumtionen varierar även med socialgruppstillhörighet. Restaurangkonsumtion uppges oftare i socialgrupperna I–II än i socialgrupp III. Även konsumtion i den egna bostaden uppges oftare av personer i socialgrupp I–II. Det kan påpekas att samma tendenser gäller även beträffande vinkonsumtionen.

Var man vanligtvis förtär spritdrycker varierar med hur stor den egna alkoholkonsumtionen är. Att man dricker sprit i bostaden, när goda vänner kommer på besök eller då man besöker goda vänner, är vanligast i samtliga konsumtionskategorier. De med större årskonsumtion har emellertid uppgivit dessa alternativ i större utsträckning än de övriga. Ju mer man dricker desto större är även sannolikheten att man uppger sig vanligtvis dricka sprit i hemmet under veckosluten. Att man dricker sprit i den egna bostaden på vardagarna är vanligast endast i den konsumtionskategori som har den största årskonsumtionen.

Vilka personer man vanligtvis brukar vara tillsammans med vid vin- och spritkonsumtionstillfällena framgår av tabellerna 24–25. De flesta (över 80 %) har uppgivit, att konsumtionen av vin och sprit vanligtvis sker tillsammans med vänner. Näst vanligast är att konsumtionen sker med maka, fästmö eller tillsammans med släktingar. Tämligen små skillnader kan konstateras mellan sällskapet vid vin- respektive spritkonsumtion. Bland männen är det dock vanligare att man dricker sprit ensam, med föräldrar eller med arbetskamrater än att man i dessa situationer dricker vin. Bland kvinnorna är konsumtionen tillsammans med arbetskamrater mer ovanlig.

I tabell 25 har sällskapets sammansättning vid spritkonsumtionen studerats uppdelad på olika ålders- och socialgrupper.

Tabell 23. Spritkonsumenterna efter kön, konsumtionsindex och vanligaste plats för spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Plats för spritkonsumtionen	Konsumtionsindex									
	Män					Kvinnor				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
I bostaden, vardagar	2	2	4	8	30	1	3	6	32	.
I bostaden, lörd-sönd	4	19	45	56	64	6	25	38	55	.
I bostaden, besök av vänner	36	60	66	70	61	43	74	75	77	.
Besök hos vänner	38	65	67	69	66	47	75	82	81	.
På restaurang	13	32	42	53	60	20	42	60	52	.
I föräldrahemmet	3	9	14	14	16	4	11	19	29	.
Antal personer	234	335	300	181	77	470	277	125	31	.

Tabell 24. Vin- och spritkonsumenterna efter kön och sällskapets sammansättning vid vin- resp. spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Vanligen tillsammans med	Män		Kvinnor	
	Vin	Sprit	Vin	Sprit
Ensam	5	8	2	1
Make, fästmö etc	37	33	44	45
Föräldrar	8	15	19	15
Egna barn	6	4	9	7
Övrig släkt	32	33	36	37
Arbetskamrater	10	19	7	7
Vänner	84	86	85	88
Affärsvänner	2	3	1	1
Antal konsumenter	937	1015	847	732

Att man dricker sprit ensam är tydligen vanligast bland de äldre männen. Bland de medelålders (25–45 år) är det vanligare än i de övriga åldersgrupperna att man dricker sprit tillsammans med fru eller fästmö. Inom de två högsta ålderskategorierna är det vanligare att man dricker sprit tillsammans med släktingar.

Konsumtion tillsammans med föräldrar och egna barn uppges oftare av personer i socialgrupp I–II än av personer i grupp III. Bland männen uppges konsumtion tillsammans med maka, fästmö oftare i grupperna I–II. Skillnaderna mellan socialgrupperna är dock ej särskilt markanta.

Av tabell 26 framgår att det är vanligast, att man dricker större kvantiteter vid besök hos vänner eller vid besök av vänner i den egna bostaden. Andra tillfällen med högre konsumtion är under semestern samt vid större helger. Detta gäller för både män och kvinnor. Den relativt höga siffran för restaurangbesök är märklig, om man jämför med försäljningsstatistiken, som visar att endast ca 5 % av försäljningen av vin och sprit sker genom restauranger. Notabelt är även den låga siffran för konsumtion utomlands. Endast någon procent av samtliga har angivit att de konsumerar mer al-

Tabell 26. Spritkonsumenterna efter kön och tillfälle då man konsumerar mer vin och sprit än vanligt. Procentuell fördelning.

	Män	Kvinnor
Dricker ej vin el. sprit	18	33
Bostaden, vardagar	1	0
Bostaden, lörd–sönd.	8	5
Restaurang	16	12
Bostaden, vid besök av vänner	33	27
Besök hos vänner	33	27
Före dans	5	1
Dansställe utan rättigheter	2	1
Arbetsplatsen	0	0
Föräldrahemmet	2	2
Vid större helger	26	22
Under semestrar	22	15
Utomlands	1	1
Vid större fester	2	1
Oförändrad konsumtion	3	3
Samtliga	1244	1200

Tabell 25. Spritkonsumenterna efter kön, ålder, socialgrupp och sällskapets sammansättning vid spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Vanligen tillsammans med	Ålder						Socialgrupp			
	Män			Kvinnor			Män		Kvinnor	
	16—25	26—45	46—70	16—25	26—45	46—70	I—II	III	I—II	III
Ensam	3	8	12	2	2	2	7	9	2	1
Make, fästmö etc.	16	47	29	35	55	39	38	26	45	44
Föräldrar	24	22	2	32	14	4	19	10	16	12
Egna barn	—	4	8	2	3	14	5	3	8	4
Övrig släkt	20	41	34	28	39	41	33	32	36	39
Arbetskamrater	20	25	14	9	6	4	19	20	7	6
Vänner	94	89	80	94	89	84	89	83	90	84
Affärsvänner	1	4	3	2	0	1	4	1	1	1
Antal personer	254	375	394	181	302	256	580	435	509	223

Tabell 27. Vin- och spritkonsumenterna efter kön, ålder, socialgrupp och tillfälle då man konsumerar mer vin och sprit än vanligt. Procentuell fördelning.

	Ålder						Socialgrupp			
	Män			Kvinnor			Män		Kvinnor	
	16—25	26—45	46—70	16—25	26—45	46—70	I—II	III	I—II	III
Dricker ej vin eller sprit	17	15	22	22	24	45	17	20	27	42
Bostaden, lörd-sönd	7	10	7	7	5	3	9	7	5	3
Restaurang	19	21	10	21	17	4	21	10	14	8
Bostaden, besök av vänner	16	41	37	21	27	25	37	29	27	23
Besök hos vänner	27	37	33	27	33	23	36	29	31	22
Före dans	11	5	1	4	1	1	4	5	2	1
Större helger	39	32	21	31	26	14	28	30	22	22
Semestrar	31	22	16	22	19	8	22	21	19	9
Övrigt	14	13	8	9	8	7	11	11	9	6
Antal personer	310	454	541	235	438	566	708	536	756	444

kohol än vanligt vid utlandsbesök. Svaren på denna fråga är emellertid svårtolkade.

Fördelningen på ålder och socialgrupp framgår av tabell 27.

Vissa skillnader mellan de olika åldersgrupperna kan konstateras. De yngre har uppgivit att de konsumerar större kvantiteter vin eller sprit än vanligt speciellt vid större helger och under semestrar. Fler unga svarar även restaurangkonsumtion samt före dans. Personer över 25 år uppger större konsumtion vid besök hos vänner eller vid besök av vänner i den egna bostaden.

Vissa skillnader mellan socialgrupperna kan även konstateras. Socialgrupp I–II uppger i större utsträckning en högre konsumtion i bostaden och vid besök hos andra. Detta gäller även restaurangkonsumtion. Här bör dock påpekas att andelen som ej dricker vin eller sprit är större i socialgrupp III.

3.1.3 Sammanfattning av resultaten

Männens alkoholkonsumtion är ungefär 4 gånger så stor som kvinnornas konsumtion. Drygt var tionde man och ca var fjärde kvinna är icke-konsument. 6 procent av männen har en stor konsumtion (minst 10 liter alkohol 100 % per år enligt egen uppskattning) medan mindre än 1 procent av kvinnorna har en sådan konsumtion. Både männens och kvinnornas medelkonsumtion är störst i åldern 21–45 år och sjunker sedan med stigande ålder. För männen iakttages dock en uppgång igen i 60-årsåldern. Andelen icke-konsumenter är störst bland de yngsta och bland de äldsta. När man studerar konsumtionen av olika alkoholsorter framgår att vinkonsumtion är ungefär lika vanlig bland män som kvinnor och speciellt bland ungdomar under 25 år. Öl- och spritkonsumtionen är störst bland männen i åldrarna under 45 år.

Konsumtionsstorleken samvarierar även med socialgruppstillhörigheten. Konsumtionen är störst i socialgrupp I och är mindre i socialgrupperna II och III. Årsinkomsten samvarierar även med konsumtionen så att större konsumtion har samband med större årsinkomst.

Andelen konsumenter varierar mellan olika delar av landet. Områden med stor andel konsumenter är Stockholmsområdet inklusive Uppland och Västmanland samt Göteborgs- och Malmöområdena. Områden med liten andel konsumenter är Jönköpings län samt sydligaste och nordligaste Norrland. Fördelningen länsvis av andelen konsumenter stämmer tämligen väl med den länsvisa fördelningen av sprit- och vinförsäljningen; konsumentandelen stämmer med

vissa undantag även med fördelningen av andelen fylleriomhändertaganden.

Stora variationer i konsumtionen förekommer mellan olika ortstyper. Storstäderna har den största andelen konsumenter samt fler storkonsumenter. Konsumtionen är lägre i övriga städer och tätorter samt lägst på landsbygden.

Materialet har gett vissa möjligheter att beräkna konsumentgruppernas andelar av hela konsumtionen. De 10 procenten av männen som har högst konsumtion svarar för ca 40 procent av männens totala konsumtion. De 50 % av männen som konsumerar mest svarar för 90 % av den manliga konsumtionen. Beträffande den kvinnliga konsumtionen, så svarar en ännu mindre grupp för en motsvarande andel av konsumtionen.

Konsumenterna har tillfrågats vilken spritsort de vanligtvis brukar dricka. Drygt hälften av männen har uppgivit whisky. Nästan lika vanligt är det att man uppger brännvin. Vodka och konjak har uppgivits av var tredje man. Kvinnorna har i störst utsträckning uppgivit likör. Denna dryck är vanligast hos 2/3 av kvinnorna.

Om man studerar totalantalet konsumenter av de olika spritsorterna, finner man att männen överväger för alla sorter utom likör. Brännvinskonsumenterna och whiskykonsumenterna utgöres huvudsakligen av äldre män. De sorter som huvudsakligen dricks av ungdomar är rom och vodka. Skillnader finns mellan olika socialgrupper. Grupp I–II uppger i större utsträckning whisky och gin, medan grupp III uppger brännvin. Skillnader finns även mellan små- och storkonsumenter. Storkonsumenterna har nästan genomgående oftare uppgivit att de dricker en viss sort. Speciellt stor är skillnaden mellan små- och storkonsumenterna beträffande whisky. Betydligt fler storkonsumenter har uppgivit att de brukar dricka whisky. Det enda verkliga undantaget från den allmänna tendensen är likörkonsumtion bland männen. De manliga småkonsumenterna har oftare uppgivit att de brukar dricka likör, när de dricker sprit. Man bör dock påpeka att de uppgivna dryckespreferenserna stämmer ganska illa med försäljningssiffrorna för sprit. Brännvinet svarar för en huvudpart av de försålda spritdryckerna. Vad man uppgivit kan sålunda ha varit vad man önskar konsumera.

Dryckesmiljön har studerats genom att ställa frågor om hur dryckessituationen vanligtvis gestaltar sig. Allmänt kan sägas att dryckesmiljön för vin- och spritkonsumtionen visar stora likheter. Den vanligaste platsen för både vin- och spritkonsumtion är i hemmet; antingen i det egna hemmet, vid besök av vänner eller vid besök hemma hos vänner. De unga har i mindre utsträckning än övriga uppgivit konsumtion i bostaden. Detta uppvägs av att de oftare uppgivit konsumtion i föräldrahemmet. Konsumtion i den egna bostaden är vanligare i socialgrupp I–II och bland storkonsumenter. Restaurangkonsumtion är vanligare bland personer under 45 år, bland personer som tillhör socialgrupp I–II, samt blir vanligare med ökad årskonsumtion.

Då det gäller hur sällskapet är sammansatt vid vin- och spritkonsumtion har de flesta (över 4/5) uppgivit att konsumtionen vanligen sker tillsammans med vänner. Bland personer i åldern 25–45 år är det vanligare att man dricker sprit tillsammans med make eller fästman/fästmö än i de övriga åldersgrupperna. I åldrar över 25 år är det vanligare att man dricker sprit i sällskap med släktingar. Personer i socialgrupp I–II har oftare uppgivit konsumtion tillsammans med nära släktingar än personer i grupp III.

3.2 *Alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändring*

Under denna rubrik redovisas resultat rörande åldern vid första alkoholkonsumtionstillfället samt första tillfället med alkoholpåverkan. Utöver detta redovisas uppgifter om konsumtionen i föräldrahemmet, och denna konsumtions samband med den nuvarande konsumtionen.

I ett avsnitt om konsumtionsförändringar belyses utvecklingen av respondenternas konsumtion under den senaste 10-årsperio-

Tabell 28. Medianålder för spritdebut och första påverkningstillfället för män och kvinnor.

	Män	Kvinnor
Första sprittillfället	18	20
Första påverkningstillfället	19	20

den. Dessutom behandlas förändringar i konsumtionen förorsakade av erfarenheter från utlandsresor.

3.2.1 Konsumtionens utveckling

Debutåldern för spritkonsumtionen har studerats genom att respondenterna tillfrågades om åldern när de första gången drack ett glas starksprit. Även åldern för första påverkan har studerats. Begreppet »påverkad» har valts före begreppet »berusad» som är mer emotionellt laddat. »Påverkad» torde vara synonymt med »lindrigt berusad».

Tabell 28 visar att spritdebuten för de manliga konsumenterna i genomsnitt skett i 18-årsåldern. De kvinnliga konsumenterna har i genomsnitt uppgett att debuten skett ca 2 år senare. Första påverkningstillfället har för männens del inträffat genomsnittligt något år efter debutåldern. Detta gäller ej kvinnorna.

Tabell 30. Andelen konsumenter i undersökningsmaterialet och bland respondenternas föräldrar. Procentuell fördelning.

	Ej konsument	Konsument	Vet ej	Summa
Män	12	88	—	100
Fäder	27	59	14	100
Kvinnor	28	72	—	100
Mödrar	73	21	6	100

Av tabell 29 framgår att de yngsta uppger en lägre debutålder än de äldre. Detta gäller både män och kvinnor. Man kan emellertid inte utan vidare tolka detta så att spritdebuten numera sker tidigare. Det kan vara så att de yngre bättre än de äldre minns när spritdebuten skedde. De äldre har kanske inte angett när deras egen spritdebut skedde utan har kanske istället angett en i deras tycke lämplig ålder att spritdebutera. Tydligt är att männen med hög totalkonsumtion debuterat tidigare än de med lägre konsumtion. Ingen större skillnad föreligger mellan debutåldern i socialgrupp I–II jämfört med III.

Respondenterna tillfrågades om deras föräldrar drack alkoholdrycker (öl, vin, sprit) under respondentens uppväxttid. Siffror över andelen konsumenter bland föräldrarna presenteras samt jämförs med andelen konsumenter bland respondenterna.

Tabell 29. Medianålder för spritdebut och första påverkningstillfället för män och kvinnor efter ålder, socialgrupp och konsumtionsindex.

	Män		Kvinnor	
	Första sprittillfället	Första påverkningstillfället	Första sprittillfället	Första påverkningstillfället
Ålder				
16—25	17	17	19	18
26—45	18	19	20	21
46—70	19	20	22	24
Socialgrupp				
I—II	18	19	20	20
III	18	19	21	21
Konsumtionsindex				
1—3	18	19	20	20
4	18	18	(19)	(19)
5	16	17	.	.

Tabell 31. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och föräldrarnas konsumtion. Procentuell fördelning.

Föräldrarnas konsumtion	Män						Kvinnor				
	0	1	2	3	4	5	0	1	2	3	4—5
Fadern											
Konsument	40	55	60	67	74	74	34	61	65	70	87
Ej konsument	47	33	23	21	19	13	50	29	19	16	13
Vet ej	13	12	17	12	7	13	16	10	16	14	—
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Modern											
Konsument	4	10	18	28	29	38	4	18	35	38	74
Ej konsument	90	83	76	66	64	53	89	75	57	56	26
Vet ej	6	7	6	6	7	9	7	7	8	6	—
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Antal personer	160	233	334	299	180	76	334	467	277	125	31

Som framgår av tabell 30 är numera en större andel män och kvinnor konsumenter än vad deras föräldrar var under respondenternas uppväxttid. Speciellt stor är skillnaden mellan de kvinnliga respondenterna och deras mödrar. En ökning har skett från 21 till 72 procent. Siffrorna kan dock ej antas vara helt jämförbara; bl. a. har en stor del respondenter uppgivit att de ej vet, om deras föräldrar var konsumenter eller ej.

Tabell 31 visar ett klart samband mellan den egna konsumtionens storlek och om föräldrarna var alkoholkonsumenter eller ej under respondentens uppväxttid. Om modern eller fadern varit alkoholkonsument under respondentens uppväxttid, ökar sannolikheten för en stor konsumtion hos respondenten.

Föräldrahemmets samband med konsumtionsvanornas utveckling belyses även i tabell 32.

Tabell 32 visar att fler män än kvinnor blivit bjudna på alkoholdrycker i hemmet

Tabell 32. Respondenterna efter kön, ålder, socialgrupp, konsumtionsindex och bjuden på alkohol i hemmet. Procentuell fördelning.

	Män			Kvinnor		
	Bjuden	Ej bjuden	Summa	Bjuden	Ej bjuden	Summa
Totalt	21	79	100	16	84	100
Ålder						
16—25	30	70	100	38	62	100
26—45	21	79	100	15	85	100
46—70	17	83	100	8	92	100
Socialgrupp						
I—II	25	75	100	22	78	100
III	17	83	100	7	93	100
Konsumtionsindex						
0	4	96	100	1	99	100
1	12	88	100	12	88	100
2	23	77	100	32	68	100
3	27	73	100	36	64	100
4	32	68	100	(52)	(48)	(100)
5	34	66	100	.	.	.

under sin uppväxttid; 21 procent mot 16 procent. Andelen som blivit bjudna varierar med åldern. Det är mer vanligt bland de yngsta, att de blivit bjudna på alkohol i hemmet. För denna åldersgrupp gäller att kvinnorna i större utsträckning än männen uppgivit att de blivit bjudna. För både män och kvinnor gäller att personer i socialgrupp I–II i större utsträckning blivit bjudna på alkoholdrycker i hemmet. Att ha blivit bjuden på alkohol i hemmet samvarierar även med den nuvarande konsumtionens storlek. Ju större den egna konsumtionen är, desto större andel har bjudits på alkoholdrycker i hemmet under ungdomen.

3.2.2 Konsumtionsförändringar

I enkäten undersöktes förändringar i konsumtionen genom att respondenten tillfrågades om han/hon ökat eller minskat sin konsumtion under de senaste 10 åren. Om en förändring inträffat, fick respondenten även ange vad som medverkat till förändringen. Dessa frågor ställdes både beträffande vin- och spritkonsumtionen.

För att utröna om semesterresor utomlands medfört en förändring i konsumtionsvanorna tillfrågades de som uppgivit sig ha rest utomlands under de senaste 5 åren, om resan medfört någon förändring i konsumtionen.

I tabell 33 presenteras uppgiven förändring i vinkonsumtionsvanorna under de senaste 10 åren. De yngre i materialet (15–25 år) har exkluderats eftersom de för 10 år sedan var i åldrarna 5–15 år och således av naturliga skäl i stor utsträckning ökat sin konsumtion.

Av tabell 33 framgår att fler kvinnor har uppgivit, att de ökat sin vinkonsumtion än de som har uppgivit en minskning. Skillnaden mellan andelen som ökat sin vinkonsumtion och andelen som minskat sin vinkonsumtion är för kvinnorna 8 %. Motsvarande siffra för männen är 2 %.

Den relativa ökningen för kvinnornas del har i störst utsträckning uppgivits i åldersgrupperna under 56 år. Speciellt kraftig har ökningen varit i de lägre åldrarna. För männen noteras en ökning t. o. m. åldern 45 år och därefter en minskning. Ökningen har varit kraftigast i socialgrupp I medan

Tabell 33. 26 år och äldre respondenter efter kön, ålder, socialgrupp, konsumtionsindex och förändring av vinkonsumtionen under perioden 1957—1967. Procentuell fördelning.

	Män				Kvinnor			
	Lika	Större (a)	Mindre (b)	Differens (a—b)	Lika	Större (a)	Mindre (b)	Differens (a—b)
Totalt	64,9	18,4	16,7	+ 1,7	76,2	15,9	7,9	+ 8,0
Ålder								
26—35	54	34	12	+12	57	37	6	+31
36—45	66	22	12	+10	78	17	5	+12
46—55	68	14	18	— 4	80	13	8	+ 5
56—70	71	6	24	—18	84	4	12	— 8
Socialgrupp								
I	46	44	10	+34	55	33	12	+21
II	62	20	18	+ 2	77	17	6	+11
III	83	9	18	— 9	81	10	9	+ 1
Konsumtionsindex								
1	78	4	18	—14	76	12	13	— 1
2	59	17	23	— 6	60	31	9	+22
3	55	27	18	+ 9	43	42	14	+28
4	58	29	14	+15	50	50	—	+50
5	33	48	19	+29	—	—	—	—

Tabell 34. 26 år och äldre respondenter efter kön, ålder, socialgrupp, konsumtionsindex och förändring av spritkonsumtionen under perioden 1957—1967. Procentuell fördelning.

	Män				Kvinnor			
	Lika	Större (a)	Mindre (b)	Differens (a—b)	Lika	Större (a)	Mindre (b)	Differens (a—b)
Totalt	56,6	13,5	29,9	—16,5	81,4	10,5	8,1	+ 2,4
Ålder								
26—35	48	33	20	+13	62	31	8	+23
36—45	57	13	31	—18	83	9	9	0
46—55	36	6	31	—25	86	5	8	— 3
56—70	58	4	38	—34	89	4	8	— 5
Socialgrupp								
I	49	33	18	+15	67	22	11	+11
II	57	14	29	—14	83	10	7	+ 4
III	59	7	35	—28	83	8	9	— 1
Konsumtionsindex								
1	69	3	28	—25	83	7	9	— 2
2	50	9	41	—32	66	21	12	+ 9
3	47	19	34	—16	56	26	19	+ 7
4	45	24	31	— 7	50	35	15	+20
5	26	48	26	+22	—	—	—	—

kvinnorna i grupp III ej förändrat konsumtionen och männen i samma socialgrupp minskat sin konsumtion. Ökningen har varit kraftigast bland dem som nu har en hög konsumtion.

Av tabell 34 framgår att fler män har uppgivit en minskad spritkonsumtion än de som har uppgivit en ökning; skillnaden är 16 %. Kvinnorna redovisar en något ökad konsumtion; skillnaden är här drygt 2 %.

Den relativa minskningen bland männen har varit kraftigast bland de äldre, i lägre socialgrupp samt bland konsumenter med låg nuvarande konsumtion.

Den relativa ökningen bland kvinnorna redovisas huvudsakligen av de yngre (26–35 år) samt av socialgrupp I–II.

Här bör påpekas att en relativ ökning avser att fler konsumenter har angivit att de ökat sin konsumtion än de som angivit att de minskat sin konsumtion. Den relativa ökningen säger således inget om den totala konsumtionen. Man kan gott tänka sig att den totala konsumtionen t. ex. har minskat i en viss grupp, trots att det finns en relativ ökning bland gruppens konsumenter så, att fler ökat sin konsumtion än de som minskat sin konsumtion. Man har således här inga uppgifter om förändringarnas storlek totalt sett.

De uppgivna orsakerna till konsumtionsförändringar redovisas i tabellerna 35 och 36.

Tabell 35 visar att den lägsta åldersgruppen i ca 1/4 av fallen uppger den ökade åldern som orsak till den ökade vinkonsumtionen. Den vanligaste anledningen till ökad vinkonsumtion är annars att priset och vänner påverkat. Bland de äldre männen uppger man även i ganska stor omfattning annonseringen som orsak. Ca 15 procent svarar att utlandsresorna inverkat.

Anledningen till minskad vinkonsumtion uppges ofta vara orsakad av priset. Här uppger även många »övriga orsaker».

Även för de yngre som ökat spritkonsumtionen anges i stor omfattning den ökade åldern som orsak. Den vanligaste anledningen till ökningen är att vänner påverkat. Förändringar i ekonomin anges även

Tabell 35. Respondenterna efter kön och ålder och orsak till förändrad vinkonsumtion. Procentuell fördelning.

Uppgiven orsak till ändrad konsumtion	Män					Kvinnor				
	26—35	36—45	46—55	56—	Totalt	26—35	36—45	46—55	56—	Totalt
Ökad konsumtion										
Åldern har inverkat	26	—	—	—	12	23	2	—	8	11
Priset har inverkat	31	38	38	33	34	11	17	32	8	17
Vänner har påverkat	23	36	22	20	26	32	27	32	17	30
Påverkan utomlands	16	20	16	13	17	11	10	26	17	15
Annonseringen	8	13	30	27	16	10	15	15	8	12
Övrigt	31	33	35	47	34	32	56	21	42	37
Antal personer	83	45	37	15	180	71	41	34	12	158
Minskad konsumtion										
Åldern har inverkat	—	—	2	5	2	—	—	—	6	3
Priset har inverkat	23	36	49	46	41	18	8	25	26	22
Vänner har påverkat	13	24	9	2	9	—	15	10	3	6
Påverkan utomlands	3	—	—	—	1	9	—	—	—	1
Annonseringen	3	—	—	3	2	9	8	—	—	3
Övrigt	63	44	45	46	48	64	62	65	63	63
Antal personer	30	25	47	61	163	11	13	20	35	79

som orsak av ca 10 procent av respondenterna.

De som minskat sin konsumtion uppger priset som främsta orsak till detta.

En speciell analys har gjorts på dessa data om konsumtionsförändringar. Avsikten med analysen är att studera, om t. ex. en spritminskning kompenseras av en ökning av vinkonsumtionen. Analysen inleds med en presentation av sambandet mellan förändringar i vin- och spritkonsumtionen.

Av tabell 37 framgår att en förändring av spritkonsumtionen oftast sammanhänger med motsvarande förändring av vinkonsum-

Tabell 36. Respondenterna efter kön, ålder och orsak till förändrad spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Uppgiven orsak till ändrad konsumtion	Män					Kvinnor				
	26—35	36—45	46—55	56—	Totalt	26—35	36—45	46—55	56—	Totalt
Ökad konsumtion										
Åldern har inverkat	36	4	7	—	23	39	5	—	10	24
Priset har inverkat	6	—	—	—	4	—	—	7	—	1
Vänner har påverkat	28	39	20	27	29	46	38	57	20	43
Ekonomin	10	15	20	9	12	3	14	7	—	6
Påverkan utomlands	9	8	—	9	7	15	—	14	10	12
Annonseringen	3	8	—	—	4	—	—	7	—	1
Övrigt	19	54	53	45	32	14	57	14	60	27
Antal personer	80	26	15	11	132	59	21	14	10	104
Minskad konsumtion										
Åldern har inverkat	1	—	4	6	3	—	—	—	9	2
Priset har inverkat	61	66	59	57	60	40	24	41	30	33
Vänner har påverkat	8	8	6	3	6	7	10	5	—	5
Ekonomin	2	2	1	1	1	—	—	—	—	—
Påverkan utomlands	6	3	6	2	3	—	—	9	—	2
Annonseringen	—	6	4	4	4	7	—	—	—	1
Övrigt	41	34	37	38	38	60	71	64	70	67
Antal personer	49	64	81	98	292	15	21	22	23	81

Tabell 37. De som konsumerar vin och/eller sprit efter förändring av vinkonsumtion och förändring av spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Förändring av spritkonsumtionen	Förändring av vinkonsumtionen			
	minskning	oförändrat	ökning	Summa
Män				
minskning	19,8	9,8	6,4	
oförändrat	2,0	37,0	6,4	
ökning	1,4	3,1	14,1	
Summa				100
Kvinnor				
minskning	7,9	3,7	2,5	
oförändrat	2,7	54,9	9,6	
ökning	1,0	1,7	16,0	
Summa				100

tionen.

Av speciellt intresse är om en ökning av en alkoholsort har skett på bekostnad av en annan. Data erhålls ur en matris med följande utseende:

		V			
		V—	Vo	V+	Σ
Σ	S—	V— S—	Vo S—	V+ S—	
	So	V— So	Vo So	V+ So	
	S+	V— S+	Vo S+	V+ S+	
	Σ				n

V = förändringar av vinkonsumtionen under de senaste 10 åren
V– = minskning
Vo = ingen förändring
V+ = ökning
S = förändringar i spritkonsumtionen under de senaste 10 åren

De speciellt intressanta cellerna i denna matris är cellerna V+ S– och V– S+ dvs. vinökning–spritminskning och vinminskning–spritökning. För att få ett mått på hur vanliga dessa två kompensationstyper är kan s. k. associationsvärden beräknas. Dvs. det observerade värdet i cellen relateras till det förväntade värdet i cellen, under antagande av att variablerna är oberoende

$$\text{Ass}\,(V+S-) = \frac{(V+S-)\cdot n}{\Sigma V+ \cdot \Sigma S-}$$

$$\text{Ass}\,(V-S+) = \frac{(V-S+)\cdot n}{\Sigma V- \cdot \Sigma S+}$$

Associationsvärden fördelade på kön och åldersgrupper framgår av tabell 38. Det siffermaterial som analysen baseras på framgår av bilaga 4.

Av tabell 38 framgår att associationsvärdena i de flesta fallen understiger 1. Detta innebär att kompensation vin–starksprit sker mer sällan än vad man kan förvänta sig på rent matematiskt-slumpmässiga grunder.

För att studera om den kompensation som ägt rum uppvisar en tendens, dvs. att vinökning kompenserar spritminskning eller omvänt kan associationsvärdena subtraheras enligt formeln (ass V + S –) – (ass V – S +).

Om skillnaden blir positiv innebär detta en kompensation där vinökning sker på bekostnad av en minskad spritkonsumtion. Om skillnaden är negativ innebär detta att en spritökning skett på bekostnad av en vinminskning.

Av tabell 39 framgår att den kompensation som sker i materialet mellan vin- och spritkonsumtion vanligen sker så att en spritminskning kompenseras av en vinökning.

Tabell 38. Associationsvärden, fördelade på kön och ålder.

Åldersgrupp	V+ S– Män	V+ S– Kvinnor	V– S+ Män	V– S+ Kvinnor
26—35	0,58	0,46	0,50	0,60
36—45	0,74	1,22	0,25	0
46—55	0,90	0,85	0	0
56—	0,96	0	0,61	1,05
Totalt	0,66	0,63	0,32	0,45

Tabell 39. Relativ kompensation vin–sprit, (ass V+S–) – (ass V–S+), bland män och kvinnor i olika åldrar.

Ålder	Män	Kvinnor
26—35	+0,08	—0,14
36—45	+0,49	+1,22
46—55	+0,90	+0,85
56—	+0,35	—1,05
Totalt	+0,34	+0,18

Denna tendens är något kraftigare bland männen än bland kvinnorna. Kompensationen är mest uttalad bland män och kvinnor i åldrarna 36–55 år.

Påpekas bör att kompensation av olika alkoholsorter endast sker i ett fåtal fall. Det vanligaste mönstret är att en minskning respektive ökning samtidigt äger rum för båda alkoholsorterna.

Respondenterna har tillfrågats om de förändrat sina alkoholvanor på grund av erfarenheter från utlandsresor. Av männen hade 57 % rest utomlands under de senaste fem åren, av kvinnorna var samma andel 50 %. Det var mer vanligt bland de yngre än bland de äldre att man företagit en utlandsresa. I tabell 40 framgår hur många som uppgivit att utlandsvistelsen medfört en förändring av deras konsumtionsvanor. Andelen som uppgivit att de ökat respektive minskat sin konsumtion redovisas.

Av tabell 40 framgår att ca 15 % av utlandsresenärerna uppgivit att erfarenheter från resorna medfört en förändring av deras alkoholkonsumtion. Förändringen behöver ej innebära att konsumtionen ökat eller minskat. Det kan även innebära en förskjutning mot dyrare sorter, mer utländska sorter etc.

Av både männen och kvinnorna uppger fler att vinkonsumtionen ökat än de uppger en minskad konsumtion. Denna skillnad kan lokaliseras till socialgrupperna I–II. I socialgrupp III har ej denna skillnad kunnat konstateras. Av tabellen framgår även att respondenterna ej i någon större omfattning uppgivit att utlandsresor påverkat deras spritkonsumtion. Av övriga förändringar i konsumtionen kan nämnas en tendens till övergång till mer utländska alkoholsorter och även till dyrare viner.

3.2.3 Sammanfattning

Av resultaten framgår att spritdebuten för de manliga konsumenterna i genomsnitt sker i 18-årsåldern, medan de kvinnliga kon-

Tabell 40. Vin och/eller spritkonsumenter efter kön, ålder, socialgrupp och förändrade vin- och spritvanor på grund av utlandsvistelse. Procentuell fördelning.

	Ingen förändring	Förändring	Spritkonsumtion			Vinkonsumtion		
			Ökat (a)	Minskat (b)	Diff. (a—b)	Ökat (a)	Minskat (b)	Diff. (a—b)
Män								
16—25	83	17	2	2	0	5	1	+4
26—45	83	17	2	2	0	6	1	+5
46—70	89	11	1	3	—2	7	1	+6
Kvinnor								
16—25	81	19	3	1	+2	8	1	+7
26—45	88	12	2	—	+2	5	—	+5
46—70	82	18	1	1	0	5	1	+4
Män soc. gr.								
I—II	82	18	2	3	—1	8	0	+8
III	88	12	0	2	—2	2	3	—1
Kvinnor soc. gr.								
I—II	82	18	3	1	+2	7	0	+7
III	88	12	1	0	+1	0	0	+1

sumenterna debuterar ett par år senare. En tendens finns att de unga i materialet debuterat tidigare än de i åldern 26–45 år som i sin tur har debuterat tidigare än de äldre. Det är tveksamt om man får tolka dessa data så att debuten numera sker tidigare än förr, eftersom uppgifterna t. ex. skulle kunna bero på minnesfel hos de äldre. Glömska kan dock ej förklara att debutåldern sjunker med stigande årskonsumtion hos respondenterna. Åldern vid första tillfälle, då man känt sig påverkad av alkohol, tenderar att infalla något senare än spritdebuten.

Det finns större andel konsumenter i materialet än det fanns bland respondenternas föräldrar under deras uppväxttid. Speciellt stor är skillnaden mellan de kvinnliga generationerna. I den äldre generationen kvinnor var 20 procent konsumenter mot 70 procent i den yngre. Siffrorna är dock ej helt jämförbara. Ett klart samband finns mellan egen konsumtion och föräldrarnas konsumtion. Ju större den egna konsumtionen är desto större är sannolikheten att föräldrarna var alkoholkonsumenter.

Ett liknande samband existerar också mellan egen konsumtionsstorlek och om man blivit bjuden på alkoholdrycker i hemmet under uppväxtåren. Fler storkonsumenter har blivit bjudna på alkohol i hemmet. Detta gäller även i större utsträckning för socialgrupperna I–II samt i större utsträckning för unga än för medelåldrarna (26–45) och de äldre. Speciellt bland de unga kvinnorna är det vanligt att de blivit bjudna på alkohol i hemmet under uppväxtåren.

Konsumtionsförändringar under de senaste 10 åren har studerats genom att ställa en direktfråga, om man tycker den egna vin- eller spritkonsumtionen ökat eller minskat. Fler kvinnor i åldern 26 år och äldre har uppgivit att de ökat sin vinkonsumtion än de som uppgivit en minskning. Skillnaden är 8 procent. För männen är denna skillnad 2 procent. De flesta har dock uppgivit att konsumtionen varit oförändrad. Om man något oegentligt kallar skillnaden mellan andelen som ökat sin konsumtion och andelen som minskat sin konsumtion för ökning respektive minskning, kan man konstatera en kraftigare ökning i de lägre åldrarna, i socialgrupp I samt i grupper med hög nuvarande konsumtion. Samma tendenser finner man för spritkonsumtionen. Här är dock skillnaden mellan män och kvinnor större. Kvinnorna har totalt sett ökat sin konsumtion 2 % medan männen minskat sin konsumtion 16 %. De flesta personer har dock uppgivit oförändrad konsumtion under den senaste 10-årsperioden.

Dessa siffror säger dock inget om förändringarna i totalkonsumtionen. Om man till exempel har den situationen, att de män som minskat sin konsumtion är män med en tidigare låg konsumtion, som minskat något litet och att de som ökat sin konsumtion är män med tidigare liten konsumtion som ökat konsumtionen kraftigt, kan man erhålla en kraftig total ökning trots att man har en relativ minskning bland konsumenterna.

De som ökat sin vinkonsumtion har i stor utsträckning uppgivit priset samt påverkan av vänner som orsaker. De som minskat sin konsumtion har även uppgivit priset som orsak i ganska stor utsträckning. Priset har ej i allmänhet utgjort något hinder för ökad spritkonsumtion. Däremot har priset varit en orsak till att minska konsumtionen. Påverkan från goda vänner har spelat roll för att öka konsumtionen. I den lägsta åldersgruppen har åldern angivits som orsak till ökad konsumtion av var tredje till var fjärde person.

En speciell analys har utförts för att studera om en ökad kompensation ägt rum mellan vin- och spritkonsumtionen så, att ökad vinkonsumtion kompenseras av en minskad spritkonsumtion. Av resultaten framgår bl. a. att de två alkoholsorterna samvarierar så, att en ökning av vinkonsumtionen sammanhänger med en ökad spritkonsumtion. I de få fall en kompensation ägt rum tenderar vinökningen att ske på bekostnad av en minskad spritkonsumtion.

Utlandsresornas betydelse för förändringen av alkoholkonsumtionen har studerats. Av resultaten framgår att utlandsresorna endast i ringa omfattning tycks påverka alkoholkonsumtionens storlek och struktur.

3.3 *Attityder till alkoholbruk*

3.3.1 Attitydskalor

Vid val av påståenden till en skala används vanligen två kriterier:

1. Påståendena skall få fram svar, vilka är psykologiskt relaterade till den attityd som skall mätas
2. Skalan skall differentiera mellan individer som i attitydhänseende befinner sig på olika punkter längs attityddimensionen ifråga.

Det sätt på vilket en skala differentierar mellan individer beror bl. a. på konstruktionsmetoden och poängberäkningen. Vissa skalor innehåller påståenden som formar en ordningsföljd så, att individen instämmer i endast ett eller två, vilka överensstämmer med hans position, och tar avstånd från påståenden på båda sidor om de han valt. En annan typ av skala kräver, att individer för varje påstående anger sitt instämmande eller avståndstagande och individens totala poäng beräknas genom addering av delpoängerna, som hänför sig till hans svar på varje enskilt påstående. Denna typ av skalor kallas summationsskalor eller Likertskalor.

3.3.2 Skalpåståenden i RUS

De attitydpåståenden som ingår i RUS bildar en skala av Likerttyp. Denna härrör från en mycket större uppsättning påståenden som ingick i en tidigare undersökning.[1] Denna undersökning innehöll bl.a. 49 påståenden rörande alkohol och alkoholvanor. Respondenterna fick för varje svarsalternativ välja mellan fem olika svarsalternativ. De fem svarsalternativen var genomgående

Helt och hållet riktigt
I stort sett riktigt
Tveksam, vet ej
I stort sett felaktigt
Helt och hållet felaktigt.

Innan man beräknade en totalpoäng för varje individ, värderade en grupp oberoende bedömare varje påstående med hänsyn till om det uttrycker en tillåtande eller avvisande attityd till alkohol.

Poängberäkningen utfördes genom att tilldela *ett* till det svar som visar en tillåtande attityd till alkohol och *fem* till det svar som pekar på en avvisande attityd. Alternativen mellan dessa två extremer gavs poängerna *två, tre* och *fyra*. Totalpoängen för varje individ beräknades genom summering av delpoängerna på alla 49 påståendena. Med hänsyn till totalpoängen valdes de två extremgrupper (varje med N = 20) dvs. de med den högsta (mest avvisande attityden till alkohol) respektive lägsta (mest tillåtande attityden till alkohol) poängen. Möjliga poäng varierade från 49 till 245. Fördelningen för den »högsta» gruppen varierade från 183 till 233 och för den »låga» gruppen från 105 till 145.

En medelpoäng i varje grupp beräkdes för varje påstående och dessas diskriminationsförmåga bestämdes med ekvationen

$$\bar{X}_{Hx} - \bar{X}_{Lx} = D_p$$

För varje givet påstående är $\bar{X}_{Hx}$ medelpoängen för den höga gruppen och $\bar{X}_{Lx}$ medelpoängen för den »låga» gruppen, samt D_p = diskriminationsförmågan.

De 14 påståenden som hade den största diskriminationsförmågan valdes för att ingå i RUS. Den möjliga medelpoängen i varje grupp för varje påstående går från *ett* till *fem*. Den möjliga diskriminationsförmågan går från *noll* till *fyra* (absoluta värden). De 14 påståenden som valdes ut samt deras diskriminationsförmåga är:

Påstående	D_p*-värde*
n) Alla alkoholdrycker borde få köpas fritt i livsmedelsbutikerna.	3.15
d) Lättvin borde försäljas i livsmedelsbutikerna.	3.15
l) All starksprit borde förbjudas.	–3,05
m) Motboken borde återinföras.	–2.85
e) Det är okvinnligt att dricka snaps.	–2.80

[1] Björkman, N-M. En jämförelse mellan enkät och intervjumetodik vid insamling av data om alkoholbruk. Stockholm 1969. Stencil.

b) En man bör ej dricka starksprit i sina minderåriga barns närvaro. –2.50
c) Möjligheten att avstänga folk från inköp i systembutikerna borde utnyttjas i större utsträckning. –2.50
j) Föräldrar bör låta sina barn smaka på vin i hemmet. –2.45
g) Legitimationskontrollen på systembolagen borde skärpas. –2.30
a) På ungdomsfester kan man gott servera vin. 2.30
f) Då endast kvinnor träffas bör ej starksprit förtäras. –2.20
i) Berusade ungdomar borde bestraffas hårdare av samhället. –2.20
k) Spritfria bjudningar blir lätt stela. 2.20
h) Åldersgränsen på systembolaget borde sänkas till 18 år. 2.15

3.3.3 Analys av endimensionaliteten i den använda Likertskalan

Avsikten var att konstruera en skala som mätte vad som kan kallas attityden till alkoholbruk och samhällets alkoholpolitiska åtgärder.[1] Med en konventionell dp-analys av påståendena har man emellertid ingen garanti för att attitydskalan mäter enbart en attityddimension. För att studera skalans endimensionalitet användes följande tre metoder.

a) Elementary Linkage Analysis
b) Faktoranalys
c) Guttmanskaleanalys

Såväl metod a som b visar att endast ett påstående, b, med säkerhet hamnar utanför attityddimensionen. De övriga 13 påståendena mäter således en dimension av attityden, förhoppningsvis attityden till alkohol och alkoholbruk. Guttmanskaleanalysen visar att åtta av påståendena uppfyller kraven på en Guttmanskala, med undantag av att det borde ha varit minst tio påståenden i skalan. De åtta påståendena är: c, e, g, h, i, l, m och n. Även denna analys pekar på att påstående b är det som avviker från den i övrigt enhetliga bilden.

Sammanfattningsvis kan således konstateras att skalan, mätt med de nämnda metoderna, kan betraktas som endimensionell.

För en noggrannare redovisning av vad som avses med attitydbegreppet och hur dimensionalitetsanalysen i detalj utföll hänvisas till »Om mätning av attityder till alkohol», Per-Gunnar Svensson 1970. En sammanfattning redovisas separat i denna volym.

3.3.4 Övriga attityd- och opinionsfrågor

Respondenternas attityd till alkohol mättes även genom att fråga dem: »I vilka sammanhang tycker Ni det är olämpligt att dricka starksprit?» De fick kryssa för ett eller flera av följande alternativ:

I bostaden i vardagslag
I bostaden på lördagar och söndagar
På restaurang
I bostaden när goda vänner varit på tillfälligt besök
Vid tillfälligt besök hos goda vänner
Före besök på dansställe
På arbetsplatsen
Innan man har »träff» med det motsatta könet
Efter att ha idrottat
I samband med att ha tittat på tävling eller match
Det är inte olämpligt i något av de uppräknade sammanhangen

På detta sätt erhålls ett kvantitativt mått, ett »olämplighetsindex», på respondenternas attityder genom att summera antalet situationer i vilka denne ansett alkoholkonsumtion olämplig. Ju högre summa, desto mer avvisande attityd till alkohol. De mest tillåtande har endast markerat det sista alternativet.

Till attitydfrågorna kan också följande fråga räknas:

Vid vilken ålder anser Ni det lämpligt att barn för första gången får smaka alkoholhaltiga drycker?
☐ Aldrig
Vid ..... års ålder

[1] I den fortsatta framställningen benämns detta »attityden till alkohol».

I omedelbar anslutning till de 14 attitydpåståendena följde 7 påståenden som hade karaktären av opinions- och kunskapspåståenden och som var försedda med samma svarsalternativ som de 14 attitydpåståendena.

o) Åldersgränsen för inköp av vin borde sänkas till 18 år.
p) Även mindre orter borde ha systembutik.
q) Mellanölet har fört med sig ökat alkoholmissbruk hos ungdomar.
r) Alkoholupplysningen är tillfredsställande ordnad.
s) Det är förbjudet att tillverka vin för eget behov.
t) Det är tillåtet att tillverka starksprit för eget behov.
u) Det borde vara straffbart att bjuda ungdomar under 16 år på alkoholdrycker.

Påståendena s, t, och kanske q har karaktären av kunskapstestande påståenden medan de andra är opinionspåståenden.

Även respondenternas inställning till priserna på alkoholdrycker ansågs vara av intresse. Därför ställdes följande fråga: »Tycker Ni priserna på starksprit, vin och öl är för höga, för låga eller bra som de är?»

Av intresse var även inställningen till försäljning av alkoholdrycker i livsmedelsbutikerna. Följande frågor avsågs mäta den opinionen:

- Tycker Ni att starksprit borde försäljas i livsmedelsbutiker?
- Tycker Ni att vin borde försäljas i livsmedelsbutiker?
- Tycker Ni att starköl borde försäljas i livsmedelsbutiker?

För varje fråga fick respondenten välja mellan tre olika svarsalternativ, ja, nej, tveksam. Dessutom gavs respondenten tillfälle att motivera sitt ställningstagande.

3.3.5 Attityden bland män och kvinnor mätt med Likertskalan, olämplighetsindex och andra opinionsfrågor

Som tidigare nämnts har respondenternas attityder till alkohol kvantifierats på två sätt, dels med en attitydskala av Likerttyp och dels med ett olämplighetsindex. I tabell 41 presenteras poängfördelningen på Likertskalan för män och kvinnor.

En klassindelning av attitydpoängsumman har gjorts. Följande fem kategorier används genomgående i resultatredovisningen.

Attitydkategori	Attitydpoängsumma[a]
1 (avvisande)	14—25
2	26—35
3	36—45
4	46—55
5 (tillåtande)	56—70

[a] Annorlunda beräkningsgrunder än i N-M Björkmans tidigare redovisade studie.

Om ej annat anges är det alltid *procentuella* fördelningar som redovisas i tabellerna.

Av tabell 41 framgår att männen är mer tillåtande, dvs. har en högre poäng än kvinnorna. 36 % av männen faller i de mest tillåtande kategorierna (4 + 5) medan endast 20 % av kvinnorna hamnar i de kategorierna. I den mittersta kategorin faller ungefär lika stor andel män som kvinnor.

Av tabell 42 framgår att männen (39 %)

Tabell 41. Respondenterna efter kön och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Kön	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	5 (tillåtande)	Summa
Män	1 289	7	21	36	25	11	100
Kvinnor	1 247	17	29	34	15	5	100
Totalt	2 534	12	25	35	20	8	100

Tabell 42. Respondenterna efter kön och olämplighetsindex. Procentuell fördelning.

Kön	Olämplighetsindex				
	(avvisande)		(tillåtande)		
	7—10	4—6	0—3	Ej uppgift	Summa
Män	17	42	39	2	100
Kvinnor	27	45	25	3	100
Totalt	22	44	32	2	100

är mer tillåtande (0–3 poäng) än kvinnorna (25 %). Andelen i den mittersta kategorin (4–6 poäng) är ungefär lika stor för både män och kvinnor.

Inställningen till försäljning av alkoholhaltiga drycker i livsmedelsbutiker framgår av tabell 43.

Genomgående är männen mer tillåtande än kvinnorna till försäljning i livsmedelsbutikerna av de olika alkoholhaltiga dryckerna. En majoritet bland männen (ca 56 %) önskar en dylik försäljning av starköl. Nära hälften av männen (47 %) vill att vin skall säljas i livsmedelsbutikerna. För både män och kvinnor gäller att ju större alkoholhalt drycken har, desto större andel av individerna säger nej till försäljning i livsmedelsbutikerna.

Även individens inställning till prissättningen på de alkoholhaltiga dryckerna kan sägas ge viss information om individens attityd till alkohol. En avvisande attityd skulle, enligt detta synsätt, ta sig det uttrycket att man ansåg priserna vara för låga. De som tycker priserna är för höga kan anses ha en tillåtande attityd till alkohol.

Männen tycker i större utsträckning än kvinnorna, att priserna är för höga. Ungefär lika stora andelar bland män och kvinnor tycker att priserna är bra som de är.

För både män och kvinnor gäller att man i större utsträckning tycker att sprit- och ölpriserna är för höga än att vinpriserna är det.

Tabell 43. Respondenterna efter kön och inställning till eventuell försäljning av starköl, vin och starksprit i livsmedelsbutikerna. Procentuell fördelning.

	Ja	Nej	Tveksam	Ej uppgift	Summa
Försäljning av starköl?					
Män	56	31	12	1	100
Kvinnor	33	48	17	2	100
Totalt	44	39	15	2	100
Försäljning av vin?					
Män	47	39	12	2	100
Kvinnor	30	55	13	2	100
Totalt	39	47	12	2	100
Försäljning av starksprit?					
Män	28	61	10	1	100
Kvinnor	12	79	8	1	100
Totalt	20	70	9	1	100

Tabell 44. Respondenterna efter kön och inställning till prissättningen på öl, vin och starksprit. Procentuell fördelning.

	För höga	Bra	För låga	Ej uppgift	Summa
Ölpriserna					
Män	50	40	6	4	100
Kvinnor	42	39	12	7	100
Totalt	46	40	9	5	100
Vinpriserna					
Män	35	53	8	4	100
Kvinnor	31	49	13	7	100
Totalt	33	51	10	6	100
Spritpriserna					
Män	56	29	12	3	100
Kvinnor	43	31	19	7	100
Totalt	49	30	16	5	100

3.3.6 Sambandet mellan attityden, mätt med en skala av Likerttyp och några bakgrunds- och konsumtionsvariabler

Denna resultatredovisning är upplagd så att materialet genomgående delats upp i män och kvinnor. Den attitydmätning som här avses är den som gjordes med den ovan redovisade skalan av Likerttyp.

Redovisningen innehåller studium av attityderna i olika:

a) civilståndskategorier
b) ålderskategorier
c) utbildningskategorier
d) regioner av landet

Dessutom studeras attityderna med hänsyn till:

e) medlemskap i nykterhetsorganisation
f) konsumtionsindex
g) frekvens storkonsumtionstillfällen
h) om man blev bjuden på alkohol i hemmet under uppväxttiden
i) åldern då detta skedde första gången
j) uppgivna alkoholvanor
k) faderns alkoholvanor

Tabell 45. Respondenterna efter kön, civilstånd och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Civilstånd	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
Ogift	389	4	22	33	29	12	100
Gift	824	9	20	38	23	10	100
Änka/Änkling	24	(17)	(12)	(42)	(25)	(4)	(100)
Skild	32	(6)	(12)	(38)	(38)	(6)	(100)
Omgift	16	(19)	(25)	(38)	(6)	(12)	(100)
Ej uppgift	4	—	(25)	(25)	(25)	(25)	(100)
Kvinnor							
Ogift	286	17	24	30	20	9	100
Gift	844	17	30	36	13	4	100
Änka/Änkling	66	18	29	39	14	0	100
Skild	35	(14)	(32)	(31)	(20)	(3)	(100)
Omgift	16	(31)	(38)	(19)	(12)	(0)	(100)
Ej uppgift	0	—	—	—	—	—	—

a. *Attityder i olika civilståndskategorier*

Olika civilståndskategoriers poängfördelning på Likertskalan redovisas i tabell 45.

Änkor/änklingar, skilda och omgifta är för få, för att några säkra slutsatser om dessa grupper skall kunna dras. Som tidigare nämnts är de procenttal som är relaterade till bastal mindre än 50 försedda med parentes. Detta gäller även i fortsättningen.

För såväl män som kvinnor gäller att de ogifta är mer tillåtande (kategori 4–5) än de gifta till alkohol (män: 41 % respektive 33 %, kvinnor: 29 % respektive 17 %). Skillnaderna som kan konstateras mellan ogifta och gifta är troligtvis beroende av de åldersskillnader som finns mellan dessa kategorier.

b. *Attityder i olika ålderskategorier*

I tabell 46 kan en viss könsskillnad observeras. För kvinnorna gäller att de yngre är mest tillåtande (kategori 4–5), därnäst mellangruppen och minst tillåtande till alkohol är de äldre (34, 24 respektive 11 %). Bland männen finns en viss skillnad mellan de yngsta och åldersgruppen 26–45 år (48 resp. 42 %). De äldsta är minst tillåtande (22 %) även bland männen. I den mittersta kategorin faller med ett undantag den största andelen för både män och kvinnor.

c. *Attityder i olika utbildningskategorier*

I tabellerna 47 och 48 är utbildningskategorierna ordnade efter graden av teoretisk utbildning.

Om man studerar de fem utbildningskategorierna och gör en jämförelse dem emellan med avseende på attitydfördelningen, kan följande iakttagelser göras:

Här framgår för såväl män som kvinnor att med längre utbildning tycks följa en mer tillåtande attityd till alkohol. Således återfinns bland männen hela 65 % av akademikerna bland de mest tillåtande (kategori 4–5) mot 58 % av studenter och gymnasister, 49 % av de med realexamen eller realskolestudier, 35 % av de med yrkesskoleutbildning och 26 % av de med folkskola eller grundskola.

För kvinnorna erhölls samma ordning mellan utbildningskategorierna. De kvinnliga akademikerna var mest tillåtande och därnäst studenter. Sedan följde de med realskolestudier och yrkesskola. Minst tillåtande var de med folkskola eller grundskoleutbildning. Andelen tillåtande är 52 %, 47 %, 32 %, 19 % respektive 14 %. Procenttalet för akademikerna måste här tas med viss reservation eftersom bastalet är litet.

Här bör påpekas att materialets åldersfördelning i viss mån torde påverka resultatet. De yngsta har ju knappast hunnit skaffa sig sin slutgiltiga utbildning och kommer i denna undersökning främst att ham-

Tabell 46. Respondenterna efter kön, ålder och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Ålder	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
16—25	310	4	18	30	33	15	100
26—45	454	7	17	34	28	14	100
46—70	523	10	25	43	17	5	100
Kvinnor							
16—25	253	11	20	35	23	11	100
26—45	438	13	30	33	18	6	100
46—70	556	23	31	35	9	2	100

Tabell 47. De manliga respondenterna efter utbildning och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Utbildning	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Folkskola eller grundskola	671	10	24	40	20	6	100
Genomgången yrkesskola eller yrkesskolestudier	131	6	21	38	25	10	100
Realexamen eller realskolestudier	111	—	19	32	36	13	100
Studentexamen eller gymnasiestudier	128	5	11	26	36	22	100
Akademisk examen eller studier vid universitet eller högskola	69	—	10	25	30	35	100
Övrigt	163	9	20	36	25	10	100

na i de lägre utbildningskategorierna. Eftersom de yngre i genomsnitt har en mer tillåtande attityd till alkohol, torde dock åldersfördelningen ej påverka skillnaden mellan utbildningskategorierna så, att skillnaden blir mindre vid konstanthållen ålder. Snarast borde det motsatta förhållandet råda.

d. *Attityder i olika regioner av landet*

Med regioner avses här boendelän. På grundval av uppgifter om konsumtionen i respektive län har länen indelats i tre kategorier.

Län med över 30 % icke-konsumenter bland befolkningen i åldern 15–70 år

Län med 20–29 % icke-konsumenter bland befolkningen i åldern 15–70 år

Län med mindre än 20 % icke-konsumenter bland befolkningen i åldern 15–70 år.

Av tabell 49 framgår att alkoholattityderna samvarierar med andelen icke-konsumenter i boendelänet. Om man studerar

Tabell 48. De kvinnliga respondenterna efter utbildning och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Utbildning	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Folkskola eller grundskola	737	21	31	34	12	2	100
Genomgången yrkesskola eller yrkesskolestudier	666	8	35	38	18	1	100
Realexamen eller realskolestudier	139	8	28	32	21	11	100
Studentexamen eller gymnasiestudier	88	8	21	24	28	19	100
Akademisk examen eller studier vid universitet eller högskola	38	(3)	(5)	(40)	(34)	(18)	100
Övrigt	165	19	24	36	14	7	100

Tabell 49. Respondenterna efter kön, andel icke-konsumenter i boendelänet och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Andel icke-konsumenter i boendelänet	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
Över 30 %	238	13	22	43	18	4	100
20—29 %	495	9	23	38	21	9	100
10—19 %	324	6	17	36	27	14	100
Under 10 %	231	3	18	27	37	15	100
Kvinnor							
Över 30 %	243	24	32	33	10	1	100
20—29 %	468	22	30	34	11	3	100
10—19 %	315	12	26	34	21	7	100
Under 10 %	231	7	24	34	24	11	100

de mest tillåtande (kategori 4–5) har 22 % av männen i län med över 30 % icke-konsumenter en tillåtande attityd. Motsvarande siffror för övriga länskategorier är 30 % med en tillåtande attityd i län med 20–29 % icke-konsumenter, 41 % i län med 10–19 % icke-konsumenter och 52 % i län med mindre än 10 % icke-konsumenter. Motsvarande procentsiffror för kvinnorna är för de olika länskategorierna 11, 14, 28 och 35 %.

e. *Attityder i olika konsumtionskategorier*

Med hjälp av konsumtionsindex kan individerna delas upp i olika konsumtionskategorier, som sedan kan jämföras med avseende på attityderna.

Resultaten i tabell 50 tyder på att det finns ett lineärt samband mellan konsumtion och attityd så, att ju större konsumtion individerna har desto större är andelen med en tillåtande inställning till alkohol. Detta gäller för såväl män som kvinnor.

Andelen mest tillåtande (kategori 4–5)

Tabell 50. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Konsumtionsindex	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
0	157	34	34	26	5	1	100
1	234	10	32	37	11	10	100
2	335	5	19	42	26	8	100
3	300	1	12	39	33	15	100
4	181	0	11	35	35	19	100
5	77	0	4	22	44	31	100
Ej uppgift	5	(0)	(40)	(40)	(0)	(20)	(100)
Kvinnor							
0	337	31	33	31	5	0	100
1	470	13	37	37	10	3	100
2	277	3	17	45	28	7	100
3	125	1	14	42	29	14	100
4—5	31	(3)	(3)	(10)	(45)	(39)	(100)
Ej uppgift	7	(14)	(29)	(57)	(0)	(0)	(100)

Tabell 51. Respondenterna efter kön, frekvens storkonsumtion och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

»Hur ofta händer det att Ni dricker alkohol motsvarande minst 1 halvflaska starksprit eller 1 flaska vin?»	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
Dricker ej alkoholdrycker	210	30	38	25	6	1	100
Åtminstone någon gång i månaden	168	0	6	36	36	22	100
Några gånger om året	119	0	10	33	39	18	100
Mer sällan	212	3	10	40	32	15	100
Aldrig	564	5	24	40	23	8	100
Ej uppgift	16	(0)	(50)	(44)	(6)	(0)	(100)
Kvinnor							
Dricker ej alkoholdrycker	335	38	36	22	4	0	100
Åtminstone någon gång i månaden	20	(0)	(20)	(30)	(30)	(20)	(100)
Några gånger om året	21	(0)	(0)	(43)	(29)	(28)	(100)
Mer sällan	56	5	9	36	29	21	100
Aldrig	778	9	28	39	19	5	100
Ej uppgift	37	(22)	(33)	(35)	(8)	(3)	(100)

bland männen är i ordning från den lägsta konsumtionskategorin till den högsta: 21 %, 34 %, 48 %, 54 % och 75 %. Endast 6 % av dem som uppgav sig inte dricka alkohol hade en tillåtande attityd till alkohol. Andelen med en tillåtande attityd bland kvinnorna var: 13 %, 35 %, 43 % respektive (84 %). Endast 5 % av de kvinnliga icke-konsumenterna tillhörde denna kategori.

f. *Attityder och frekvens storkonsumtion*

Frekvensen storkonsumtion har mätts genom att respondenterna fått uppge hur ofta de konsumerar en halvflaska starksprit eller en helflaska vin. Det är rimligt anta att resultaten här går i samma riktning som då vi ovan studerade attityderna i olika konsumtionskategorier.

För männen gäller att de som uppger en större frekvens storkonsumtion har en mer tillåtande attityd än de som har färre eller inga storkonsumtionstillfällen. Andelen mest tillåtande (kategori 4–5) blev för männen i ordning från de med största frekvensen till de med inga storkonsumtionstillfällen: 58 %, 57 %, 47 % och 31 %. Minst andel personer med tillåtande attityd (7 %) hade den grupp som uppger sig inte dricka alkoholdrycker.

För kvinnorna kan inte lika klara skillnader noteras och inte heller samma entydiga resultat som för männen. Helt allmänt gäller dock för kvinnorna att andelen med en tillåtande attityd är större bland dem som över huvud taget uppger sig ha någon storkonsumtion än bland de kvinnor som aldrig dricker så mycket eller som uppger sig inte dricka alkoholdrycker.

g. *Attityden och medlemskap i nykterhetsorganisation*

Om respondenten är organiserad i någon nykterhetsorganisation, bör detta rimligtvis också avspegla sig i individens attityder till alkohol. Uppgifter om detta redovisas i tabell 52.

Som väntat framgår av tabell 52 att de som är medlemmar i nykterhetsorganisationer är mer avvisande (kategori 1–2) än före detta medlemmar och icke medlem-

Tabell 52. Respondenterna efter kön, nykterhetsorganisering och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

»Är Ni eller har Ni varit medlem i någon nykterhetsförening eller nykterhetsorganisation?»	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
Nej	1 052	6	19	37	26	12	100
Före detta medlem	75	10	22	37	24	7	100
Medlem	150	23	40	25	8	4	100
Ej uppgift	12	(8)	(8)	(67)	(0)	(17)	(100)
Kvinnor							
Nej	1 048	16	28	35	16	5	100
Före detta medlem	46	17	34	28	17	4	100
Medlem	140	(50)	(26)	(24)	(—)	(—)	(100)
Ej uppgift	13	(—)	(8)	(92)	(—)	(—)	(100)

mar. Andelen avvisande var 63 %, 32 % respektive 25 % för männen. För kvinnorna erhölls andelarna (76 %), 51 % respektive 43 %.

h. *Attityder och »bjuden på alkohol i hemmet . . .»*

För att ta reda på om det finns något samband mellan attityder och om man blivit bjuden på alkohol i hemmet redovisas tabell 53.

Det kan konstateras, att de respondenter som blivit bjudna på alkohol i hemmet under uppväxttiden var mer tillåtande till alkohol än de som inte blivit bjudna i hemmet. Detta gäller både män och kvinnor.

En mer tillåtande attityd till alkohol (kategori 4–5) hade 59 % av de »bjudna» och 29 % av de »icke-bjudna» männen. För kvinnorna var motsvarande andelar 51 % respektive 15 %.

i. *Attityder och ålder då man blev bjuden på alkohol i hemmet första gången*

I tabell 54 presenteras åldern vid första tillfället man blivit bjuden på alkohol i föräldrahemmet.

För såväl män som kvinnor gäller att de som blivit bjudna på alkohol i hemmet före 17 års ålder har en mer tillåtande attityd till alkohol än de som blivit bjudna efter 17 års ålder eller över huvud taget inte blivit bjud-

Tabell 53. Respondenterna efter kön, bjuden på alkohol i hemmet under uppväxttiden och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

»Blev Ni bjuden på alkohol i hemmet under Er uppväxttid?»	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
Nej	1 001	9	24	38	22	7	100
Ja	277	1	10	30	35	24	100
Ej uppgift	11	(—)	(18)	(64)	(18)	(—)	(100)
Kvinnor							
Nej	1 030	20	32	33	12	3	100
Ja	205	1	12	36	32	19	100
Ej uppgift	12	(8)	(9)	(75)	(8)	(—)	(100)

Tabell 54. Respondenterna efter kön, ålder då man första gången blev bjuden på alkohol i hemmet och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Ålder	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
0—17 år	110	2	9	26	37	26	100
18— år	99	2	16	27	35	20	100
Vet ej	68	3	12	38	25	22	100
Kvinnor							
0—17 år	78	1	14	27	35	23	100
18— år	54	2	17	44	30	7	100
Vet ej	73	2	13	39	28	18	100

na i hemmet. Påpekas bör att ca var fjärde man och ca var tredje kvinna ej kunnat uppge någon ålder på denna fråga.

j. *Attityder och uppgivna alkoholvanor*

Respondenterna fick på en fråga markera om de ansåg sig vara absolutister, måttlighetsförbrukare etc. Alternativen framgår av tabell 55.

För såväl män som kvinnor gäller att de respondenter som själva uppger sig vara flitiga alkoholkonsumenter har en mer tillåtande attityd till alkohol än de som uppger sig vara mindre flitiga konsumenter.

k. *Attityder och faderns alkoholvanor*

Sambandet mellan faderns alkoholkonsumtion och respondentens attityder redovisas

Tabell 55. Respondenterna efter kön, alkoholvana och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

»Vilka alkoholvanor har Ni själv enligt Er egen uppfattning?»	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
Absolutist	220	30	39	23	6	2	100
Förtäring någon enstaka gång	438	5	28	43	20	4	100
Måttlig förtäring	500	1	9	37	35	18	100
Tillfällen med berusning[a]	97	—	6	30	39	25	100
Vet inte	13	(8)	(30)	(46)	(8)	(8)	(100)
Ej uppgift	21	(0)	(9)	(67)	(14)	(10)	(100)
Kvinnor							
Absolutist	394	39	37	20	4	0	100
Förtäring någon enstaka gång	594	8	29	43	16	4	100
Måttlig förtäring	211	2	14	34	33	17	100
Tillfällen med berusning[a]	9	(—)	(—)	(33)	(56)	(11)	(100)
Vet inte	8	(25)	(—)	(38)	(37)	(—)	(100)
Ej uppgift	31	(19)	(26)	(42)	(13)	(—)	(100)

[a] Tillfällen med berusning är en sammanslagning av formulärets alternativ »enstaka tillfällen med berusning», »ofta berusad» och »alkoholist». I de två sista kategorierna klassificerade sig 5 respektive 3 män och ingen kvinna.

Tabell 56. Respondenterna efter kön, faderns alkoholvana och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

»Hände det att Er far drack alkoholhaltiga drycker under Er uppväxttid?»	Antal	Attityd (avvisande) 1	2	3	4	(tillåtande) 5	Summa
Män							
Vet ej	163	8	21	41	23	7	100
Nej	334	15	28	35	17	5	100
Ja	786	4	18	35	29	14	100
Ej uppgift	6	(0)	(17)	(66)	(17)	(0)	100
Kvinnor							
Vet ej	162	15	30	38	13	4	100
Nej	374	26	34	28	9	3	100
Ja	695	13	25	36	19	7	100
Ej uppgift	16	(19)	(25)	(56)	(0)	(0)	100

i tabell 56.

Bland manliga respondenter, som uppger att deras fäder konsumerade alkohol under respondentens uppväxttid, finns en större andel i de två mest tillåtande kategorierna (43 %) än bland dem som uppger att fadern inte drack alkohol (21 %). Samma förhållande gäller för kvinnorna: 26 % respektive 12 % i de två mest tillåtande kategorierna.

3.3.7 Sammanfattning av attitydresultaten

Likertskalan

Attitydskalan består av 14 påståenden och är en summationsskala av Likerttyp. En analys av de påståenden som ingår i skalan visar att dessa sinsemellan är relaterade till varandra på ett sådant sätt att vi kan anta att skalan är relativt endimensionell och således enbart mäter en sak – attityden till alkoholbruk och samhällets alkoholpolitiska åtgärder.

För att sammanfatta resultaten kan konstateras att attitydskalan visar samband med ålder och kön så att äldre män är mer avvisande till alkoholbruk än grupperna unga och »medelålders». För kvinnorna gäller att de äldre är mest avvisande, de medelålders därnäst och de unga minst avvisande. Männen tenderar att vara mer tillåtande än kvinnorna.

Ogifta har en mer tillåtande attityd till alkoholkonsumtion än gifta. Detta är dock i viss mån åldersbetingat.

Var man är född har betydelse för attityden till alkohol. Skillnader föreligger mellan olika län. De som är bosatta i län med få alkoholkonsumenter tenderar att ha en mer avvisande attityd till alkohol än de som är bosatta i län med hög andel alkoholkonsumenter.

Skillnader i attityder föreligger mellan personer med olika utbildning. Attitydskalan uppvisar ett relativt lineärt samband med utbildning så att personer med högre teoretisk utbildning tenderar att ha en mer tillåtande attityd. Detta gäller för både män och kvinnor.

Medlemmar i nykterhetsorganisationer har en mer avvisande attityd till alkoholkonsumtion än f. d. medlemmar och dessa i sin tur är mer avvisande än icke-medlemmar. Detta gäller för både män och kvinnor.

Bland konsumenterna föreligger ett samband mellan årskonsumtionens storlek och attityd till alkohol så att de med större konsumtion har en mer tillåtande attityd.

Då man delar upp materialet efter faderns alkoholkonsumtion – om fadern var konsument eller ej – uppvisar attitydskalan fler personer med en tillåtande inställning i den grupp vars fäder var konsumenter. Detta gäller för både män och kvinnor.

Det förhållandet att man blivit bjuden på

alkoholdrycker i hemmet under ungdomsåren visar samband med attityden till alkohol. De som blivit bjudna i hemmet är mer tillåtande än de som ej blivit bjudna i hemmet. Av dem som bjudits på alkohol har de en mer tillåtande attityd, för vilket detta inträffat före 16 års ålder. Detta samband gäller för både män och kvinnor.

Nästan samtliga de redovisade variablerna uppvisar således samband med attitydskalan.

Enstaka opinions- eller attitydfrågor

En attitydfråga som studerats mer ingående är vid vilken ålder man anser det lämpligt att ungdomar för första gången får smaka alkoholdrycker. Männen anser i större utsträckning än kvinnorna, att detta kan ske i yngre åldrar. De äldre anser oftare än yngre, att debuten bör ske sent. Detta samband gäller för både män och kvinnor. De med högre egen årskonsumtion anser oftare än de med lägre egen konsumtion att alkoholdebuten bör ske i yngre åldrar.

Slutligen har några attitydfrågor redovisats som gäller inställningen till prissättningen på alkoholdrycker – för hög, lagom, för låg – samt huruvida man anser att alkoholdrycker bör få försäljas i livsmedelsbutiker. Dessa frågor har ställts beträffande starköl, vin och starksprit. För dessa frågor gäller att kvinnorna i jämförelse med männen var mer avvisande till försäljning i livsmedelsbutiker och mindre avvisande till prissättningen. Yngre var jämfört med de äldre mer avvisande till prissättningen och hade en mer tillåtande inställning till försäljning i livsmedelsbutiker. Storkonsumenterna ansåg i större utsträckning än de med låg konsumtion, att priserna var för höga och att man borde tillåta mer allmän försäljning av alkoholdrycker.

Beträffande försäljning av alkoholdrycker i livsmedelsbutiker gäller, att man genomgående var mer positiv till starkölsförsäljning än vinförsäljning samt mer positiv till vin- än till spritförsäljning.

3.4 *Missbrukskriterier, trafikonykterhet samt konsumtion av smuggelsprit och hemgjorda alkoholdrycker*

Respondenterna har fått svara på flera frågor, som kan användas för att avgränsa personer med alkoholproblem eller personer som har en ovanligt hög alkoholkonsumtion. Detta avsnitt behandlas under rubriken storkonsumtion. Övrig konsumtion som behandlas är konsumtion i samband med bilkörning och konsumtion av smuggelvaror.

3.4.1 Storkonsumtion

Under denna rubrik redogörs för frekvensen tillfällen med storkonsumtion bland män och kvinnor i olika åldrar. Fylleriförseelser bland befolkningen under 1967 redovisas och jämförs med alkoholvanorna enligt egen uppfattning och förekomst av påverkan, baksmälla och återställare. Avslutningsvis redogörs för andelen respondenter som uppgivit att de fått problem på grund av alkoholkonsumtion.

För att belysa frekvensen tillfällen med stor konsumtion, tillfrågades respondenterna hur ofta de brukade konsumera en alkoholkvantitet motsvarande 1/2 flaska starksprit eller en flaska vin. Fördelningen på kön och ålder framgår av tabell 57.

Tabell 57 visar, att ungdomarna anger en större frekvens storkonsumtionstillfällen än de övriga grupperna. Andelen tillfällen med stor konsumtion är lägst i gruppen äldre. Dessa tendenser gäller för såväl män som kvinnor. Männen uppger storkonsumtion i betydligt större utsträckning än kvinnorna.

I tabell 58 presenteras antalet avdömda fylleriförseelser 1967 enligt den officiella statistiken. Totalt var antalet fyllerister 6,9 per 1 000 individer över 15 år. Motsvarande siffra för fylleriförseelser uppgick emellertid till 12,0. Varje fyllerist har sålunda genomsnittligt begått ca 1,8 förseelser. Fylleriförseelsernas fördelning på kön och ålder framgår av nedanstående tabell.

En stor skillnad kan konstateras mellan

Tabell 57. Respondenterna efter kön, ålder och frekvens storkonsumtionstillfällen. Procentuell fördelning.

Frekvens	Män			Kvinnor		
	16—25	26—45	46—70	16—25	26—45	46—70
Ett par ggr. per månad eller oftare	13	6	4	1	1	1
Någon gång per månad	11	6	4	2	1	0
Några gånger per år	12	13	5	4	1	1
Mer sällan	19	21	11	9	6	1
Aldrig	29	39	56	65	69	55
Ej konsument	15	14	19	18	20	37
Ej uppgift	1	1	1	1	2	5
Summa	100	100	100	100	100	100
Antal personer	310	454	523	253	438	556

Tabell 58. Avdömda fylleriförseelser 1967 per 1 000 män/kvinnor i olika åldrar.

	15—17	18—20	21—24	25—29	30—39	40—49	50—	Samtliga
Män	17,3	39,8	35,7	27,6	30,2	28,0	13,3	23,5
Kvinnor	2,3	1,6	1,1	0,7	0,6	0,7	0,2	0,6

Tabell 59. Respondenterna efter kön, ålder och alkoholvana. Procentuell fördelning.

	Män			Kvinnor		
	15—25	26—45	46—70	15—25	26—45	46—70
Absolutist	15	16	20	19	22	44
Någon enstaka gång	30	28	41	51	53	42
Måttlig förtäring	39	46	32	26	22	9
Enstaka ggr. med berusning	13	7	3	2	1	—
Ofta berusad	1	0	—	—	—	—
Alkoholist	—	1	—	—	—	—
Vet ej, ej uppgift	2	2	4	2	2	5
Summa	100	100	100	100	100	100
Antal personer	310	454	523	253	438	556

frekvensen i manligt och kvinnligt fylleri. Bland männen varierar fyllerifrekvensen mellan 10 och 40 promille och motsvarande siffra för kvinnorna är endast 0–2 promille.

Dessa siffror kan jämföras med en skattning av det egna konsumtionsmönstret.

Av tabell 59 framgår, att de äldsta tenderar uppge en måttligare förtäring än de yngsta. Alkoholkonsumtion med berusningstillfällen uppges oftare av de yngsta än av de övriga. Detta stämmer väl med fylleristatistikens åldersfördelning. Endast 3 personer har klassificerat sig som alkoholister. Någon större skillnad mellan socialgrupp I–II och III kan ej konstateras.

I tabell 60 presenteras förekomsten av påverkan, »baksmälla» och återställare. Tabellen visar, att det finns en god överensstämmelse mellan fördelningarna över frekvensen påverkan och frekvensen »baksmälla». Dessa båda begrepp är tydligen för

Tabell 60. Respondenterna efter kön, ålder och förekomst av påverkan, baksmälla och »återställare». Procentuell fördelning.

	Män			Kvinnor		
	15—25	26—45	46—	15—25	26—45	46—
Frekvens påverkan						
Varje gång	5	2	1	1	1	1
Nästan varje gång	18	8	4	3	1	1
Ibland	29	29	16	19	11	2
Sällan	20	30	28	25	17	7
Aldrig	16	19	28	37	49	46
Ej uppgift	1	2	4	0	2	5
Dricker ej	11	10	19	15	19	38
Summa	100	100	100	100	100	100
Frekvens baksmälla						
Alltid	2	2	1	1	1	—
Ibland	15	15	7	4	3	1
Enstaka gånger	29	30	17	19	10	2
Aldrig	42	42	52	59	64	51
Ej uppgift	1	1	4	2	3	8
Dricker ej	11	10	19	15	19	38
Summa	100	100	100	100	100	100
Andel som tar »återställare»						
Oftast	—	1	1	—	—	—
Ibland	3	2	2	—	—	0
Har inträffat	12	13	12	3	2	1
Har ej inträffat	31	31	10	21	12	2
Ej relevant[1]	54	53	75	76	86	97
Summa	100	100	100	100	100	100
Antal personer	310	454	523	253	438	556

[1] Frågan ställdes endast till dem som uppgav sig ha haft baksmälla.

respondenterna i många avseenden likvärdiga. En svag tendens föreligger dock att de yngre männen är påverkade oftare än de har baksmälla medan de äldre har baksmälla oftare än de är påverkade. Männen är oftare än kvinnorna påverkade och har oftare baksmälla. De unga männen är oftare än de äldre påverkade. Den mellersta åldersgruppen av männen har dock uppgivit baksmälla i samma omfattning som de yngre.

Att man tar en s. k. »återställare» förekommer sällan. Endast för ett par procent av männen i materialet är detta vanligt.

Dessutom kan påpekas att det varken för männen eller kvinnorna föreligger några större skillnader mellan socialgrupperna beträffande dessa variabler.

I tabell 61 redovisas vissa yttre påtagliga verkningar av stor alkoholkonsumtion. Frekvenserna är här små, vilket medför att det ej går att påvisa skillnader mellan grupperna. Det alternativ som angivits i störst omfattning är fylleriförseelser. Dessa uppges i större utsträckning av de yngre männen. Andelen som ej svarat på dessa frågor är relativt hög, vilket även detta medverkar till att försvåra en tolkning av resultaten.

3.4.2 Alkoholkonsumtion i samband med bilkörning, konsumtion av smuggelsprit och konsumtion av hemgjorda alkoholdrycker

Det kan vara vanskligt att fråga en person om han gjort sig skyldig till rattfylleri. Man riskerar att svaret i många fall ej blir helt med sanningen överensstämmande. För att få reda på i vilken omfattning respondenterna ansåg sig ha begått trafikonykterhets-

Tabell 61. Respondenterna efter kön, ålder och yttre påtagliga effekter av alkoholkonsumtion. Procentuell fördelning.

	Män			Kvinnor		
	15—25	26—45	46—70	15—25	26—45	46—70
Problem p. g. a. alkohol						
Inga problem	83,5	85,7	80,9	83,8	82,2	71,4
Förlorat arbetet	—	0,2	—	—	—	—
Skilsmässa	—	0,2	0,4	—	—	—
Fylleriförseelser	4,5	2,4	0,6	0,4	—	0,2
Rattfylleri,-onykterhet	0,6	0,9	0,6	—	0,2	—
Arbetsoförmåga	0,3	0,9	1,1	—	—	—
Sjukdom etc.	2,6	0,7	1,1	0,4	0,7	0,4
Ej uppgift	8,5	9,0	15,3	15,4	16,9	28,0
Summa	100	100	100	100	100	100
Läkarvård p.g.a. alkoholproblem						
Nej	96,1	94,9	92,5	93,3	94,1	87,2
Ja	0,3	0,7	0,8	—	—	0,4
Svårt att säga	0,6	0,2	—	—	—	—
Ej uppgift	3,0	4,2	6,7	6,7	5,9	12,4
Summa	100	100	100	100	100	100
Antal personer	310	454	523	253	438	556

brott ställdes följande fråga: Tror Ni att Ni någon gång kört bil trots att Ni möjligen kan ha haft för hög promillehalt alkohol i blodet? Resultatet framgår av tabellerna 62 och 63.

Tabell 62. Respondenterna efter kön, ålder, socialgrupp och bilkörning i förmodat alkoholpåverkat tillstånd. Procentuell fördelning.

	Andel alkoholpåverkade (a)	Andel med körkort (b)	Andel påverkade av körkortsinnehavare (a/b . 100)[a]
Samtliga	7	56	12
Män			
15—25	17	70	24
26—45	16	88	18
46—70	6	63	10
Kvinnor			
15—25	2	43	5
26—45	3	53	5
46—70	1	21	3
Män			
I—II	16	79	20
III	8	71	11
Kvinnor			
I—II	2	42	5
III	0	25	1

[a] Vi antar att knappast någon icke-körkortsinnehavare uppgett sig ha kört bil.

De mest intressanta siffrorna i tabellen torde vara andelen alkoholpåverkade per körkortsinnehavare.[1] Totalt sett har ca 12 procent av körkortsinnehavarna kört bil i förmodat påverkat tillstånd. Denna siffra är större bland männen. Ca 1/4 av de unga manliga körkortsinnehavarna har kört bil trots att de troligen varit alkoholpåverkade. Andelen sjunker sedan med stigande ålder. Ett samband mellan ålder och påverkan vid bilkörning kan emellertid ej påvisas för kvinnorna.

Andelen som uppger sig ha kört bil alkoholpåverkade är högre i de högre socialgrupperna. Detta gäller för både män och kvinnor.

Tabell 63 visar att ju större årskonsumtionen är, desto större är tydligen risken att man någon gång kör bil i påverkat tillstånd. Sålunda uppgav nära hälften av de manliga körkortsinnehavarna i den högsta konsumtionskategorin att de troligen kört bil i alkoholpåverkat tillstånd. Motsvarande siffra för icke-konsumenter är endast 2 %.

Tabell 63. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och bilkörning i förmodat alkoholpåverkat tillstånd. Procentuell fördelning.

Konsumtionsindex	Andel alkoholpåverkade (a)	Andel med körkort (b)	Andel påverkade per körkortsinnehavare (a/b · 100)
Män			
0	1	61	2
1	4	72	5
2	8	79	9
3	19	82	23
4	22	78	28
5	33	69	47
Kvinnor			
0	0	20	2
1	0	36	0
2	2	45	4
3	7	51	14
4—5	(7)	(61)	(12)

För att få en uppfattning om konsumtionen av smuggelsprit ställdes en fråga, om man under senaste året druckit starksprit, som »smugglats» in i landet. Resultaten framgår av tabellerna 64 och 65.

Tabell 64 visar den uppgivna förekomsten av konsumtion av smuggelsprit. 10 % av männen och 3 % av kvinnorna har konsumerat smuggelsprit under året. Smuggelkonsumtionen samvarierar med ålder så att den är vanligare bland de yngre och ovanligare bland de äldre. Sambandet med den egna konsumtionens storlek framgår av tabell 65.

En samvariation existerar mellan storleken på den egna konsumtionen och det förhållande att man konsumerat smuggelsprit under året. Ju högre konsumtion desto fler har druckit smuggelsprit. Vad man menar med smuggelsprit har vi emellertid inte någon möjlighet att belysa i undersökningen. Det kan vara så väl medvetet illegalt försåld alkohol som någon extraflaska som man tagit med hem efter utlandsresan.

Tabell 66 visar att hemgjort vin under senaste året druckits av 18 procent av männen och av 16 procent av kvinnorna. Hemgjort vin synes vara den hemgjorda alkoholdryck som är vanligast i Sverige. Hemgjord likör har druckits av ungefär 5 %

Tabell 64. Respondenterna efter kön, ålder och förekomst av konsumtion av smuggelsprit under senaste året. Procentuell fördelning.

Ålder	Män			Kvinnor		
	Har förekommit	Övriga	Summa	Har förekommit	Övriga	Summa
15—25	21	79	100	10	90	100
26—45	10	90	100	3	97	100
46—70	3	97	100	1	99	100
Totalt	10	90	100	3	97	100

Tabell 65. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och förekomst av konsumtion av smuggelsprit under senaste året. Procentuell fördelning.

Konsumtionsindex	Män			Kvinnor		
	Har förekommit	Övriga	Summa	Har förekommit	Övriga	Summa
0	—	100	100	—	100	100
1	3	97	100	2	98	100
2	5	95	100	6	94	100
3	15	85	100	10	90	100
4	20	80	100	(11)	(89)	(100)
5	29	71	100	.	.	.

Tabell 66. Respondenterna efter kön och förekomst av konsumtion av hemgjorda alkoholdrycker under senaste året. Procentuell fördelning.

	Män			Kvinnor		
	Har förekommit	Övriga	Summa	Har förekommit	Övriga	Summa
Hemgjort vin	18	82	100	16	84	100
Hembränd sprit	2	98	100	0	100	100
Hemgjord likör	5	95	100	6	94	100
Annan hemgjord alkoholdryck	1	99	100	0	100	100

av både männen och kvinnorna. Här är det dock oftast fråga om en alkoholdryck, som framställs av sprit, som inköpts på legalt sätt. Hembränd sprit är dock en illegal alkoholdryck. I Finland och Norge är hembränd sprit tämligen vanlig. I Sverige har vi ej några större undersökningar som visar omfattningen av den hemtillverkade spriten. Resultaten från denna undersökning tyder dock på att sprit knappast tillverkas illegalt i någon större omfattning. Endast två procent av männen har uppgivit att de konsumerat hembränd sprit under året. Bland kvinnorna är motsvarande siffra mindre än en procent. Andra hemgjorda alkoholdrycker har konsumerats av ca en procent av männen.

Eftersom utrymme ej funnits till att penetrera dessa frågor ytterligare i frågeformuläret, kan man svårligen uttala sig om t. ex. hur stor del av alkoholkonsumtionen som utgöres av hemtillverkade alkoholdrycker.

3.4.3 Sammanfattning

Flera aspekter av storkonsumtion har behandlats. Eftersom männen i större utsträckning än kvinnorna är konsumenter, och då de även har en genomsnittligt större konsumtion, ställer det sig naturligt, att männen även har fler tillfällen med storkonsumtion. Med storkonsumtionstillfällen avses tillfällen med en konsumtion av 1/2 flaska starksprit eller 1/1 flaska vin. Storkonsumtionstillfällen är vanligare bland unga än bland personer i åldern 25–45 år och relativt ovanligt bland äldre. Av de unga männen har över hälften angett att de haft storkonsumtionstillfällen under senaste året mot ca 1/4 av de äldre männen.

Storkonsumtionens åldersvariationer stämmer med fylleristatistikens, där man finner samma skillnader mellan män och kvinnor. De unga männen har relativt sett fler fylleriförseelser än de äldre.

Om man studerar respondenternas egen uppfattning av sin alkoholkonsumtion finner man fler berusningstillfällen bland unga män.

Samma tendenser gäller även för variablerna påverkan, baksmälla och förekomst av återställare dagen efter.

Studerar man yttre påtagliga effekter av alkoholkonsumtionen, uppger 4–5 % av männen att de haft problem på grund av alkoholkonsumtionen. Motsvarande siffra för kvinnorna är lägre än 1 %. Det vanligaste alternativet man angivit är fylleriförseelser, vilket är vanligast bland de unga männen. Mindre än 1 procent av männen uppger att de fått läkarvård på grund av alkoholproblem.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den grupp, som kan klassificeras som alkoholmissbrukare på grund av ovannämnda kriterier, torde omfatta ca 2–3 procent av männen i materialet. Andelen personer med vissa alkoholproblem torde dock vara större. Dessa slutsatser grundas främst på uppgifter om bruk av återställare och uppgivna problem på grund av alkoholbruk. Missbrukarna bland kvinnorna är betydligt färre än bland männen.

Omfattningen av alkoholkonsumtion i samband med bilkörning, konsumtion av smuggelsprit och konsumtionen av hemgjorda alkoholdrycker har även studerats.

Ungefär var åttonde bilförare har kört bil i förmodat alkoholpåverkat tillstånd. Alkohol vid bilkörning har uppgivits i större utsträckning av männen, och bland männen framför allt av ungdomar och av personer med stor konsumtion. Alkohol vid bilkörning har uppgivits i större utsträckning av personer i de högre socialgrupperna.

Då det gäller konsumtion av smuggelsprit, har 10 procent av männen och 3 procent av kvinnorna uppgivit att de haft en sådan konsumtion under året. Smuggelspritkonsumtion är vanligare bland ungdomar och personer med stor alkoholkonsumtion.

Beträffande konsumtion av hemgjord alkohol kan slutligen konstateras, att denna konsumtion ej tycks ha någon större omfattning. Den hemgjorda alkoholdryck som uppgivits ha konsumerats i något större utsträckning är hemgjort vin. Denna dryck har under året druckits av ca var sjätte person. Endast ca 2 procent av männen och mindre än 1 procent av kvinnorna har uppgivit att de druckit hembränd sprit under det senaste året.

3.5 *Resultatens validitet*

En vanlig kritik av undersökningar av alkoholbeteenden är att resultaten kan bli felaktiga på grund av att vissa respondenter tenderar att ge felaktiga uppgifter om storleken av den egna konsumtionen. Speciellt brukar man anta att personer med stor konsumtion tenderar att underskatta sin konsumtion mer eller mindre medvetet. Detta skulle ej gälla personer med liten konsumtion. Om denna kritik är riktig innebär detta att resultatens validitet skulle vara mindre god.

För att få en uppfattning om resultatens kvalitet eller validitet har jämförelser gjorts mellan svaren hos enkätrespondenter med eller utan registrering för fylleriförseelse.

De personer som registrerats för en fylleriförseelse har ju manifesterat en hög konsumtion och en konsumtion som i viss utsträckning resulterar i berusning. Om resul-

Tabell 67. Sammanfattning av resultatet från en jämförelse mellan enkätrespondenter med och utan fylleriförseelser med avseende på vissa variabler.

Studerad variabel	Signifikanta p-värden[1]	Tolkning
1. Konsumtionsindex	0,001	överrepresentation av storkonsumenter bland de registrerade
2. Olämplighetsindex	0,05	de positiva till alkohol är överrepresenterade bland de registrerade
3. Bjuden på alkohol i hemmet under uppväxttiden	—	någon skillnad mellan grupperna kan ej påvisas
4. Frekvens baksmälla	0,001	baksmälla är mer frekvent bland registrerade än bland icke registrerade
5. Återställare	0,001	att ta återställare är vanligare bland de registrerade
6. Fader drack alkohol under respondentens uppväxttid	0,05	icke-konsumerande fäder är underrepresenterade bland de registrerade
7. Moder drack alkohol under respondentens uppväxttid	0,01	de osäkra (»vet ej») är överrepresenterade bland de registrerade medan de med icke abstinenta mödrar var överrepresenterade bland icke registrerade
8. Kört bil alkoholpåverkad	0,01	de som kört bil i alkoholpåverkat tillstånd är överrepresenterade i gruppen registrerade
9. Läkarvård p. g. a. alkoholbesvär	0,001	de som kan antas ha sökt läkarvård är överrepresenterade bland de registrerade

[1] P-värden har erhållits genom X^2-analys.

Tabell 68. Samstämmighet mellan respondenternas uppgifter och uppgifter från kontrollstyrelsens register. Absoluta tal.

	Män			Kvinnor		
	Yngre	Medel	Äldre	Yngre	Medel	Äldre
Enl. egen uppgift						
Fylleriförseelse	14	11	3	1	—	1
Rattfylleri,-onykterhet	2	4	3	—	1	—
Enl. kontrollstyrelsen						
Fylleriförseelse	20	9	5	1	—	1
Rattfylleri, -onykterhet	1	3	1	—	—	—

taten skall vara valida bör således registrerade skilja sig från ej registrerade så att de har en högre konsumtion, en mer positiv attityd till alkohol, högre frekvens av påverkan, berusning etc. I tabell 67 ges en sammanfattning av resultaten från jämförelsen.

Mer detaljerade tabeller presenteras i bilaga 5.

Som framgår av tabell 67 finns det en signifikant skillnad mellan registrerade och icke registrerade enkätrespondenter i åtta av de nio undersökta variablerna.

Variablerna 1, 4, 5, 8 och 9 kan sägas vara missbrukskriterier. På alla dessa fem variabler noteras signifikant större frekvenser bland de registrerade. Storkonsumenter, de som haft baksmälla etc., är således klart överrepresenterade i gruppen registrerade.

Validiteten hos frågorna om fylleri och rattonykterhet har kunnat kontrolleras genom att inhämta uppgifter från kontrollstyrelsens fylleristraffregister. Denna kontroll ger vid handen, tabell 68, att överensstämmelsen är tämligen god mellan registerdata och respondentens egna uppgifter. Registeruppgifterna avser emellertid endast förseelser begångna under de senaste 10 åren, vilket medfört att uppgifterna om t. ex. de äldre är få, emedan de flesta fylleriförseelser begås i ungdomsåren. Bland de äldre uppger man tydligen ej ungdomsförseelser. Utöver dessa registeruppgifter kan nämnas att 5 personer varit föremål för åtgärd enligt nykterhetsvårdslagen.

3.5.1 Sammanfattning

Validiteten hos materialet har studerats genom att dels jämföra enkätrespondenter med och utan fylleriförseelser och dels jämföra verkliga fylleriförseelser med uppgivna fylleriförseelser.

Tanken bakom den första jämförelsen är att de som manifesterat en extrem alkoholkonsumtion genom att ha begått fylleriförseelser även bör uppge högre konsumtion, fler berusningstillfällen, mer positiva attityder till alkohol etc. Materialet ger stöd för dessa antaganden. Beträffande fylleriförseelser är överensstämmelsen tämligen god mellan registrerade och egna uppgifter.

Bilaga 1 Tabellförteckning

Bilaga 2 Bortfallsanalys

Bortfall fördelat på bortfallsorsak

I tabell 1 ges en redovisning av hur bortfallet i enkätundersökningen fördelar sig på bortfallsorsak.

Av tabell 1 framgår att bortfallet utgör ungefär 20 procent av de personer som borde ha svarat. Inga nämnvärda skillnader kan konstateras mellan män och kvinnor vad avser bortfallsandelen. Den vanligaste bortfallsanledningen är »orsak okänd», som innebär att det inte lyckats att komma i kontakt med dessa personer. Den grupp som nedan kallas »vägrare» är sådana som genom meddelande, skriftligt eller per telefon, gjort klart sin avsikt att inte delta i undersökningen. Gruppen »ej anträffade» består av individer som inte nåtts med brev, eftersom dessa kommit tillbaka oöppnade från postverket och försedda med stämpeln »Adressaten okänd på denna adress». Det har inte heller genom adressletning i mantalslängder etc. gått att lokalisera dessa individer.

Tabell 1. Bortfallet fördelat på bortfallsorsak.

	Totalt	Män	Kvinnor
Urvalsstorlek	3 224	1 657	1 567
Därav: döda	16	12	4
emigranter	14	8	6
Antal personer som borde ha svarat	3 194	1 637	1 557
Därav: sjuka, invalidiserade	13	8	5
fel person har svarat	19	6	13
ej svensktalande	2	2	0
vägrare	57	23	34
ej anträffade	30	19	11
orsak okänd	539	292	247
Summa bortfall	660	350	310
Bortfall i procent av de som borde ha svarat	20,7	21,4	20,0

Den grupp som ovan rubricerats som »fel person har svarat» består huvudsakligen av individer som svarat i stället för sin make/maka. Det förekommer även fall då son/dotter eller far/mor har svarat. Ofta har detta skett, därför att man haft identiska förnamn och inte känt till vem brevet var ställt till. Ny kontakt togs med dessa individer, men i 19 fall gick det inte att få svar från rätt person.

Gruppen »orsak okänd» kan innehålla individer som är sjuka, invalidiserade, ej svensktalande, vägrare eller ej anträffade. I denna grupp kan också finnas individer som inte tillhör populationen, dvs. döda och emigranter, vilkas antal inte kan uppskattas på tillfredsställande sätt.

Redogörelse för bortfallsurvalet

Bortfallsurvalet var slumpmässigt och omfattade 98 individer. Dessa fick i intervjusituationen besvara frågor, som med några undantag var identiska med frågorna i enkätformuläret. För att undvika vägran ute-

Tabell 2. Bortfallsanledning i bortfallsurvalet.

	Totalt	Män	Kvinnor
Urvalsstorlek	98	55	43
Därav: döda, emigranter	0	0	0
Antal personer som borde ha svarat	98	55	43
Därav: sjuka, invalidiserade, fel person har svarat, ej svensktalande	0	0	0
vägrare	11	8	3
ej anträffade	4	4	0
Summa bortfall	15	12	3
Bortfall i procent av de som borde ha svarat	15,3	21,8	7,0

slöts frågor om inkomst, problem med alkohol och läkarvård p. g. a. alkoholbesvär.

Intervjun genomfördes under våren 1968. I tabell 2 ges en redovisning av bortfallsanledning för de individer i bortfallsurvalet som ej besvarat intervjuformuläret.

Av tabell 2 framgår att det totala bortfallet är ungefär 15 procent. Bortfallet är väsentligt större bland män än bland kvinnor.

Bortfallet innehåller 11 vägrare som kan antas skilja sig från normalmaterialet. Det finns skäl som talar för att det ibland vägrarna finns många storkonsumenter av alkohol. Andra skäl talar för att det finns onormalt många icke-konsumenter i denna grupp.

Detta bortfall om ca 15 procent utgör således en felfaktor, som bör beaktas vid jämförelsen mellan bortfallsintervjun och enkäten.

Jämförelse mellan bortfall och enkätrespondenter

Eftersom endast vissa bakgrundsdata är kända för bortfallet, måste jämförelsen mellan bortfall och enkätrespondenter begränsas till att avse civilstånd, ålder och socialgrupp. Materialet har genomgående uppdelats i män och kvinnor.

Tabell 3. Ålder. Procentuell fördelning.

Ålder	Män		Kvinnor	
	Bortfall (antal = = 350)	Enkät (antal = = 1 289)	Bortfall (antal = = 310)	Enkät (antal = = 1 247)
15—25 år	14,4	24,0	18,4	20,3
26—45	35,9	35,2	33,2	35,1
46—70	49,7	40,7	48,4	44,6
Summa	100	100	100	100
X^2	17,21		1,49	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	0,001		—	

Tabell 4. Socialgrupp. Procentuell fördelning.

Social-grupp	Män		Kvinnor	
	Bortfall (antal = = 325)	Enkät (antal = = 1276)	Bortfall (antal = = 250)	Enkät (antal = = 1214)
I	6,2	12,3	2,0	11,4
II	38,8	44,4	51,2	52,2
III	55,1	43,3	46,8	36,4
Summa	100	100	100	100
X^2	18,51		24,53	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	0,001		0,001	

Tabell 5. Civilstånd. Procentuell fördelning.

Civil-stånd	Män		Kvinnor	
	Bortfall (antal = = 350)	Enkät (antal = = 1285)	Bortfall (antal = = 310)	Enkät (antal = = 1247)
Ogift	35,1	30,3	27,9	22,9
Gift	58,6	64,1	62,0	67,7
Änka, -ling	2,5	1,9	2,8	5,3
Skild, omgift	3,8	3,7	7,3	4,1
Summa	100	100	100	100
X^2	3,67		3,85	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	—		—	

Av tabellerna 3–5 framgår att inga signifikanta skillnader mellan bortfall och enkätrespondenter kan konstateras för kvinnorna. För männen däremot finns signifi-

kanta skillnader avseende socialgrupps- och åldersfördelningen. Det finns en mindre andel unga och personer som tillhör socialgrupp I bland männen i bortfallet än i enkäten. Eftersom man vet att attityd- och konsumtionsmönstren är olika i olika ålderskategorier och socialgrupper kan det antas att bortfallet är selektivt även avseende dessa sistnämnda undersökningsvariabler.

Jämförelse mellan bortfall och bortfallsintervjuade

Med samma motivering som under förra rubriken får man också här nöja sig med en jämförelse avseende ålder, socialgrupp och civilstånd. Jämförelsen mellan bortfall och bortfallsintervjuade syftar till att belysa hur representativt bortfallsurvalet var för bortfallet.

Analysen som redovisas i tabellerna 6–8 visar att inga signifikanta skillnader kan konstateras mellan bortfall och bortfallsintervjuade avseende de studerade variablerna. Detta gäller för såväl män som kvinnor.

Analysen styrker således antagandet att de bortfallsintervjuade är representativa för hela bortfallet. Detta stämmer med förväntningarna, som grundats på det faktum att urvalet var slumpmässigt draget.

I bortfallet ingår här även de individer som inte nåddes av intervjun.

Jämförelse mellan enkät- och intervjurespondenter

Ovan har redan bortfallet och enkäten jämförts med avseende på ålder, socialgrupp och civilstånd och det har också konstaterats att de bortfallsintervjuade är representativa för bortfallet. Det är därför tillräckligt, då det gäller bakgrundsvariablerna, med en jämförelse avseende uppväxt- och boendeort. Utöver dessa bakgrundsvariabler studeras några av undersökningsvariablerna, som berör attityder, konsumtionshistorik, absolutism, frekvens storkonsumtionstillfällen och total konsumerad mängd alkohol (uträknad i 100-procentig alkoholkonsumtionsindex).

Tabell 6. Ålder. Procentuell fördelning.

Ålder	Män		Kvinnor	
	Bortfall (antal = 307)	Bortfalls-intervju (antal = 43)	Bortfall (antal = 270)	Bortfalls-intervju (antal = 40)
15—25 år	14,0	16,3	18,5	17,5
26—45	34,5	46,5	33,0	35,0
46—70	51,5	37,2	48,5	47,5
Summa	100	100	100	100
X^2	3,19		0,08	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	—		—	

Tabell 7. Socialgrupp. Procentuell fördelning.

Social-grupp	Män		Kvinnor	
	Bortfall (antal = 282)	Bort-falls-intervju (antal = 43)	Bortfall (antal = 210)	Bort-falls-intervju (antal = 40)
I	5,7	9,3	0,9	7,5
II	39,7	32,6	52,4	45,0
III	54,6	58,1	46,7	47,5
Summa	100	100	100	100
X^2	1,45		0,01	
Df	2		1	
Signifikant p-värde	—		—	

Tabell 8. Civilstånd. Procentuell fördelning.

Civil-stånd	Män		Kvinnor	
	Bortfall (antal = 307)	Bort-falls-intervju (antal = 43)	Bortfall (antal = 270)	Bort-falls-intervju (antal = 40)
Ogift	35,5	32,6	28,1	25,0
Gift	58,3	60,5	62,6	57,5
Änka, -ling	2,6	2,3	3,0	2,5
Skild, omgift	3,6	4,7	6,3	15,0
Summa	100	100	100	100
X^2	0,16		2,63	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	—		—	

Tabell 9. Uppväxtort. Procentuell fördelning.

Uppväxtort	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = = 1260)	Bortfallsintervju (antal = = 43)	Enkät (antal = = 1217)	Bortfallsintervju (antal = = 39)
Storstad	14,8	18,6	12,9	10,3
Stad+tätort	31,5	34,9	32,5	46,2
Landsbygd	53,7	46,5	54,6	43,6
Summa	100	100	100	100
X^2	0,97		3,25	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	—		—	

Tabell 10. Boendeort. Procentuell fördelning.

Boendeort	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = = 1281)	Bortfallsintervju (antal = (= 43)	Enkät (antal = = 1239)	Bortfallsintervju (antal = = 40)
Storstad	22,6	37,2	21,9	22,5
Stad+tätort	50,4	41,9	52,3	45,0
Landsbygd	26,9	20,9	25,8	32,5
Summa	100	100	100	100
X^2	5,07		1,06	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	—		—	

Av tabellerna 9 och 10 framgår att det inte heller avseende variablerna boendeort och uppväxtort finns några signifikanta skillnader mellan respondenter i enkät och bortfallsintervju. Denna iakttagelse gäller för såväl män som kvinnor.

Avslutningsvis kan om bakgrundsvariablerna sägas att analysen visar att de bortfallsintervjuade fördelar sig över dessa variabler på ungefär samma sätt som enkätrespondenterna gör. Härvidlag kan med andra ord inga statistiskt säkerställda skillnader konstateras.

I tabellerna 11–16 analyseras eventuella skillnader mellan enkät- och intervjurespondenter avseende konsumtion och konsumtionshistorik.

Tabell 11. »Blev Ni bjuden på alkohol i hemmet under Er uppväxttid?» Procentuell fördelning.

Bjuden i hemmet?	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = = 1277)	Bortfallsintervju (antal = = 43)	Enkät (antal = = 1235)	Bortfallsintervju (antal = = 40)
Ja	21,7	27,9	16,6	15,0
Nej	78,3	72,1	83,4	85,0
Summa	100	100	100	100
X^2	0,61		0,00	
Df	1		1	
Signifikant p-värde	—		—	

Tabell 12. »Hur gammal var Ni första gången Ni drack minst ett glas starksprit?» Procentuell fördelning.

Debutålder starksprit	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = = 1046)	Bortfallsintervju (antal = = 43)	Enkät (antal = = 925)	Bortfallsintervju (antal = = 37)
—15	10,6	9,3	3,4	8,1
16—17	22,8	34,9	6,4	5,4
18—20	34,4	34,9	22,4	24,3
21—	14,1	11,5	15,5	32,4
Ej relevant	18,0	9,3	52,4	29,7
Summa	100	100	100	100
X^2	2,70		10,16	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	—		0,01	

Avseende de i tabellerna 11–13 studerade variablerna, som behandlar respondenternas konsumtionshistorik, kan konstateras att det för männen inte finns några signifikanta skillnader mellan de två kategorierna av respondenter.

För kvinnorna konstateras dock en signifikant skillnad vid jämförelse mellan enkät- och intervjurespondenter avseende deras debutålder för sprit. Här konstateras att det bland de intervjuade kvinnorna finns större

Tabell 13. »Ungefär hur gammal var Ni första gången Ni kände Er märkbart påverkad av alkohol?» Procentuell fördelning.

Debutålder påverkad	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = 1262)	Bortfallsintervju (antal = 43)	Enkät (antal = 1208)	Bortfallsintervju (antal = 40)
—15	7,7	9,3	2,2	2,5
16—17	19,2	21,0	4,9	2,5
18—20	31,5	39,6	10,9	5,0
21—	15,7	14,0	10,9	7,5
Ej relevant	26,0	16,3	71,0	82,5
Summa	100	100	100	100
X^2	7,62		2,50[1]	
Df	3		2	
Signifikant p-värde	—		—	

[1] Cochrans regler har tillämpats. Se t. ex. S. Siegel »Nonparametric statistics for the behavioral sciences» sid 46.

Tabell 14. Andel konsumenter. Procentuell fördelning.

	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = 1284)	Bortfallsintervju (antal = 43)	Enkät (antal = 1240)	Bortfallsintervju (antal = 40)
Icke-konsumenter	12,2	4,7	27,2	15,0
Konsumenter	87,8	95,3	72,8	85,0
Summa	100	100	100	100
X^2	2,26		2,92	
Df	1		1	
Signifikant p-värde	—		—	

andelar i tre av de fyra debutåldersklasserna i tabell 12. De som aldrig druckit ett glas starksprit utgör en väsentligt mindre andel i intervjun än i enkäten.

För de två andra variablerna kan inte heller för kvinnorna konstateras några signifikanta skillnader mellan de två typerna av respondenter.

I tabellerna 14–16 redovisas analysen avseende konsumtionsvariablerna, som här representeras av andel icke-konsumenter, frekvens storkonsumtionstillfällen och konsumtionsindex.

Tabell 15. »Hur ofta händer det att Ni dricker alkohol motsvarande minst en halvflaska starksprit eller en flaska vin vid samma tillfälle?» Procentuell fördelning.

Frekvens storkonsumtionstillfällen	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = 1272)	Bortfallsintervju (antal = 43)	Enkät (antal = 1210)	Bortfallsintervju (antal = 40)
Någon gång i månaden eller oftare	13,2	9,3	1,7	0,0
Några ggr/år	9,4	14,0	1,7	2,5
Mer sällan	16,7	14,0	4,6	0,0
Aldrig	44,3	55,8	64,3	82,5
Dricker ej	16,5	7,0	27,7	15,0
Summa	100	100	100	100
X^2	4,03		5,69 (Cochrans regler)	
Df	3		2	
Signifikant p-värde	—		—	

Tabell 16. Konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

Konsumtionsindex	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = 1287)	Bortfallsintervju (antal = 43)	Enkät (antal = 1247)	Bortfallsintervju (antal = 40)
0	12,6	4,7	27,6	15,0
1	18,2	11,6	37,7	40,0
2	26,0	20,9	22,2	27,5
3	23,3	16,3	10,0	10,0
4	14,9	30,2	2,2	5,0
5	6,0	16,3	0,2	2,5
Summa	100	100	100	100
X^2	18,28		3,52	
Df	4		3	
Signifikant p-värde	0,01		—	

Tabell 14 visar att signifikanta skillnader i andelen konsumenter bland intervju- och enkätrespondenterna ej kunnat konstateras. Av tabellerna 15 och 16 framgår att det för kvinnorna inte finns några signifikanta

Tabell 17. Olämplighetsindex. Procentuell fördelning.

Olämplighetsindex	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = 1269)	Bortfallsintervju (antal = 43)	Enkät (antal = 1206)	Bortfallsintervju (antal = 40)
Tillåtande				
(0—3)	39,7	67,4	26,2	35,0
(4—6)	42,9	25,6	46,1	55,0
Avvisande				
(7—10)	17,4	7,0	27,7	10,0
Summa	100	100	100	100
X^2	13,39		6,23	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	0,01		0,05	

skillnader mellan enkät- och intervjurespondenter avseende konsumtionsvariablerna.

För männen konstateras dock en signifikant skillnad mellan de två respondentkategorierna vid jämförelse av fördelningarna för konsumtionsindexet. Här framgår att det bland de intervjuade männen finns betydligt större andelar av storkonsumenter (här: dricker mer än 5 liter ren alkohol per år). Inte heller bland männen finns det någon signifikant skillnad mellan respondenttyperna i frekvensen storkonsumtionstillfällen.

Analysen som redovisas i tabell 17 visar att det finns signifikanta skillnader mellan respondentkategorierna, då dessa studeras avseende olämplighetsindexet. Denna iakttagelse gäller för både män och kvinnor. Procentsiffrorna visar att man har en mer tillåtande attityd till alkohol i intervjun än i enkäten.

Då motsvarande jämförelse görs med hjälp av attitydskalan (tabell 18) konstateras en signifikant skillnad för männen, som har en mer tillåtande attityd till alkohol i intervjun än i enkäten. Ingen signifikant skillnad kan här observeras för kvinnorna, som uppvisar ungefär samma attitydfördelning i enkäten som i intervjun.

Tabell 18. Poäng på attitydskalan. Procentuell fördelning.

Attityd	Män		Kvinnor	
	Enkät (antal = 1289)	Bortfallsintervju (antal = 43)	Enkät (antal = 1247)	Bortfallsintervju (antal = 40)
Avvisande				
1	7,5	0,0	17,0	12,5
2	20,6	7,0	28,5	30,0
3	36,3	23,3	34,2	35,0
4	24,8	46,5	15,3	20,0
Tillåtande				
5	10,6	23,3	5,1	2,5
Summa	100	100	100	100
X^2	22,26		0,17	
Df	2		2	
Signifikant p-värde	0,001		—	

Bilaga 3 Tabellbilaga till avsnittet om attityder

Detaljredovisning av påståenden ingående i attitydskalan
Detaljredovisning av övriga frågor om inställningen till samhällets alkoholpolitik
Påståendena redovisas först fördelade på kön och ålder och därefter på kön och konsumtionsindex.

Påstående 1. På ungdomsfester kan man gott servera vin.

	Ålder						Kön	
	Män			Kvinnor			Män	Kvinnor
	15—25 antal = 310	26—45 antal = 454	46—70 antal = 523	15—25 antal = 253	26—45 antal = 438	46—70 antal = 556	antal = 1 287	antal = 1 247
Helt och hållet riktigt	13,5	5,7	4,0	13,8	3,0	2,3	6,9	4,9
I stort sett riktigt	29,7	18,9	14,7	24,6	10,7	9,4	19,8	14,8
Tveksam, vet ej	17,7	19,6	21,4	17,8	18,5	17,3	19,9	17,8
I stort sett felaktigt	17,4	25,3	23,5	21,6	26,5	21,0	22,7	21,3
Helt och hållet felaktigt	21,3	30,0	33,7	20,9	40,2	46,2	29,4	39,0
Ej uppgift	0,3	0,4	2,7	1,2	1,1	3,8	1,3	2,3
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 2. En man bör ej dricka sprit i sina minderåriga barns närvaro.

Helt och hållet riktigt	32,3	24,2	24,5	37,5	24,9	31,1	26,3	30,2
I stort sett riktigt	18,7	16,7	10,3	17,4	16,4	10,1	14,6	13,8
Tveksam, vet ej	11,0	9,9	11,7	7,9	10,3	8,1	10,9	8,8
I stort sett felaktigt	19,7	23,8	19,7	18,6	25,3	14,9	21,1	19,3
Helt och hållet felaktigt	17,7	24,9	31,5	18,2	22,1	32,0	25,9	25,7
Ej uppgift	0,6	0,4	2,3	0,4	0,9	3,8	1,2	2,1
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 3. Möjligheten att avstänga folk från inköp i systembutikerna borde utnyttjas i större utsträckning.

Helt och hållet riktigt	32,6	30,0	31,7	36,0	32,0	38,1	31,3	35,5
I stort sett riktigt	15,8	15,0	14,9	12,3	11,9	13,1	15,1	12,5
Tveksam, vet ej	24,2	24,2	28,9	24,5	34,0	29,5	26,1	30,1
I stort sett felaktigt	10,6	10,6	8,2	11,5	11,0	5,0	9,6	8,4
Helt och hållet felaktigt	16,5	19,6	14,0	15,4	9,6	8,5	16,6	10,4
Ej uppgift	0,3	0,7	2,3	0,4	1,6	5,8	1,2	3,2
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påståen de 4. Lättvin borde försäljas i livsmedelsbutikerna.

	Ålder						Kön	
	Män			Kvinnor			Män	Kvinnor
	15—25 antal = 310	26—45 antal = 454	46—70 antal = 523	15—25 antal = 253	26—45 antal = 438	46—70 antal = 556	antal = 1 287	antal = 1 247
Helt och hållet riktigt	46,5	44,9	27,2	38,7	28,1	17,6	38,1	25,6
I stort sett riktigt	21,9	18,7	16,4	16,6	18,0	12,2	18,6	15,2
Tveksam, vet ej	9,0	15,0	18,5	9,9	14,8	19,1	15,0	15,7
I stort sett felaktigt	4,5	5,5	8,4	10,3	8,2	8,5	6,4	8,7
Helt och hållet felaktigt	17,4	15,2	26,2	24,1	29,9	36,9	20,2	31,8
Ej uppgift	0,6	0,7	3,3	0,4	0,9	5,8	1,7	3,0
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 5. Det är okvinnligt att dricka snaps.

Helt och hållet riktigt	15,2	14,8	19,3	17,8	23,5	29,3	16,7	24,9
I stort sett riktigt	10,3	13,4	13,2	9,5	11,9	10,6	12,6	10,8
Tveksam, vet ej	20,6	16,3	23,5	14,6	18,3	16,4	20,3	16,7
I stort sett felaktigt	16,1	14,3	16,1	18,6	15,8	11,5	15,5	14,4
Helt och hållet felaktigt	36,5	40,1	25,0	38,3	29,7	25,2	33,1	29,4
Ej uppgift	1,3	1,1	2,9	1,2	0,9	7,0	1,9	3,7
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 6. Då endast kvinnor träffas bör ej starksprit förtäras.

Helt och hållet riktigt	28,1	29,7	32,1	33,2	38,8	43,3	30,3	39,7
I stort sett riktigt	13,2	9,5	11,7	13,4	13,0	9,5	11,3	11,5
Tveksam, vet ej	18,4	15,0	20,1	9,5	9,1	8,1	17,9	8,7
I stort sett felaktigt	14,5	12,8	9,6	11,9	13,2	8,5	11,9	10,8
Helt och hållet felaktigt	25,2	32,4	22,9	31,6	24,4	24,5	26,8	25,9
Ej uppgift	0,6	0,7	3,6	0,4	1,4	6,1	1,9	3,3
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 7. Legitimationskontrollen på systembolagen borde skärpas.

Helt och hållet riktigt	45,2	44,3	47,4	50,2	50,9	56,5	45,8	53,2
I stort sett riktigt	21,6	14,1	14,9	11,9	11,0	9,4	16,2	10,4
Tveksam, vet ej	14,2	14,5	17,8	17,8	24,9	18,3	15,8	20,5
I stort sett felaktigt	5,8	7,9	6,7	5,5	4,6	2,3	6,9	3,8
Helt och hållet felaktigt	12,9	18,9	11,1	13,8	7,8	7,6	14,3	8,9
Ej uppgift	0,3	0,2	2,1	0,8	0,9	5,9	1,0	3,1
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 8. Åldersgränsen på systembolaget borde sänkas till 18 år.

Helt och hållet riktigt	23,5	12,3	8,8	16,6	5,7	3,4	13,6	6,9
I stort sett riktigt	11,0	9,3	4,6	7,1	4,6	2,3	7,8	4,1
Tveksam, vet ej	12,6	13,7	12,0	8,7	11,6	9,0	12,7	9,9
I stort sett felaktigt	9,7	11,0	12,2	11,1	7,5	8,3	11,2	8,6
Helt och hållet felaktigt	42,6	53,3	60,2	55,3	69,2	71,9	53,5	67,6
Ej uppgift	0,6	0,4	2,1	1,2	1,4	5,0	1,2	3,0
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 9. Berusade ungdomar borde bestraffas hårdare av samhället.

	Ålder						Kön	
	Män			Kvinnor			Män	Kvinnor
	15—25 antal = 310	26—45 antal = 454	46—70 antal = 523	15—25 antal = 253	26—45 antal = 438	46—70 antal = 556	antal = 1 287	antal = 1 247
Helt och hållet riktigt	19,4	22,2	27,3	22,9	23,7	27,5	23,6	25,3
I stort sett riktigt	12,9	13,9	14,5	15,0	10,3	14,4	13,9	13,1
Tveksam, vet ej	18,1	25,1	26,8	22,9	33,6	28,6	24,1	29,2
I stort sett felaktigt	17,7	15,0	12,6	14,2	11,9	7,4	14,7	10,3
Helt och hållet felaktigt	31,6	22,7	17,0	23,7	18,9	16,2	22,5	18,7
Ej uppgift	0,3	1,1	1,7	1,2	1,6	5,9	1,2	3,4
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 10. Föräldrar bör låta sina barn smaka på vin i hemmet.

Helt och hållet riktigt	32,3	23,8	9,2	39,9	19,6	10,3	19,9	19,6
I stort sett riktigt	23,5	21,8	16,8	20,6	18,7	12,9	20,2	16,5
Tveksam, vet ej	12,3	11,2	17,4	9,9	13,2	15,1	14,0	13,4
I stort sett felaktigt	10,0	12,3	15,3	8,7	14,4	13,5	13,0	12,8
Helt och hållet felaktigt	21,0	30,6	38,8	20,2	33,1	43,9	31,6	35,3
Ej uppgift	1,0	0,2	2,5	0,8	0,9	4,3	1,3	2,4
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 11. Spritfria bjudningar blir lätt stela.

Helt och hållet riktigt	18,7	14,1	10,7	5,5	5,5	4,3	13,8	5,0
I stort sett riktigt	29,7	24,4	21,6	18,2	18,0	10,3	24,6	14,6
Tveksam, vet ej	10,3	10,6	12,2	9,1	9,1	14,4	11,2	11,5
I stort sett felaktigt	16,1	17,0	19,7	20,2	19,4	17,3	17,9	18,6
Helt och hållet felaktigt	24,5	33,0	32,3	46,6	46,8	48,0	30,7	47,3
Ej uppgift	0,6	0,9	3,4	0,4	1,1	5,8	1,9	3,0
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 12. All starksprit borde förbjudas.

Helt och hållet riktigt	5,5	7,0	13,2	12,3	12,1	26,6	9,2	18,6
I stort sett riktigt	2,6	3,3	7,8	4,3	7,1	9,5	5,0	7,6
Tveksam, vet ej	9,7	11,9	21,0	11,5	19,2	22,5	15,1	19,1
I stort sett felaktigt	9,0	11,0	14,1	15,8	17,4	13,8	11,8	15,5
Helt och hållet felaktigt	72,6	66,3	40,3	55,3	42,7	21,6	57,3	35,8
Ej uppgift	0,6	0,4	3,4	0,8	1,6	5,9	1,7	3,4
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 13. Motboken borde återinföras.

Helt och hållet riktigt	7,4	7,0	14,7	16,2	14,6	25,9	10,3	20,0
I stort sett riktigt	1,9	2,4	7,6	5,1	6,8	7,6	4,4	6,8
Tveksam, vet ej	17,7	12,8	17,2	25,7	24,2	26,8	15,8	25,7
I stort sett felaktigt	6,5	6,4	7,6	4,7	7,5	4,5	6,9	5,6
Helt och hållet felaktigt	65,2	70,7	49,9	46,2	45,7	30,2	60,9	38,9
Ej uppgift	1,3	0,7	2,9	2,0	1,1	5,0	1,7	3,0
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 14. Alla alkoholdrycker borde få köpas fritt i livsmedelsbutikerna.

	Ålder						Kön	
	Män			Kvinnor			Män	Kvinnor
	15—25 antal = 310	26—45 antal = 454	46—70 antal = 523	15—25 antal = 253	26—45 antal = 438	46—70 antal = 566	antal = 1 287	antal = 1 247
Helt och hållet riktigt	21,0	25,6	13,4	15,4	10,5	7,6	19,5	10,2
I stort sett riktigt	12,6	12,8	8,6	8,3	4,8	4,7	11,0	5,5
Tveksam, vet ej	14,2	10,8	12,4	4,3	11,9	9,0	12,3	9,1
I stort sett felaktigt	8,4	9,7	7,5	9,9	10,0	6,5	8,5	8,4
Helt och hållet felaktigt	43,2	40,1	55,8	61,4	61,3	68,0	47,2	64,3
Ej uppgift	0,6	1,1	2,3	0,8	1,4	4,3	1,5	2,6
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 15. Åldersgränsen för inköp av vin borde sänkas till 18 år.

Helt och hållet riktigt	39,7	20,3	11,3	30,8	9,4	4,5	21,2	11,5
I stort sett riktigt	13,9	13,0	8,0	12,6	7,8	4,9	11,2	7,5
Tveksam, vet ej	10,0	14,1	18,0	11,9	16,4	15,1	14,7	14,9
I stort sett felaktigt	10,0	10,4	12,2	9,9	11,2	9,4	11,0	10,1
Helt och hållet felaktigt	25,5	41,6	48,2	34,0	53,7	59,9	40,4	52,4
Ej uppgift	1,0	0,7	2,3	0,8	1,6	6,3	1,4	3,5
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 16. Även mindre orter borde ha systembutik.

Helt och hållet riktigt	43,9	44,3	25,4	36,4	26,9	18,5	36,5	25,1
I stort sett riktigt	21,0	20,5	18,9	18,6	18,7	11,3	20,0	15,4
Tveksam, vet ej	17,1	15,9	19,5	16,2	25,6	24,1	17,6	23,0
I stort sett felaktigt	5,5	4,6	8,6	8,7	6,8	5,0	6,4	6,4
Helt och hållet felaktigt	11,9	13,4	24,1	19,8	20,3	35,8	17,4	27,1
Ej uppgift	0,6	1,3	3,4	0,4	1,6	5,2	2,0	3,0
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 17. Mellanölet har fört med sig ökat alkoholmissbruk bland ungdomar.

Helt och hållet riktigt	18,7	15,4	25,0	19,0	23,5	32,7	20,1	26,7
I stort sett riktigt	13,5	12,6	18,9	13,4	17,8	14,6	15,4	15,5
Tveksam, vet ej	31,6	41,9	41,5	43,1	46,3	39,0	39,2	42,4
I stort sett felaktigt	15,5	12,1	6,9	11,1	6,4	4,0	10,8	6,3
Helt och hållet felaktigt	19,7	17,2	5,2	12,6	4,6	4,9	12,9	6,3
Ej uppgift	1,0	0,9	2,5	0,8	1,4	4,9	1,6	2,8
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 18. Alkoholupplysningen är otillfredsställande ordnad.

Helt och hållet riktigt	10,6	9,3	7,5	12,3	5,9	6,1	8,9	7,3
I stort sett riktigt	23,2	24,7	21,8	20,2	20,1	13,8	23,2	17,3
Tveksam, vet ej	33,2	35,7	41,1	31,2	45,9	48,2	37,3	43,9
I stort sett felaktigt	18,1	16,7	14,0	15,0	13,0	9,0	15,9	11,6
Helt och hållet felaktigt	13,2	13,0	11,9	19,0	12,8	16,0	12,6	15,5
Ej uppgift	1,6	0,7	3,8	2,4	2,3	6,8	2,2	4,3
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 19. Det är förbjudet att tillverka vin för eget behov.

	Ålder						Kön	
	Män			Kvinnor			Män	Kvinnor
	15—25 antal = 310	26—45 antal = 454	46—70 antal = 523	15—25 antal = 253	26—45 antal = 438	46—70 antal = 556	antal = 1 287	antal = 1 247
Helt och hållet riktigt	17,1	12,1	18,2	18,2	11,4	21,0	15,8	17,1
I stort sett riktigt	4,8	3,3	10,5	4,7	3,9	6,1	6,6	5,1
Tveksam, vet ej	12,3	15,2	24,3	16,2	25,1	31,7	18,2	26,2
I stort sett felaktigt	11,3	10,8	12,4	9,1	9,6	7,6	11,6	8,6
Helt och hållet felaktigt	52,9	57,5	30,8	50,2	47,9	26,3	45,5	38,7
Ej uppgift	1,6	1,1	3,8	1,6	2,1	7,4	2,3	4,3
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 20. Det är tillåtet att tillverka starksprit för eget behov.

Helt och hållet riktigt	17,1	13,7	10,7	15,0	12,6	11,5	13,3	12,6
I stort sett riktigt	1,3	0,2	0,6	1,6	0,2	0,4	0,6	0,6
Tveksam, vet ej	6,1	3,1	5,0	4,7	3,9	4,7	4,6	4,4
I stort sett felaktigt	3,2	3,3	3,6	4,0	2,1	2,5	3,4	2,6
Helt och hållet felaktigt	71,0	78,6	77,1	73,9	80,1	74,8	76,1	76,5
Ej uppgift	1,3	1,1	3,1	0,8	1,1	6,1	1,9	3,3
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 21. Det borde vara straffbart att bjuda ungdomar under 16 år på alkoholdrycker.

Helt och hållet riktigt	45,8	57,3	65,8	49,4	72,1	72,5	58,0	67,7
I stort sett riktigt	13,5	11,7	10,7	11,5	9,8	6,1	11,7	8,5
Tveksam, vet ej	9,7	9,5	7,1	9,5	5,0	4,0	8,5	5,5
I stort sett felaktigt	8,1	7,9	3,6	12,3	3,2	3,1	6,2	5,0
Helt och hållet felaktigt	22,3	12,1	9,9	17,0	8,0	8,6	13,7	10,1
Ej uppgift	0,6	1,5	2,9	0,4	1,8	5,8	1,9	3,3
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

Påstående 1. På ungdomsfester kan man gott servera vin.

	Konsumtionsindex											
	Män						Kvinnor					
	0 antal = 162	1 antal = 234	2 antal = 335	3 antal = 300	4 antal = 181	5 antal = 77	0 antal = 344	1 antal = 470	2 antal = 277	3 antal = 125	4 antal = 28	5 antal = 3
Helt och hållet riktigt	3,1	2,1	6,9	6,7	12,7	16,9	1,7	4,3	7,6	7,2	(17,9)	
I stort sett riktigt	8,0	12,4	21,5	27,3	22,1	24,7	4,7	14,7	18,1	28,0	(50,0)	
Tveksam, vet ej	10,5	20,5	22,4	21,3	20,4	20,8	12,5	21,3	20,2	16,8	(3,6)	(33,3)
I stort sett felaktigt	11,1	24,8	24,5	24,7	24,9	19,5	12,8	21,5	28,9	27,2	(14,3)	(66,7)
Helt och hållet felaktigt	63,6	38,9	23,9	19,3	18,8	16,9	63,1	36,6	24,9	19,2	(14,3)	
Ej uppgift	3,7	1,3	0,9	0,7	1,1	1,3	5,2	1,7	0,4	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 2. En man bör ej dricka sprit i sina minderåriga barns närvaro.

Helt och hållet riktigt	47,5	32,1	23,6	21,3	17,7	15,6	41,9	31,1	21,7	17,6	(14,3)	(33,3)
I stort sett riktigt	3,1	13,2	17,0	17,0	18,2	14,3	3,2	16,6	18,1	20,8	(25,0)	
Tveksam, vet ej	4,9	6,4	14,0	11,3	15,5	10,4	3,5	9,4	13,7	12,0	(3,6)	
I stort sett felaktigt	6,8	17,9	20,6	27,3	27,6	23,4	8,1	19,6	26,0	31,2	(35,7)	
Helt och hållet felaktigt	35,2	28,6	23,9	22,3	20,4	33,8	38,4	22,1	19,9	17,6	(21,4)	(66,7)
Ej uppgift	2,5	1,7	0,9	0,7	0,6	2,6	4,9	1,3	0,7	0,8		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 3. Möjligheten att avstänga folk från inköp i systembutikerna borde utnyttjas i större utsträckning.

Helt och hållet riktigt	43,2	32,5	31,3	31,3	24,3	18,2	47,7	33,2	30,0	27,2	(21,4)	
I stort sett riktigt	13,6	17,9	20,0	9,7	15,5	9,1	10,8	12,8	14,4	12,0	(14,3)	
Tveksam, vet ej	22,2	27,8	25,1	30,0	25,4	20,8	24,1	36,2	29,2	31,2	(7,1)	
I stort sett felaktigt	3,7	8,1	9,9	11,3	9,9	18,2	2,6	8,1	12,6	13,6	(14,3)	(66,7)
Helt och hållet felaktigt	12,3	12,0	12,8	17,3	24,3	33,8	7,0	7,9	13,0	15,2	(39,3)	(33,3)
Ej uppgift	4,9	1,7	0,9	0,3	0,6		7,8	1,9	0,7	0,8	(3,6)	
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 4. Lättvin borde försäljas i livsmedelsbutikerna.

	Konsumtionsindex											
	Män						Kvinnor					
	0 antal = 162	1 antal = 234	2 antal = 335	3 antal = 300	4 antal = 181	5 antal = 77	0 antal = 344	1 antal = 470	2 antal = 277	3 antal = 125	4 antal = 28	5 antal = 3
Helt och hållet riktigt	13,0	17,1	40,3	49,3	54,1	63,6	5,8	23,8	41,2	45,6	(50,0)	(66,7)
I stort sett riktigt	9,9	15,8	20,9	21,3	20,4	19,5	4,1	17,2	20,2	24,0	(25,0)	(33,3)
Tveksam, vet ej	19,8	24,8	13,1	10,0	12,2	9,1	16,0	18,9	11,6	15,2	(3,6)	
I stort sett felaktigt	4,3	11,1	6,3	6,7	2,8	5,2	8,1	10,2	9,0	5,6	(3,6)	
Helt och hållet felaktigt	48,8	28,6	18,2	12,0	8,8	2,6	59,0	27,9	17,3	8,0	(17,9)	
Ej uppgift	4,3	2,6	1,2	0,7	1,7		7,0	1,9	0,7	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 5. Det är okvinnligt att dricka snaps.

Helt och hållet riktigt	39,5	22,2	11,0	13,3	8,8	7,8	43,3	25,3	12,3	6,4	(3,6)	
I stort sett riktigt	5,6	15,4	16,1	11,7	11,0	10,4	4,9	13,0	13,7	12,8	(10,7)	
Tveksam, vet ej	22,2	24,8	20,6	19,0	17,7	11,7	11,3	20,9	18,1	12,8	(14,3)	(33,3)
I stort sett felaktigt	6,8	13,2	20,3	15,0	17,7	16,9	7,0	16,2	19,1	19,2	(10,7)	
Helt och hållet felaktigt	21,6	21,8	30,1	40,3	43,6	50,6	24,1	22,8	35,7	47,2	(60,7)	(66,7)
Ej uppgift	4,3	2,6	1,8	0,7	1,1	2,6	9,3	1,9	1,1	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 6. Då endast kvinnor träffas bör ej starksprit förtäras.

Helt och hållet riktigt	48,8	40,6	28,1	21,7	22,7	22,1	52,0	45,5	25,3	22,4	(14,3)	
I stort sett riktigt	6,2	9,8	11,0	14,3	11,6	14,3	4,9	11,9	17,3	15,2	(10,7)	(33,3)
Tveksam, vet ej	15,4	20,1	17,6	18,3	16,6	18,2	7,6	10,9	8,7	4,8	(7,1)	
I stort sett felaktigt	4,3	7,3	17,0	14,7	10,5	11,7	3,8	9,6	18,1	18,4	(14,3)	
Helt och hållet felaktigt	20,4	19,7	25,1	30,0	37,0	32,5	23,8	20,0	30,0	37,6	(53,6)	(66,7)
Ej uppgift	4,9	2,6	1,2	1,0	1,7	1,3	7,8	2,1	0,7	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 7. Legitimationskontrollen på systembolagen borde skärpas.

	Konsumtionsindex											
	Män						Kvinnor					
	0 antal = 162	1 antal = 234	2 antal = 335	3 antal = 300	4 antal = 181	5 antal = 77	0 antal = 344	1 antal = 470	2 antal = 277	3 antal = 125	4 antal = 28	5 antal = 3
Helt och hållet riktigt	65,4	53,8	43,6	41,0	35,9	29,9	61,6	54,9	49,5	40,8	(21,4)	
I stort sett riktigt	8,0	16,7	20,6	14,7	19,3	13,0	6,1	10,2	16,2	10,4	(10,7)	
Tveksam, vet ej	11,1	13,7	16,4	19,0	16,0	15,6	15,7	22,1	19,5	29,6	(21,4)	(33,3)
I stort sett felaktigt	2,5	4,7	6,9	8,7	8,3	13,0	0,9	3,2	5,4	7,2	(14,3)	(33,3)
Helt och hållet felaktigt	9,3	9,8	11,6	16,3	19,9	28,6	7,6	7,2	9,4	12,0	(32,1)	(33,3)
Ej uppgift	3,7	1,3	0,9	0,3	0,6		8,1	2,3				
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 8. Åldersgränsen på systembolaget borde sänkas till 18 år.

Helt och hållet riktigt	8,0	7,7	15,2	15,7	14,9	24,7	3,2	6,2	11,2	8,0	(14,3)	(33,3)
I stort sett riktigt	3,7	3,0	8,7	9,7	11,6	10,4	0,6	3,4	6,1	9,6	(14,3)	
Tveksam, vet ej	4,9	12,4	9,9	16,7	17,7	16,9	7,3	10,2	9,4	16,0	(14,3)	
I stort sett felaktigt	8,6	12,8	11,3	12,0	7,7	15,6	4,7	7,7	12,6	12,8	(14,3)	
Helt och hållet felaktigt	71,0	62,8	54,0	45,3	47,0	32,5	76,5	70,9	59,9	53,6	(42,9)	(66,7)
Ej uppgift	3,7	1,3	0,9	0,7	1,1		7,8	1,7	0,7			
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 9. Berusade ungdomar borde bestraffas hårdare av samhället.

Helt och hållet riktigt	38,3	28,6	25,1	15,7	17,7	18,2	34,9	23,6	20,2	20,0	(10,7)	
I stort sett riktigt	8,6	16,2	16,1	14,0	14,4	6,5	12,2	15,5	13,7	6,4	(7,1)	
Tveksam, vet ej	22,8	27,4	20,6	26,3	23,8	23,4	29,4	31,7	25,3	30,4	(17,9)	(33,3)
I stort sett felaktigt	12,3	10,3	15,2	18,0	16,6	13,0	4,7	10,4	13,7	13,6	(28,6)	(33,3)
Helt och hållet felaktigt	14,2	16,2	21,8	26,0	26,5	39,0	10,8	16,8	26,4	28,0	(28,6)	(33,3)
Ej uppgift	3,7	1,3	1,2		1,1		8,1	1,9	0,7	1,6	(7,1)	
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 10. Föräldrar bör låta sina barn smaka på vin i hemmet.

	Konsumtionsindex											
	Män						Kvinnor					
	0 antal = 162	1 antal = 234	2 antal = 335	3 antal = 300	4 antal = 181	5 antal = 77	0 antal = 344	1 antal = 470	2 antal = 277	3 antal = 125	4 antal = 28	5 antal = 3
Helt och hållet riktigt	3,7	12,4	19,7	28,0	26,5	29,9	5,2	14,0	31,0	44,0	(60,7)	(66,7)
I stort sett riktigt	4,9	15,0	23,3	25,0	22,1	31,2	2,9	19,1	24,9	24,8	(17,9)	(33,3)
Tveksam, vet ej	11,1	17,1	14,9	14,7	11,6	9,1	9,3	17,7	14,4	8,0	(7,1)	
I stort sett felaktigt	6,2	16,7	14,6	10,7	16,6	9,1	8,7	17,2	13,4	6,4	(14,3)	
Helt och hållet felaktigt	69,8	37,6	27,2	20,7	21,5	20,8	67,7	30,9	15,5	15,2		
Ej uppgift	4,3	1,3	0,3	1,0	1,7		6,1	1,1	0,7	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 11. Spritfria bjudningar blir lätt stela.

Helt och hållet riktigt	0,6	5,1	12,5	18,3	21,0	39,0	2,6	4,9	5,4	8,8	(10,7)	(33,3)
I stort sett riktigt	3,1	15,4	25,7	33,3	33,1	37,7	4,7	13,8	21,7	25,6	(32,1)	
Tveksam, vet ej	9,9	14,1	10,7	9,3	15,5	3,9	10,8	12,6	10,8	12,0	(7,1)	(33,3)
I stort sett felaktigt	11,7	22,2	20,0	21,0	13,3	7,8	11,0	19,1	24,2	23,2	(25,0)	(33,3)
Helt och hållet felaktigt	70,4	41,0	29,6	16,7	16,0	10,4	62,5	48,5	37,2	28,8	(25,0)	
Ej uppgift	4,3	2,1	1,5	1,3	1,1	1,3	8,4	1,1	0,7	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 12. All starksprit borde förbjudas.

Helt och hållet riktigt	37,0	13,7	4,2	2,3	0,6	6,5	46,8	12,6	3,2	2,4		
I stort sett riktigt	12,3	7,7	5,4	1,3	1,7	1,3	8,7	10,9	4,0	1,6	(3,6)	
Tveksam, vet ej	24,1	28,2	13,4	10,0	7,2	1,3	20,3	24,7	13,4	12,0		
I stort sett felaktigt	6,2	15,8	14,3	11,0	13,3		4,4	20,9	21,3	14,4	(10,7)	
Helt och hållet felaktigt	16,0	32,5	60,9	74,3	76,8	89,6	11,0	29,1	57,8	68,0	(85,7)	(100)
Ej uppgift	4,3	2,1	1,8	1,0	0,6	1,3	8,7	1,9	0,4	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 13. Motboken borde återinföras.

	Konsumtionsindex											
	Män						Kvinnor					
	0 antal = 162	1 antal = 234	2 antal = 335	3 antal = 300	4 antal = 181	5 antal = 77	0 antal = 344	1 antal = 470	2 antal = 277	3 antal = 125	4 antal = 28	5 antal = 3
Helt och hållet riktigt	26,5	12,8	8,1	7,0	6,1	1,3	35,5	19,6	9,0	8,0		
I stort sett riktigt	8,0	6,8	4,5	2,7	2,8		7,6	8,1	4,7	6,4		
Tveksam, vet ej	27,8	25,2	13,1	11,7	7,7	7,8	32,3	28,3	18,1	18,4	(10,7)	
I stort sett felaktigt	5,6	8,5	7,5	6,0	7,2	5,2	3,5	6,2	7,6	4,8	(3,6)	(33,3)
Helt och hållet felaktigt	25,9	44,9	66,0	71,3	75,7	84,4	13,4	36,6	59,9	60,0	(85,7)	(66,7)
Ej uppgift	6,2	1,7	0,9	1,3	0,6	1,3	7,8	1,3	0,7	2,4		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 14. Alla alkoholdrycker borde få köpas fritt i livsmedelsbutikerna.

Helt och hållet riktigt	5,6	11,1	19,4	22,7	29,3	40,3	1,7	8,7	17,0	18,4	(28,6)	(66,7)
I stort sett riktigt	3,7	4,3	12,8	16,7	12,7	13,0	0,6	4,3	10,8	9,6	(14,3)	
Tveksam, vet ej	8,0	10,7	11,0	12,0	18,2	18,2	4,9	8,3	11,6	17,6	(10,7)	
I stort sett felaktigt	3,1	5,1	11,6	9,3	9,9	10,4	4,4	8,9	11,9	8,8	(14,3)	
Helt och hållet felaktigt	75,9	67,5	43,6	38,3	29,3	16,9	82,0	68,7	48,0	43,2	(32,1)	(33,3)
Ej uppgift	3,7	1,3	1,5	1,0	0,6	1,3	6,4	1,1	0,7	2,4		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 15. Åldersgränsen för inköp av vin borde sänkas till 18 år.

Helt och hållet riktigt	8,6	11,5	22,4	26,7	27,1	37,7	3,8	10,2	18,8	18,4	(28,6)	
I stort sett riktigt	8,0	4,7	12,8	14,7	13,8	10,4	1,2	7,2	10,1	16,0	(21,4)	(33,3)
Tveksam, vet ej	9,3	21,8	12,2	15,0	16,6	9,1	12,8	15,5	14,4	22,4	(3,6)	
I stort sett felaktigt	6,2	12,0	11,9	13,0	8,8	11,7	6,4	11,1	14,4	5,6	(17,9)	
Helt och hållet felaktigt	63,0	48,7	39,4	30,0	33,1	29,9	67,2	54,0	41,5	35,2	(28,6)	(66,7)
Ej uppgift	4,9	1,3	1,2	0,7	0,6	1,3	8,7	1,9	0,7	2,4		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 16. Även mindre orter borde ha systembutik.

	Konsumtionsindex											
	Män						Kvinnor					
	0 antal = 162	1 antal = 234	2 antal = 335	3 antal = 300	4 antal = 181	5 antal = 77	0 antal = 344	1 antal = 470	2 antal = 277	3 antal = 125	4 antal = 28	5 antal = 3
Helt och hållet riktigt	8,0	17,9	35,5	51,7	47,5	71,4	4,7	22,3	37,5	52,0	(71,4)	(100,0)
I stort sett riktigt	9,3	12,4	24,5	22,3	26,5	20,8	4,1	15,5	25,3	23,2	(21,4)	
Tveksam, vet ej	23,5	27,8	17,6	12,7	13,3	5,2	20,9	30,2	19,5	14,4	(3,6)	
I stort sett felaktigt	9,3	10,3	6,0	5,3	4,4		5,8	7,2	7,6	4,0		
Helt och hållet felaktigt	44,4	29,1	14,3	7,3	7,2	1,3	57,0	23,2	9,4	4,8	(3,6)	
Ej uppgift	5,6	2,6	2,1	0,7	1,1	1,3	7,6	1,5	0,7	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 17. Mellanölet har fört med sig ökat alkoholmissbruk hos ungdomar.

Helt och hållet riktigt	41,4	24,8	17,6	15,0	12,7	10,4	43,0	24,3	17,7	16,0	(7,1)	
I stort sett riktigt	18,5	22,2	16,1	12,7	11,0	5,2	13,7	18,5	14,8	9,6	(21,4)	
Tveksam, vet ej	25,3	42,3	40,6	40,3	42,5	40,3	29,7	46,4	45,4	53,6	(46,4)	(100,0)
I stort sett felaktigt	3,7	4,3	14,3	13,7	13,3	13,0	2,6	5,5	10,8	7,2	(14,3)	
Helt och hållet felaktigt	6,2	5,1	10,1	17,7	19,3	28,6	3,8	4,0	10,8	11,2	(10,7)	
Ej uppgift	4,9	1,3	1,2	0,7	1,1	2,6	7,3	1,3	0,4	2,4		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 18. Alkoholupplysningen är otillfredsställande ordnad.

Helt och hållet riktigt	6,8	3,4	8,7	11,3	12,2	13,0	4,1	8,1	9,4	9,6	(3,6)	
I stort sett riktigt	13,0	20,5	28,7	25,7	23,8	18,2	12,2	18,9	19,9	18,4	(25,0)	
Tveksam, vet ej	34,6	44,0	35,8	35,0	35,4	41,6	44,5	45,7	40,4	40,0	(53,6)	(100,0)
I stort sett felaktigt	16,0	20,1	13,4	15,0	16,0	16,9	9,3	11,5	14,4	12,0	(14,3)	
Helt och hållet felaktigt	24,1	9,0	11,6	12,0	11,6	7,8	20,3	13,4	13,7	16,8	(3,6)	
Ej uppgift	5,6	3,0	1,8	1,0	1,1	2,6	9,6	2,3	2,2	3,2		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 19. Det är förbjudet att tillverka vin för eget behov.

	Konsumtionsindex											
	Män						Kvinnor					
	0 antal = 162	1 antal = 234	2 antal = 335	3 antal = 300	4 antal = 181	5 antal = 77	0 antal = 344	1 antal = 470	2 antal = 277	3 antal = 125	4 antal = 28	5 antal = 3
Helt och hållet riktigt	30,2	18,4	14,0	12,7	10,5	10,4	29,7	14,5	9,4	6,4	(32,1)	
I stort sett riktigt	4,9	10,3	5,7	6,7	6,1	3,9	5,2	4,5	6,1	4,8	(3,6)	
Tveksam, vet ej	27,2	26,1	16,7	12,3	14,9	11,7	32,8	28,5	18,8	20,0	(7,1)	(33,3)
I stort sett felaktigt	8,6	10,3	14,3	11,7	11,6	9,1	5,5	10,4	10,8	6,4	(3,6)	
Helt och hållet felaktigt	24,1	31,6	47,2	55,7	56,4	61,0	16,3	39,8	53,1	60,8	(53,6)	(66,7)
Ej uppgift	4,9	3,4	2,1	1,0	0,6	3,9	10,5	2,3	1,8	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 20. Det är tillåtet att tillverka starksprit för eget behov.

Helt och hållet riktigt	9,9	12,8	13,7	12,0	18,2	13,0	8,1	13,0	15,9	17,6	(3,6)	(33,3)
I stort sett riktigt		0,4	1,2		1,1	1,3	0,3		1,1	1,6	(3,6)	
Tveksam, vet ej	4,9	5,6	3,3	6,3	2,2	5,2	4,4	5,1	2,9	4,8	(7,1)	
I stort sett felaktigt	1,9	1,7	5,4	2,0	6,6	1,3	3,2	1,3	2,9	4,0	(7,1)	(33,3)
Helt och hållet felaktigt	78,4	76,5	75,2	79,0	70,7	75,3	76,2	78,1	76,9	71,2	(78,6)	(33,3)
Ej uppgift	4,9	3,0	1,2	0,7	1,1	3,9	7,8	2,6	0,4	0,8		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Påstående 21. Det borde vara straffbart att bjuda ungdomar under 16 år på alkoholdrycker

Helt och hållet riktigt	77,2	62,8	59,4	54,7	46,4	37,7	76,7	71,1	61,7	50,4	(39,3)	(33,3)
I stort sett riktigt	3,1	12,4	11,6	12,0	14,9	19,5	3,8	7,2	13,4	16,0	(3,6)	(33,3)
Tveksam, vet ej	4,9	6,4	9,6	9,7	10,5	9,1	2,0	7,2	4,7	8,0	(14,3)	
I stort sett felaktigt	1,9	4,7	7,2	6,0	8,3	11,7	1,2	3,2	8,3	10,4	(25,0)	
Helt och hållet felaktigt	8,0	11,5	11,3	17,0	18,2	18,2	9,0	8,3	11,9	13,6	(17,9)	(33,3)
Ej uppgift	4,9	2,1	0,9	0,7	1,7	3,9	7,3	3,0		1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

	Kön		Ålder					
	Män	Kvinnor	Män			Kvinnor		
»Tycker Ni priserna på *öl* är för höga, för låga eller bra som de är?»	antal = 1 287	antal = 1 247	15—25 antal = 310	26—45 antal = 454	46—70 antal = 523	15—25 antal = 253	26—45 antal = 438	46—70 antal = 556
För höga	50,4	41,3	45,8	52,2	51,6	40,7	45,0	38,7
Bra som de är	39,9	39,7	49,4	40,5	33,7	49,8	40,9	34,2
För låga	6,2	12,0	3,2	4,8	9,2	5,1	8,9	17,6
Ej uppgift	3,5	7,0	1,6	2,4	5,5	4,3	5,3	9,5
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
»Tycker Ni priserna på *vin* är för höga, för låga eller bra som de är?»								
För höga	35,2	30,6	35,8	33,0	36,7	26,5	31,7	31,7
Bra som de är	52,6	49,1	56,5	58,1	45,5	62,5	53,7	39,4
För låga	7,7	12,8	5,8	6,2	10,1	6,3	8,9	18,9
Ej uppgift	4,5	7,5	1,9	2,6	7,6	4,7	5,7	10,1
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

	Konsumtionsindex									
	Män, konsumenter					Kvinnor, konsumenter				
»Tycker Ni priserna på *öl* är för höga, för låga eller bra som de är?»	1 antal = 234	2 antal = 335	3 antal = 300	4 antal = 181	5 antal = 77	1 antal = 470	2 antal = 277	3 antal = 125	4 antal = 28	5 antal = 3
För höga	40,6	56,7	64,7	60,2	51,9	40,4	57,8	61,6	(67,9)	(33,3)
Bra som de är	49,6	38,8	33,7	35,9	44,2	47,4	39,0	37,6	(28,6)	(33,3)
För låga	6,8	2,4	1,3	0,6		7,0	1,8			
Ej uppgift	3,0	2,1	0,3	3,3	3,9	5,1	1,4	0,8	(3,6)	(33,3)
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)
»Tycker Ni priserna på *vin* är för höga, för låga eller bra som de är?»										
För höga	31,6	42,1	40,3	37,6	37,7	31,7	42,2	41,6	(42,9)	(33,3)
Bra som de är	55,1	51,9	55,3	54,1	57,1	54,5	54,9	56,8	(57,1)	(66,7)
För låga	9,0	3,0	2,3	3,9	1,3	8,1	1,8			
Ej uppgift	4,3	3,0	2,0	4,4	3,9	5,7	1,1	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

	Kön		Ålder					
	Män	Kvinnor	Män			Kvinnor		
»Tycker Ni att *vin* borde försäljas i livsmedelsbutiker?»	antal = 1 287	antal = 1 247	15—25 antal = 310	26—45 antal = 454	46—70 antal = 523	15—25 antal = 253	26—45 antal = 438	46—70 antal = 556
Ja	47,0	30,4	56,8	55,1	34,2	46,2	34,0	20,3
Nej	38,9	55,0	27,4	33,5	50,3	43,9	50,0	64,0
Tveksam	12,6	12,9	14,5	11,2	12,6	9,5	15,3	12,6
Ej uppgift	1,6	1,7	1,3	0,2	2,9	0,4	0,7	3,1
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
»Tycker Ni att *starksprit* borde försäljas i livsmedelsbutiker?»								
Ja	27,9	12,1	31,6	34,4	20,3	17,8	12,6	9,2
Nej	61,1	79,1	56,1	53,7	70,4	73,5	78,3	82,2
Tveksam	10,1	7,5	11,6	11,7	7,8	8,3	8,4	6,5
Ej uppgift	0,9	1,3	0,6	0,2	1,5	0,4	0,7	2,2
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

	Konsumtionsindex									
	Män, konsumenter					Kvinnor, konsumenter				
»Tycker Ni att *vin* borde försäljas i livsmedelsbutiker?»	1 antal = 234	2 antal = 335	3 antal = 300	4 antal = 181	5 antal = 77	1 antal = 470	2 antal = 277	3 antal = 125	4 antal = 28	5 antal = 3
Ja	26,5	51,0	58,7	61,3	80,5	25,7	52,0	55,2	(71,4)	(100,0)
Nej	58,1	34,0	29,7	24,3	10,4	54,0	36,5	30,4	(17,9)	
Tveksam	14,1	13,4	11,0	13,3	9,1	18,9	11,2	12,8	(10,7)	
Ej uppgift	1,3	1,5	0,7	1,1		1,3	0,4	1,6		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)
»Tycker Ni att *starksprit* borde försäljas i livsmedelsbutiker?»										
Ja	15,0	26,9	36,0	39,8	58,4	9,8	22,0	21,6	(32,1)	(66,7)
Nej	73,9	63,9	52,3	46,4	33,8	81,9	67,9	59,2	(57,1)	(33,3)
Tveksam	9,8	9,0	11,3	13,8	7,8	7,4	9,7	18,4	(10,7)	
Ej uppgift	1,3	0,3	0,3			0,9	0,4	0,8		
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	(100)	(100)

Bilaga 4 Samband mellan förändringar av vin- och spritkonsumtion under de senaste 10 åren

M = Minskning
O = Oförändrad konsumtion
Ö = Ökning

Män, totalt

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	129	64	42	235
O	13	241	42	296
Ö	9	20	92	121
Summa	151	325	176	652

ass = 0,34

Kvinnor, totalt

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	41	19	13	73
O	14	285	50	349
Ö	5	9	83	97
Summa	60	313	146	519

ass = 0,18

Män
26—35 år

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	20	12	11	43
O	4	50	16	70
Ö	6	13	55	74
Summa	30	75	82	187

ass = 0,08

Kvinnor
26—35 år

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	6	4	3	13
O	2	45	10	57
Ö	3	4	51	58
Summa	11	53	64	128

ass = 0,14

Män
36—45 år

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	22	23	12	57
O	1	57	10	68
Ö	1	3	21	25
Summa	24	83	43	150

ass = 0,49

Kvinnor
36—45 år

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	7	6	6	19
O	4	93	17	114
Ö	—	2	16	18
Summa	11	101	39	151

ass = 1,22

Män
46—55 år

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	38	12	12	62
O	5	73	13	91
Ö	0	2	11	13
Summa	43	87	36	166

ass = 0,90

Män
56 år—

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	49	17	7	73
O	3	61	3	67
Ö	2	2	5	9
Summa	54	80	15	149

ass = 0,35

Kvinnor
46—55 år

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	11	5	4	20
O	4	78	18	100
Ö	—	3	9	12
Summa	15	86	31	132

ass = 0,85

Kvinnor
56 år—

Sprit	Vin			Summa
	M	O	Ö	
M	17	4	0	21
O	4	69	5	78
Ö	2	0	7	9
Summa	23	73	12	108

ass = 1,05

Bilaga 5 Jämförelse mellan enkätrespondenter med och utan fylleriförseelse

Fördelning på följande variabler:
Konsumtionsindex
Olämplighetsindex
Bjuden på alkohol i hemmet
Förekomst av baksmälla
Förekomst av återställare
Fadern konsument—ej konsument
Modern konsument — ej konsument
Förekomst av bilkörning i förmodat alkoholpåverkat tillstånd
Läkarvård för alkoholbesvär

Tabell 1. Konsumtionsindex.

Konsumtionsindex	Registrerade	Ej registrerade	X^2	Slutsats
0	3,3	13,0		
1	6,7	18,7		
2	15,0	26,5	67,1	Sign.
3	25,0	23,2	df = 5	
4	21,7	13,7		
5	28,3	4,9		
Summa	100	100		
Antal	60	1229		

Tabell 2. Olämplighetsindex.

Olämplighetsindex	Registrerade	Ej registrerade	X^2	Slutsats
0—3	56,7	38,2		
4—6	33,3	44,3	8,4	Sign.
7—10	10,0	17,5	df = 2	
Summa	100	100		
Antal	60	1229		

Tabell 3. Bjuden på alkohol i hemmet under uppväxtåren.

Bjuden hemma	Registrerade	Ej registrerade	X^2	Slutsats
Nej + ej uppg.	85,0	78,3	1,6	Ej sign.
Ja	15,0	21,8	df = 1	
Summa	100	100		
Antal	60	1229		

Tabell 4. Förekomst av baksmälla.

Haft baksmälla	Registrerade	Ej registrerade	X^2	Slutsats
Aldrig	25,0	45,8		
Ja någon enstaka gång	31,7	24,2	31,1	Sign.
Ja ibland + alltid	35,0	12,4	df = 3	
Ej uppg + ej rel.	28,3	45,0		
Summa	100	100		
Antal	60	1229		

Tabell 5. Förekomst av återställare.

Tagit återställare	Registrerade	Ej registrerade	X^2	Slutsats
Ja, oftast + ibland + har inträffat	41,7	14,1	33,5	Sign
Har aldrig inträffat	30,0	41,0	df=2	
Ej uppg. + ej rel.	28,3	45,0		
Summa	100	100		
Antal	60	1229		

Tabell 6. Fadern konsument – ej konsument.

Drack far alkohol	Registrerade	Ej registrerade	X^2	Slutsats
Vet ej + ej uppg.	20,0	12,8	6,4	Sign
Nej	13,3	26,5	df=2	
Ja	66,7	60,7		
Summa	100	100		
Antal	60	1229		

Tabell 7. Modern konsument – ej konsument.

Drack mor alkohol	Registrerade	Ej registrerade	X^2	Slutsats
Vet ej+ej uppg.	16,7	6,3	10,4	Sign
Nej	70,0	73,1	df=2	
Ja	13,3	20,5		
Summa	100	100		
Antal	60	1229		

Tabell 8. Förekomst av bilkörning i förmodat alkoholpåverkat tillstånd.

Kört bil alkoholpåverkad	Registrerade	Ej registrerade	X^2	Slutsats
Nej+ej uppg.	75,0	88,4	9,6	Sign
Ja	25,0	11,6	df=1	
Summa	100	100		
Antal	60	1229		

Tabell 9. Läkarvård för alkoholbesvär.

Sökt läkarvård	Registrerade	Ej registrerade	X^2	Slutsats
Nej	88,3	96,7	11,0	Sign
Ja, svårt att säga+ ej uppg.	11,7	3,3	df=1	
Summa	100	100		
Antal	60	1202		

Bilaga 6 Enkätformulär

STOCKHOLMS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen

STATENS INSTITUT FÖR FOLKHÄLSAN
Sociologisk-statistiska sektionen

Sociologiska Institutionen vid Stockholms Universitet har i flera undersökningar studerat befolkningens konsumtionsvanor. Som ett led i dessa undersökningar studerar vi nu, på ett urval av Sveriges befolkning, dryckeskonsumtionen och dess förändringar. Vi ber Er därför att så fullständigt som möjligt fylla i nedanstående frågor utan att rådgöra med någon annan. Om möjligt ber vi Er att inom en av de närmaste dagarna i bifogade svarskuvert återsända det ifyllda formuläret. Eftersom Ni ingår i ett slumpmässigt draget urval, ber vi Er att inte lägga formuläret åt sidan, utan besvara det omgående.

Svaren behandlas konfidentiellt och användes uteslutande till statistisk bearbetning.

Eventuella förfrågningar besvaras per telefon 08/83 23 20.

Vi tackar på förhand för Er medverkan.

VI ÖNSKAR FÖRST NÅGRA ALLMÄNNA UPPGIFTER

1. **Kön?**

☐ Man
☐ Kvinna

2. **När är Ni född?**

år	mån	dag

3. **Civilstånd?**

☐ Ogift → fortsätt direkt till fråga 5
☐ Gift → **Hur länge?** ..... år
☐ Änka, änkling
☐ Skild → **Sedan när?** .....
☐ Omgift

4. **Vilket yrke/sysselsättning har/hade Er make(-a)?**

.....

5. **Hur många barn har Ni?**

☐ Inget barn → fortsätt direkt till fråga 7
☐ 1 barn → ålder ..... år
☐ 2 barn → ålder ..... år ..... år
☐ Mer än 2 barn → ålder ..... år ..... år
ålder ..... år ..... år
ålder ..... år ..... år

6. **Hur många av barnen bor hemma?**

☐ Inget barn
☐ 1 barn
☐ 2 barn
☐ Mer än 2 barn

7. **Vilket yrke/sysselsättning har Ni själv?**

.....

8. **Vilken utbildning har Ni?**

- ☐ Folkskola eller grundskola
- ☐ Realexamen eller realskolestudier
- ☐ Studentexamen eller gymnasiestudier
- ☐ Akademisk examen eller studier vid universitet eller högskola
- ☐ Genomgången folkhögskola eller folkhögskolestudier
- ☐ Genomgången yrkesskola eller yrkesskolestudier
- ☐ Annan utbildning, nämligen.

.....

.....

9. **Vilket yrke/sysselsättning har eller hade Er fader under Er uppväxttid?**

.....

10. **Hur stor var Er deklarerade inkomst för år 1966?**
(Om gift, ange Er och Er makes(-as) sammanlagda inkomst.)

- ☐ Ingen inkomst ⟶ fortsätt direkt till fråga 12
- ☐ Under 5.000 kr
- ☐ 5.001 - 10.000 kr
- ☐ 10.001 - 15.000 kr
- ☐ 15.001 - 20.000 kr
- ☐ 20.001 - 25.000 kr
- ☐ 25.001 - 30.000 kr
- ☐ 30.001 - 40.000 kr
- ☐ 40.001 kr och mer

11. **Hur många bidrar till den årliga inkomsten?**

- ☐ Endast jag själv
- ☐ Endast min make(-a)
- ☐ Både min make(-a) och jag

12. **Var har Ni växt upp?**

- ☐ Malmö, Göteborg eller Stockholm
- ☐ I annan stad eller tätort
- ☐ På ren landsbygd

13. **Var bor Ni nu?**

- ☐ Malmö, Göteborg eller Stockholm
- ☐ I annan stad eller tätort
- ☐ På ren landsbygd

14. **Har Ni bytt arbete under den senaste ettårsperioden?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, en gång
- ☐ Ja, två gånger
- ☐ Ja, tre gånger
- ☐ Ja, fyra eller fler gånger

NEDAN FÖLJER NÅGRA FRÅGOR SOM FRÄMST HANDLAR OM EDRA ALKOHOLVANOR

MARKERA MED ETT KRYSS I EN RUTA FÖR VARJE FRÅGA OM EJ ANNAT ANGES

15. **Hur ofta brukar Ni vanligen dricka öl (ej lättöl) ?**

- ☐ Varje dag
- ☐ Varannan dag
- ☐ Två gånger i veckan
- ☐ En gång i veckan
- ☐ Två gånger i månaden
- ☐ En gång i månaden
- ☐ Två till sex gånger om året
- ☐ En gång om året eller mindre
- ☐ Aldrig ——→ fortsätt direkt till fråga 17

16. **Hur mycket öl (ej lättöl) dricker Ni ungefär vid varje tillfälle?**

- ☐ Ett glas eller mindre
- ☐ 1 flaska (33 cl)
- ☐ 1 1/2 flaska
- ☐ 2 flaskor
- ☐ 3 flaskor eller mer

17. **Hur ofta brukar Ni vanligtvis dricka lättvin? (T ex rött eller vitt vin)**

- ☐ Varje dag
- ☐ Varannan dag
- ☐ Två gånger i veckan
- ☐ En gång i veckan
- ☐ Två gånger i månaden
- ☐ En gång i månaden
- ☐ Två till sex gånger om året
- ☐ En gång om året eller mindre
- ☐ Aldrig ——→ fortsätt direkt till fråga 19

18. **Hur mycket lättvin dricker Ni ungefär vid varje tillfälle?**

- ☐ 2 cl
- ☐ 5 cl
- ☐ 10 cl (1 glas)
- ☐ 20 cl
- ☐ 37 cl (1 halvflaska)
- ☐ 60 cl
- ☐ 75 cl (1 helflaska)
- ☐ Mer än 75 cl, nämligen: cl

19. **Hur ofta brukar Ni vanligtvis dricka starkvin? (T ex vermouth, sherry eller portvin)**

- ☐ Varje dag
- ☐ Varannan dag
- ☐ Två gånger i veckan
- ☐ En gång i veckan
- ☐ Två gånger i månaden
- ☐ En gång i månaden
- ☐ Två till sex gånger om året
- ☐ En gång om året eller mindre
- ☐ Aldrig ——→ fortsätt direkt till fråga 21

20. **Hur mycket starkvin dricker Ni ungefär vid varje tillfälle?**

- ☐ 2 cl
- ☐ 5 cl
- ☐ 10 cl (1 glas)
- ☐ 20 cl
- ☐ 37 cl (1 halvflaska)
- ☐ 60 cl
- ☐ 75 cl (1 helflaska)
- ☐ Mer än 75 cl, nämligen: cl

21. **I vilka sammanhang brukar det förekomma att Ni dricker vin?**

- ☐ Dricker ej vin ——→ fortsätt direkt till fråga 25
- ☐ I bostaden i vardagslag
- ☐ I bostaden på lördagar och söndagar
- ☐ På restaurang
- ☐ I bostaden när goda vänner varit på tillfälligt besök
- ☐ Vid tillfälligt besök hos goda vänner
- ☐ Före besök på dansställe
- ☐ Vid besök på dansställe utan rättigheter
- ☐ På arbetsplatsen
- ☐ I föräldrahemmet
- ☐ Annat ställe, nämligen: .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

7—712177

22. Med vilka personer brukar Ni vara tillsammans, då Ni dricker vin?

- ☐ Ensam
- ☐ Med make (-a)
- ☐ Med föräldrar
- ☐ Med egna barn
- ☐ Med övriga släktingar
- ☐ Med arbetskamrater
- ☐ Med vänner och bekanta
- ☐ Med andra personer, nämligen: .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

23. Dricker Ni mer eller mindre vin nu än för 10 år sedan?

- ☐ Nej ⟶ fortsätt direkt till fråga 25
- ☐ Ja, mer
- ☐ Ja, mindre

24. Varför har Ni förändrat Er vinkonsumtion?

- ☐ Vänner och bekanta har påverkat
- ☐ Har blivit påverkad utomlands
- ☐ Annonseringen för vin har haft betydelse
- ☐ Priset har betydelse
- ☐ Annat skäl, nämligen: .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

25. Hur ofta brukar Ni vanligtvis dricka starksprit? (Med starksprit avser vi brännvin, gin, konjak, whisky, likör, punsch etc. Även starksprit som ingår i t ex drink eller grogg.)

- ☐ Varje dag
- ☐ Varannan dag
- ☐ Två gånger i veckan
- ☐ En gång i veckan
- ☐ Två gånger i månaden
- ☐ En gång i månaden
- ☐ Två till sex gånger om året
- ☐ En gång om året eller mindre
- ☐ Aldrig ⟶ fortsätt direkt till fråga 33

26. Hur mycket starksprit brukar Ni ungefär dricka vid varje tillfälle?

- ☐ 2 cl
- ☐ 4 cl (ungefär en liten snaps eller motsvarande)
- ☐ 6 cl (1 stor snaps eller motsvarande)
- ☐ 8 cl
- ☐ 12 cl
- ☐ 18 cl
- ☐ 37 cl (1 halvflaska)
- ☐ 60 cl
- ☐ 75 cl (1 helflaska)
- ☐ Mer än 75 cl d v s cl

27. **Vilka slag av starksprit brukar Ni vanligtvis dricka?**

- ☐ Brännvin
- ☐ Vodka
- ☐ Whisky
- ☐ Genéver och dylikt
- ☐ Likör
- ☐ Konjak
- ☐ Gin
- ☐ Rom
- ☐ Annat slag av starksprit, nämligen : .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

28. **I vilka sammanhang brukar det förekomma att Ni dricker starksprit?**

- ☐ Föräldrahemmet
- ☐ I bostaden i vardagslag
- ☐ I bostaden på lördagar och söndagar
- ☐ På restaurang
- ☐ I bostaden när goda vänner varit på tillfälligt besök
- ☐ Vid tillfälligt besök hos goda vänner
- ☐ Före besök på dansställe
- ☐ Vid besök på dansställe utan rättigheter
- ☐ På arbetsplatsen
- ☐ Annat ställe, nämligen: .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

29. **Med vilka personer brukar Ni vara tillsammans, då Ni dricker starksprit?**

- ☐ Ensam
- ☐ Med make(-a)
- ☐ Med föräldrar
- ☐ Med egna barn
- ☐ Med övriga släktingar
- ☐ Med arbetskamrater
- ☐ Med vänner och bekanta
- ☐ Med andra personer, nämligen: .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

30. **Hur mycket brukar Ni vanligen dricka om Ni blir bjuden på starksprit?**

- ☐ Så mycket jag får
- ☐ Dricker mycket men sätter i alla fall en gräns
- ☐ Dricker 3-4 glas, men säger sedan nej tack
- ☐ Dricker bara ett glas eller högst två
- ☐ Dricker oftast inte alls, även om jag blir bjuden
- ☐ Dricker aldrig, då jag blir bjuden
- ☐ Blir aldrig bjuden på starksprit

31. **Dricker Ni mer eller mindre starksprit nu än för 10 år sedan?**

- ☐ Nej ⟶ fortsätt direkt till fråga 33
- ☐ Ja, mer
- ☐ Ja, mindre

32. **Varför har Ni förändrat Er starkspritkonsumtion?**

- ☐ Vänner och bekanta har påverkat
- ☐ Har blivit påverkad utomlands
- ☐ Annonseringen för starksprit har haft betydelse
- ☐ Priset har betydelse
- ☐ Annat skäl, nämligen: .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

33. **I vilka av följande situationer brukar Ni dricka mer vin eller starksprit än vanligt?**

- ☐ Dricker varken vin eller starksprit ⟶ fortsätt direkt till fråga 34
- ☐ I bostaden i vardagslag
- ☐ I bostaden på lördagar och söndagar
- ☐ På restaurang
- ☐ I bostaden när goda vänner varit på tillfälligt besök
- ☐ Vid tillfälligt besök hos goda vänner
- ☐ Före besök på dansställe
- ☐ Vid besök på dansställen utan rättigheter
- ☐ På arbetsplatsen
- ☐ I föräldrahemmet
- ☐ Under större helger
- ☐ Under semestrar
- ☐ På annat ställe, nämligen: .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

34. **Ungefär hur gammal var Ni första gången Ni kände Er märkbart påverkad av alkohol?**

..... år

- ☐ Har aldrig inträffat ⟶ fortsätt direkt till fråga 36

35. **Hur ofta händer det numera när Ni dricker alkohol att Ni känner Er märkbart påverkad?**

- ☐ Varje gång
- ☐ Nästan varje gång
- ☐ Någon gång ibland
- ☐ Sällan
- ☐ Aldrig

36. **Hur ofta händer det att Ni dricker alkohol motsvarande minst 1 halvflaska starksprit eller 1 flaska vin vid samma tillfälle?**

- ☐ Dricker ej alkoholdrycker → fortsätt direkt till fråga 39
- ☐ Så gott som dagligen
- ☐ Någon gång i veckan
- ☐ Ett par gånger i månaden
- ☐ Någon gång i månaden
- ☐ Några gånger per år
- ☐ Mer sällan
- ☐ Aldrig

37. **Brukar Ni få "baksmälla" när Ni druckit alkohol?**

- ☐ Aldrig → fortsätt direkt till fråga 39
- ☐ Ja, någon enstaka gång
- ☐ Ja, ibland
- ☐ Ja, alltid

38. **Tar Ni s.k. återställare då Ni har baksmälla?**

- ☐ Ja, oftast
- ☐ Ja, ibland
- ☐ Har inträffat
- ☐ Har aldrig inträffat

NU FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM BL.A. ER UPPVÄXTTID

39 **Blev Ni bjuden på alkohol i hemmet under Er uppväxttid?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja → **Hur gammal var Ni då det skedde första gången?**

  ..... år
  ☐ Vet ej

40. **Hur gammal var Ni första gången Ni drack minst ett glas starksprit?**

..... år
- ☐ Vet ej
- ☐ Har aldrig druckit ett glas starksprit

41. **Hände det att Er far drack alkoholhaltiga drycker under Er uppväxttid?**

- ☐ Vet ej
- ☐ Nej
  } → fortsätt direkt till fråga 42
- ☐ Ja

Hur ofta förekom det att han drack öl, vin och starksprit?

	En eller flera gånger i veckan	Någon gång i månaden	Mer sällan	Aldrig	Vet ej
a. Öl	☐	☐	☐	☐	☐
b, Vin	☐	☐	☐	☐	☐
c. Starksprit	☐	☐	☐	☐	☐

OBS! Ett kryss på varje rad.

42. Hände det att Er mor drack alkoholhaltiga drycker under Er uppväxttid?

☐ Vet ej
☐ Nej } → fortsätt direkt till fråga 43
☐ Ja

Hur ofta förekom det att hon drack öl, vin och starksprit?

	En eller flera gånger i veckan	Någon gång i månaden	Mer sällan	Aldrig	Vet ej
a. Öl	☐	☐	☐	☐	☐
b. Vin	☐	☐	☐	☐	☐
c. Starksprit	☐	☐	☐	☐	☐

43. Händer det att Er make(-a) dricker alkoholhaltiga drycker?

☐ Är ej gift
☐ Nej } → fortsätt direkt till fråga 44
☐ Ja

Hur ofta förekommer det att han/hon dricker öl, vin och starksprit?

OBS! Ett kryss på varje rad.

	En eller flera gånger i veckan	Någon gång i månaden	Mer sällan	Aldrig
a. Öl	☐	☐	☐	☐
b. Vin	☐	☐	☐	☐
c. Starksprit	☐	☐	☐	☐

YTTERLIGARE NÅGRA FRÅGOR OM ER ALKOHOLKONSUMTION

44. **Hur mycket pengar har vin och starksprit kostat Er under den senaste månaden? (Även om Ni har haft speciellt stora utgifter för alkoholdrycker denna månad, p g a t ex en fest eller ett restaurangbesök, skall Ni räkna in de utgifterna. Om gift: räkna in hela hushållets utgifter för alkoholdrycker.)**

a. **Vilka utgifter för vin har Ni haft?**

..... kr

☐ Har ej haft utgifter för vin under den senaste månaden

b. **Vilka utgifter för starksprit har Ni haft?**

..... kr

☐ Har ej haft utgifter för starksprit under den senaste månaden

45. **Tror Ni att Ni någon gång kört bil trots att Ni möjligen kan ha haft för hög promillehalt alkohol i blodet?**

☐ Nej

☐ Ja → **Hur många gånger tror Ni att det har skett?**

..... gånger

46 a. **Har Ni någon gång under senaste året druckit hemgjord sprit eller vin?**

☐ Nej

☐ Ja, hemgjort vin, ungefär ..... gånger

☐ Ja, hemgjord likör, ungefär ..... gånger

☐ Ja, hembränd starksprit, ungefär ..... gånger

☐ Ja, annat, nämligen:

..... ungefär ..... gånger

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

46 b. **Tror Ni, att Ni någon gång under senaste året druckit starksprit som "smugglats" in i landet?**

☐ Nej, har ej förekommit

☐ Ja, något glas

☐ Ja, mer än en 1/2-flaska

☐ Vet ej

47. **Har Ni enligt Er egen uppfattning fått problem av något slag på grund av att Ni druckit alkohol?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, förlorat arbetet
- ☐ Ja, skilsmässa
- ☐ Ja, fylleriförseelser
- ☐ Ja, rattfylleri eller rattonykterhet
- ☐ Ja, arbetsoförmåga på grund av alkoholen
- ☐ Ja, på annat sätt, nämligen:

.....

- ☐ Dricker ej alkoholhaltiga drycker

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

48. **Har Ni någon gång sökt läkarvård på grund av alkoholbesvär?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja
- ☐ Svårt att säga

49. **Vilka alkoholvanor har Ni själv enligt Er egen uppfattning?**

- ☐ Absolutist
- ☐ Förtäring någon enstaka gång
- ☐ Måttlig förtäring
- ☐ Enstaka tillfällen med berusning
- ☐ Ofta berusad
- ☐ Alkoholist
- ☐ Vet inte

NÅGRA FRÅGOR OM BL A ER INSTÄLLNING TILL ALKOHOLBRUKET

50. **I vilka sammanhang tycker Ni det är olämpligt att dricka starksprit?**

- ☐ I bostaden i vardagslag
- ☐ I bostaden på lördagar och söndagar
- ☐ På restaurang
- ☐ I bostaden när goda vänner varit på tillfälligt besök
- ☐ Vid tillfälligt besök hos goda vänner
- ☐ Före besök på dansställe
- ☐ På arbetsplatsen
- ☐ Innan man har "träff" med det motsatta könet
- ☐ Efter att ha idrottat
- ☐ I samband med att ha tittat på tävling eller match
- ☐ Det är inte olämpligt i något av de uppräknade sammanhangen

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

51. **Vid vilken ålder anser Ni det passar att barn för första gången får smaka alkoholhaltiga drycker?**

☐ Aldrig

Vid ..... års ålder

52. **Har Ni varit utomlands de senaste 5 åren?**

☐ Nej ⟶ fortsätt direkt till fråga 56
☐ Ja

I vilka länder var Ni och vilket år var Ni där?

Land	år
a.	.....
b.	.....
c.	.....
d.	.....

53. **Brukar Ni oftare ta en drink eller apèritif före maten, då Ni är utomlands än när Ni är hemma?**

☐ Ja
☐ Nej
☐ Dricker ej alkoholhaltiga drycker ⟶ fortsätt direkt till fråga 56

54. **Brukar Ni dricka mer starksprit, vin eller öl då Ni åker utomlands?**

☐ Nej
☐ Ja, mer starksprit
☐ Ja, mer vin
☐ Ja, mer öl

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

55. **Har utlandsresor medfört att Ni förändrat Er alkoholkonsumtion?**

☐ Dricker mer vin nu
☐ Dricker mindre vin nu
☐ Dricker dyrare viner nu
☐ Dricker billigare viner nu
☐ Dricker mer starksprit nu
☐ Dricker mindre starksprit nu
☐ Dricker mer utländska sorter nu
☐ Dricker färre utländska sorter nu
☐ Nej, ingen förändring

OBS! Markera med ett eller flera kryss.

56. **Tycker Ni priserna på starksprit, vin och öl är för höga, för låga eller bra som de är?**

	Priserna är för höga	Priserna är bra som de är	Priserna är för låga
a. Öl	☐	☐	☐
b. Vin	☐	☐	☐
c. Starksprit	☐	☐	☐

OBS! Markera med ett kryss på varje rad.

57. **Här nedan följer ett antal påståenden, som vi ber Er ta ställning till. För vart och ett av nedanstående påståenden skall Ni ange om Ni tycker det är "helt och hållet riktigt", "i stort sett riktigt", "i stort sett felaktigt" eller "helt och hållet felaktigt".**

	Helt och hållet riktigt	I stort sett riktigt	Tveksam vet ej	I stort sett felaktigt	Helt och hållet felaktigt
a. På ungdomsfester kan man gott servera vin	☐	☐	☐	☐	☐
b. En man bör ej dricka sprit i sina minderåriga barns närvaro	☐	☐	☐	☐	☐
c. Möjligheten att avstänga folk från inköp i systembutikerna borde utnyttjas i större utsträckning	☐	☐	☐	☐	☐
d. Lättvin borde försäljas i livsmedelsbutikerna	☐	☐	☐	☐	☐
e. Det är okvinnligt att dricka snaps	☐	☐	☐	☐	☐
f. Då endast kvinnor träffas bör ej starksprit förtäras	☐	☐	☐	☐	☐
g. Legitimationskontrollen på systembolagen borde skärpas	☐	☐	☐	☐	☐

Fortsättning å fråga 57.	Helt och hållet riktigt	I stort sett riktigt	Tveksam vet ej	I stort sett felaktigt	Helt och hållet felaktigt
h. Åldersgränsen på systembolaget borde sänkas till 18 år	☐	☐	☐	☐	☐
i. Berusade ungdomar borde bestraffas hårdare av samhället	☐	☐	☐	☐	☐
j. Föräldrar bör låta sina barn smaka på vin i hemmet	☐	☐	☐	☐	☐
k. Spritfria bjudningar blir lätt stela	☐	☐	☐	☐	☐
l. All starksprit borde förbjudas	☐	☐	☐	☐	☐
m. Motboken borde återinföras	☐	☐	☐	☐	☐
n. Alla alkoholdrycker borde få köpas fritt i livsmedelsbutikerna	☐	☐	☐	☐	☐
o. Åldersgränsen för inköp av vin borde sänkas till 18 år	☐	☐	☐	☐	☐
p. Även mindre orter borde ha systembutik	☐	☐	☐	☐	☐
q. Mellanölet har fört med sig ökat alkoholmissbruk hos ungdomar	☐	☐	☐	☐	☐
r. Alkoholupplysningen är tillfredsställande ordnad	☐	☐	☐	☐	☐
s. Det är förbjudet att tillverka vin för eget behov	☐	☐	☐	☐	☐
t. Det är tillåtet att tillverka starksprit för eget behov	☐	☐	☐	☐	☐
u. Det borde vara straffbart att bjuda ungdomar under 16 år på alkoholdrycker	☐	☐	☐	☐	☐

58. **Tycker Ni att starksprit borde försäljas i livsmedelsbutiker?**

☐ Ja
☐ Nej
☐ Tveksam

Varför? .....

.....

59. **Tycker Ni att vin borde försäljas i livsmedelsbutiker?**

☐ Ja
☐ Nej
☐ Tveksam

Varför? .....

.....

60. **Tycker Ni att starköl borde försäljas i livsmedelsbutiker?**

☐ Ja
☐ Nej
☐ Tveksam

Varför? .....

.....

61. **Har Ni körkort?**

☐ Ja
☐ Nej

62. **Är Ni eller har Ni varit medlem i någon nykterhetsförening eller nykterhetsorganisation?**

☐ Nej
☐ Ja, är medlem → **Hur länge har Ni varit medlem?**

..... år

☐ Ja, har varit medlem →

a. Hur många år var Ni medlem?

..... år

b. Vilket år gick Ni ur organisationen?

.....

63. **Hur lång tid tog ifyllandet av formuläret?**

Ca ..... minuter

64. **Har Ni ytterligare synpunkter på frågorna i formuläret?**

.....

.....

2 Ungdomens alkoholvanor och alkoholattityder — UNG (Ungdomsundersökningen)

Tom Nilsson och Per-Gunnar Svensson

Innehåll

1 Inledning och sammanfattning av resultaten

1.1 *Inledning*

I denna rapport redovisas en undersökning av alkoholvanor bland ungdomar av båda könen i åldern 15–25 år.

Undersökningen får ses som ett komplement till den tidigare redovisade studien avseende hela befolkningens konsumtionsvanor, RUS, vilken omfattade ett riksrepresentativt urval av 3 200 personer i åldrarna 15–70 år. I RUS, som huvudsakligen har beskrivande karaktär, har följande områden belysts: alkoholkonsumtionsvanor – alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändring – attityder till alkoholbruk – missbruk, trafikonykterhet samt konsumtion av smuggelsprit och hemgjorda alkoholdrycker.

Då APU enligt sina direktiv också skall studera ungdomens alkoholvanor, utfördes en särskild undersökning med denna målsättning. Vissa problemområden som ej legat inom ramen för RUS har behandlats och vissa problem som berörts i RUS har fått en mer ingående behandling.

Ungdomsundersökningen (i fortsättningen kallad UNG) skulle speciellt ta upp den problematik som är förknippad med alkoholvanornas utveckling under ungdomsåren. Ett sådant problem som hur alkoholdebuten sker ansågs vara av speciellt intresse. Föräldrarnas inställning till ungdomens alkoholvanor borde även behandlas. Utöver data om alkoholbrukets utveckling skulle undersökningen även kartlägga ungdomens alkoholkonsumtion, med speciell tonvikt på konsumtionen i olika åldersgrupper. Ungdomens attityder till alkohol och attitydens samband med t. ex. konsumtionens storlek skulle belysas. Andra data av intresse var om respondenterna fått någon alkoholinformation och i så fall var och när detta skett. Slutligen borde data insamlas som belyser förekomsten av alkoholmissbruk och berusningskonsumtion bland ungdomarna.

1.2 *Sammanfattning*

Undersökningen genomfördes i form av en postenkät på ett urval av befolkningen i åldrarna 15–25 år. Fältarbetet genomfördes under perioden maj–juli 1968.

Urvalet omfattade 2 051 personer av vilka 81 % besvarade enkäten. Bortfallet uppgick således till 19 %. Av bortfallsanalysen framgår, att bortfallet uppvisar en större andel kvinnor i åldern 18–25 år och en lägre andel gifta än det övriga materialet. Kritiker av undersökningar av alkoholkonsumtionsvanor brukar hävda, att bortfallet innehåller en väsentligt större andel alkoholmissbrukare än undersökningsmaterialet. Av denna anledning har respondenterna och bortfallsgruppen studerats med avseende på om man antecknats i kontrollstyrelsens (nuvarande riksskatteverkets) straffregister eller ej. Av resultaten framgår att förhållandet i denna undersökning närmast är det motsatta. Bland respondenterna före-

8—*712177*

kommer nämligen en större andel än i bortfallsgruppen i registret. En närmare penetrering av bortfallet genom t. ex. en bortfallsintervju har ej gjorts i denna undersökning. Orsakerna till detta är huvudsakligen av ekonomisk karaktär. Erfarenheterna från den mer ingående bortfallsanalysen i RUS ger dock möjligheter att göra vissa antaganden om bortfallsstrukturen även i UNG. Av bortfallsanalysen i RUS framgår att bortfallet skiljer sig från undersökningsmaterialet med avseende på variabler som socialgrupp, ålder (endast för männen), attityder till alkoholkonsumtion (endast för männen), debutålder för starkspritkonsumtion (endast för kvinnorna) samt registrering för fylleriförseelse. Ett flertal studerade variabler visar ingen skillnad mellan bortfall och undersökningsmaterial. En beräkning av bortfallets i RUS betydelse för generaliseringar på grundval av undersökningsmaterialet ger vid handen att bortfallet maximalt kan påverka totalmaterialets procentsiffror ca 2 enheter och i de flesta fall i ännu mindre utsträckning.

Bortfallets snedvridande inverkan på undersökningsresultaten torde ha mindre betydelse, då man studerar samband mellan olika variabler eller vid gruppindelning av materialet, dvs. i de fall då den direkta avsikten ej är att uppskatta siffror för befolkningen i sin helhet. Om man däremot önskar dra slutsatser från enkätdata till hela befolkningen i åldern 15–25 år kan inte detta göras på ett tillfredsställande sätt, utan att man tar hänsyn till bortfallsdata.

Det kan konstateras att alkoholkonsumtionen bland männen i åldrarna 15–25 år är större än bland kvinnorna i samma åldrar. Andelen konsumenter är emellertid endast någon procent större bland männen än bland kvinnorna. En kraftig förändring av konsumtionsvanorna inträffar mellan 15 och 25 års ålder. Andelen konsumenter ökar t. ex. bland männen från ca 70 procent bland de yngsta till över 90 procent bland de äldsta. Konsumtionen ökar kontinuerligt med stigande ålder.

Icke-konsumenterna kommer i större utsträckning från socialgrupp II än från socialgrupp I och III. Detta gäller även om man tar hänsyn till socialgruppernas storlek.

Sannolikheten för icke-konsumtion är mindre för dem som vuxit upp i städer än för dem som vuxit upp på landsbygden. Detta gäller även om man tar hänsyn till befolkningsstorleken.

Fler män än kvinnor är alkoholkonsumenter, vilket gäller för alla sorter utom vin där kvinnorna uppvisar fler konsumenter. De vanligaste sorterna bland männen är sprit och mellanöl och därnäst vin. Vin är den vanligaste alkoholtypen bland kvinnorna och därnäst sprit och mellanöl.

Storkonsumtionstillfällen är vanligare bland männen än bland kvinnorna. 2/3 av männen över 18 år uppger att de någon gång haft storkonsumtion (= en helflaska vin eller en halvflaska sprit). 1/4 av kvinnorna uppger tillfällen med storkonsumtion.

I storstäderna är andelen konsumenter större än i övriga städer och på landsbygden. Detta gäller även vid en jämförelse baserad på de allra yngsta i materialet.

Det finns vissa skillnader mellan männen och kvinnorna med avseende på de spritsorter man föredrar. Männen uppger sig främst dricka vodka, medan kvinnorna oftast uppger likör som vanligaste spritsort. Whisky är mest populärt bland de äldre manliga ungdomarna. Även rom och konjak är populärt bland männen. Efter likör är rom och vodka mest populärt bland kvinnorna.

De män som har hög årskonsumtion uppger sig företrädesvis dricka vodka och whisky, medan kvinnorna med hög årskonsumtion föredrar vodka och rom. Bland konsumenter med låg årskonsumtion är likör den vanligaste sorten.

Jämför man ungdomarnas alkoholpreferenser med de äldres (siffror från RUS), framgår att ungdomarna i större utsträckning föredrar vodka samt i viss mån rom.

Om man jämför ungdomar i åldern 15–25 år med befolkningen i stort framgår att ungdomarnas dryckesstruktur avviker från de äldres på så sätt att ungdomarna relativt sett dricker mer öl och mindre sprit.

Att ungdomarna genomsnittligt konsumerar alkoholdrycker med lägre alkoholhalt kan i viss mån förklaras av de åldersgränser som tillämpas för inköp av alkoholdrycker.

De unga männens konsumtion utgörs i större utsträckning av sprit och i mindre usträckning av vin än vad som gäller för de unga kvinnorna. Även ölkonsumtionen är relativt sett något större bland männen.

Bland både män och kvinnor i ungdomsgruppen svarar spritkonsumtionen för en större andel av totalkonsumtionen bland de äldre än bland de yngre och för en större andel bland storkonsumenterna än bland dem med liten konsumtion.

Bland männen tenderar mellanölets andel av konsumtionen att vara mindre bland storkonsumenterna än bland andra.

Bland kvinnorna tenderar mellanölets andel av konsumtionen att vara större bland storkonsumenterna och de äldre i materialet.

Lättvinets relativa andel av konsumtionen sjunker bland både männen och kvinnorna med ökande totalkonsumtion.

Ungefär hälften av lättvinskonsumenterna brukar dricka lättvin i hemmet tillsammans med föräldrarna. Lika vanligt är det med lättvinskonsumtion hemma hos goda vänner. Spritkonsumtionen uppges vara vanligast hemma hos goda vänner. Skillnaderna är tämligen små mellan män och kvinnor med avseende på dryckesmiljö.

Om man studerar dryckesmiljön i de olika ålderskategorierna framgår, att det bland de yngre är vanligast att man dricker lättvin hemma tillsammans med föräldrarna. Bland de äldre är det vanligare att man konsumerar lättvin hos goda vänner, på restaurang eller i den egna bostaden. För starksprit kan med stigande ålder konstateras en liknande förskjutning till restaurangkonsumtion och konsumtion i det egna hemmet.

Bland de yngsta i materialet är det mer vanligt än bland de äldre med spritkonsumtion på kafé, konditori eller dansställe. För de yngsta männen har dessa sammanhang uppgivits i ca 15 % av fallen.

Både lättvins- och spritkonsumtion sker mindre ofta tillsammans med föräldrar i socialgrupp II än i socialgrupp I och ännu mer sällan i socialgrupp III.

Konsumtionsmiljön uppvisar även ett visst samband med årskonsumtionens storlek. Dessa data blir emellertid svårtolkade eftersom det föreligger en åldersvariation både i dryckesmiljö och konsumtionsstorlek. Detta påverkar givetvis sambandet.

Åldern för alkoholdebuten har studerats ingående. Av resultaten framgår, att ju alkoholstarkare drycken är, desto senare har debuten skett. Ju yngre kvinnorna är, desto tidigare har de uppgivit att de gjort sin alkoholdebut. Detta gäller ej för männen där gruppen 18–20 år uppgivit en tidigare alkoholdebut än de yngre och äldre.

Andelen som debuterat före 16 års ålder är större bland dem med hög konsumtion än bland dem med låg.

Storstadsungdomen gör sin alkoholdebut tidigare än övriga ungdomar. Detta gäller både män och kvinnor.

I högre socialgrupper debuterar man tidigare än i lägre. Detta gäller för både öl-, vin- och spritdebuten och för både män och kvinnor.

Fler män än kvinnor uppger att de någon gång känt sig påverkade av alkohol. För de yngsta föreligger dock ingen könsskillnad i detta avseende. Ju yngre man är, desto yngre uppger man sig ha varit när man blev påverkad första gången. Ju större årskonsumtionen är, desto större andel har någon gång blivit påverkad och desto yngre var man, när man blev påverkad första gången.

Om man studerar påverkan i olika socialgrupper framgår, att en större andel i socialgrupp I än i socialgrupperna II och III uppgivit sig ha blivit påverkade av alkohol. Påverkan har skett tidigare ju högre socialgrupp man kommer ifrån. Detta gäller i stort sett för såväl män som kvinnor.

Åldern vid första påverkan är lägre i storstäder än i andra städer och lägst på landsbygden. Även andelen som uppger sig ha blivit påverkad ökar med bebyggel-

setätheten.

Även sällskapets sammansättning vid vin- respektive spritdebuten har penetrerats. Både för männen och kvinnorna uppges spritdebuten oftast ha ägt rum tillsammans med jämnåriga kamrater. Detta gäller för alla tre ålderskategorierna. De 18-åriga och äldre männens vindebut har också oftast skett i sällskap med kamrater och därnäst oftast tillsammans med föräldrarna. Kvinnornas vindebut har i alla ålderskategorierna oftast skett tillsammans med föräldrarna.

Om man delar upp materialet på socialgrupper framgår, att föräldrarnas närvaro vid alkoholdebuten är vanligare ju högre socialgrupp man tillhör. Detta gäller såväl vin- som spritdebuten och både män och kvinnor.

Studerar man hur sällskapet vid alkoholdebuten varierar med den nuvarande årskonsumtionens storlek, finner man att ju högre årskonsumtionen är, desto vanligare är det att man uppgivit, att debuten skett i sällskap med jämnåriga kamrater. Detta gäller både för vin- och spritdebuten.

Skillnader kan också konstateras mellan ungdomar från stad och landsbygd. Dessa skillnader blir dock något svårtolkade eftersom andelen konsumenter varierar mellan de olika tätortsgrupperna. Dessutom har storstadsungdomarna genomsnittligt uppgivit fler svarsalternativ än de övriga.

Hur föräldrarnas alkoholkonsumtion och inställning till alkoholbruk samvarierar med ungdomarnas eget alkoholbeteende har också studerats. Av resultaten framgår att man kan finna ett positivt samband mellan föräldrarnas och respondenternas konsumtion. Sambandet är starkast för männen.

Om man vuxit upp tillsammans med en eller båda föräldrarna synes inte ha något samband med den egna konsumtionsstorleken. Föräldrarnas socialgruppstillhörighet har dock ett starkt samband med respondenternas egen konsumtion. I socialgrupp I är andelen konsumenter och även konsumtionens storlek större än i socialgrupperna II och III.

Föräldrarnas inställning till ungdomarnas alkoholkonsumtion upplevs av respondenterna som mer tillåtande ju alkoholsvagare dryck det är frågan om. Föräldrarnas inställning till spritkonsumtion har även samband med respondentens ålder. De äldre upplever föräldrarna som mer tillåtande. Föräldrarnas inställning upplevs även som mer tillåtande av respondenter i socialgrupp I än i de övriga socialgrupperna. Även boendeorten har ett samband med hur man upplever föräldrarnas inställning. Ungdomar som är bosatta i storstäder upplever föräldrarnas inställning till spritkonsumtion som mer tillåtande. Ju högre den egna konsumtionen är, desto större andel uppfattar föräldrarnas inställning till spritkonsumtionen som tillåtande.

Det bör påpekas att bortfallet blev stort på frågan om föräldrarnas inställning, varför resultaten får tolkas med viss försiktighet.

Då det gäller föräldrarnas inställning till sprit- och vindebuten framgår, att föräldrarna uppfattas som mer ovetande om männens alkoholdebut än om kvinnornas. Detta stämmer väl med de tidigare redovisade resultaten som antyder att kvinnornas alkoholdebut oftare än männens sker i hemmet. De yngsta (15–17 år) har i större utsträckning än de äldre uppgivit att föräldrarna kände till alkoholdebuten. Föräldrar i socialgrupp I upplevs ha en mer tillåtande attityd till alkoholdebuten än föräldrar i de övriga socialgrupperna.

Respondenternas attityd till alkohol studerades med hjälp av en attitydskala av Likerttyp. Resultaten visar att männen hade en mer tillåtande attityd till alkohol än kvinnorna. Äldre hade en mer tillåtande attityd än yngre. Detta gällde i synnerhet för männen. Även bostadsort och socialgrupp uppvisar ett samband med attityden. Sålunda har ungdomar ur socialgrupp I en mer tillåtande attityd än ungdomar ur socialgrupp III och storstadsungdomar har en mer tillåtande attityd till alkohol än ungdomar från landsbygden.

Ungdomarna fick även ta ställning till olika argument för att konsumera alkohol. De orsaker till konsumtion av sprit eller vin som de flesta tyckte var viktiga var att

»det hjälper upp humöret och stämningen», »det smakar gott» och »man blir på gott humör».

Vem som vanligtvis köper den sprit ungdomarna konsumerar varierar beroende på hur gamla respondenterna är.

De äldre i materialet köper oftast sin sprit själva. De yngre som ej får köpa sin sprit själva får den oftast med äldre kamraters hjälp. 10 procent av ungdomarna uppger att de får sin sprit genom inköp som gjorts av deras föräldrar.

Ca 10 procent av ungdomarna uppger att de aldrig fått någon utförlig information om alkohol. De övriga uppger sig företrädesvis ha fått sin information i skolan.

De yngre i materialet uppger i större utsträckning än de äldre, att de deltagit i minst ett möte anordnat av en nykterhetsorganisation under senaste året. Deltagande i nykterhetsmöte är vanligare bland icke-konsumenter och småkonsumenter än bland dem som har en stor konsumtion.

Beträffande problem som uppstått på grund av alkoholkonsumtionen kan konstateras, att 1/5 av männen uppger sig ha råkat ut för problem i samband med alkoholförtäring. De vanligaste problemen är fylleri, slagsmål och osämja med personer i omgivningen. Problem av denna karaktär är ungefär hälften så vanliga bland kvinnorna.

Frekvensen storkonsumtionstillfällen (halvflaska sprit eller helflaska vin vid samma tillfälle) har studerats. Ungefär 2/3 av männen och 1/4 av kvinnorna uppger sig ha konsumerat en så stor alkoholkvantitet vid samma tillfälle. Inga större skillnader kan i detta avseende konstateras mellan personer från olika socialgrupper. Inte heller uppvisar materialet några större skillnader mellan respondenter från olika boendeortskategorier.

Ungefär 80 % av männen och 60 % av kvinnorna uppger sig ha blivit påverkade av alkohol. Männen uppger även en högre frekvens påverkan än kvinnorna. Vid en uppdelning av materialet på socialgrupper framgår, att män från socialgrupperna II–III uppger en högre frekvens påverkan än vad man gör i socialgrupp I.

2 Undersökningens uppläggning och genomförande

Under denna rubrik skall den använda metodiken redovisas. Inledningsvis presenteras det frågeformulär som användes vid undersökningen. Vidare redovisas undersökningens genomförande; utsändningsdesign, svarsfrekvenser och bortfall. Avslutningsvis diskuteras undersökningens representativitet samt möjligheterna att generalisera utifrån resultaten.

För att studera alkoholbrukets utveckling under ungdomsåren hade den mest adekvata metoden varit att göra en panelundersökning, där man t. ex. följt upp ett representativt urval 15-åringars alkoholvanor med jämna mellanrum under förslagsvis en 10-årsperiod. Emellertid tillät inte utredningens tidsram att en undersökning av denna karaktär genomfördes. För att belysa utvecklingen har i stället valts att jämföra olika åldersgrupper med avseende på deras alkoholkonsumtion. Även detta förfaringssätt torde ge en användbar bild av konsumtionsvanornas utveckling, under förutsättning att inga markanta förändringar i konsumtionsmönstret skett mellan dem som är 15 år nu och dem som var 15 år för t. ex. fem år sedan (dvs. 20-åringarna i UNG).

Den metod som valdes för att samla in data om ungdomarnas alkoholvanor var postenkätmetoden. På grundval av en tidigare metodundersökning[1] har denna metod bedömts som den bästa för insamling av data av den typ som var aktuell i UNG. Data insamlade med intervju- eller enkätmetodik visar ur kvalitetssynpunkt små skillnader. Enkätmetoden är emellertid väsentligt mindre kostsam, vilket också bidragit till att denna metod kommit till användning i UNG. Uppläggningen av undersökningen är för övrigt i det närmaste identisk med uppläggningen av RUS.

2.1 *Frågeformuläret*

Det frågeformulär som användes i UNG omfattade i stort sett samma områden som RUS. Följande huvudområden har behandlats:

A. Alkoholkonsumtionsvanor
B. Alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändring
C. Attityder till alkohol
D. Speciella aspekter på alkoholkonsumtionen.

Nedan följer en mer specificerad beskrivning av vart och ett av de fyra huvudområdena.

A. *Alkoholkonsumtionsvanor*

Med hjälp av följande variabler beskrivs respondenternas konsumtionsvanor:

a. Mängden alkohol (pilsner, mellanöl, starköl, lättvin, starkvin, sprit) man van-

[1] En jämförelse mellan enkät- och intervjumetodik vid insamling av data om alkoholbruk: Björkman, N-M, Stockholm 1969.

ligtvis konsumerar vid varje tillfälle.

b. Hur ofta man vanligtvis konsumerar alkohol.

c. Var och med vem denna konsumtion brukar ske.

d. Vilken typ av sprit (vodka, whisky etc.) man vanligtvis konsumerar.

e. Hur ofta man brukar konsumera stora mängder (halvflaska sprit eller helflaska vin) alkohol.

B. *Alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändring*

Respondenternas konsumtionshistorik har studerats ur olika aspekter. Nedan ges exempel på variabler som är relevanta i detta sammanhang:

a. Debutåldern avseende öl, vin och sprit.

b. Ålder vid första påverkan.

c. Miljö och sällskap vid vin- och spritdebuten.

d. Föräldrarnas inställning till respondentens första vin- och spritkontakter.

e. Föräldrarnas konsumtion under respondentens uppväxttid.

C. *Attityder till alkohol*

Attityderna till alkohol har mätts på två sätt:

a. En skala av Likerttyp har använts. Skalan har tidigare prövats och befunnits vara väl lämpad för sitt ändamål.

b. Attityden till alkohol har också mätts genom att man frågat respondenterna om tänkbara orsaker till att de dricker vin och sprit. Respondenterna har för varje i formuläret uppräknad orsak fått ange hur viktig (mycket viktig, ganska viktig, inte särskilt viktig och inte viktig alls) de ansåg den vara.

D. *Speciella aspekter på alkoholkonsumtionen*

Olika typer av problem och frekvensen missbruk/storkonsumtion har undersökts jämte vissa andra frågor. Följande variabler är exempel på detta:

a. Frekvensen påverkan

b. Frekvensen baksmälla

c. Frekvensen återställare

d. Frekvensen storkonsumtion (halvflaska sprit eller helflaska vin).

e. Problem på grund av alkoholen såsom osämja med familj och vänner, fylleri och skilsmässa.

f. Vem som numera står för inköpen av det vin och den sprit som respondenten konsumerar.

g. Har respondenten fått någon utförlig information om alkoholen och dess verkningar? Var har i så fall detta skett?

h. Medlemskap i nykterhetsorganisation.

2.2 *Undersökningens genomförande*

UNG genomfördes på ett slumpmässigt urval av befolkningen i åldern 15–25 år. Att just denna åldersgrupp studerades, beror på att det huvudsakliga syftet med undersökningen var att belysa alkoholkonsumtionens utveckling under ungdomsåren. Gränsen 15 år motiveras av att endast ett fåtal ungdomar har etablerat bestämda alkoholvanor före denna ålder. Åldrarna under 15 år kan också anses vara ganska väl studerade genom olika skolundersökningar. Undersökningen genomfördes på ett stickprov ur nämnda åldersgrupp draget ur statistiska centralbyråns basurval. 2 051 personer ingick i urvalet.

Fältarbetet genomfördes under våren och sommaren 1968 med början den 13 maj, och avslutades i juli månad samma år.

Den utsändningsmodell som användes vid UNG framgår nedan.

Dag 0 första utsändningen; introduktionsbrev och formulär (bilaga 4)

Dag 4 andra utsändningen; påminnelsebrev till samtliga

Dag 15 tredje utsändningen; påminnelsebrev och formulär

Dag 24 fjärde utsändningen; personligt påminnelsebrev

Dag 28 femte utsändningen, formulär och följebrev

Denna undersökningsmodell har erfaren-

hetsmässigt visat sig ge ett gott resultat. En liknande utsändningsmodell användes i RUS.

2.3 *Analys av bortfallet*

Undersökningen genomfördes som ovan nämnts i form av en postenkätundersökning. En nackdel med denna typ av undersökning är det relativt stora bortfallet av försökspersoner. Man har också ganska små möjligheter att påverka motvilliga försökspersoner att delta i undersökningen.

Bortfallsproblemet innebär härutöver, att de personer som ingår i bortfallet ofta tenderar att avvika i väsentliga avseenden från dem som besvarat enkäten. I RUS genomfördes en omfattande bortfallsanalys, vars principiella resultat även kan sägas gälla för UNG på grund av att stora likheter finns i undersökningarnas uppläggning och att undersökningarna genomfördes tidsmässigt nära varandra.

Av bortfallsanalysen i RUS framgår att bortfallet skiljer sig från undersökningsmaterialet med avseende på variabler som socialgrupp, ålder (endast för männen), attityder till alkoholkonsumtion (endast för männen), debutålder för starkspritkonsumtion (endast för kvinnorna) samt registrering för fylleriförseelse. Ett flertal studerade variabler visar ingen skillnad mellan bortfall och undersökningsmaterial. En beräkning av bortfallets i RUS betydelse för generaliseringar på grundval av undersökningsmaterialet ger vid handen att bortfallet maximalt kan påverka totalmaterialets procentsiffror ca 2 enheter och i de flesta fall i ännu mindre utsträckning.

Analysen av bortfallet i UNG inleds i tabell 1 med en redovisning av bortfallets fördelning på bortfallsorsak. Sedan jämförs enkätrespondenterna och bortfallet avseende några för båda grupperna kända bakgrundsvariabler.

Av tabell 1 framgår att bortfallet är något mindre bland kvinnorna än bland männen. Samma tendens framkom i RUS (se RUS 2.4), där också de olika bortfallskategorierna definieras.

Tabell 1. Bortfall fördelat på bortfallsorsak.

	Totalt	Män	Kvinnor
Urvalsstorlek	2 051	998	1 053
Därav:			
döda	0	0	0
skrivna å kommun	4	4	0
emigranter	16	7	9
Antal personer som borde ha svarat	2 031	987	1 044
Därav:			
sjuka, invalidiserade	3	2	1
fel person har svarat	4	1	3
ej svensktalande	0	0	0
vägrare	9	4	5
ej anträffad	13	8	5
orsak okänd	359	192	167
Summa bortfall	388	207	181
Bortfall i procent av dem som borde ha svarat	19,1	21,0	17,3

För att minska det interna bortfallet (bortfall på enskilda frågor i formuläret) användes samma kompletteringsmetod som tillämpades i RUS. Varje inkommet formulär granskades för kontroll av att respondenten inte hoppat över någon fråga. Exakt 1 000 nya formulär skickades tillbaka till respondenterna för komplettering. Av dessa returnerades 655 stycken, ca 66 procent, med den efterfrågade kompletteringen utförd.

Eftersom endast några få bakgrundsvariabler är kända för bortfallet, måste jämförelsen mellan bortfallet och enkätrespondenterna grundas på dessa variabler. Jämförelsen sker med avseende på ålder och civilstånd.

Analysmetoden är densamma som i RUS.

Av tabell 2 framgår att det bland kvinnorna finns en signifikant åldersskillnad mellan enkätrespondenter och bortfall. De äldre (18–25 år) utgör en större andel i bortfallet än i enkäten. Bland männen finns det ingen signifikant skillnad i åldershänseende mellan enkät och bortfall.

Av tabell 3 framgår att det bland männen finns en signifikant skillnad mellan en-

Tabell 2. Jämförelse mellan enkätrespondenter och bortfall avseende ålder. Procentuell fördelning.

Ålder	Män		Kvinnor	
	Enkät n = 780	Bortfall n = 207	Enkät n = 863	Bortfall n = 181
15—17	25,4	23,7	30,2	19,3
18—20	25,8	27,5	24,3	28,2
21—25	48,8	48,8	45,4	52,5
Summa	100,0	100,0	99,9	100,0
X^2	0,35		8,75	
Slutsats	Ej sign.		Sign.	
Df	2		2	

kät och bortfall. De ogifta männen utgör nämligen en större andel i bortfallet än i enkäten. För kvinnorna kan ej någon signifikant skillnad konstateras mellan bortfall och enkätrespondenter.

Eftersom det inte genomförts någon bortfallsintervju i UNG, kan inte bortfallet och enkäten jämföras med avseende på undersökningsvariabler såsom konsumtionsstorlek och attityder.

Däremot kan bortfallet och respondenterna jämföras med avseende på respektive grupps andel av dem som registrerats i kontrollstyrelsens (nuvarande riksskatteverket) straffregister.

Det bör observeras, att siffrorna i tabell 4 är absoluta tal.

Tabell 3. Jämförelse mellan enkätrespondenter och bortfall avseende civilstånd. Procentuell fördelning.

Civilstånd	Män		Kvinnor	
	Enkät n = 772	Bortfall n = 207	Enkät n = 850	Bortfall n = 181
Gifta	11,1	4,3	20,7	21,5
Ogifta	88,1	95,6	78,9	77,3
Skilda	0,8	0,0	0,4	1,1
Summa	100,0	100,0	100,0	99,9
X^2	5,86		0,02	
Slutsats	Sign.		Ej sign.	
Df	1		1	

Tabell 4. Jämförelse mellan enkätrespondenter och bortfall avseende registreringar i kontrollstyrelsens straffregister. Absoluta tal.

Antal registreringar	Män		Kvinnor	
	Enkät n = 780	Bortfall n = 207	Enkät n = 863	Bortfall n = 181
En	56	4	6	3
Mer än en	38	2	2	0

Kritiker brukar hävda, att respondenterna i enkätundersökningar inte är jämförbara med bortfallet med avseende på förekomsten av ovan nämnda registreringar. Man hävdar att de registrerade utgör en större andel i bortfallet än i gruppen respondenter.

Tabell 4 visar för männen att de med en eller flera registreringar utgör ca 3 % av bortfallet (6 stycken av 207), medan motsvarande siffra för respondenterna är ca 12 % (94 stycken av 780). Siffrorna för kvinnorna är för små för att några definitiva slutsatser skall kunna dras. Slutintrycket blir emellertid, att de registrerade utgör en mindre andel av bortfallet än av gruppen respondenter.

För hela materialet (bortfallet + respondenter) gäller att de registrerade utgör ca 6 % (113 stycken av 2 031).

2.4 *Representativitet och generaliserbarhet*

UNG genomfördes som stickprovsundersökning, vilket innebär att endast ett urval av den befolkningsgrupp som undersökningen avser har studerats. Eftersom den använda metoden garanterar ett statistiskt slumpmässigt urval, ger detta möjlighet att uppskatta det eventuella fel som erhållits genom att man ej studerat hela populationen. I tabell 5 presenteras gränser för de procentuella fel som rent slumpmässigt kan förväntas när man vill generalisera resultaten till att gälla hela populationen, dvs. samtliga ungdomar i åldern 15–25 år.

Ett exempel kan belysa hur tabell 5 skall användas: Av männen i materialet är 11 %

Tabell 5. Approximativa konfidensintervall med 95 %-ig konfidens för enskilda procenttal.

	Procenttal					
	05/95	10/90	20/80	30/70	40/60	50/50
Totalmaterialet	±1 %	±1 %	±2 %	±2 %	±2 %	±2 %
Män	±2 %	±2 %	±3 %	±3 %	±4 %	±4 %
Kvinnor	±1 %	±2 %	±3 %	±3 %	±3 %	±4 %

gifta. Om man vill uppskatta andelen gifta män i populationen utgår man i tabellen från raden för män. 11 % ligger nära 10 %. Således studerar man kolumnen för 10 % alternativt 90 %. Konfidensintervallet omfattar approximativt ± 2 %. Som resultat erhålles, att andelen gifta i den manliga befolkningen i åldern 15–25 år med 95 % sannolikhet ligger i intervallet ca 9 %–13 %. Observera att i detta resonemang bortses från att bortfallet kan vara selektivt.

Eftersom man i resultatredovisningen i flertalet fall avstått från att presentera statistiska mått för att belägga eventuella skillnader, redovisas i tabell 6 en sammanställning som kan underlätta en kontroll av de gjorda slutsatserna. Tabellen är användbar i de fall materialet presenteras i form av procenttal och då antalet i varje kategori (n) finns angivet.

Siffran överst i vänstra kolumnen är 7 %. Denna siffra innebär att då två grupper jämförs och gruppstorleken i båda grupperna är 100 personer och procentsiffran i den första gruppen är 5 % (eller 95 %), måste procentsiffran i den andra gruppen avvika 7 procentenheter från den första för att man skall kunna säga att skillnaden är statistiskt signifikant på 5 %-nivån. Den erforderliga skillnaden ökar sedan med stigande procentvärden och är störst (15 %) vid procenttal omkring 50. Vid procenttal över 50 % sjunker sedan skillnaderna. Osäkerheten i jämförelsen är således störst då de jämförda procenttalen ligger i närheten av 50. De siffror som presenteras gäller för grupper av lika storlek. Om två grupper av olika storlek jämförs rekommenderas att studera tabellen med avseende på den minsta gruppen. I så fall understiger de verkliga signifikanta skillnaderna de som presenteras i tabellen.

Som påpekats tidigare kan bortfallet ha en snedvridande effekt och därigenom påverka resultatens generaliserbarhet. I de fall samband mellan olika variabler studeras och då materialet indelas i undergrupper, där den primära avsikten ej är att uppskatta siffror för befolkningen i dess helhet, torde dock bortfallets selektivitet endast ha ringa betydelse.

Tabell 6. Statistiskt signifikanta procentuella differenser vid jämförelser mellan delgrupper av olika storlek.

Gruppens storlek (antal personer)	Skillnaden skall överstiga[a]	
	Vid procenttal omkring 5 eller 95	Vid procenttal omkring 50
100	7 %	15 %
200	5 %	10 %
300	4 %	8 %
400	3 %	7 %
500	3 %	7 %
600	3 %	6 %
800	2 %	5 %

[a] Vid 5 % signifikansnivå.

3 Resultatredovisning

Redogörelsen för resultaten inleds med en presentation av konsumtionen i olika åldrar. Konsumtionen beskrivs med hjälp av ett konsumtionsindex som är ett mått på den totala konsumtionen, omräknad till alkohol 100 %, för varje person. Fördelningen på konsumtionsindex för olika undergrupper av materialet presenteras. Dessutom redovisas konsumtionsfrekvensen och totalkonsumtionens fördelning på olika alkoholsorter. I detta avsnitt behandlas också data om konsumtionsmiljön.

Data om konsumtionens utveckling presenteras i ett speciellt avsnitt. Här behandlas främst data om konsumtionsdebuten samt data om föräldrarnas konsumtion och föräldrarnas inställning till respondenternas alkoholkonsumtion. Därefter behandlas respondenternas attityder till alkohol och alkoholkonsumtion. Slutligen redovisas några data om alkoholmissbruk och problem på grund av alkoholkonsumtion samt data om inköpskällor och information om alkohol.

3.1 *Alkoholkonsumtionsvanor*

För att få ett sammanfattande mått på alkoholkonsumtionen har ett mått på årskonsumtionens storlek konstruerats. Detta mått, nedan kallat konsumtionsindex, beräknas på basis av den sammanlagda konsumtionen av olika alkoholsorter som respondenten uppger sig ha haft under året mätt i alkohol 100 procent. Den uppskattade årskonsumtionen får ej ses som ett mått på den verkliga årskonsumtionen, eftersom den enbart grundar sig på respondenternas egna uppgifter om den genomsnittliga konsumtionsfrekvensen respektive genomsnittliga konsumtionskvantiteten för olika alkoholsorter. De sorter som utgör beståndsdelarna i konsumtionsindex är: öl klass II A, öl klass II B, starköl, lättvin, starkvin och starksprit.

För att betona att den uppskattade årskonsumtionen ej avser den reella årskonsumtionen benämns den förra genomgående konsumtionsindex.

Konsumtionsindex har i flera tabellsammanställningar klassindelats på följande sätt:

Skattad årskonsumtion i dl alkohol 100 %	Konsumtionsindex
0	0 (icke-konsumenter)
1—3	1
4—19	2
20—49	3
50—	4

Tabell 7 visar konsumtionen i olika åldrar för män och kvinnor. Andelen icke-konsumenter är endast något högre bland kvinnorna än bland männen; 17 respektive 15 procent. Andelen icke-konsumenter bland männen är 31 procent i åldersgruppen 15–17 år och minskar sedan till 8 procent i åldersgruppen 21–25 år. Ett liknande förhållande gäller för kvinnorna. Bland konsumenterna är emellertid mediankonsum-

Tabell 7. Respondenterna efter kön, ålder och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

Konsumtionsindex (Årskonsumtion i deciliter alkohol 100 procent)	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Dricker ej alkohol	31	15	8	15	32	12	11	17
0—4	33	16	9	17	39	43	41	41
5—14	14	18	13	14	12	23	25	20
15—29	7	13	21	16	7	12	14	12
30—49	5	15	21	15	4	6	5	5
50—99	6	14	17	14	4	3	3	3
100—	3	8	10	8	1	0	1	1
Ej uppgift	1	1	1	1	1	1	0	1
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Mediankonsumtion (deciliter)[a]	5,4	24,2	31,5	24,5	3,8	4,7	5,8	4,5
Samtliga (n)	198	201	381	780	261	210	392	863

[a] Mediankonsumtion bland endast konsumenter.

tionen betydligt större bland männen än bland kvinnorna. Mediankonsumtionen ökar med stigande ålder. Ökningen är kraftigare för männen än för kvinnorna. En mer detaljerad tabell redovisas i bilaga 2.

I tabellerna 8–10 redovisas konsumtionsfrekvensen för olika alkoholdrycker.

Av tabell 8 framgår, att männen genomgående är ölkonsumenter i större utsträckning än kvinnorna. Den ölkonsumtion som

Tabell 8. Respondenterna efter kön, ålder och ölkonsumtionsfrekvens. Procentuell fördelning.

Frekvens öl	Ålder					
	Män			Kvinnor		
	15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
Frekvens pilsner						
En gång i veckan eller oftare	8	18	16	5	8	6
Mer sällan	36	30	34	29	33	35
Dricker ej, ej uppgift	56	52	50	66	59	59
Summa	100	100	100	100	100	100
Frekvens mellanöl						
En gång i veckan eller oftare	15	37	52	13	16	27
Mer sällan	36	38	26	34	47	41
Dricker ej, ej uppgift	49	25	22	53	37	32
Summa	100	100	100	100	100	100
Frekvens starköl						
En gång i veckan eller oftare	3	11	17	6	8	5
Mer sällan	26	50	49	21	35	38
Dricker ej, ej uppgift	71	39	34	73	57	58
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	198	201	381	261	210	392

Tabell 9. Respondenterna efter kön, ålder och vinkonsumtionsfrekvens. Procentuell fördelning.

Frekvens vin	Ålder					
	Män			Kvinnor		
	15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
Frekvens lättvin						
En gång i veckan eller oftare	2	3	8	3	7	4
En gång i mån. eller oftare	12	21	24	16	21	26
Mer sällan	36	40	40	38	48	46
Dricker ej, ej uppgift	50	36	28	43	24	24
Summa	100	100	100	100	100	100
Frekvens starkvin						
En gång i veckan eller oftare	1	3	1	2	2	3
En gång i mån. el. oftare	7	17	24	9	9	13
Mer sällan	26	38	45	27	48	48
Dricker ej, ej uppgift	66	42	30	62	41	36
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	198	201	381	261	210	392

är mest frekvent är mellanölskonsumtion, medan det är mer sällsynt att man brukar dricka pilsner. Att man dricker starköl är något mer sällsynt än att man dricker pilsner. Detta beror främst på konsumtionsmönstret i den yngsta ålderskategorin, där pilsnerkonsumtionen är vanligare än starkölskonsumtion. Bland de äldre finns inte denna skillnad mellan pilsner- och starkölskonsumtion. Bland de äldre männen är det i stället så att starkölskonsumtionen är vanligare än pilsnerkonsumtionen.

Konsumtion av lättvin är vanligare bland kvinnorna än bland männen (se tabell 9). Detta gäller för alla åldersgrupper. Skillnaderna blir dock mindre bland de äldre. Att man konsumerar starkvin är ungefär lika vanligt bland männen som bland kvinnorna. Män i åldern 21–25 år dricker emellertid starkvin oftare än kvinnorna i samma ålderskategori.

Spritkonsumenternas andel av respektive

Tabell 10. Respondenterna efter kön, ålder och spritkonsumtionsfrekvens. Procentuell fördelning.

Frekvens sprit	Ålder					
	Män			Kvinnor		
	15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
En gång i mån. eller oftare	16	42	59	15	24	26
Mer sällan	22	28	27	26	45	49
Dricker ej, ej uppgift	62	30	14	59	31	25
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	198	201	381	261	210	392

åldersgrupp är ungefär lika stor bland män och kvinnor upp till och med 20 års ålder (tabell 10). I 21–25 års ålder utgör spritkonsumenterna en större andel bland männen än bland kvinnorna. Bland spritkonsumenterna dricker emellertid männen i åldern 18–25 år sprit betydligt oftare än kvinnorna. Denna könsskillnad gäller ej för de yngsta.

Om man jämför de olika alkoholsorterna (öl, vin och sprit), finner man, att det är stora skillnader mellan männens och kvinnornas alkoholpreferenser. Den alkoholdryck som är mest vanlig bland männen är mellanöl. (I den högsta åldersgruppen 21–25 år är dock sprit mer frekvent.) Därnäst vanligast är sprit och därefter vin. Den alkoholdryck som de flesta kvinnor konsumerar är lättvin. Kvinnorna konsumerar lättvin oftare än männen. I andra hand kommer för kvinnorna sprit- och mellanölskonsumtion.

I tabell 11 redovisas frekvensen tillfällen med storkonsumtion. Storkonsumtion har här definierats som konsumtion av en halv flaska starksprit eller en helflaska vin vid samma tillfälle.

Dessa alkoholkvantiteter är ej helt jämförbara, men trots detta torde en konsumtion vid samma tillfälle av en halv flaska sprit eller en helflaska vin, resultera i en icke oväsentlig alkoholpåverkan.

Av tabell 11 framgår att storkonsumtionstillfällen är vanligare bland männen än bland kvinnorna. 24 procent av kvinnorna har någon gång konsumerat stora kvantiteter. Detta är något vanligare bland de yngre än bland de äldre kvinnliga konsumenterna. Bland männen är storkonsumtionstillfällen betydligt vanligare i åldersgruppen 18–25 år än i åldersgruppen 15–17 år. I åldrarna över 18 år förekommer eller har det förekommit storkonsumtion bland ca 2/3 av konsumenterna. Skillnaden mellan männen och kvinnorna med avseende på storkonsumtion ökar med stigande ålder.

Tabell 12 visar att andelen konsumenter är betydligt större i storstäder än i övriga städer och på landsbygden. Andelen icke-konsumenter ökar således med sjunkande bebyggelsetäthet. I storstäderna är 7 procent av männen icke-konsumenter mot 12 procent av kvinnorna. På landsbygden har man 3 gånger så många icke-konsumenter bland männen som i storstäderna och dubbelt så många bland kvinnorna. Skillnaden mellan de olika bostadsorterna torde i viss utsträckning kunna hänföras till olikheter i alkoholdryckernas tillgänglighet. Om man studerar ungdomarnas fördelning på olika konsumtionskategorier kan konstateras, att även den årligen konsumerade alkoholkvantiteten är större i storstäderna.

Det ligger nära till hands att tolka resultaten så, att variation i typ av bostadsort är orsak till alkoholkonsumtionens variationer. Riktigt så enkelt är det naturligtvis inte. Som i så många andra fall inom beteende- och

Tabell 11. Alkoholkonsumenterna efter kön, ålder och frekvens storkonsumtion. Procentuell fördelning.

Frekvens storkonsumtion	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Ett par ggr i mån. el. oftare	8	18	15	14	2	1	2	2
Har inträffat	30	47	56	48	25	22	20	22
Har ej inträffat, ej uppgift	62	35	29	38	73	77	78	76
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	135	169	348	652	174	184	349	707

Tabell 12. Respondenterna efter kön, bostadsort och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

Konsumtionsindex (Årskonsumtion i deciliter alkohol 100 procent)	Bostadsort					
	Män			Kvinnor		
	Storstad	Övrig stad	Landsbygd	Storstad	Övrig stad	Landsbygd
Dricker ej alkohol	7	18	21	12	18	25
0—4	12	14	27	31	43	53
5—14	15	15	14	26	20	12
15—29	17	17	12	17	9	7
30—49	19	16	10	7	5	1
50—99	19	13	9	4	3	1
100—	10	7	6	2	1	0
Ej uppgift	1	0	1	1	1	1
Summa	100	100	100	100	100	100
Mediankonsumtion[a]	32,0	24,8	13,4	9,3	4,3	3,2
Samtliga (n)	230	352	196	262	440	160

[a] Endast konsumenter.

samhällsvetenskapen är det troligtvis flera variabler som orsakar (multipel kausalitet) variationerna mellan de tre typerna av bostadsort. Dessa skiljer sig åt t. ex. med avseende på socialgruppsfördelningen. Vetskapen att socialgrupperna skiljer sig i konsumtionshänseende gör att man inte förväntar sig lika stor konsumtion på landsbygden som i storstäderna. Ortstyperna kan också skilja sig åt, då det gäller könsfördelning, åldersfördelning, utbildningsgrad etc. Ett liknande resonemang som förts ovan får då tillgripas, om man vill använda även dessa variabler som förklaringsgrund till skillnader ortstyperna emellan. Av det som nämnts ovan framgår, att denna undersökning inte ger underlag för några kausala slutsatser. Det är endast eventuella samvariationer som kan konstateras.

Sambandet mellan uppväxtort och nuvarande konsumtionsstorlek framgår av tabell 13.

För både män och kvinnor gäller att icke-konsumenterna i större utsträckning än konsumenterna vuxit upp på landsbygden. Det är även vanligare bland småkonsumenter än bland storkonsumenter att ha vuxit upp på landsbygden. Om man vuxit upp i storstad ökar sannolikheten för hög konsumtion. Uppväxtorten har tydligen ett ganska starkt samband med konsumtionsvanornas utveckling. Detta torde bl. a. bero på att alkoholdrycker är mer lättillgängliga för ungdom i storstäderna. Ovanstående gäller

Tabell 13. Respondenterna efter kön, uppväxtort och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

Konsumtionsindex	Uppväxtort					
	Män			Kvinnor		
	Storstad	Övrig stad	Landsbygd	Storstad	Övrig stad	Landsbygd
0	7	20	18	13	17	20
1	9	14	20	28	38	42
2	24	21	22	36	30	28
3	29	27	21	18	10	8
4	31	18	18	6	5	2
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	192	297	277	196	352	305

Tabell 14. Respondenterna efter kön, socialgrupp och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

Konsumtions-index	Socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
0	12	15	18	13	18	18
1	15	17	13	28	32	44
2	12	24	23	34	34	26
3	32	22	26	20	12	9
4	29	22	19	7	4	3
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	73	356	320	89	383	354

även om man tar hänsyn till de olika tätortstypernas andel av totalbefolkningen.

Sambandet mellan socialgruppstillhörigget (faderns socialgrupp) och konsumtionsstorleken framgår av tabell 14.

Om man tar hänsyn till respektive socialgrupps storlek, kan följande iakttagelser göras:

Storkonsumenterna (konsumtionskategori 4) är överrepresenterade i socialgrupp I. Dessutom gäller för männen att icke-konsumenterna och småkonsumenterna (0–2) är överrepresenterade i socialgrupp II. För männen gäller vidare att småkonsumenter och icke-konsumenter är underrepresenterade i socialgrupp III.

I tabellerna 15–17 redovisas de spritsorter som man uppger sig vanligtvis konsumera. Materialet har i tabell 15 uppdelats på kön och åldersgrupper och i tabell 17 på kön och konsumtionsstorlek. I tabell 16 görs en jämförelse med resultat erhållna i RUS. Respondenterna har haft möjlighet att ange flera spritsorter varför kolumnsummorna blir större än 100 procent.

Som framgår av tabell 15 finns det vissa skillnader mellan männen och kvinnorna med avseende på de spritsorter man vanligtvis dricker. Männen uppger sig dricka främst vodka medan kvinnorna främst uppger likör. Även whisky är populär, vilket främst gäller de äldsta männen. Också rom och konjak tillhör de populära sorterna bland männen. Efter likör är rom och vodka de populäraste sorterna bland kvinnorna.

Om man enligt tabell 16 jämför ungdomsundersökningens siffror med de siffror som redovisas för övriga åldrar i RUS, framkom-

Tabell 15. Respondenterna efter kön, ålder och vanligen konsumerad spritsort. Procentuell fördelning.

Spritsort	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Brännvin	17	13	19	17	18	6	7	8
Vodka	31	49	50	46	32	35	25	30
Whisky	16	28	45	35	12	13	20	16
Likör	11	13	19	16	25	35	49	40
Konjak	13	33	34	29	13	15	15	14
Gin	4	10	16	12	8	9	14	11
Rom	16	39	33	31	22	35	35	32
Samtliga (n)	135	169	348	652	174	184	349	707

Tabell 16. Respondenterna samt RUS-materialet efter kön, ålder och vanligen konsumerad spritsort. Procentuell fördelning.

Spritsort	Ålder					
	Män			Kvinnor		
	15—25	26—45[a]	46—70[a]	15—25	26—45[a]	46—70[a]
Brännvin	17	17	28	8	19	17
Vodka	46	29	11	30	12	5
Whisky	35	51	35	16	22	16
Likör	16	22	13	40	48	30
Konjak	29	32	22	14	11	8
Gin	12	15	4	11	9	2
Rom	31	19	4	32	12	2
Samtliga (n)	652	454	566	707	438	599

[a] Siffror från RUS.

mer vissa skillnader mellan ungdomarnas och de äldres konsumtionsvanor. Således är vodka en mer populär dryck bland ungdomarna än bland de äldre. Även rom har angivits i betydligt större utsträckning av ungdomarna än av de äldre. Man bör dock påpeka att dessa siffror inte utgör något mått på de konsumerade kvantiteterna av respektive spritsort.

Tabell 17. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och vanligen konsumerad spritsort. Procentuell fördelning.

Spritsort	Konsumtionsindex				Totalt
	1	2	3	4	
Män					
Brännvin	10	17	21	18	17
Vodka	8	37	60	65	46
Whisky	11	31	41	46	35
Likör	15	19	17	13	16
Konjak	8	29	34	39	29
Gin	2	9	16	17	12
Rom	5	34	38	39	31
Samtliga (n)	115	173	198	166	652
Kvinnor					
Brännvin	5	9	10	21	8
Vodka	12	35	57	71	30
Whisky	8	17	32	44	16
Likör	33	48	44	18	40
Konjak	9	17	22	32	14
Gin	4	15	14	35	11
Rom	19	39	47	56	32
Samtliga (n)	316	260	97	34	707

Tabell 17 visar att det är vissa skillnader mellan små- och storkonsumenterna med avseende på de sorter man dricker. Bland männen uppger de med låg årskonsumtion oftast att de dricker likör, medan de med stor årskonsumtion oftast uppger vodka och whisky. Bland kvinnorna anger de med låg årskonsumtion oftast likör medan de med störst konsumtion oftast dricker vodka och rom.

3.1.1 Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan konstateras att alkoholkonsumtionen bland männen i åldrarna 15–25 år är större än bland kvinnorna i samma åldrar. Andelen konsumenter är emellertid endast någon procent större bland männen än bland kvinnorna. En kraftig förändring av konsumtionsvanorna inträffar under dessa åldrar; andelen konsumenter ökar t. ex. bland männen från ca 70 procent i den lägsta åldersgruppen till över 90 procent i den högsta åldersgruppen. Även konsumtionen ökar med stigande ålder.

Fler män än kvinnor är alkoholkonsumenter, vilket gäller för alla sorter utom vin, där kvinnorna uppvisar fler konsumenter. De vanligaste alkoholsorterna bland männen är sprit och mellanöl och därnäst vin. Vin är den vanligaste alkoholtypen bland kvinnorna. Därnäst kommer sprit och mellanöl.

9—712177

Storkonsumtionstillfällen är vanligare bland männen än bland kvinnorna. Bland männen över 18 år har två av tre vid samma tillfälle konsumerat en alkoholmängd som uppgår till minst innehållet i en halv flaska sprit eller en hel flaska vin. 1/3 av de yngre männen har haft tillfällen med storkonsumtion. Ungefär var fjärde kvinna uppger att de haft tillfällen med storkonsumtion. Bland kvinnorna finns emellertid ingen skillnad mellan de olika ålderskategorierna.

I storstäderna är andelen konsumenter större än i övriga städer och på landsbygden. Storstadsungdomen har även en större konsumtion än övriga ungdomar.

Det finns vissa skillnader mellan männen och kvinnorna med avseende på de spritsorter man föredrar. Männen uppger sig främst dricka vodka medan kvinnorna oftast uppger likör som vanligaste spritsort. Whisky är mest populär bland de äldre manliga ungdomarna. Även rom och konjak är populära spritsorter bland männen. Efter likör är rom och vodka populärast bland kvinnorna. Jämför man ungdomarnas alkoholpreferenser med de äldres (siffror från RUS), framgår, att ungdomarna i större utsträckning föredrar vodka samt i viss mån rom.

De manliga ungdomar som har hög årskonsumtion uppger sig företrädesvis dricka vodka och whisky. De kvinnor i materialet som har hög årskonsumtion har oftast uppgivit vodka och rom. Bland konsumenter med låg årskonsumtion är likör den vanligaste sorten.

3.2 *Totalkonsumtionens fördelning på olika alkoholsorter*

Hur alkoholkonsumtionen fördelar sig på olika dryckestyper presenteras här för olika ålders- och konsumentgrupper. Uppdelningen är intressant så tillvida, att den belyser om äldre och yngre skiljer sig åt beträffande konsumtionens struktur. Man kan till exempel förvänta sig att konsumtionen bland de yngre i liten utsträckning utgöres av sprit, medan spritens andel av konsumtionen kan väntas vara större bland de äldre. Även ölkonsumtionens relativa betydelse skall belysas.

I följande tabell presenteras en jämförelse mellan UNG och hela RUS (15–70 år), samt de totala försäljningssiffrorna i riket 1968. Siffrorna har beräknats så, att totalkonsumtionen för varje dryckessort har omräknats till motsvarande kvantitet alkohol 100 %. Sedan har sortens andel av totalkonsumtionen i alkohol 100 % beräknats.

Siffrorna är ej helt jämförbara, eftersom konsumtionssiffror inhämtade i intervju- eller enkätundersökningar i allmänhet visat sig vara ganska dåliga som uppskattning av försäljningen under året. Syftet med denna undersökning är inte heller att uppskatta totalkonsumtionen i riket, utan att få ett mått på den enskilda individens konsumtion i relation till andras.

Av tabell 18 framgår att försäljningssiffrorna och riksmaterialets siffror skiljer sig åt. Öl- och vinkonsumtionens andel av totalkonsumtionen är större i riksmaterialet än i försäljningsstatistiken. Då man jämför ung-

Tabell 18. Försäljningen av olika alkoholdrycker alkohol 100 % i riket 1968 samt motsvarande fördelning av konsumtionen enligt UNG och RUS. Procentuell fördelning.

	Öl, klass IIA	Öl, klass IIB	Öl, klass III	Vin	Sprit	Summa
Försäljningen i riket 1968	7	26	5	13	49	100
Ungdomsundersökningen	8	31	16	17	28	100
Riksundersökningen		42[a]		19	39	100

[a] Finns ej uppdelat på ölsorter.

Tabell 19. Respondenterna efter kön, ålder och total alkoholkonsumtion fördelad på olika alkoholdrycker alkohol 100 %. Procentuell fördelning.

Typ av alkoholdryck	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Öl IIA	10	9	7	8	7	8	5	7
Öl IIB	31	29	32	31	29	26	33	30
Öl III	16	18	17	17	18	19	11	15
Lättvin	8	6	8	8	16	19	17	17
Starkvin	8	7	5	8	11	8	11	10
Sprit	27	31	31	30	19	20	23	21
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100

domsmaterialet med RUS och försäljningsstatistiken, framgår tydligt att ungdomarnas konsumtion i större utsträckning utgörs av öl samt i mindre utsträckning av sprit än vad som gäller för befolkningen totalt. Då det gäller starkölskonsumtionens andel av totalkonsumtionen, är skillnaden mellan UNG och försäljningsstatistiken särskilt stor. Starkölet svarar för en större andel av totalkonsumtionen i ungdomsmaterialet (31 %) än i försäljningsstatistiken (26 %).

Konsumtionen i olika åldersgrupper har studerats ingående. I tabell 19 redovisas konsumtionens fördelning på alkoholsorter i dessa grupper.

Tabellen visar att männens konsumtion i alla åldersgrupper i större utsträckning än kvinnornas utgöres av sprit. Lättvin svarar dock för en större andel av kvinnornas än av männens konsumtion.

Tabell 20. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och olika alkoholdrycker alkohol 100 %. Procentuell fördelning.

Typ av alkoholdryck	Konsumtionsindex						
	Män				Kvinnor		
	1	2	3	4	1	2	3—4
Öl II A	24	10	8	8	11	11	5
Öl II B	34	35	31	31	23	30	31
Öl III	6	13	13	19	5	11	17
Lättvin	12	8	8	7	25	18	16
Starkvin	6	8	6	5	12	11	9
Sprit	18	26	34	30	24	19	22
Summa	100	100	100	100	100	100	100

Bland männen svarar sprit för en något större andel av konsumtionen bland de äldre än bland de yngsta (15–17 år). Öl klass II A och starkvin visar lägre siffror bland äldre än bland yngre. Andelen av konsumtionen som består av mellanöl är i stort sett lika i de olika åldersgrupperna.

Bland kvinnorna svarar mellanölskonsumtionen för en något större andel bland de äldsta än bland de yngsta. Samma förhållande gäller spritkonsumtionen. Öl klass II A och klass III visar en lägre andel bland de äldre än bland de yngre.

Då tabellerna är beräknade på totalkonsumtionen i de olika grupperna, innebär detta att de få storkonsumenternas konsumtion får en mycket stor vikt och undanskymmer hur »normalkonsumentens» dryckesmönster ser ut. Detta kan i viss mån belysas av tabell 20, som redovisar konsumtionens struktur i grupper med olika stor totalkonsumtion.

Vid jämförelser mellan konsumtionskategorierna bör viss försiktighet iakttas. Ett exempel: Bland männen i konsumtionskategorierna 1 och 4 svarar öl klass II A för 24 respektive 8 procent av den totala alkoholkonsumtionen. Av detta får man inte dra slutsatsen, att den konsumerade kvantiteten öl klass II A är större i kategori 1. Det är i själva verket så, att man i kategori 4 i absoluta tal konsumerar fler liter pilsner per person än vad man gör i kategori 1. För kategori 4 gäller emellertid, att ölkonsumtionen relativt sett, i förhållande till de andra

alkoholdryckernas kvantitet, är mindre än i kategori 1.

Tabell 20 visar att konsumtionens struktur är olika i de olika konsumtionskategorierna.

Bland männen är konsumtionen av öl klass II A och lättvin relativt sett lägre bland konsumenter med större konsumtion, medan konsumtion av öl klass III och sprit är relativt sett högre.

Bland kvinnorna är konsumtionen av öl klass II B och klass III relativt sett högre bland dem med stor totalkonsumtion. Lättvins- och pilsnerkonsumtionens andel av totalkonsumtionen är något högre bland småkonsumenterna. Spritkonsumtionens andel av totalkonsumtionen är ungefär lika stor bland stor- och småkonsumenter.

3.2.1 Sammanfattning

Det kan konstateras att ungdomarnas dryckesstruktur avviker från de äldres på så sätt att ungdomarna relativt sett dricker mer öl och mindre sprit. Detta kan i viss mån förklaras av de åldersgränser som tillämpas för inköp av alkoholdrycker.

De unga männens konsumtion utgöres i större utsträckning av sprit och i mindre utsträckning av vin än vad som gäller för de unga kvinnorna. Även ölkonsumtionen är relativt sett något större bland männen.

Bland både män och kvinnor svarar spritkonsumtionen för en större andel av totalkonsumtionen bland de äldre än bland de yngre och för en större andel bland storkonsumenter än bland dem med liten konsumtion.

Bland männen tenderar mellanölets andel av konsumtionen att vara mindre bland storkonsumenterna.

Bland kvinnorna tenderar mellanölets andel av konsumtionen att vara större bland storkonsumenterna och de äldre i materialet.

Lättvinets relativa andel av konsumtionen sjunker bland både männen och kvinnorna med ökande totalkonsumtion.

3.3 *Konsumtionsmiljö*

Var sker konsumtionen vanligen? För att närmare belysa detta, fick respondenterna besvara en fråga med lydelsen: Var någonstans förekommer det, att Ni dricker lättvin? Motsvarande fråga ställdes för sprit. På denna fråga fick respondenterna välja mer än ett svarsalternativ.

Av tabell 21 framgår hur män och kvin-

Tabell 21. Konsumenter av lättvin och sprit efter kön och dryckesmiljö. Procentuell fördelning.[a]

Dryckesmiljö	Män		Kvinnor	
	lättvin	sprit	lättvin	sprit
Föräldrahemmet tillsammans med föräldrar	48	31	51	34
Föräldrahemmet ej tillsammans med föräldrar	9	11	5	5
Egen bostad	21	27	29	33
Hemma hos god vän	49	74	57	71
Hemma hos annan	13	12	11	12
Restaurang	42	51	40	49
Båt, flyg, tåg	5	9	4	5
Dansställe utan rättigheter	1	10	2	3
Bil	1	8	1	4
Trappa, portgång el. ute	2	5	1	2
Övrigt	5	7	4	4
Antal respondenter	780	780	863	863
Varav konsumenter: antal	551	550	651	550
» » : procent	71	71	75	64

[a] Kolumnsummorna blir större än 100. Detta beror på, att respondenterna fick avge flera svar på denna fråga. Detta gäller även tabellerna 22—27.

Tabell 22. Konsumenter av lättvin efter kön, ålder och dryckesmiljö. Procentuell fördelning.

Dryckesmiljö	Ålder					
	Män			Kvinnor		
	15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
Föräldrahemmet tillsammans med föräldrar	68	45	43	65	52	45
Föräldrahemmet ej tillsammans med föräldrar	9	11	7	5	6	4
Egen bostad	1	6	35	0	10	53
Hemma hos god vän	34	45	57	38	59	65
Hemma hos annan	7	9	16	12	9	11
Restaurang	9	45	52	17	38	53
Båt, flyg, tåg	3	6	6	1	0	8
Övrigt	15	7	8	15	9	4
Antal respondenter	198	201	381	261	210	392
Varav lättvinskonsumenter:						
antal	106	141	304	156	172	323
procent	54	70	80	60	82	82

nor i materialet besvarade dessa frågor.

Tabellen visar att några anmärkningsvärda könsskillnader knappast förekommer med avseende på var lättvins- och spritkonsumenterna dricker vin respektive sprit. Nämnvärt är emellertid att ungefär hälften av lättvinskonsumenterna brukar dricka lättvin i hemmet tillsammans med sina föräldrar. Lika vanligt är det med vinkonsumtion hemma hos goda vänner. Detta är vanligare bland kvinnorna än bland männen. Bland spritkonsumenterna är den vanligaste konsumtionsmiljön, både bland män och kvinnor, hemma hos goda vänner. Ungefär 3/4 av spritkonsumenterna dricker sprit hemma hos god vän. En något större andel av de spritkonsumerande männen än av motsvarande grupp bland kvinnorna konsumerar

Tabell 23. Konsumenter av sprit efter kön, ålder och dryckesmiljö. Procentuell fördelning.

Dryckesmiljö	Ålder					
	Män			Kvinnor		
	15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
Föräldrahemmet tillsammans med föräldrar	35	22	35	32	31	37
Föräldrahemmet ej tillsammans med föräldrar	14	16	9	10	5	3
Egen bostad	1	5	43	0	14	55
Hemma hos god vän	58	74	77	61	74	73
Hemma hos annan	8	15	13	19	9	11
Restaurang	14	45	62	15	50	62
Båt, flyg, tåg	9	8	9	4	2	7
Dansställe utan rättigheter, kafé, konditori	14	16	9	8	1	2
Bil	9	7	8	11	4	1
Trappa, portgång, ute	20	6	1	8	1	0
Övrigt	6	7	5	8	3	3
Antal respondenter	198	201	381	261	210	392
Varav spritkonsumenter:						
antal	80	142	328	110	147	293
procent	40	71	86	42	70	75

Tabell 24. Lättvinkonsumenter efter kön, socialgrupp och dryckesmiljö. Procentuell fördelning.

Dryckesmiljö	Socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Föräldrahemmet tillsammans med föräldrar	66	54	38	61	57	44
Föräldrahemmet ej tillsammans med föräldrar	18	8	7	12	3	5
Egen bostad	26	24	16	24	30	31
Hemma hos god vän	65	55	39	71	58	52
Hemma hos annan	15	12	12	11	11	11
Restaurang	53	43	39	49	40	39
Båt, flyg, tåg	11	7	2	8	3	5
Övrigt	11	11	6	5	7	11
Antal respondenter	73	356	320	89	383	354
Varav lättvinskonsumenter:						
antal	58	244	224	64	241	219
procent	79	69	70	72	63	62

på dansställen utan utskänkningsrättigheter.

Då materialet indelas i ålderskategorier, erhålles för lättvinskonsumtionen följande fördelning över olika dryckesmiljöer (tabell 22).

Här framgår bl. a. att det bland de yngre är vanligast att konsumera lättvin i hemmet tillsammans med föräldrarna. Detta blir mindre vanligt med ökad ålder. För de äldre är det vanligare att man konsumerar lättvin på restaurang och i egen bostad.

Dryckesmiljön vid spritkonsumtion framgår av tabell 23. Bland både män och kvinnor i alla åldrar är det vanligast att drickandet sker hemma hos god vän. Detta blir även allt vanligare med ökad ålder. Restaurangmiljön och den egna bostaden är vanligare dryckesmiljöer bland de äldre. 20 % av de yngsta manliga konsumenterna har konsumerat sprit utomhus, i trappa eller portgång. I de två yngsta ålderskategorierna är det bland männen i vardera kategorin ungefär 15 % som druckit sprit på kafé, konditori eller dansställe utan rättigheter. Dessa senare typer av konsumtionsmiljö (utomhus respektive på etablissemang utan rättigheter) är mindre vanliga bland de äldre. Denna iakttagelse gäller även bland kvinnorna.

Respondenterna har även delats upp i socialgrupper, vilket visas i tabell 24, som avser miljön vid lättvinskonsumtion. Tabellen visar för både män och kvinnor en klar skillnad mellan å ena sidan socialgrupp I och å andra sidan socialgrupperna II och III med avseende på andelen lättvinskonsumenter. De båda senare grupperna har en mindre andel lättvinskonsumenter.

Allmänt gäller att socialgrupp I angett fler dryckesmiljöer än socialgrupp II, som i sin tur uppgivit fler alternativ än socialgrupp III.

De vanligaste dryckesmiljöerna är för alla tre socialgrupperna och för både män och kvinnor föräldrahemmet tillsammans med föräldrarna, hemma hos god vän och på restaurang. Ordningen mellan alternativen varierar dock mellan de olika socialgrupperna.

De största skillnaderna mellan socialgrupperna finns för både män och kvinnor i de tre ovan nämnda, vanligaste miljöerna för lättvinskonsumtion. För dessa tre dryckesmiljöer gäller, att de är vanligare i socialgrupp I än i socialgrupp II och minst vanliga i socialgrupp III.

Tabell 25 visar dryckesmiljön i olika socialgrupper bland spritkonsumenterna. Även för spritkonsumenternas andel av respektive socialgrupp erhålls större siffror i socialgrupp I än i II och III. Detta gäller både män och kvinnor. Tendensen i övrigt är un-

Tabell 25. Spritkonsumenter efter kön, socialgrupp och dryckesmiljö. Procentuell fördelning.

Dryckesmiljö	Socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Föräldrahemmet tillsammans med föräldrar	52	36	22	50	37	28
Föräldrahemmet ej tillsammans med föräldrar	17	10	11	8	5	4
Egen bostad	33	30	25	28	34	35
Hemma hos god vän	83	79	67	77	71	67
Hemma hos annan	12	12	13	13	12	12
Restaurang	48	53	51	50	47	54
Båt, flyg, tåg	14	9	8	8	3	6
Övrigt	7	28	36	6	11	16
Antal respondenter	73	356	320	89	383	354
Varav spritkonsumenter:						
antal	58	244	224	64	241	219
procent	79	69	70	72	63	62

gefär densamma som för lättvinskonsumtionen. Socialgrupp I har större andel respondenter för de flesta av dryckesmiljöerna. Detta är emellertid inte så utpräglat som för lättvinskonsumtionen.

Den vanligaste dryckesmiljön i alla tre socialgrupperna och för både män och kvinnor är hemma hos goda vänner. Därnäst kommer restaurang och föräldrahemmet tillsammans med föräldrarna.

För att utröna sambandet mellan konsumtionsstorleken och konsumtionsmiljön redovisas tabell 26, som avser lättvinskonsumtionen.

Lättvinskonsumtion i hemmet tillsammans med föräldrarna är vanligare bland småkonsumenterna än bland storkonsumenterna. Detta gäller både männen och kvinnorna. Lättvinskonsumtion hemma hos god vän är vanligt både bland män och kvinnor i alla konsumtionskategorier. Detta alternativ har dock genomgående, i varje konsumtions-

Tabell 26. Lättvinkonsumenter efter kön, konsumtionsindex och dryckesmiljö. Procentuell fördelning.

Dryckesmiljö	Konsumtionsindex							
	Män				Kvinnor			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Föräldrahemmet tillsammans med föräldrar	71	47	40	49	54	50	55	46
Föräldrahemmet ej tillsammans med föräldrar	1	6	9	16	4	3	12	12
Egen bostad	4	21	26	25	23	34	33	36
Hemma hos god vän	23	49	53	60	43	69	65	64
Hemma hos annan	8	8	12	20	7	11	16	24
Restaurang	5	38	48	59	27	46	59	55
Båt, flyg, tåg	1	3	3	12	0	6	7	15
Övrigt	4	8	10	12	9	6	9	24
Antal respondenter	115	173	198	166	316	260	97	34
Varav lättvinskonsumenter: antal	78	146	176	148	270	248	95	33
procent	68	84	89	89	85	95	98	97

Tabell 27. Spritkonsumenter efter kön, konsumtionsindex och dryckesmiljö. Procentuell fördelning.

Dryckesmiljö	Konsumtionsindex							
	Män				Kvinnor			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Föräldrahemmet tillsammans med föräldrar	47	22	34	33	36	35	30	35
Föräldrahemmet ej tillsammans med föräldrar	7	8	11	16	1	4	11	15
Egen bostad	2	23	34	30	32	35	32	38
Hemma hos god vän	44	70	80	80	59	75	78	82
Hemma hos annan	12	6	14	16	8	11	18	27
Restaurang	14	44	53	65	42	53	59	41
Båt, flyg, tåg	7	5	8	13	1	7	4	15
Övrigt	7	22	37	33	11	9	16	35
Antal respondenter	115	173	198	166	316	260	97	34
Varav spritkonsumenter: antal	43	147	191	165	177	240	95	34
procent	37	85	96	99	56	92	98	100

kategori, angetts i större utsträckning bland kvinnorna. Bland männen blir lättvinskonsumtion hemma hos god vän vanligare ju högre totalkonsumtion männen har.

Restaurangkonsumtion blir vanligare ju större totalkonsumtion respondenten har. Med undantag för de högsta konsumtionskategorierna hos kvinnorna gäller detta både männen och kvinnorna.

Dryckesmiljön vid spritkonsumtion i olika konsumtionskategorier framgår av tabell 27.

Här framgår att spritkonsumtion hemma hos god vän och på restaurang med några få undantag blir vanligare i de högre konsumtionskategorierna. Även här gäller att hemmiljön tillsammans med föräldrarna är vanligare bland små- än bland storkonsumenter. Detta gäller dock endast för männen. Den egna bostaden som dryckesmiljö är vanligare bland dem med hög konsumtion än bland dem med låg. Detta synes gälla speciellt för männen.

3.3.1 Sammanfattning

Man kan konstatera att ungefär hälften av lättvinskonsumenterna brukar dricka lättvin i hemmet tillsammans med föräldrarna. Ungefär lika vanligt är det med lättvinskonsumtion hemma hos goda vänner. Spritkonsumtion uppges vara vanligast hos goda vänner. Totalt sett är skillnaderna mellan män och kvinnor med avseende på dryckesmiljö tämligen små.

Om man studerar dryckesmiljön i de olika ålderskategorierna framgår att det bland de yngre är vanligast att man dricker lättvin hemma tillsammans med föräldrarna. Bland de äldre är det vanligare att man konsumerar lättvin hos goda vänner, på restaurang eller i den egna bostaden. För starksprit kan en liknande förskjutning till restaurangkonsumtion och konsumtion i det egna hemmet konstateras med stigande ålder.

Bland de yngsta är det mer vanligt än bland de äldre med spritkonsumtion på kafé, konditori eller dansställe. För de yngsta männen har dessa miljöer uppgivits i ca 15 % av fallen.

Både lättvinskonsumtion och spritkonsumtion sker oftare tillsammans med föräldrar i socialgrupp I än i socialgrupp II och III. Spritkonsumtion tillsammans med föräldrar är minst vanlig i socialgrupp III.

Konsumtionsmiljön uppvisar även vissa samvariationer med storleken på årskonsumtionen. Dessa data blir emellertid svårtolkade eftersom det föreligger en åldersvariation både i dryckesmiljö och konsum-

Tabell 28. Respondenterna efter kön, ålder och debutålder för olika alkoholdrycker. Procentuell fördelning.

Typ av alkoholdryck	Debutålder	Ålder							
		Män				Kvinnor			
		15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Öl	före 16	62	68	57	61	57	45	31	42
	före 19	—	82	77	75	—	70	60	63
Vin	före 16	50	54	40	46	56	40	26	38
	före 19	—	76	72	68	—	79	66	68
Sprit	före 16	31	35	22	28	34	21	8	19
	före 19	—	73	73	64	—	71	48	52
	Samtliga (n)	198	201	381	780	261	210	392	863

tionsstorlek. Detta påverkar givetvis sambandet.

3.4 *Alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändring*

De konsumtionshistoriska data som presenteras omfattar debutålder för alkoholkonsumtion, ålder då man första gången kände sig påverkad av alkohol och sällskap vid första alkoholkontakten. Miljön vid första alkoholkontakten framgår av bilaga 4.

Dessutom presenteras data om sambandet mellan å ena sidan respondentens konsumtion och å andra sidan föräldrarnas konsumtion, respondenternas uppväxtförhållanden, faderns socialgrupp och föräldrarnas inställning.

Debutåldern har studerats genom att tillfråga ungdomarna hur gamla de var när de första gången drack minst ett glas öl respektive vin och sprit.

Debutålder för öl-, vin- och spritkonsumtion presenteras i tabell 28 och 29.

Av tabell 28 framgår att öldebuten genomsnittligt sett sker tidigare än vindebuten, som i sin tur sker före spritdebuten. För både männens och kvinnornas del uppges alkoholdebuten genomsnittligt sett ha skett senare i åldersgruppen 21–25 år än i åldrarna 18–20 år. En liknande skillnad mellan å ena sidan 18–20-åringar och å andra sidan 15–17-åringar kan konstateras endast för kvinnorna. De som tillhörde äldsta kategorin debuterade genomsnittligt sett senare än den yngsta kategorin.

Den yngsta kategorin »missgynnas» vid jämförelserna, eftersom flera där ännu inte uppnått 16 års ålder. För kvinnorna gäller trots detta, att den lägsta åldersgruppen genomgående uppgivit lägre debutålder än de övriga.

Av tabell 29 framgår att personer ur socialgrupp I debuterat såväl före 16 som före 19 års ålder i större utsträckning än personer ur socialgrupp II. Med några få undantag gäller motsvarande även vid en jämförelse mellan socialgrupperna II och III; i socialgrupp II har större andelar debuterat före 16 och 19 års ålder. Detta gäller dock endast för öl- och vindebutåldern. De nämnda iakttagelserna gäller för både män och kvinnor.

Den allmänna tendensen i tabell 30 är att ju större den nuvarande konsumtionen är,

Tabell 29. Respondenterna efter kön, faderns socialgrupp och debutålder för olika alkoholdrycker. Procentuell fördelning.

Typ av alkoholdryck	Debutålder	Faderns socialgrupp					
		Män			Kvinnor		
		I	II	III	I	II	III
Öl	Före 16	73	60	28	51	44	39
	Före 19	81	74	64	70	64	60
Vin	Före 16	66	46	43	47	40	35
	Före 19	84	68	64	75	70	64
Sprit	Före 16	44	24	28	21	17	20
	Före 19	74	62	64	57	50	50

Tabell 30. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och debutålder för olika alkoholdrycker. Procentuell fördelning.

Typ av alkoholdryck	Debutålder	Konsumtionsindex									
		Män					Kvinnor				
		0	1	2	3	4	0	1	2	3	4
Öl	Före 16	5	66	68	74	77	6	44	52	59	71
	Före 19	7	83	90	88	89	10	64	80	88	94
Vin	Före 16	3	46	47	56	67	8	41	44	56	65
	Före 19	3	61	82	86	89	9	73	87	89	91
Sprit	Före 16	1	15	25	36	49	4	15	22	37	47
	Före 19	2	28	75	87	97	5	46	72	78	85
	Samtliga (n)	122	115	173	198	166	149	316	260	97	34

desto tidigare har man gjort sin alkoholdebut. Detta gäller såväl män som kvinnor och för såväl öl- som vin- och spritdebuten. Man bör emellertid påpeka att de yngre i materialet i genomsnitt har en lägre årskonsumtion än de äldre. De yngsta har ju ännu ej uppnått 16 års ålder. Skillnaderna mellan konsumtionskategorierna blir större ju högre alkoholstyrka den studerade drycken har. Om åldern konstanthålles, blir resultatet annorlunda. Men den allmänna tendensen i materialet förändras ej.

Tabell 31 visar att storstadsungdom gör sin alkoholdebut tidigare än ungdom i övriga städer och på landsbygd. För de senare två grupperna gäller, att ungefär lika stor andel har debuterat före 16 års ålder. Ökningen av andelen som debuterat mellan 16 och 19 år är emellertid större i städerna.

I följande fyra tabeller (32 t. o. m. 35) presenteras uppgifter om åldern, då man första gången kände sig påverkad av alkoholdrycker.

Siffrorna inom parentes anger, att det finns individer i åldersgruppen i fråga som inte nått den aktuella debutåldern.

Av tabell 32 framgår att fler män än kvinnor uppgivit att de någon gång känt sig påverkade av alkoholdrycker. Denna skillnad framträder dock ej för de yngsta.

Resultaten tyder på, att ju yngre man är, desto yngre uppger man sig ha varit, när man känt sig påverkad första gången. Observera att man här endast kan göra en korrekt jämförelse mellan åldersgrupperna beträffande påverkan före 15 års ålder. Om de observerade skillnaderna är reella kan man ej med säkerhet visa, eftersom skillnader i uppgiven debutålder kan bero på faktorer som t. ex. glömska. De äldre kan i

Tabell 31. Respondenterna efter kön, boendeort och debutålder för olika alkoholdrycker. Procentuell fördelning.

Typ av alkoholdryck	Debutålder	Boendeort					
		Män			Kvinnor		
		Storstad	Övrig stad	Landsbygd	Storstad	Övrig stad	Landsbygd
Öl	Före 16	67	59	58	52	39	37
	Före 19	83	73	69	73	60	54
Vin	Före 16	56	43	41	46	35	36
	Före 19	80	67	57	77	66	58
Sprit	Före 16	35	27	20	23	17	18
	Före 19	73	64	53	58	51	43
	Samtliga (n)	230	352	196	262	440	160

Tabell 32. Respondenterna efter kön och ålder vid första påverkan. Procentuell fördelning.[a]

Ålder vid första påverkan	Ålder					
	Män			Kvinnor		
	15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
Före 15	19	13	6	17	4	2
Före 17	(38)	56	38	(38)	34	17
Före 19	—	73	70	—	57	43
Före 21	—	(74)	80	—	(60)	58
Före 25	—	—	82	—	—	61
Har aldrig inträffat, ej uppgift	62	26	18	62	40	39
Samtliga (n)	198	201	381	261	210	392

[a] Siffrorna inom parentes anger, att det finns individer i åldersgruppen i fråga som inte nått den aktuella debutåldern.

större utsträckning ha glömt den verkliga debutåldern och på så sätt kan en systematisk, åldersbetingad felkälla ha uppstått.

Tabell 33 visar, att ju större årskonsumtion männen och kvinnorna har, desto större andel har angivit att de känt sig påverkade. I högsta konsumtionsgruppen gäller detta för så gott som samtliga. Ju större den nuvarande konsumtionen är, desto yngre uppger man sig ha varit, när man blev påverkad första gången. Också detta gäller för såväl män som kvinnor. Här kan påpekas att skillnaderna troligen skulle bli större om man korrigerade materialet för olikheter i åldersfördelning mellan de olika konsumtionskategorierna. De yngre tillhör i större utsträckning de lägre konsumtionskategorierna och de yngre har även genomsnittligt en lägre debutålder.

Tabell 33. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och ålder vid första påverkan. Procentuell fördelning.

Ålder vid första påverkan	Konsumtionsindex				
	0	1	2	3	4
Män					
Före 15	0	4	13	15	18
Före 17	0	17	47	56	73
Före 19	2	24	75	87	95
Före 21	2	30	83	94	98
Före 25	2	31	83	95	98
Har aldrig inträffat, ej uppgift	98	69	17	5	2
Samtliga (n)	122	115	173	198	166
Kvinnor					
Före 15	1	4	7	13	29
Före 17	1	21	36	54	65
Före 19	3	37	62	74	85
Före 21	4	44	71	90	97
Före 25	4	45	74	92	97
Har aldrig inträffat, ej uppgift	96	55	26	8	3
Samtliga (n)	149	316	260	97	34

Av tabell 34 framgår att åldern vid första påverkan är lägre i socialgrupp I än i II och III. I stort sett gäller detta för både män och kvinnor. Över huvud taget gäller, att det i socialgrupp I är vanligast att påverkan någon gång förekommit. Därnäst vanligast är det i socialgrupp III och minst vanligt i socialgrupp II.

Av tabell 35 framgår att åldern vid första påverkan är lägst i storstäder, högre i övriga städer och högst på landsbygden. Det är vanligast på landsbygden, att man aldrig känt sig påverkad, mindre vanligt i övriga städer och minst vanligt i storstäder.

Även sällskapets sammansättning vid den första alkoholkontakten har bedömts som väsentlig för den fortsatta konsumtionsutvecklingen. Därför har materialet uppdelats med avseende på ålder, socialgrupp, kon-

Tabell 34. Respondenterna efter kön, faderns socialgrupp och åldern vid första påverkan. Procentuell fördelning.

Ålder vid första påverkan	Faderns socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Före 15	17	11	10	4	7	6
Före 17	55	40	43	36	26	26
Före 19	71	59	65	52	43	43
Före 21	77	65	70	58	49	53
Före 25	77	65	71	59	51	55
Har aldrig inträffat, ej uppgift	23	35	29	41	49	45
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	73	356	320	89	383	354

sumtionsindex och boendeort. Dessutom har såväl den första vin- som den första spritkontakten studerats.

Kolumnsummorna i tabellerna 36–43 blir ej 100. Skälet är, att respondenterna i en del fall avgivit fler än ett svar på denna fråga.

Både män och kvinnor har i nära nog samtliga fall haft sällskap vid vindebuten. Vindebuten sker oftast tillsammans med jämnåriga kamrater och/eller föräldrar (tabell 36). För männen, utom för de yngsta (15–17 år), är jämnåriga kamrater det vanligaste debutsällskapet, medan det för kvinnorna oftast är föräldrarna som är närvarande vid vindebuten.

Även vid spritdebuten har man i nästan samtliga fall haft sällskap (tabell 37).

Både för männen och kvinnorna gäller att spritdebuten oftast skett tillsammans med jämnåriga kamrater. För dem som är 18 år och äldre har detta skett bland männen och kvinnorna i knappt 70 respektive knappt 50 procent av fallen. Det är vanligare bland kvinnorna än bland männen att spritdebuten skett tillsammans med föräldrar. Detta gäller emellertid inte för de yngsta (15–17 år) kvinnorna.

Om man jämför sällskapet vid vin- och spritdebuten, då materialet uppdelats på kön och ålder, finner man att både män och kvinnor har angivit jämnåriga kamrater som sällskap i större utsträckning vid spritdebuten än vid vindebuten. Denna skillnad beror huvudsakligen på olikheter i föräldrarnas närvaro. Även andra släktingars närvaro är mindre vid spritdebuten.

För både män och kvinnor gäller, att ju högre socialgrupp man tillhör, desto oftare har vindebuten skett tillsammans med föräldrarna (tabell 38). För männen i socialgrupp I gäller att föräldrarna var det vanligaste debutsällskapet, medan det i socialgrupp II och III var vanligast att man var tillsammans med jämnåriga kamrater.

För kvinnorna i socialgrupp I och II skedde vindebuten oftast tillsammans med föräldrarna, medan det bland kvinnorna i so-

Tabell 35. Respondenterna efter kön, boendeort och ålder vid första påverkan. Procentuell fördelning.

Ålder vid första påverkan	Boendeort					
	Män			Kvinnor		
	Storstad	Övrig stad	Landsbygd	Storstad	Övrig stad	Landsbygd
Före 15	16	10	7	8	7	2
Före 17	51	44	32	32	27	21
Före 19	72	63	51	50	46	34
Före 21	77	69	55	60	53	38
Före 25	78	70	56	62	54	39
Har aldrig inträffat, ej uppgift	22	30	44	38	46	61
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	230	352	196	262	440	160

Tabell 36. Respondenterna efter kön, ålder och sällskap vid första vinkonsumtionen. Procentuell fördelning.[a]

Sällskap	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Ensam	1	1	1	1	0	0	0	0
Med jämnårig(-a) kamrat(-er)	17	45	51	41	20	32	35	30
Med föräldrar	36	29	31	32	42	44	40	42
Med andra släktingar	9	12	11	11	10	18	16	15
Med andra personer	2	3	3	2	2	7	7	6
Har ej druckit vin	10	7	6	7	6	3	3	4
Samtliga (n)	198	201	381	780	261	210	392	863

[a] Kolumnsummorna i tabellerna 36—43 blir ej 100. Skälet är, att respondenterna i en del fall avgivit fler än ett svar på denna fråga.

Tabell 37. Respondenterna efter kön, ålder och sällskap vid första spritkonsumtionen. Procentuell fördelning.

Sällskap	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Ensam	1	2	1	1	1	0	0	0
Med jämnårig(-a) kamrat(-er)	27	61	73	58	32	48	49	44
Med föräldrar	12	9	10	10	12	21	22	19
Med andra släktingar	2	4	6	5	3	8	8	7
Med andra personer	1	4	3	2	2	6	10	6
Har ej druckit starksprit	26	10	5	12	26	12	11	16
Samtliga (n)	198	201	381	780	261	210	392	863

Tabell 38. Respondenterna efter kön, faderns socialgrupp och sällskap vid första vinkonsumtionen. Procentuell fördelning.

Sällskap	Faderns socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Ensam	0	1	0	0	0	0
Med jämnårig(-a) kamrat(-er)	29	41	43	19	32	36
Med föräldrar	56	33	26	62	48	32
Med andra släktingar	11	10	12	7	15	16
Med andra personer	6	2	3	10	5	4
Har ej druckit vin	1	7	8	0	4	4
Samtliga (n)	73	356	320	89	383	354

cialgrupp II och III, liksom för männen var vanligare än i socialgrupp I att jämnåriga kamrater var närvarande vid vindebuten.

För både män och kvinnor i samtliga socialgrupper är jämnåriga kamrater det vanligaste sällskapet vid spritdebuten (tabell 39). Det därnäst vanligaste sällskapet är föräldrarna. Det är dock vanligare i socialgrupp I än i socialgrupp II och III att föräldrarna är närvarande vid spritdebuten. För kvinnorna i socialgrupp I är det ungefär lika vanligt att jämnåriga kamrater som föräldrar är närvarande.

Vid en jämförelse mellan sällskapet vid sprit- och vindebuten, då respondenterna är uppdelade på kön och socialgrupp, finner

Tabell 39. Respondenterna efter kön, faderns socialgrupp och sällskap vid första spritkonsumtionen. Procentuell fördelning.

Sällskap	Faderns socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Ensam	0	0	2	0	0	0
Med jämnårig(-a) kamrat(-er)	59	58	58	38	42	46
Med föräldrar	22	9	9	33	20	13
Med andra släktingar	8	4	5	3	6	8
Med andra personer	7	1	3	7	7	5
Har ej druckit starksprit	10	14	10	15	18	14
Samtliga (n)	73	356	320	89	383	345

man, att det är betydligt vanligare med jämnåriga kamraters närvaro vid spritdebuten än vid vindebuten. Denna skillnad är störst i socialgrupp I och beror främst på olikheter i föräldrarnas närvaro vid spritdebuten.

Ju högre konsumtion desto vanligare är det, att vindebuten skett tillsammans med jämnåriga kamrater (tabell 40). Detta gäller speciellt för männen men även för kvinnorna. För männen gäller att föräldrarnas närvaro blir mindre vanlig med ökande konsumtionsstorlek.

Ju större konsumtion desto vanligare är det, att spritdebuten skett tillsammans med jämnåriga kamrater (tabell 41). Detta gäller i synnerhet för männen men också för kvinnorna.

Tabell 40. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och sällskap vid första vinkonsumtionen. Procentuell fördelning.

Sällskap	Konsumtionsindex							
	Män				Kvinnor			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Ensam	0	2	1	0	0	0	1	(0)
Med jämnårig(-a) kamrat(er)	14	48	58	61	29	41	44	(47)
Med föräldrar	50	40	32	33	47	51	56	(41)
Med andra släktingar	18	16	13	7	21	15	11	(12)
Med andra personer	4	2	4	2	7	6	2	(12)
Har ej druckit vin	18	8	4	6	7	2	2	(0)
Samtliga (n)	115	173	198	166	316	260	97	34

Tabell 41. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och sällskap vid första spritkonsumtionen. Procentuell fördelning.

Sällskap	Konsumtionsindex							
	Män				Kvinnor			
	1	2	3	4	1	2	3	4
Ensam	1	1	1	1	0	0	0	(0)
Med jämnårig(-a) kamrat(-er)	23	70	81	88	37	63	71	(68)
Med föräldrar	14	10	14	10	19	25	25	(24)
Med andra släktingar	5	7	6	4	7	9	5	(15)
Med andra personer	0	3	4	3	6	9	7	(6)
Har ej druckit starksprit	50	12	3	0	32	6	2	(0)
Samtliga (n)	115	173	198	166	316	260	97	34

Tabell 42. Respondenterna efter kön, boendeort och sällskap vid första vinkonsumtionen. Procentuell fördelning.

Sällskap	Boendeort					
	Män			Kvinnor		
	Stor-stad	Övrig stad	Lands-bygd	Stor-stad	Övrig stad	Lands-bygd
Ensam	0	1	1	0	0	0
Med jämnårig(-a) kamrat(-er)	43	47	28	31	32	21
Med föräldrar	40	28	29	47	41	36
Med andra släktingar	11	9	13	14	15	14
Med andra personer	4	2	2	9	4	4
Har ej druckit vin	4	6	12	3	4	6
Samtliga (n)	230	352	196	262	440	160

För både män och kvinnor är det fler i städerna än på landsbygden som uppgivit att vindebuten skett tillsammans med jämnåriga kamrater (tabell 42). Av männen är det fler i storstäder än i övriga städer och på landsbygden som uppgivit att debuten skett tillsammans med föräldrarna, medan motsvarande skillnad för kvinnorna är nämnvärd endast vid jämförelse mellan storstad och landsbygd. Dessa skillnader kan dock i viss mån vara skenbara, eftersom svarsfrekvenserna på denna fråga är större för dem som bor i storstad än för de övriga kategorierna, dvs. de som bor i storstad har uppgivit fler alternativ än de övriga. Dessa reservationer gäller även för tabell 43.

Det är fler i städerna än på landsbygden som uppgivit att spritdebuten skett tillsammans med jämnåriga kamrater, (tabell 43). Det är vanligare i storstäderna än på landsbygden att man uppgivit att debuten skett tillsammans med föräldrarna. De som icke spritdebuterat utgör procentuellt sett en större grupp på landsbygden än i städerna. Detta kan innebära att nämnda slutsatser icke stämmer helt.

I formuläret fanns frågor, som avsågs mäta faders och moders alkoholkonsumtion (egentligen konsumtionsfrekvens) under respondentens uppväxttid. Här skall föräldrarnas konsumtion endast presenteras i form av kategorierna »konsument» och »ej konsument» av alkohol.

Sambandet mellan å ena sidan faders och moders konsumtion/icke konsumtion och å andra sidan deras söners och döttrars kon-

Tabell 43. Respondenterna efter kön, boendeort och sällskap vid första spritkonsumtionen. Procentuell fördelning.

Sällskap	Boendeort					
	Män			Kvinnor		
	Stor-stad	Övrig stad	Lands-bygd	Stor-stad	Övrig stad	Lands-bygd
Ensam	1	1	1	1	0	0
Med jämnårig(-a) kamrat(-er)	61	62	50	48	44	35
Med föräldrar	15	9	7	23	18	14
Med andra släktingar	6	4	4	10	5	6
Med andra personer	4	2	1	7	7	4
Har ej druckit starksprit	10	10	17	13	16	20
Samtliga (n)	230	352	196	262	440	160

Tabell 44. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och faderns konsumtion. Procentuell fördelning.

Faderns konsumtion	Konsumtionsindex									
	Män					Kvinnor				
	0	1	2	3	4	0	1	2	3	4
Fader, konsument	35	55	67	75	76	50	67	75	69	(56)
Fader, ej konsument	56	31	20	14	14	43	21	15	23	(29)
Ej uppgift	9	14	13	11	10	7	12	10	8	(15)
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	122	115	173	198	166	149	316	260	97	34

Tabell 45. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och moderns konsumtion. Procentuell fördelning.

Moderns konsumtion	Konsumtionsindex									
	Män					Kvinnor				
	0	1	2	3	4	0	1	2	3	4
Moder, konsument	13	26	36	39	40	23	31	41	45	(35)
Moder, ej konsument	83	60	52	53	48	70	62	49	44	(53)
Ej uppgift	4	14	12	8	12	7	7	10	11	(12)
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	122	115	173	198	166	149	316	260	97	34

Tabell 46. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och faderns socialgrupp. Procentuell fördelning.

Konsumtionsindex (Årskonsumtion deciliter alkohol 100 procent)	Faderns socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Dricker ej alkohol	12	15	18	14	18	17
0—4	15	19	15	33	37	48
5—14	11	16	15	17	24	18
15—29	11	14	18	19	11	10
30—49	22	14	15	11	5	3
50—99	19	14	12	4	3	3
100—	10	7	7	2	1	0
Ej uppgift	0	1	0	0	1	1
Summa	100	100	100	100	100	100
Mediankonsumtion[a]	34,5	22,6	23,9	10,8	5,9	3,8
Samtliga (n)	73	356	320	89	383	354

[a] Endast konsumenter.

sumtion (mätt med konsumtionsindex), belyses i tabellerna 44 och 45.

Här framgår att det är vanligare att fadern är konsument bland storkonsumenter än bland småkonsumenter. Samma tendens gäller även för döttrarna, dock ej så uttalat som för sönerna.

För såväl männen som kvinnorna gäller att icke-konsumenterna är fler bland respondenter med en fader som är icke-konsument.

Om man studerar sambandet med moders konsumtion framgår, att de icke-konsumerande sönerna och döttrarna vanligtvis har en moder, som ej är konsument. Vidare är det vanligare att modern är konsument bland storkonsumenterna än bland småkonsumenterna. Detta förhållande gäller för både männen och kvinnorna.

Allmänt kan sägas att sambandet mellan den egna konsumtionen och föräldrarnas konsumtion är starkast beträffande faderns

Tabell 47. Respondenterna efter kön och föräldrarnas inställning till öl-, vin- och/eller spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Föräldrarnas inställning	Typ av alkoholdryck					
	Män			Kvinnor		
	Öl	Vin	Sprit	Öl	Vin	Sprit
Är emot det	15	22	39	15	19	40
Är inte helt nöjda med det	8	10	12	8	11	10
Godkänner med vissa förbehåll	42	38	26	38	38	23
Gillar det helt	19	11	5	16	10	3
Vet ej	14	14	13	18	18	19
Ej uppgift	2	5	5	5	4	5
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	780	780	780	863	863	863

konsumtion. Detta skulle kunna tyda på att faderns konsumtion har större betydelse för utvecklingen av det egna konsumtionsmönstret.

Sambandet mellan faders socialgrupp och barnens konsumtion har studerats och framgår av tabell 46. Andelen alkoholkonsumenter är större i socialgrupp I än i de övriga socialgrupperna. Mediankonsumtionen är större i socialgrupp I än i socialgrupperna II och III. Detta gäller för både män och kvinnor.

Socialgrupp I är överrepresenterad i de högre konsumtionskategorierna medan socialgrupperna II och III har ungefär lika stora andelar bland dem med hög konsumtion (30 dl alkohol 100 % eller mer). Detta gäller för både män och kvinnor.

Föräldrarnas inställning till barnens sprit- och vinkonsumtion redovisas i tabellerna 47–53.

Respondenterna fick ange hur de tyckte att föräldrarna reagerat på deras första sprit- och vinkontakter. En annan fråga avsågs mäta föräldrarnas inställning till ungdomarnas eventuella öl-, vin- och/eller spritkonsumtion. Denna senare fråga redovisas i tabell 47.

För både män och kvinnor gäller att de upplever föräldrarna såsom mer positiva till öl- än till vinkonsumtion och mer positiva till vin- än till spritkonsumtion. Dryckens alkoholhalt upplevs således ha betydelse för föräldrarnas inställning. Det bör observeras att inga nämnvärda skillnader kan konstateras mellan män och kvinnor i detta

Tabell 48. Respondenterna efter kön, ålder och föräldrarnas inställning till eventuell spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Föräldrarnas inställning	Ålder					
	Män			Kvinnor		
	15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
Är emot det	63	47	21	65	39	24
Är inte helt nöjda med det	8	17	13	8	12	9
Godkänner med vissa förbehåll	7	20	39	6	25	35
Gillar det helt	1	0	9	0	0	7
Vet ej	11	11	16	14	18	23
Ej uppgift	9	5	2	7	6	2
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	198	201	381	261	210	392

Tabell 49. Respondenterna efter kön, socialgrupp och föräldrarnas inställning till eventuell spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Föräldrarnas inställning	Socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Är emot det	27	40	39	35	43	41
Är inte helt nöjda med det	10	13	13	15	8	10
Godkänner med vissa förbehåll	34	26	25	29	23	22
Gillar det helt	15	5	2	5	3	4
Vet ej	12	13	14	11	18	19
Ej uppgift	2	3	7	5	5	4
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	73	356	320	89	383	354

avseende.

Följande tabeller (48 t. o. m. 51) får visa hur materialet fördelar sig, om det indelas i ålders- och konsumtionskategorier, socialgrupper samt efter boendeort.

Tabell 48 visar att föräldrarnas inställning till eventuell spritkonsumtion har ett samband med respondenternas ålder. Andelen tillåtande föräldrar är störst bland de äldsta respondenterna. Det är notabelt att det inte finns några nämnvärda skillnader mellan män och kvinnor i detta avseende.

I tabell 49 har respondenterna indelats i socialgrupper för att utröna om föräldrarnas inställning har något samband med denna variabel.

Av tabellen framgår att föräldrarnas inställning till eventuell spritkonsumtion är mer tillåtande i socialgrupp I än i socialgrupperna II och III. Detta gäller i större utsträckning för männen än för kvinnorna. Inte heller i socialgruppshänseende kan för övrigt några nämnvärda skillnader noteras mellan män och kvinnor. Här bör emellertid påpekas, att en relativt stor andel av ungdomarna inte angivit sin uppfattning om föräldrarnas inställning.

I tabell 50 redovisas respondenternas fördelning på bostadsort.

För männen gäller, att en större andel föräldrar i storstad än i övrig stad och landsbygd är tillåtande och färre avvisande till barnens eventuella spritkonsumtion. För kvinnorna gäller motsvarande för storstad och övrig stad jämfört med landsbygd.

I tabell 51 har respondenterna delats upp i konsumtionskategorier.

Av tabellen framgår att det finns en klar samvariation mellan den egna konsumtionen och föräldrarnas inställning till eventuell spritkonsumtion. Ju större konsumtion respondenterna har, desto fler upplever föräldrarnas inställning som tillåtande.

I tabellerna 47–51 har föräldrarnas inställning till barnens eventuella alkoholkonsumtion belysts. Denna frågeställning är således relevant även för respondenter som

Tabell 50. Respondenterna efter kön, boendeort och föräldrarnas inställning till eventuell spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Föräldrarnas inställning	Boendeort					
	Män			Kvinnor		
	Storstad	Övrig stad	Landsbygd	Storstad	Övrig stad	Landsbygd
Är emot det	41	41	41	37	40	47
Är inte helt nöjda med det	9	15	13	12	8	9
Godkänner med vissa förbehåll	35	24	19	28	25	14
Gillar det helt	7	5	2	5	3	2
Vet ej	14	12	17	17	19	21
Ej uppgift	4	3	8	1	5	7
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	230	352	196	262	440	160

Tabell 51. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och föräldrarnas inställning till eventuell spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Föräldrarnas inställning	Konsumtionsindex									
	Män					Kvinnor				
	0	1	2	3	4	0	1	2	3	4
Är emot det	75	53	37	23	22	72	42	25	27	35
Är inte helt nöjda med det	2	5	13	14	23	4	7	13	15	15
Godkänner med vissa förbehåll	2	15	26	40	36	2	22	35	31	35
Gillar det helt	1	3	3	7	8	1	3	4	7	6
Vet ej	14	9	18	14	11	14	23	20	19	9
Ej uppgift	6	3	3	2	0	7	3	3	1	0
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	122	115	173	198	166	149	306	260	97	34

inte druckit alkohol.

Det är också väsentligt att undersöka hur föräldrarna ställde sig till ungdomarnas reella alkoholkonsumtion. I de följande tabellerna skall detta penetreras (tabellerna 52 och 53).

Föräldrarna uppges vara mer ovetande om männens sprit- och/eller vindebut än om kvinnornas (tabell 52). Föräldrarna är mer tillåtande till kvinnornas sprit- eller vindebut än till männens (tyckte det var rätt, accepterade utan att direkt protestera).

Tabell 52. Alkoholkonsumenterna efter kön, ålder och föräldrarnas inställning till ungdomarnas första vin- eller spritkontakter. Procentuell fördelning.

Föräldrarnas inställning	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Far								
Visste inte om det	28	43	40	38	26	34	26	28
Tyckte det var rätt	6	5	7	6	8	3	10	8
Accepterade det utan direkt protest	22	24	22	22	31	26	26	27
Protesterade mot det	7	9	9	9	5	3	5	4
Straffade för det	1	0	0	0	2	1	0	1
Vet inte	19	15	17	17	27	25	27	27
Ej relevant, ej uppgift	17	4	5	8	1	8	6	5
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Mor								
Visste inte om det	29	42	40	38	25	31	26	27
Tyckte det var rätt	6	5	7	6	8	4	8	7
Accepterade det utan direkt protest	22	21	20	21	30	28	30	30
Protesterade mot det	10	15	15	14	11	10	7	9
Straffade för det	2	0	0	1	1	2	0	1
Vet inte	17	14	16	16	25	24	27	26
Ej relevant, ej uppgift	14	3	2	4	0	1	2	0
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	135	169	348	652	174	184	349	707

Tabell 53. Alkoholkonsumenterna efter kön, faderns socialgrupp och föräldrarnas inställning till ungdomarnas första vin- eller spritkonsumtion. Procentuell fördelning.

Föräldrarnas inställning	Faderns socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Far						
Visste inte om det	33	43	37	21	29	31
Tyckte det var rätt	13	8	3	21	7	
Accepterade det utan direkt protest	33	22	21	31	29	26
Protesterade mot det	3	5	14	5	3	6
Straffade för det	0	0	1	0	1	0
Vet inte	19	15	19	22	30	27
Ej relevant, ej uppgift	0	7	5	0	1	6
Summa	100	100	100	100	100	100
Mor						
Visste inte om det	31	42	36	21	27	27
Tyckte det var rätt	16	7	2	20	7	3
Accepterade det utan direkt protest	33	20	19	38	31	27
Protesterade mot det	3	10	21	8	6	11
Straffade för det	0	0	1	0	2	0
Vet inte	17	15	18	14	29	27
Ej relevant, ej uppgift	0	6	4	0	0	5
Summa	100	100	100	101	102	100
Samtliga (n)	64	301	263	77	310	288

För männen gäller, att föräldrarna var mer medvetna om den yngsta åldersgruppens (15–17 år) sprit- och/eller vindebut än om övriga åldersgruppers. Det finns ingen annan väsentlig skillnad mellan föräldrarnas inställning än att mödrarna upplevs ha en viss tendens att i något större utsträckning protestera.

Föräldrar i socialgrupp I synes vara mer tillåtande (tyckte det var rätt + accepterade utan direkt protest) till ungdomarnas sprit- eller vindebut än föräldrarna i socialgrupperna II och III (tabell 53). Vad gäller männen är föräldrarna i socialgrupp III mer avvisande (protesterade mot det + straffade för det) än föräldrarna i socialgrupperna I och II. Detta gäller dock ej för inställningen till kvinnornas sprit- eller vindebut.

3.4.1 Sammanfattning

Åldern för alkoholdebuten har studerats ingående. Av resultaten framgår att ju alkoholstarkare drycken är desto senare har debuten skett. Ju yngre kvinnorna är desto tidigare har de uppgivit att de gjort sin alkoholdebut. Detta gäller ej för männen där gruppen 18–20 år uppgivit en tidigare alkoholdebut än de yngre och äldre.

Andelen som debuterat före 16 års ålder är större bland dem med hög konsumtion än bland dem med låg.

Storstadsungdomen gör sin alkoholdebut tidigare än övriga ungdomar. Detta gäller för båda könen.

Fler män än kvinnor uppger att de någon gång känt sig påverkade av alkohol. För den lägsta åldersgruppen föreligger dock ingen skillnad. Ju yngre man är, desto yngre har man uppgivit sig vara, när man blev påverkad första gången. Ju större årskonsumtionen är desto större andel har någon gång blivit påverkade och ju större årskonsumtion desto yngre var man när man blev påverkad första gången.

Om man studerar olika socialgrupper framgår att man debuterar tidigare i högre

socialgrupper än i lägre. Dessutom uppger sig en större andel i socialgrupp I än i socialgrupp II och III ha blivit påverkade av alkohol. Denna påverkan har skett tidigare ju högre socialgrupp man kommer ifrån. Detta gäller i stort sett för såväl män som kvinnor.

Åldern vid första påverkan är lägre i storstäder än i andra städer och lägst på landsbygden. Andelen som uppger sig ha blivit påverkad ökar även med bebyggelsetätheten.

Även sällskapets sammansättning vid vin- respektive spritdebuten har närmare penetrerats. Både männen och kvinnorna uppger att spritdebuten oftast har ägt rum tillsammans med jämnåriga kamrater. Männens vindebut har också oftast skett i sällskap med kamrater och därnäst oftast tillsammans med föräldrarna. Kvinnornas vindebut har oftast skett tillsammans med föräldrarna.

Om man delar upp materialet på socialgrupper framgår att föräldrarnas närvaro vid alkoholdebuten är vanligare ju högre socialgrupp man tillhör. Detta gäller såväl vin- som spritdebuten och både män och kvinnor.

Studerar man hur sällskapet vid alkoholdebuten varierar med den nuvarande årskonsumtionens storlek, finner man att ju högre årskonsumtionen är desto vanligare är det att man uppgivit att debuten skett i sällskap med jämnåriga kamrater. Detta gäller såväl för vin- som för spritdebuten.

Skillnader kan också konstateras mellan ungdomar från stad respektive landsbygd. Dessa skillnader blir dock något svårtolkade eftersom andelen konsumenter varierar mellan de olika tätortsgrupperna. Dessutom har storstadsungdomarna genomsnittligt avgivit fler svar än de övriga.

Hur föräldrarnas alkoholkonsumtion och inställning till alkoholbruk samvarierar med ungdomarnas eget alkoholbeteende har också studerats. Av resultaten framgår att man kan finna ett positivt samband mellan föräldrarnas konsumtionsmönster och den egna konsumtionen. Sambandet är starkast för männen.

Om man vuxit upp tillsammans med endast en eller båda föräldrarna synes inte ha något samband med den egna konsumtionsstorleken. Föräldrarnas socialgruppstillhörighet har dock ett starkt samband med den egna konsumtionen. Med stigande socialgrupp ökar andelen konsumenter och även konsumtionens storlek.

Föräldrarnas inställning till ungdomarnas alkoholkonsumtion upplevs som mer positiv ju alkoholsvagare dryck som konsumtionen gäller. Föräldrarnas inställning till spritkonsumtion har även samband med respondentens ålder. De äldre upplever föräldrarna som mer tillåtande. Föräldrarnas inställning upplevs även som mer tillåtande av respondenter i socialgrupp I än i de övriga socialgrupperna. Även boendeorten har samband med hur man upplever föräldrarnas inställning. Ungdomar som är bosatta i storstäder upplever föräldrarnas inställning till spritkonsumtion som mer tillåtande. Ju högre den egna konsumtionen är desto fler uppfattar föräldrarnas inställning till spritkonsumtionen som tillåtande.

Vid dessa frågor om föräldrarnas inställning gäller att tämligen många respondenter ej uppgivit sin uppfattning om föräldrarnas inställning till den egna konsumtionen. Detta utgör en osäkerhetskälla vid tolkningen av resultaten.

Då det gäller föräldrarnas inställning till sprit- och vindebuten framgår, att föräldrarna uppfattas som mer ovetande om männens alkoholdebut än om kvinnornas. Detta stämmer väl med de tidigare redovisade resultaten som antyder att kvinnornas alkoholdebut oftare än männens sker i hemmet. De yngsta (åldrarna 15–17 år) har i större utsträckning än de äldre uppgivit att föräldrarna kände till alkoholdebuten. Föräldrar i socialgrupp I uppges ha en mer accepterande inställning till alkoholdebuten än föräldrar i de övriga socialgrupperna.

3.5 *Attityder till alkohol*

Attityderna till alkohol har mätts på två sätt. Dels användes en attitydskala av Likerttyp, dels användes en fråga, där respondenterna fick ta ställning till om vissa uppräk-

nade orsaker till att man dricker alkohol kunde anses mycket viktiga, ganska viktiga, inte särskilt viktiga eller inte viktiga alls.

En Likertskalas egenskaper och konstruktion beskrivs i RUS och »Om mätning av attityder till alkohol» (senare i denna volym). Metoden innebär att respondenten för varje påstående i skalan markerar sitt instämmande eller avståndstagande. Individens attityd till företeelser som har samband med alkohol och alkoholbruk samt alkoholpolitiken i samhället kvantifieras genom addering av delpoängerna, som hänför sig till svaret på varje enskilt påstående. Ett svar som innebär en tillåtande inställning till alkohol ges en högre poäng än ett som är avvisande till alkohol.

Urvalet av påståenden, som differentierar mellan de med en tillåtande och de med en avvisande attityd, gjordes i samband med den metodstudie som genomfördes som underlag för RUS och UNG.[1]

Som framgår av nedanstående uppräkning av de påståenden som ingår i skalan, är några av de i RUS använda påståendena utbytta mot andra. Detta beror på att endast de påståenden togs med som i nämnda metodstudie befanns differentiera i de åldrar som är aktuella i denna undersökning.

Attitydpåståendena i UNG är 14 till antalet och gavs i följande ordning till respondenterna (se frågeformuläret, bilaga 5, fråga 51):

a. På ungdomsfester kan man gärna servera vin . . .
b. Det borde finnas fler systembutiker . . .
c. En man bör ej dricka sprit i sina minderåriga barns närvaro . . .
d. Möjligheten att avstänga folk från inköp i systembutikerna borde utnyttjas i större utsträckning . . .
e. Lättvin borde försäljas i livsmedelsbutikerna . . .
f. Då endast kvinnor träffas bör ej sprit förtäras . . .
g. Systembolaget borde ha öppet på kvällarna . . .
h. Legitimationskontrollen på systembolaget borde skärpas . . .
i. Åldersgränsen på systembolaget borde sänkas till 18 år . . .
j. Berusade ungdomar borde bestraffas hårdare av samhället . . .
k. Föräldrar borde låta sina barn smaka på vin i hemmet . . .
l. All sprit borde förbjudas . . .
m. Motboken borde återinföras . . .
n. Alla alkoholdrycker borde få köpas fritt i livsmedelsbutikerna . . .

Svaren på de enskilda attitydpåståendena detaljredovisas i bilaga 3.

För varje påstående fick respondenten ta ställning till om det var »helt och hållet riktigt», »i stort sett riktigt», »tveksamt, vet ej», »i stort sett felaktigt» eller »helt och hållet felaktigt». Poängsättningen från 1 till 5 poäng sker på sätt som beskrivits ovan.

Redovisningen av attityderna inleds med en jämförelse mellan män och kvinnor i olika åldrar. Som framgår av tabelltexten har attityderna för enkelhetens skull etiketterats med siffror. Detta har gjorts enligt ett operationellt förfaringssätt, som framgår av följande uppställning.

Attityd	Poängsumma på Likertskalan
1. Avvisande	14—25
2.	26—35
3.	36—45
4.	46—55
5. Tillåtande	56—70

Av tabell 54 framgår att det bland männen finns en större andel med en tillåtande attityd (kategorierna 4 och 5), 38 procent, än bland kvinnorna, 22 procent. För männen konstateras markanta skillnader mellan ålderskategorierna, om andelen med en tillåtande attityd (4 och 5) studeras.

Andelen med en tillåtande attityd är bland de yngsta 25 procent mot 44 procent bland de äldsta männen. Samma jämförelse bland kvinnorna ger procenttalen 20 respektive 24. Skillnaden går i samma riktning som bland männen men är inte lika markant.

Attityderna i olika socialgrupper redovisas i tabell 55.

[1] »En jämförelse mellan enkät- och intervjumetodik vid insamling av data om alkoholbruk», Nils-Magnus Björkman, 1969. En sammanfattning återfinns senare i denna volym.

Tabell 54. Respondenterna efter kön, ålder och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Attityd	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
1. Avvisande	13	8	7	9	16	12	15	15
2.	28	20	19	21	29	34	31	31
3.	34	33	30	32	35	33	30	32
4.	18	28	26	25	13	17	16	15
5. Tillåtande	7	11	18	13	7	4	8	7
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	198	201	381	780	261	210	392	863

Tabell 55. Respondenterna efter kön, faderns socialgrupp och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Attityd	Faderns socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
1. Avvisande	4	10	8	11	14	17
2.	8	21	24	20	30	33
3.	26	30	36	30	33	31
4.	33	24	24	24	16	14
5. Tillåtande	29	15	8	15	7	5
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	73	356	320	89	383	354

Tabell 56. Respondenterna efter kön, boendeort och alkoholattityd. Procentuell fördelning.

Attityd	Boendeort					
	Män			Kvinnor		
	Storstad	Övrig stad	Landsbygd	Storstad	Övrig stad	Landsbygd
1. Avvisande	4	11	9	7	15	26
2.	15	20	33	22	34	38
3.	31	30	36	35	32	26
4.	29	27	16	25	13	8
5. Tillåtande	21	12	6	11	6	2
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	230	352	196	262	440	160

Här kan konstateras, vad avser andelen med en tillåtande attityd (4 + 5), att skillnaden mellan socialgrupperna I och III går i samma riktning för männen som för kvinnorna. Andelen med en tillåtande attityd bland männen är 62 procent i socialgrupp I och 32 procent i socialgrupp III. Bland kvinnorna noteras 39 respektive 19 procent. Andelen i kategori 3 är bland männen större i socialgrupp III än i II, där det finns en större andel än i I.

Respondenterna har också studerats med avseende på deras bostadsort vilket visas i tabell 56.

Tabell 57. Respondenterna efter kön och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

Attityd	Konsumtionsindex				
	0	1	2	3	4
Män					
1. Avståndstagande	33	15	4	1	0
2.	38	36	23	13	8
3.	20	35	43	32	26
4.	7	11	24	33	38
5. Tillåtande	2	3	6	21	28
Summa	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	122	115	173	198	166
Kvinnor					
1. Avståndstagande	38	16	6	0	(0)
2.	42	41	22	14	(9)
3.	17	32	40	38	(18)
4.	2	9	23	30	(38)
5. Tillåtande	1	2	9	18	(35)
Summa	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	149	316	260	97	34

Av tabellen framgår att skillnaderna i attityder mellan de olika typerna av bostadsort går i väntad riktning. För männen är andelen tillåtande (4+5) i storstäder 50 procent, i övriga städer 39 procent och på landsbygden 22 procent. Motsvarande siffror för kvinnorna blir 36, 19 respektive 10 procent, dvs. skillnaderna går i samma riktning som för männen.

Attityderna i olika konsumtionskategorier

Tabell 58. Respondenterna efter kön, ålder och orsaker till att man dricker vin och sprit. Procentuell fördelning.

Orsaker till att man dricker vin och sprit[a]	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Det passar bra till mat	32	35	47	40	38	49	53	47
Man blir på gott humör	40	53	59	52	44	44	32	39
Det smakar gott	43	46	54	49	40	53	57	51
Det är vanligt i umgängeskretsen	33	41	33	35	32	30	25	28
Man glömmer besvär och tråkigheter för en stund	43	41	36	39	44	34	24	32
Man känner sig friare	46	53	47	49	46	40	29	37
Man får lättare kontakt med folk	46	54	46	48	47	39	29	37
Det hjälper upp humöret och stämningen	53	67	67	63	56	51	42	49
Man slappnar av då	33	43	47	43	38	40	34	37
Man vill inte skilja sig från sina kamrater	28	30	18	23	31	18	15	20
Det har blivit en vana (det hör till)	22	18	16	18	25	14	13	17
Man får lättare kontakt med det motsatta könet	39	42	33	37	38	25	15	24
Samtliga (n)	198	201	381	780	261	210	392	863

[a] Andelen respondenter som angivit orsaken som mycket viktig eller ganska viktig.

Tabell 59. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och orsaker till att man dricker vin och sprit. Procentuell fördelning.

Orsaker till att man dricker vin och sprit	Konsumtionsindex									
	Män					Kvinnor				
	0	1	2	3	4	0	1	2	3	4
Passar bra till mat	18	28	38	52	54	17	41	61	73	59
Man blir på gott humör	27	28	52	63	77	23	32	43	62	68
Det smakar gott	19	37	53	62	62	18	41	69	73	82
Det är vanligt i umgänget	35	30	36	30	43	22	24	30	35	59
Man glömmer besvär och tråkigheter för en stund	43	36	34	39	45	32	31	29	34	59
Man känner sig friare	42	38	49	48	62	30	29	39	56	65
Man får lättare kontakt med folk	32	41	52	49	59	29	34	37	51	56
Hjälper upp humöret och stämningen	38	48	65	71	82	35	42	54	65	79
Man slappnar av då	22	29	46	48	57	25	31	42	52	62
Man vill inte skilja sig från sina kamrater	32	37	23	17	17	26	21	16	20	23
Det har blivit en vana (det hör till)	31	29	11	10	18	24	17	12	12	29
Man får lättare kontakt med det motsatta könet	27	35	38	34	48	27	23	22	27	44
Samtliga (n)	122	115	173	198	166	146	316	260	97	34

belyses i tabell 57.

Ju större konsumtion som uppges av respondenterna, desto större andel har en tillåtande attityd (4 + 5). Av detta konstaterande får dock inte några kausala slutsatser dragas. Iakttagelsen gäller för såväl män som kvinnor. Andelen blir för männen, i ordning från icke-konsumenter till storkonsumenter, 9, 14, 30, 54 respektive 66 procent tillåtande. För kvinnorna blir motsvarande andelar 3, 11, 32, 48 respektive 73 procent.

Andelen i attitydkategori 3 är både bland kvinnor och män störst i konsumtionskategori 2.

Undersökningen har såsom nämnts även berört anledningar till att man dricker vin eller sprit. Respondenterna ombads ta ställning till ett antal påståenden av typen: »vin och sprit passar bra till mat», »man blir på gott humör då man dricker vin eller sprit» etc. (se bilaga 5, enkätformuläret, fråga 52). För varje påstående fick man ange om man tyckte detta var en mer eller mindre väsentlig anledning till att dricka vin eller sprit. De fyra svarsalternativen var:

- Mycket viktigt
- Ganska viktigt
- Inte särskilt viktigt
- Inte viktigt alls.

I tabellerna 58 och 59 presenteras svaren på dessa frågor fördelade på kön, ålder och konsumtionsstorlek. I tabellerna redovisas endast andelen som angivit orsaken som mycket viktig eller ganska viktig.

Av tabell 58 framgår att de orsaker till alkoholkonsumtion som av de flesta ansetts som viktiga är att vin eller sprit hjälper upp humöret och stämningen samt smakar gott. Några skillnader kan konstateras mellan männens och kvinnornas inställning. 63 % av männen tycker det är en viktig orsak att alkoholen hjälper upp humöret och stämningen. Motsvarande siffra för kvinnorna

är 49 %. Siffrorna är något högre för de äldre männen (18–25 år) och för de yngre kvinnorna (15–20 år) än för grupperna som helhet. En viktig anledning till att dricka alkohol är att man blir på gott humör. Det anser 52 % av männen och 39 % av kvinnorna. En annan viktig orsak till alkoholförtäring är att kontakten med det motsatta könet underlättas. Detta alternativ anges av 37 % av männen och 24 % av kvinnorna.

Vissa av skillnaderna mellan män och kvinnor kan troligtvis förklaras av skillnader i konsumtionsmönster. En större andel av kvinnornas än av männens konsumtion utgörs av vin.

Av tabell 59 framgår att fler av orsakerna har angetts som viktiga ju större årskonsumtionen är. Ett sådant positivt samband mellan konsumtionsstorlek och uppfattning om huruvida anledningen är viktig eller ej uppvisar följande alternativ: »passar bra till mat», »man blir på gott humör», »det smakar gott», »man känner sig friare», »man får lättare kontakt med folk», »man får lättare kontakt med motsatta könet». Speciellt skiljer sig de olika konsumentgrupperna med avseende på svaren på påståendena: »hjälper upp humöret och stämningen» och »man slappnar av då». Det som sagts ovan gäller för både män och kvinnor.

3.5.1 Sammanfattning

Attityden till alkohol studerades med hjälp av en attitydskala av Likerttyp. Resultaten visar att männen hade en mer tillåtande attityd till alkohol än kvinnorna. Äldre hade en mer tillåtande attityd än yngre. Detta gällde i synnerhet för männen. Även bostadsort och socialgrupp visar ett samband med attityden. Sålunda har ungdomar ur socialgrupp I en mer tillåtande attityd än ungdomar ur socialgrupp III, storstadsungdomar har en mer tillåtande attityd till alkohol än ungdomar från landsbygden.

Ungdomarna fick även ta ställning till olika argument för att konsumera alkohol. De orsaker till konsumtion av sprit eller vin som de flesta tyckte var viktiga var att »det hjälper upp humöret och stämningen», »det smakar gott» och »man blir på gott humör».

3.6 *Speciella aspekter på alkoholkonsumtionen*

Under denna rubrik skall resultat redovisas, som belyser om respondenterna fått någon information om alkohol. Dessutom penetreras vem som brukar införskaffa den sprit som respondenten konsumerar. Även respondentens eventuella aktivitet inom nykterhetsrörelsen studeras.

Två frågor i formuläret avsågs att i viss mån mäta missbruk av alkohol. Missbrukskriterier har varit:

1. om man vid ett och samma tillfälle brukar konsumera alkohol motsvarande minst en halvflaska sprit eller en helflaska lättvin.

Tabell 60. Konsumenterna efter kön, ålder och anskaffare av sprit. Procentuell fördelning.

Anskaffare	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Jag själv	4	16	83	49	2	3	46	24
Kamrat (jämnårig)	8	14	12	12	6	3	14	9
Föräldrar	13	8	8	9	14	16	12	13
Äldre kamrat	29	56	6	24	34	28	3	17
Make, -a, fästman, -mö	0	1	1	1	0	19	27	18
Släkting	1	5	2	3	2	6	5	4
Övrigt	7	5	3	4	9	9	3	6
Samtliga (n)	135	169	348	652	174	184	349	707

Tabell 61. Respondenterna efter kön, ålder och källa för information om alkohol. Procentuell fördelning.

Informerad/ informationskälla	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Nej	6	12	11	10	9	15	16	14
Ja: i skolan	88	77	67	75	85	76	62	72
under militärtjänst	—	4	41	21	—	—	1	0
möte inom nykterhetsrörelse	4	6	8	6	5	6	7	6
i massmedia	33	41	50	43	32	41	44	40
på annat sätt	18	27	32	27	18	20	35	26
Samtliga (n)	198	201	381	780	261	210	392	863

2. om man brukar känna sig påverkad vid alkoholkonsumtionen.

Inledningsvis presenteras data om inköpskälla och information om alkohol.

Ett par frågor i formuläret behandlade inköpskällor och det sätt, på vilket man nåtts av information om alkohol. Svaren på dessa frågor redovisas i tabellerna 60 och 61. På båda frågorna fick mer än ett svar avges. Detta innebär att kolumnsummorna i tabellerna inte blir 100.

Av tabell 60 framgår, att den som svarat för köp av alkohol bland de äldsta (21–25 år) oftast var respondenten själv eller beträffande de äldsta kvinnorna de själva eller deras make/fästman. De yngsta, som ej själva har tillstånd att köpa sprit från systembutiker, angav oftast en äldre kamrat som inköpare. 13–14 procent fick sin sprit från föräldrarna. De yngsta anskaffade i liten utsträckning sin sprit själva.

Av tabell 61 framgår att 10–14 procent uppgivit att de ej fått någon information om alkohol. De flesta uppger sig ha fått en utförlig information i skolan. De yngre uppger oftare än de äldre skolan som informationskälla. 40–43 procent uppger sig ha fått information genom massmedia, de äldre i större utsträckning än de yngre. Information genom nykterhetsrörelsen har nämnts av 6 procent av respondenterna. Ungefär 40 procent av männen över 21 år har fått information om alkohol under värnpliktstjänstgöringen. Att information genom nykterhetsrörelsen uppgivits i så liten utsträckning, beror troligen på, att mycket av den informationsverksamhet, som denna rörelse bedriver, sker just inom skolan och i det militära.

Respondenterna fick också besvara en fråga om de under det senaste året deltagit i något möte anordnat av en nykterhetsförening. Materialet har delats in efter ålder och konsumtionsindex.

Av tabellerna 62 och 63 framgår att det med avseende på aktivitet inom nykterhetsrörelsen inte finns några nämnvärda skillnader mellan män och kvinnor.

För både män och kvinnor gäller att de yngre deltagit i nykterhetsmöte under senaste året i större utsträckning än de äldre. Dessutom gäller att icke-konsumenter deltagit i nykterhetsmöte i större utsträckning än konsumenter samt att småkonsumenter deltagit i något större utsträckning än storkonsumenter.

3.7 *Problem i samband med alkoholbruk samt förekomst av missbruk*

Respondenterna fick besvara en fråga, om de enligt egen uppfattning fått problem av något slag på grund av alkoholkonsumtion. Data om detta framgår av tabell 64.

Av tabellen framgår, att nära 1/5 av männen uppger sig ha haft problem. Kvinnorna uppger problem i knappt hälften så stor omfattning.

Tabell 62. Respondenterna efter kön, ålder och deltagande i möte, arrangerat av någon nykterhetsorganisation. Procentuell fördelning.

Deltagande i nykterhetsmöte	Ålder					
	Män			Kvinnor		
	15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
Nej	84	92	98	85	95	96
Ja, en eller flera gånger	14	8	2	15	5	4
Ej uppgift	2	0	0	0	0	0
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	198	201	381	261	210	392

Tabell 63. Respondenterna efter kön, konsumtionsindex och deltagande i möte, arrangerat av någon nykterhetsorganisation. Procentuell fördelning.

Deltagande i nykterhetsmöte	Konsumtionsindex									
	Män					Kvinnor				
	0	1	2	3	4	0	1	2	3	4
Nej	84	89	93	97	96	85	92	95	96	(91)
Ja, en eller flera gånger	16	9	7	3	3	14	8	5	3	(9)
Ej uppgift	0	2	0	0	1	1	0	0	1	(0)
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	122	115	173	198	166	149	316	260	97	34

Tabell 64. Respondenter med problem på grund av alkoholkonsumtion. Procentuell fördelning.

Problem	Män	Kvinnor
Osams med föräldrar	13	20
Osams med make(-a) eller fästman(fästmö)	15	15
Osams med kamrat	14	18
Slagsmål	18	5
Olyckshändelse	4	3
Sjukdom	12	12
Fylleri	17	5
Förlorat arbete	—	—
Skilsmässa	—	—
Rattfylleri	6	—
Brott	9	3
Annat	11	3
Antal	780	863
Varav med problem: antal	150	60
procent	19	7

Bland männen dominerar problemen slagsmål och fylleri, sjukdom och osämja medan för kvinnorna det vanligaste problemet är osämja med föräldrar och kamrater.

I tabell 65 redovisas ett försök att med de förutnämnda missbrukskriterierna belysa missbruket i olika grupper i materialet.

Drygt 60 % av männen men endast 23 % av kvinnorna uppger att det hänt att de druckit minst en halvflaska sprit eller en helflaska vin vid samma tillfälle. För männen är det en större andel i den yngsta ålderskategorin (15–17 år) än i åldern 18–25 år som uppger att detta aldrig hänt. För kvinnorna synes det inte vara några större skillnader mellan åldersgrupperna i detta avseende. Det finns en tendens till att skillnaderna mellan könen är mindre i den yngsta ålderskategorin (15–17 år) än i åldern 18–25 år.

Av tabell 66 framgår att det inte finns

Tabell 65. Konsumenter efter kön, ålder och frekvens storkonsumtionstillfällen. Procentuell fördelning.

Frekvens »storkonsumtion»	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Så gott som dagligen	0	1	0	0	0	0	0	0
Någon gång i veckan	2	4	3	3	1	0	0	0
Ett par gånger i mån.	6	14	11	10	1	1	1	1
Någon gång i månaden	8	15	15	14	6	2	1	3
Några gånger per år	14	17	20	18	7	7	5	6
Mer sällan	7	15	22	17	13	14	13	13
Aldrig	47	30	27	32	66	70	73	70
Ej uppgift[a]								
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	135	169	348	652	174	184	347	707

[a] Ej helt relevant att subtrahera för att erhålla andelen ej uppgift. Den definition av konsument som använts här är den som använts tidigare dvs. den som är baserad på konsumtionsindex. Definitionen är alltså ej baserad på svaren på just den här frågan, där ett alternativ var att man inte dricker alkoholhaltiga drycker.

Om »Ej uppgift» tas som en rest, innebär detta i praktiken att alla som ej svarat har blivit »klassade» som om de var konsumenter.

några egentliga skillnader mellan olika socialgrupper med avseende på frekvensen storkonsumtionstillfällen. Hur kan detta stämma med tidigare redovisade resultat, som säger att man konsumerar mer alkohol i socialgrupp I än i t. ex. socialgrupp II? Förklaringen är tydligen att individer i socialgrupp I oftare än andra konsumerar små mängder alkohol.

Av tabell 67 framgår att frekvensen storkonsumtionstillfällen inte skiljer sig nämnvärt mellan personer med olika boendeort (tabell 67). Enligt tabell 12 har man emellertid en större totalkonsumtion i storstäder än på landsbygden. Även andelen konsumenter är större i storstäderna. Bland konsumenterna gäller tydligen, att andelen med storkonsumtionstillfällen är tämligen kon-

Tabell 66. Konsumenter efter kön, socialgrupp och frekvens storkonsumtionstillfällen. Procentuell fördelning.

Frekvens »storkonsumtion»	Socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Så gott som dagligen	0	0	0	0	0	0
Någon gång i veckan	3	3	4	1	0	0
Ett par gånger i mån.	11	10	10	1	2	0
Någon gång i månaden	16	14	14	1	1	4
Några gånger per år	28	16	14	13	7	3
Mer sällan	14	17	19	7	14	15
Aldrig	27	33	32	70	71	70
Ej uppgift[a]						
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	64	301	263	77	310	288

[a] Se kommentaren till tabell 65.

Tabell 67. Konsumenter efter kön, boendeort och frekvens storkonsumtionstillfällen. Procentuell fördelning.

Frekvens »storkonsumtion»	Boendeort					
	Män			Kvinnor		
	Storstad	Övrig stad	Landsbygd	Storstad	Övrig stad	Landsbygd
Så gott som dagligen	0	1	0	0	0	0
Någon gång i veckan	3	4	2	0	1	0
Ett par gånger i månaden	12	8	12	2	1	1
Någon gång i månaden	14	16	9	3	3	2
Någon gång per år	19	19	13	8	6	4
Mer sällan	16	19	15	15	13	10
Aldrig	30	31	37	68	70	74
Ej uppgift[a]						
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	211	288	152	231	357	118

[a] Se kommentaren till tabell 65.

stant, även om man studerar grupper med olika totalkonsumtion. Den relativt stora konsumtionen bland storstädernas ungdomar får sålunda tillskrivas en relativt frekvent konsumtion av alkohol i små kvantiteter.

Av tabell 68 framgår att en större andel män än kvinnor uppger sig ha druckit alkoholdrycker så, att de känt sig påverkade. Om man studerar dem som någon gång ibland eller oftare varit påverkade, är detta vanligare bland männen i åldrarna 18–25 år än bland de yngsta männen (ungefär 70 respektive 43 procent uppger påverkan någon gång ibland eller oftare). Ett dylikt resultat erhålles ej för kvinnorna. Männen uppger genomsnittligt att de blivit påverkade oftare än vad kvinnorna uppger sig ha blivit.

Om man studerar de män som uppger sig bli påverkade vid varje eller nästan varje konsumtionstillfälle framgår av tabell 69, att denna företeelse är vanligare i socialgrupperna II och III än i I. Detta gäller ej för kvinnorna.

I övrigt kan ej konstateras några väsentliga skillnader mellan de olika socialgrupperna i påverkningsfrekvens, varken för män eller kvinnor.

Tabell 68. Konsumenter efter kön, ålder och frekvens påverkanstillfällen. Procentuell fördelning.

Frekvens av påverkan	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Varje gång	6	14	10	10	5	4	3	4
Nästan varje gång	21	31	28	27	14	10	9	11
Någon gång ibland	16	25	33	27	21	21	23	22
Sällan	7	14	18	15	9	21	26	21
Aldrig	7	5	2	4	13	17	10	12
Har slutat dricka alkohol	4	1	1	2	5	5	5	5
Ej relevant + ej uppgift	39	10	8	15	33	22	24	25
Summa	100	100	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	135	169	348	652	174	184	349	707

Tabell 69. Konsumenter efter kön, socialgrupp och frekvens påverkanstillfällen. Procentuell fördelning.

Frekvens av påverkan	Socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Varje gång	3	11	11	7	5	2
Nästan varje gång	27	26	30	7	13	9
Någon gång ibland	39	25	25	30	18	24
Sällan	16	15	14	18	18	22
Aldrig	3	3	5	17	11	13
Har slutat dricka alkohol	2	1	3	3	6	5
Ej relevant + ej uppgift	10	19	12	18	29	25
Summa	100	100	100	100	100	100
Samtliga (n)	64	301	263	77	310	288

3.7.1 Sammanfattning

Vem som vanligtvis köper den sprit ungdomarna konsumerar varierar beroende på hur gamla respondenterna är. De äldre i materialet köper oftast sin sprit själva. I andra hand får de den från maken eller föräldrarna. De yngre som ej får köpa sin sprit själva får den oftast genom inköp av äldre kamrat. 10 procent av ungdomarna uppger att de får sin alkohol genom inköp som gjorts av deras föräldrar.

Ca 10 procent av ungdomarna har uppgivit att de aldrig fått någon utförlig information om alkohol. De övriga har uppgivit att de företrädesvis fått sin information i skolan.

De yngre i materialet uppger i större utsträckning än de övriga att de deltagit i minst ett möte anordnat av en nykterhetsorganisation under senaste året. Deltagande i nykterhetsmöte är vanligare bland icke-konsumenterna och bland småkonsumenterna än bland övriga grupper.

Beträffande problem som uppstått på grund av alkoholkonsumtion kan konstateras att 19 % av männen uppgivit sig ha råkat ut för problem i samband med alkoholförtäring. De vanligaste problemen är fylleri, slagsmål och osämja med personer i omgivningen. Problem av denna karaktär är ungefär hälften så vanliga bland kvinnorna.

Hur ofta storkonsumtionstillfällen inträffrat har studerats. Med storkonsumtionstillfällen avses dryckestillfällen där den totala konsumtionen överstigit 1/2 flaska sprit eller 1/1 flaska vin. Ungefär 2/3 av männen och 1/4 av kvinnorna uppger sig ha konsumerat en så stor alkoholkvantitet vid samma tillfälle. Inga större skillnader med avseende på storkonsumtion kan konstateras mellan personer från olika socialgrupper. Inte heller uppvisar materialet några större skillnader mellan ungdomar från olika boendeortskategorier.

Ungefär 80 % av männen mot ca 60 % av kvinnorna i materialet uppger sig ha blivit påverkade av alkohol. Männen uppger även en större frekvens tillfällen med påverkan än vad kvinnorna gör.

Vid en uppdelning av materialet på socialgrupper framgår att män från socialgrupperna II och III uppger sig bli påverkade av alkoholkonsumtion oftare än vad män från socialgrupp I anger. Detta gäller emellertid ej för kvinnorna.

Bilaga 1 Tabellförteckning

Bilaga 2 Konsumtionen i olika åldrar

Tabell 70. Respondenterna efter kön, ålder och konsumtionsindex. Procentuell fördelning.

Ålder	Samtliga (n)	Dricker ej 0	Konsumtionsindex 1	2	3	4	Summa
Män							
15	60	45	33	17	3	2	100
16	78	27	36	24	9	4	100
17	58	22	16	21	17	24	100
18	69	19	19	25	24	13	100
19	69	16	13	26	19	26	100
20	61	10	12	18	31	29	100
21	74	11	11	20	27	31	100
22	71	9	4	25	44	18	100
23	77	7	10	18	29	36	100
24	78	13	6	19	36	26	100
25	79	3	6	30	37	24	100
Kvinnor							
15	89	48	31	13	2	6	100
16	89	29	42	18	7	4	100
17	78	18	34	27	17	4	100
18	70	7	40	34	15	4	100
19	63	16	49	24	8	3	100
20	76	13	32	38	14	3	100
21	93	11	35	37	11	6	100
22	87	14	32	37	15	2	100
23	83	9	35	41	13	2	100
24	63	11	46	35	5	3	100
25	64	8	33	34	20	5	100

Bilaga 3 Detaljredovisning av påståenden ingående i attitydskalorna

Attitydskalan består av 14 påståenden av Likerttyp. För varje påstående fick respondenten välja mellan följande fem svarsalternativ.

- Helt och hållet riktigt
- I stor sett riktigt
- Tveksam, vet ej
- I stort sett felaktigt
- Helt och hållet felaktigt

I tabell 71 redovisas svaren på dessa 14 påståenden. Respondenterna har uppdelats efter ålder och kön.

De fem alternativen har sammanslagits till tre genom att de två första och de två sista svarsalternativen slagits samman. Plus (+) innebär att svaren ger uttryck för en tillåtande attityd till alkohol. Minus (–) betecknar en avvisande attityd. För att undvika missförstånd har även angivits om svaren motsvarar ett instämmande (ja) eller ett avståndstagande (nej) till påståendet i fråga.

Tabellerna 72–73 presenterar en detaljredovisning av olika orsaker till att man dricker vin och starksprit. För varje orsak fick respondenterna välja mellan fyra svarsalternativ:

- Mycket viktig
- Ganska viktig
- Inte särskilt viktig
- Inte viktig alls.

De siffror som presenteras avser procentuella andelen av respondenterna som angivit något av de två första svarsalternativen (mycket viktig, ganska viktig).

Tabell 71. Respondenterna efter kön, ålder och svar på enskilda attitydpåståenden. Procentuell fördelning.

Påstående	Attityd	Män	Kvinnor	Män, ålder			Kvinnor, ålder		
				15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
		n = 780	n = 863	n = 198	n = 201	n = 381	n = 261	n = 210	n = 392
På ungdomsfester kan man gärna servera vin	+ (ja)	46,3	43,2	37,9	51,3	48,2	42,1	49,0	40,5
	0	20,2	19,1	25,3	18,4	18,6	22,6	16,2	18,4
	— (nej)	32,3	36,5	33,3	30,4	32,8	34,5	33,3	39,5
	ej svar	1,2	1,2	3,5	0,0	0,4	0,8	1,5	1,6
Det borde finnas fler systembutiker	+ (ja)	23,7	11,7	9,6	18,4	33,8	9,2	6,7	16,1
	0	29,4	20,2	29,8	36,4	25,7	19,9	19,5	20,7
	— (nej)	45,3	67,4	58,1	44,3	39,3	70.5	72,4	62,5
	Ej svar	1,6	0,7	2,5	0,9	1,2	0,4	1,4	0,7
En man bör ej dricka sprit i sina minderåriga barns närvaro	+ (nej)	33,8	32,4	34,8	29,9	35,4	33,3	27,6	34,2
	0	11,1	12,4	10,1	8,5	13,1	13,8	9,0	13,3
	— (ja)	53,6	54,5	52,0	60,8	50,8	52,5	62,4	51,5
	ej svar	1,5	0,7	3,1	0,8	0,7	0,4	1,0	1,0
Möjligheten att avstänga folk från inköp i systembutikerna borde utnyttjas i större utsträckning	+ (nej)	27,5	22,2	23,2	26,9	30,1	21,8	24,3	21,2
	0	24,7	26,0	26,8	26,4	22,5	32,2	22,8	23,5
	— (ja)	45,8	51,0	47,0	44,3	46,1	44,4	51,9	54,6
	ej svar	2,0	0,8	3,0	2,4	1,3	1,6	1,0	0,7
Lättvin borde försäljas i livsmedelsbutikerna	+ (ja)	51,1	42,7	38,9	50,3	57,9	34,1	44,3	47,4
	0	13,6	14,6	20,7	14,4	10,2	17,6	11,4	14,3
	— (nej)	33,4	42,0	37,4	33,4	31,4	46,7	43,8	37,7
	ej svar	1,9	0,7	3,0	1,9	0,5	1,6	0,5	0,6
Då endast kvinnor träffas bör ej starksprit förtäras	+ (nej)	45,3	46,7	39,4	45,8	48,2	43,7	48,1	48,0
	0	29,1	12,5	25,3	22,4	16,2	15,0	10,0	12,2
	— (ja)	33,2	40,1	32,3	29,9	35,4	41,0	41,4	38,8
	ej svar	1,4	0,7	3,0	1,9	0,2	0,3	0,5	1,0
Systembolaget borde ha öppet på kvällarna	+ (ja)	20,5	10,4	13,1	18,9	25,2	10,7	5,2	13,0
	0	15,5	11,3	15,2	22,4	12,1	10,3	11,9	11,5
	— (nej)	62,6	77,6	69,2	56,8	62,4	78,1	81,4	75,0
	ej svar	1,4	0,7	2,5	1,9	0,3	0,9	1,5	0,5
Legitimationskontrollen på systembolaget borde skärpas	+ (nej)	20,6	14,3	9,1	20,9	26,5	11,9	14,3	15,8
	0	18,2	13,7	16,7	20,9	17,6	18,0	9,0	13,3
	— (ja)	59,5	71,6	71,2	56,3	55,3	69,7	76,6	69,9
	ej svar	1,7	0,4	3,0	1,9	0,6	0,4	0,1	1,0
Åldersgränsen på systembolaget borde sänkas till 18 år	+ (ja)	33,5	20,1	30,3	37,8	33,0	24,5	21,4	16,3
	0	13,1	9,0	12,6	15,9	11,8	11,1	9,0	7,7
	— (nej)	52,0	70,4	54,5	44,3	54,0	64,0	69,0	75,2
	ej svar	1,4	0,5	2,6	2,0	1,2	0,4	0,6	0,8
Berusade ungdomar borde bestraffas hårdare av samhället	+ (nej)	47,7	36,4	38,4	52,8	50,0	39,8	40,5	31,9
	0	25,5	26,3	32,8	23,9	22,5	28,7	26,2	24,7
	— (ja)	25,2	36,5	26,3	21,9	26,5	30,6	32,8	42,3
	ej svar	1,6	0,8	2,5	1,4	1,0	0,9	0,5	1,1
Föräldrar borde låta sina barn smaka på vin i hemmet	+ (ja)	58,6	66,8	52,5	56,8	62,9	63,6	68,5	67,8
	0	13,3	12,8	17,7	14,9	10,2	13,3	13,3	11,7
	— (nej)	26,6	19,6	27,3	25,9	26,7	21,8	17,1	19,4
	ej svar	1,5	0,8	2,5	2,4	0,2	0,8	1,1	1,1
All starksprit borde förbjudas	+ (nej)	71,7	58,1	52,5	71,2	82,0	49,4	62,4	61,5
	0	12,4	20,0	22,2	12,9	7,1	24,1	17,1	18,6
	— (ja)	14,3	21,5	22,7	13,4	10,5	25,7	20,5	19,1
	ej svar	1,6	0,4	2,6	2,5	0,4	0,8	0,0	0,8

forts.

Tabell 71. (Forts.)

Påstående	Attityd	Män	Kvinnor	Män, ålder			Kvinnor, ålder		
				15—17	18—20	21—25	15—17	18—20	21—25
		n = 780	n = 863	n = 198	n = 201	n = 381	n = 261	n = 210	n = 392
Motboken borde återinföras	+ (nej)	59,8	44,4	38,4	56,8	72,6	36,4	47,1	48,2
	0	23,2	29,8	35,9	29,4	13,4	35,2	27,1	27,5
	— (ja)	14,6	22,7	22,2	11,0	12,6	25,3	21,9	21,4
	ej svar	2,4	3,1	3,5	2,8	1,4	3,1	3,9	2,9
Alla alkoholdrycker borde få köpas fritt i livsmedelsbutikerna	+ (ja)	28,0	16,6	15,7	23,9	36,7	9,6	16,2	21,4
	0	11,3	8,1	10,6	12,9	10,7	9,6	5,2	8,7
	— (nej)	59,4	74,9	70,7	61,8	52,4	80,4	78,1	69,4
	ej svar	1,3	0,4	3,0	1,4	0,2	0,4	0,5	0,5

Tabell 72. Respondenter som angivit resp. orsak till vin- och spritkonsumtion som mycket viktig eller ganska viktig, efter ålder och kön. Procentuell andel.

Orsaker till att man dricker vin och sprita	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17 n = 198	18—20 n = 201	21—25 n = 381	Totalt n = 780	15—17 n = 261	18—20 n = 210	21—25 n = 392	Totalt n = 863
Det passar bra till mat	31,8	34,8	47,0	40,0	37,5	48,6	52,5	47,1
Man blir på gott humör	39,9	52,7	58,5	52,3	43,7	43,8	32,4	38,6
Det smakar gott	42,9	46,2	54,3	49,3	39,8	53,3	56,7	50,7
Det är vanligt i umgängeskretsen	32,8	40,8	33,0	35,0	32,2	30,0	24,5	28,2
Man glömmer besvär och tråkigheter för en stund	42,9	40,8	36,0	39,0	44,0	33,8	23,5	32,2
Man känner sig friare	46,4	53,2	47,2	48,6	45,6	40,0	28,6	36,5
Man får lättare kontakt med folk	45,5	53,7	45,7	47,7	46,7	39,0	28,6	36,6
Det hjälper upp humöret och stämningen	52,5	66,7	66,6	63,1	56,3	51,4	42,3	48,8
Man slappnar av då	32,8	42,7	47,3	42,5	37,6	40,4	33,7	36,5
Man vill inte skilja sig från sina kamrater	28,3	29,8	17,6	23,4	30,6	18,1	14,8	20,4
Det har blivit en vana (det hör till)	21,7	17,9	15,5	17,7	24,9	13,8	12,5	16,6
Man får lättare kontakt med det motsatta könet	39,4	41,8	32,6	36,7	38,0	25,2	14,8	24,3

[a] Andel respondenter som angivit orsaken som mycket viktig eller ganska viktig.

Tabell 73. Respondenter som angivit resp. orsak till vin- och spritkonsumtion som mycket viktig eller ganska viktig, efter kön och konsumtionsindex. Procentuell andel.

Orsaker till att man dricker vin och sprit	Konsumtionsindex									
	Män					Kvinnor				
	0 n = 122	1 n = 115	2 n = 173	3 n = 198	4 n = 166	0 n = 146	1 n = 316	2 n = 260	3 n = 97	4 n = 34
Passar bra till mat	18,0	27,8	37,6	51,5	54,2	16,8	40,5	61,2	73,2	(58,8)
Man blir på gott humör	27,0	27,9	52,1	63,2	76,5	22,8	31,7	43,5	61,9	(67,6)
Det smakar gott	18,9	37,4	52,6	62,2	62,0	17,5	41,1	69,2	75,3	(82,4)
Det är vanligt i umgänget	35,3	29,6	35,8	30,3	42,7	21,8	23,7	29,6	35,1	(58,8)
Man glömmer besvär och tråkigheter för en stund	42,6	35,7	33,6	39,4	44,6	31,5	31,3	29,2	34,0	(58,9)
Man känner sig friare	41,8	38,2	48,6	48,4	61,5	29,5	29,1	38,8	55,6	(64,7)
Man får lättare kontakt med folk	32,0	40,9	52,1	48,5	59,1	28,8	33,5	36,8	50,5	(55,9)
Hjälper upp humöret och stämningen	37,8	47,8	64,7	71,2	81,9	34,9	42,4	54,2	64,9	(79,4)
Man slappnar av då	22,1	28,7	45,6	48,0	57,3	24,8	31,0	41,6	51,6	(61,7)
Man vill inte skilja sig från sina kamrater	32,0	37,4	22,6	16,6	17,4	26,2	20,5	16,2	19,6	(23,5)
Det har blivit en vana (det hör till)	31,1	28,7	11,0	9,6	17,5	24,2	16,7	12,0	12,4	(29,4)
Man får lättare kontakt med det motsatta könet	27,0	34,8	38,2	33,9	47,6	26,9	22,5	21,5	26,8	(44,1)

Bilaga 4 Miljön vid första sprit- och vinkonsumtionen

Tabell 74. Respondenterna efter kön, ålder och miljö vid vindebuten. Procentuell fördelning.

Miljö vid vindebuten	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Hos goda vänner eller släktingar	18	31	32	28	22	29	34	29
Hemma	34	26	30	30	35	36	38	37
Utomlands	0	0	1	0	0	0	1	0
Utomhus	3	9	13	9	4	3	3	3
På restaurang	1	9	9	7	2	10	10	7
Annat ställe	0	0	1	0	0	1	1	0
Har ej druckit vin	10	7	6	7	6	3	3	4
Samtliga (n)	198	201	381	780	261	210	392	863

Tabell 75. Respondenterna efter kön, ålder och miljö vid spritdebuten. Procentuell fördelning.

Miljö vid spritdebuten	Ålder							
	Män				Kvinnor			
	15—17	18—20	21—25	Totalt	15—17	18—20	21—25	Totalt
Hos goda vänner eller släktingar	13	31	34	28	19	30	35	29
Hemma	13	11	12	12	13	21	23	19
Utomlands	1	0	0	0	0	1	1	0
Utomhus	9	18	21	17	10	6	4	6
På restaurang	2	8	10	7	1	10	13	9
Annat ställe	0	0	0	0	0	0	1	0
Har ej druckit starksprit	26	10	5	12	26	12	11	12
Samtliga (n)	198	201	381	780	261	210	392	863

Tabell 76. Respondenterna efter kön, socialgrupp och miljö vid vindebuten. Procentuell fördelning.

Miljö vid vindebuten	Socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Hos goda vänner eller släktingar	26	28	31	26	29	30
Hemma	51	32	25	45	41	31
Utomlands	0	0	0	1	0	0
Utomhus	6	9	9	0	2	4
På restaurang	4	6	9	3	8	8
Annat ställe	1	0	0	0	1	0
Har ej druckit vin	1	7	8	0	4	4
Samtliga (n)	73	352	320	89	383	354

Tabell 77. Respondenterna efter kön, socialgrupp och miljö vid spritdebuten. Procentuell fördelning.

Miljö vid spritdebuten	Socialgrupp					
	Män			Kvinnor		
	I	II	III	I	II	III
Hos goda vänner eller släktingar	34	29	25	17	30	30
Hemma	21	12	11	30	22	14
Utomlands	0	0	0	1	0	0
Utomhus	14	16	20	3	6	7
På restaurang	4	7	8	10	8	9
Annat ställe	1	0	0	0	0	0
Har ej druckit starksprit	10	14	10	15	18	14
Samtliga (n)	73	356	320	89	383	354

Tabell 78. Respondenterna efter kön, boendeort och miljö vid vindebuten. Procentuell fördelning.

Miljö vid vindebuten	Boendeort					
	Män			Kvinnor		
	Storstad	Övrig stad	Landsbygd	Storstad	Övrig stad	Landsbygd
Hos goda vänner eller släktingar	30	29	23	30	29	28
Hemma	36	26	30	40	36	33
Utomlands	0	0	0	0	1	0
Utomhus	9	9	9	3	3	4
På restaurang	7	9	4	8	8	4
På annat ställe	0	0	0	0	1	0
Har aldrig druckit vin	4	6	12	3	4	6
Samtliga (n)	230	352	196	262	440	160

Tabell 79. Respondenterna efter kön, boendeort och miljö vid spritdebuten. Procentuell fördelning.

Miljö vid spritdebuten	Boendeort					
	Män			Kvinnor		
	Storstad	Övrig stad	Landsbygd	Storstad	Övrig stad	Landsbygd
Hos goda vänner eller släktingar	34	28	20	38	28	18
Hemma	17	10	11	21	19	16
Utomlands	0	0	0	1	0	0
Utomhus	13	21	17	5	7	7
På restaurang	7	9	6	9	9	8
Annat ställe	0	0	0	0	1	0
Har aldrig druckit starksprit	10	10	17	14	16	20
Samtliga (n)	230	352	196	262	440	160

Bilaga 5 Enkätformulär

STOCKHOLMS UNIVERSITET
Sociologiska institutionen

STATENS INSTITUT FÖR FOLKHÄLSAN
Sociologisk-statistiska sektionen

Sociologiska institutionen vid Stockholms Universitet har i flera undersökningar studerat befolkningens konsumtionsvanor. Som ett led i dessa undersökningar studerar vi nu, på ett urval av Sveriges befolkning i åldrarna 15 - 25 år, dryckeskonsumtionen och dess förändringar. Vi ber Er därför att så fullständigt som möjligt fylla i nedanstående frågor utan att rådgöra med någon annan. Om möjligt ber vi Er att inom en av de närmaste dagarna i bifogade svarskuvert återsända det ifyllda formuläret. Eftersom Ni ingår i ett slumpmässigt draget urval, ber vi Er att inte lägga formuläret åt sidan, utan besvara det omgående.

Svaren behandlas konfidentiellt och användes uteslutande till statistisk bearbetning.

Eventuella förfrågningar besvaras per telefon 08/83 23 20

Vi tackar på förhand för Er medverkan.

VI ÖNSKAR FÖRST NÅGRA ALLMÄNNA UPPGIFTER

1. **När är Ni född?**

år	mån	dag

2. **Civilstånd?**

- ☐ Ogift → *fortsätt direkt till fråga 4*
- ☐ Ringförlovad → *fortsätt direkt till fråga 4*
- ☐ Har fast sällskap → *fortsätt direkt till fråga 4*
- ☐ Gift
- ☐ Änka, änkling
- ☐ Skild
- ☐ Omgift

3. **Vilket yrke/sysselsättning har/hade Er make (-a)?**

.....

4. **Hur många barn har Ni?**

- ☐ Inget barn → *fortsätt direkt till fråga 5*
- ☐ 1 barn → ålder ..... år
- ☐ 2 barn → ålder ..... år ..... år
- ☐ Fler än 2 barn → ålder ..... år ..... år
  ålder ..... år ..... år
  ålder ..... år ..... år

5. **Vilken utbildning har Ni?**

- ☐ Folkskola
- ☐ Grundskola
- ☐ Realexamen eller realskolestudier
- ☐ Studentexamen eller gymnasiestudier
- ☐ Akademisk examen eller studier vid universitet eller högskola
- ☐ Genomgången folkhögskola eller folkhögskolestudier
- ☐ Genomgången yrkesskola eller yrkesskolestudier
- ☐ Annan utbildning, nämligen:

.....

6. **Studerar Ni för tillfället?**

- ☐ Nej
- ☐ Studerar på fritiden
- ☐ Studerar på 'halvtid'
- ☐ Studerar på 'heltid'

7. **Vilket yrke/sysselsättning har Ni själv?**

.....

8. **Vilket yrke/sysselsättning har eller hade Er far under Er uppväxttid (före 15 års ålder)?**

.....

9. **Vilket yrke/sysselsättning har eller hade Er mor under Er uppväxttid (före 15 års ålder)?**

.....

10. **Var har Ni vuxit upp?**

- ☐ I Malmö-, Göteborgs- eller Stockholmsområdet
- ☐ I annan stad eller tätort
- ☐ På ren landsbygd

11. **Var bor Ni nu?**

- ☐ I Malmö-, Göteborgs- eller Stockholmsområdet
- ☐ I annan stad eller tätort
- ☐ På ren landsbygd

12. **Bodde Ni huvudsakligen ihop med båda föräldrarna under Er uppväxttid (före 15 års ålder)?**

- ☐ Tillsammans med båda föräldrarna
- ☐ Tillsammans med en av föräldrarna
- ☐ Övrigt

13. **Bor Ni nu?**

- ☐ I egen lägenhet eller villa
- ☐ Hos förälder eller föräldrar
- ☐ Inneboende hos annan släkting
- ☐ Inneboende; hyr rum, pensionat, etc
- ☐ Militärförläggning
- ☐ Övrigt, nämligen: .....

14. **Har Ni bytt arbete under den senaste ettårsperioden?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, en gång
- ☐ Ja, två gånger
- ☐ Ja, tre gånger
- ☐ Ja, fyra eller fler gånger
- ☐ Har ej varit aktuellt p.g.a. studier på heltid
- ☐ Har ej varit aktuellt p.g.a. militärtjänst

NEDAN FÖLJER NÅGRA FRÅGOR OM BL.A. EDRA ALKOHOLVANOR

15. **Hur ofta brukar Ni vanligen dricka öl (ej lättöl)?**

OBS! Markera med endast ett kryss per dryck	Pilsner (Klass IIa)	Mellanöl (Klass IIb)	Starköl (Klass III)
Varje dag	☐	☐	☐
Varannan dag	☐	☐	☐
Två gånger i veckan	☐	☐	☐
En gång i veckan	☐	☐	☐
Två gånger i månaden	☐	☐	☐
En gång i månaden	☐	☐	☐
Två till sex gånger om året	☐	☐	☐
En gång om året eller mindre	☐	☐	☐
Dricker ej	☐	☐	☐

16. **Hur mycket öl (ej lättöl) dricker Ni ungefär vid varje tillfälle?**

OBS! Markera med endast ett kryss per dryck	Pilsner (Klass IIa)	Mellanöl (Klass IIb)	Starköl (Klass III)
Ett glas eller mindre	☐	☐	☐
1 flaska (33 cl)	☐	☐	☐
1 1/2 flaska	☐	☐	☐
2 flaskor	☐	☐	☐
3 flaskor eller mer	☐	☐	☐
Dricker ej	☐	☐	☐

17. **Hur ofta brukar Ni vanligtvis dricka vin?**

OBS! Markera med endast ett kryss per dryck	Lättvin (t ex rött eller vitt vin)	Starkvin (t ex sherry, vermouth el. portvin)
Varje dag	☐	☐
Varannan dag	☐	☐
Två gånger i veckan	☐	☐
En gång i veckan	☐	☐
Två gånger i månaden	☐	☐
En gång i månaden	☐	☐
Två till sex gånger om året	☐	☐
En gång om året eller mindre	☐	☐
Dricker ej	☐	☐

18. Hur mycket vin dricker Ni ungefär vid varje tillfälle?

	Lättvin	Starkvin
2 cl	☐	☐
5 cl	☐	☐
10 cl (1 glas)	☐	☐
20 cl	☐	☐
37 cl (1 halvflaska)	☐	☐
60 cl	☐	☐
75 cl (1 helflaska)	☐	☐
Mer än 75 cl, nämligen	 cl	 cl
Dricker ej	☐	☐

OBS! Gör endast en markering per dryck

19. Var någonstans förekommer det att Ni dricker vin?

☐ Dricker varken lättvin eller starkvin → *fortsätt direkt till fråga 21*

	Lättvin	Starkvin
Föräldrahemmet, tillsammans med föräldrarna	☐	☐
Föräldrahemmet, ej tillsammans med föräldrarna	☐	☐
Egen bostad	☐	☐
Hemma hos god vän	☐	☐
Hemma hos annan	☐	☐
Restaurang	☐	☐
Kafé, konditori utan rättigheter	☐	☐
Dansställe utan rättigheter	☐	☐
Ungdomsgård eller motsvarande	☐	☐
Bil	☐	☐
Trappa, portgång, ute	☐	☐
Idrottsplats - hall	☐	☐
Båt, flyg, tåg	☐	☐
Arbetsplats	☐	☐
Annat ställe, nämligen	☐	☐
	☐	☐

OBS! Markera med ett eller flera kryss per dryck

20. **Med vilka personer är Ni oftast tillsammans då Ni dricker vin?**

- ☐ Ensam
- ☐ Med make (-a) eller fästman (fästmö)
- ☐ Med föräldrar
- ☐ Med egna barn närvarande
- ☐ Med övriga släktingar
- ☐ Med arbetskamrater
- ☐ Med vänner och bekanta
- ☐ Med andra personer, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

21. **Hur ofta brukar Ni vanligtvis dricka starksprit? (Med starksprit avses brännvin, gin, konjak, whisky, likör, punsch och liknande. Även starksprit som ingår i t ex drink eller grogg.)**

- ☐ Varje dag
- ☐ Varannan dag
- ☐ Två gånger i veckan
- ☐ En gång i veckan
- ☐ Två gånger i månaden
- ☐ En gång i månaden
- ☐ Två till sex gånger om året
- ☐ En gång om året eller mindre
- ☐ Dricker ej starksprit → *fortsätt direkt till fråga 26*

22. **Hur mycket starksprit brukar Ni ungefär dricka vid varje tillfälle?**

- ☐ 2 cl
- ☐ 4 cl (ungefär en liten snaps eller motsvarande)
- ☐ 6 cl (1 stor snaps eller motsvarande)
- ☐ 8 cl
- ☐ 12 cl
- ☐ 18 cl
- ☐ 37 cl (1 halvflaska)
- ☐ 60 cl
- ☐ 75 cl (1 helflaska)
- ☐ Mer än 75 cl, nämligen cl

23. **Vilket slag av starksprit brukar Ni vanligtvis dricka?**

- ☐ Brännvin
- ☐ Vodka
- ☐ Whisky
- ☐ Genéver och dylikt
- ☐ Likör
- ☐ Konjak
- ☐ Gin
- ☐ Rom
- ☐ Annat slag av starksprit, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

24. I vilket sammanhang brukar det förekomma att Ni dricker starksprit?

- ☐ Föräldrahemmet, tillsammans med föräldrarna
- ☐ Föräldrahemmet, ej tillsammans med föräldrarna
- ☐ Egen bostad
- ☐ Hemma hos god vän
- ☐ Hemma hos annan
- ☐ Restaurang
- ☐ Kafé, konditori utan rättigheter
- ☐ Dansställe utan rättigheter
- ☐ Ungdomsgård eller motsvarande
- ☐ Bil
- ☐ Trappa, portgång, ute
- ☐ Idrottsplats- hall
- ☐ Båt, flyg, tåg
- ☐ Arbetsplats
- ☐ Annat ställe, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

25. Med vilka personer brukar Ni oftast vara tillsammans då Ni dricker starksprit?

- ☐ Ensam
- ☐ Med make (-a) eller fästman (fästmö)
- ☐ Med föräldrar
- ☐ Med egna barn närvarande
- ☐ Med övriga släktingar
- ☐ Med arbetskamrater
- ☐ Med vänner och bekanta
- ☐ Med andra personer, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

26. Ungefär hur gammal var Ni första gången Ni kände Er påverkad av alkohol?

..... år

☐ Har aldrig inträffat → *fortsätt direkt till fråga 28*

27. Hur ofta händer det numera när Ni dricker alkohol att Ni känner Er påverkad?

- ☐ Varje gång
- ☐ Nästan varje gång
- ☐ Någon gång ibland
- ☐ Sällan
- ☐ Aldrig
- ☐ Har slutat dricka alkohol

28. **Hur ofta händer det att Ni dricker alkohol motsvarande minst en halvflaska starksprit eller en helflaska vin vid samma tillfälle?**

- ☐ Dricker ej alkoholdrycker → *fortsätt direkt till fråga 31*
- ☐ Så gott som dagligen
- ☐ Någon gång i veckan
- ☐ Ett par gånger i månaden
- ☐ Någon gång i månaden
- ☐ Några gånger per år
- ☐ Mer sällan
- ☐ Aldrig

29. **Brukar Ni få 'baksmälla' när Ni druckit alkohol?**

- ☐ Aldrig → *fortsätt direkt till fråga 31*
- ☐ Ja, någon enstaka gång
- ☐ Ja, ibland
- ☐ Ja, alltid

30. **Tar Ni s k återställare då Ni har 'baksmälla'?**

- ☐ Ja, oftast
- ☐ Ja, ibland
- ☐ Har inträffat
- ☐ Har aldrig inträffat

31. **Hur gammal var Ni första gången Ni drack minst ett glas ...**

öl? ..... år

vin? ..... år

starksprit? ..... år

- ☐ Har aldrig druckit varken öl, vin eller starksprit → *fortsätt direkt till fråga 40*

32. **Har Ni enligt Er egen uppfattning fått problem av något slag på grund av att Ni druckit alkohol?**

- ☐ Nej
- ☐ Ja, blivit osams med föräldrar
- ☐ Ja, blivit osams med make (-a) eller fästman (fästmö)
- ☐ Ja, blivit osams med kamrat
- ☐ Ja, råkat i slagsmål
- ☐ Ja, råkat ut för olyckshändelse
- ☐ Ja, blivit sjuk
- ☐ Ja, fylleriförseelse
- ☐ Ja, förlorat arbetet
- ☐ Ja, skilsmässa
- ☐ Ja, rattfylleri eller rattonykterhet
- ☐ Ja, begått annan straffbelagd handling
- ☐ Ja, på annat sätt, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

12—712177

33. **Vad har (hade) Era föräldrar för inställning till Era första sprit- eller vinkontakter?**

	Far	Mor
Visste inte om det	☐	☐
Tyckte det var rätt	☐	☐
Accepterade det utan direkt protest	☐	☐
Protesterade mot det	☐	☐
Straffade för det	☐	☐
Vet inte	☐	☐

OBS! Markera med endast ett kryss per kolumn

34. **När Ni första gången drack vin vem (vilka) var Ni då tillsammans med?**

☐ Har ej druckit vin → *fortsätt direkt till fråga 37*
☐ Ensam
☐ Med jämnårig(-a) kamrat(-er)
☐ Med föräldrar
☐ Med andra släktingar
☐ Med andra personer, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

35. **Var någonstans befann Ni Er då Ni första gången drack vin ?**

☐ Hos goda vänner eller släktingar
☐ Hemma
☐ Utomlands, nämligen .....
☐ Utomhus
☐ På restaurang
☐ På annat ställe, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

36. **Vem skaffar numera oftast det vin Ni dricker?**

☐ Jag själv
☐ Jämnårig kamrat
☐ Föräldrar
☐ En äldre kamrat
☐ Annan släkting
☐ Köper av obekant person
☐ Annan person, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

37. **När Ni första gången drack starksprit vem (vilka) var Ni då tillsammans med?**

☐ Har ej druckit starksprit → *fortsätt direkt till fråga 40*
☐ Ensam
☐ Med jämnårig(-a) kamrat(-er)
☐ Med föräldrar
☐ Med andra släktingar
☐ Med andra personer, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

38. **Var någonstans befann Ni Er då Ni första gången drack starksprit?**

- ☐ Hos goda vänner eller släktingar
- ☐ Hemma
- ☐ Utomlands, nämligen .....
- ☐ Utomhus
- ☐ På restaurang
- ☐ På annat ställe, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

39. **Vem skaffar numera oftast den starksprit Ni dricker?**

- ☐ Jag själv
- ☐ Jämnårig kamrat
- ☐ Föräldrar
- ☐ En äldre kamrat
- ☐ Annan släkting
- ☐ Köper av obekant person
- ☐ Annan person, nämligen .....

OBS! Markera med ett eller flera kryss

40. **Vad tycker (tyckte) Era föräldrar om att Ni dricker öl, vin och starksprit? (Vad skulle de tycka om Ni drack öl, vin och starksprit?)**

	Vet ej	Gillar det helt	Godkänner det med vissa förbehåll	Är inte helt nöjda med det	Är emot det
Öl	☐	☐	☐	☐	☐
Vin	☐	☐	☐	☐	☐
Starksprit	☐	☐	☐	☐	☐

OBS! Markera med endast ett kryss per dryck

41. **Vad tycker (tyckte) Er make (-a) eller fästman (fästmö) om att Ni dricker öl, vin och starksprit? (Vad skulle han/hon tycka om Ni drack öl, vin och starksprit?)**

☐ Är ej och har ej varit gift eller förlovad → *fortsätt direkt till fråga 42*

	Vet ej	Gillar det helt	Godkänner det med vissa förbehåll	Är inte helt nöjd med det	Är emot det
Öl	☐	☐	☐	☐	☐
Vin	☐	☐	☐	☐	☐
Starksprit	☐	☐	☐	☐	☐

OBS! Markera med endast ett kryss per dryck

42. **Har Ni någon gång fått någon utförlig information om alkoholen och dess verkningar?**

☐ Nej
☐ Ja → **I vilket sammanhang fick Ni denna information?**

OBS! Markera med ett eller flera kryss

☐ I skolan → ålder .....
☐ Vid militärtjänstgöring → ålder .....
☐ Möte inom nykterhetsrörelse → ålder .....
☐ Möte inom annan organisation → ålder .....
☐ Radio, TV, tidningar → ålder .....
☐ På annat sätt, nämligen
..... → ålder .....

43. **Vid vilken ålder anser Ni det passar att man första gången får smaka alkohol?**

☐ Aldrig
☐ Öl → vid ..... års ålder
☐ Vin → vid ..... års ålder
☐ Starksprit → vid ..... års ålder

44. **Hände det att Er mor drack alkoholhaltiga drycker under Er uppväxttid?**

☐ Vet ej
☐ Nej
☐ Ja
→ *fortsätt direkt till fråga 45*

OBS! Markera endast med ett kryss per dryck

Hur ofta förekom det att hon drack öl, vin och starksprit?

	En eller flera gånger i veckan	Någon gång imånaden	Mer sällan	Aldrig	Vet ej
Öl	☐	☐	☐	☐	☐
Vin	☐	☐	☐	☐	☐
Starksprit	☐	☐	☐	☐	☐

45. **Hände det att Er far drack alkoholhaltiga drycker under Er uppväxttid?**

☐ Vet ej
☐ Nej
☐ Ja
→ *fortsätt direkt till fråga 46*

Hur ofta förekom det att han drack öl, vin och starksprit?

OBS! Markera med endast ett kryss per dryck

	En eller flera gånger i veckan	Någon gång i månaden	Mer sällan	Aldrig	Vet ej
Öl	☐	☐	☐	☐	☐
Vin	☐	☐	☐	☐	☐
Starksprit	☐	☐	☐	☐	☐

46. **Händer det att Er make(-a) dricker alkoholhaltiga drycker?**

☐ Är ej gift
☐ Nej
☐ Ja

} → *fortsätt direkt till fråga 47*

OBS! Markera med endast ett kryss per dryck

Hur ofta förekommer det att han/hon dricker öl, vin och starksprit?

	En eller flera gånger i veckan	Någon gång i månaden	Mer sällan	Aldrig
Öl	☐	☐	☐	☐
Vin	☐	☐	☐	☐
Starksprit	☐	☐	☐	☐

47. **Har Ni under det senaste året deltagit i något möte anordnat av en nykterhetsförening eller nykterhetsorganisation?**

☐ Nej
☐ Ja, en gång
☐ Ja, flera gånger

48. **Är Ni eller har Ni varit medlem i någon nykterhetsförening eller nykterhetsorganisation?**

☐ Nej
☐ Ja, är medlem → **Hur länge har Ni varit medlem?** ..... år
☐ Ja, har varit medlem → **a. Hur många år var Ni medlem?** ..... år
b. Vilket år gick Ni ur organisationen? .....

49. **Är Ni medlem eller styrelsemedlem (funktionär) i någon (några) av följande organisationer?**

	Enbart medlem	Styrelseledamot eller annan funktionär
Facklig organisation	☐	☐
Religiöst samfund	☐	☐
Politisk organisation	☐	☐
Kooperativ organisation (t ex Konsum, IC - OK, HSB o s v)	☐	☐
Kvinnoförening	☐	☐
Försvarsorganisation	☐	☐
Nykterhetsorganisation	☐	☐
Idrottsförening	☐	☐
Motororganisation	☐	☐
Scoutförening eller liknande	☐	☐
Annan förening, nämligen	☐	☐

.....

☐ **Nej, är varken medlem eller styrelseledamot i någon organisation**

50. Hur ofta brukar Ni ..... ?

	Aldrig	Mer sällan	Någon gång i månaden	Varje vecka	Ett par gånger varje vecka	Dagligen
a. besöka vänner eller bekanta	☐	☐	☐	☐	☐	☐
b. gå på dans	☐	☐	☐	☐	☐	☐
c. gå på bio, teater eller konsert	☐	☐	☐	☐	☐	☐
d. se på TV	☐	☐	☐	☐	☐	☐
e. delta i kurser eller studiecirklar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
f. läsa böcker	☐	☐	☐	☐	☐	☐
g. delta i föreningsliv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
h. gå på idrottstävlingar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
i. läsa veckotidningar	☐	☐	☐	☐	☐	☐
j. ta arbete med hem eller arbeta på övertid	☐	☐	☐	☐	☐	☐
k. utföra 'extraknäck'	☐	☐	☐	☐	☐	☐
l. idrotta själv	☐	☐	☐	☐	☐	☐
m. utöva friluftsliv i någon form	☐	☐	☐	☐	☐	☐
n. utöva hobbyverksamhet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
o. närvara vid religiösa sammankomster	☐	☐	☐	☐	☐	☐

51. Här nedan följer ett antal påståenden som vi ber Er ta ställning till. För vart och ett av nedanstående påståenden skall Ni ange om Ni tycker det är 'helt och hållet riktigt', 'i stort sett riktigt', 'i stort sett felaktigt' eller 'helt och hållet felaktigt'.

	Helt och hållet riktigt	I stort sett riktigt	Tveksam vet ej	I stort sett felaktigt	Helt och hållet felaktigt
a. På ungdomsfester kan man gärna servera vin	☐	☐	☐	☐	☐
b. Det borde finnas fler systembutiker	☐	☐	☐	☐	☐
c. En man bör ej dricka sprit i sina minderåriga barns närvaro	☐	☐	☐	☐	☐
d. Möjligheten att avstänga folk från inköp i systembutikerna borde utnyttjas i större utsträckning	☐	☐	☐	☐	☐
e. Lättvin borde försäljas i livsmedelsbutikerna	☐	☐	☐	☐	☐
f. Då endast kvinnor träffas bör ej starksprit förtäras	☐	☐	☐	☐	☐
g. Systembolaget borde ha öppet på kvällarna	☐	☐	☐	☐	☐
h. Legitimationskontrollen på systembolaget borde skärpas	☐	☐	☐	☐	☐
i. Åldersgränsen på systembolaget borde sänkas till 18 år	☐	☐	☐	☐	☐
j. Berusade ungdomar borde bestraffas hårdare av samhället	☐	☐	☐	☐	☐
k. Föräldrar borde låta sina barn smaka på vin i hemmet	☐	☐	☐	☐	☐
l. All starksprit borde förbjudas	☐	☐	☐	☐	☐
m. Motboken borde återinföras	☐	☐	☐	☐	☐
n. Alla alkoholdrycker borde få köpas fritt i livsmedelsbutikerna	☐	☐	☐	☐	☐

52. Nedan anges tänkbara orsaker till att man dricker vin och starksprit. Ange för varje orsak hur viktig för konsumtionen av vin och starksprit Ni anser att den är.

Man dricker vin eller starksprit därför att	Mycket viktig	Ganska viktig	Inte särskilt viktig	Inte viktig alls
a. det passar bra till mat	☐	☐	☐	☐
b. man blir på gott humör	☐	☐	☐	☐
c. det smakar gott	☐	☐	☐	☐
d. det är vanligt i umgängeskretsen	☐	☐	☐	☐
e. man glömmer besvär och tråkigheter för en stund	☐	☐	☐	☐
f. man känner sig friare	☐	☐	☐	☐
g. man lättare får kontakt med folk	☐	☐	☐	☐
h. det hjälper upp humöret och stämningen	☐	☐	☐	☐
i. man slappnar av då	☐	☐	☐	☐
j. man vill inte skilja sig från sina kamrater	☐	☐	☐	☐
k. det blivit en vana ('det hör till')	☐	☐	☐	☐
l. man lättare får kontakt med det motsatta könet	☐	☐	☐	☐

53. Frågade Ni någon till råds angående ifyllandet av det här formuläret?

☐ Nej
☐ Ja ⟶ Vem frågade Ni till råds?

.....

54. Hur lång tid tog ifyllandet av formuläret?

..... min

55. Har Ni ytterligare synpunkter på frågorna i formuläret?

.....

3 Om mätning av attityder till alkohol

Per-Gunnar Svensson

Om mätning av attityder till alkohol[1]

Varför studerar man attityder? Ett väsentligt skäl är att man antar att attityden manifesterar sig i beteendet. Dvs. genom att studera attityderna antar man sig kunna förutsäga individens beteende. Attityden betraktas som en inskjuten variabel mellan stimulus och respons. Vi ser den som en disposition eller benägenhet till att reagera eller handla på ett visst sätt.

Det är rimligt att anta att det till komplexet av alkoholbeteenden är knutet ett speciellt komplex av attityder, som är en del av en mer omfattande attitydstruktur.

Det finns skäl som talar för ett speciellt och avgränsat komplex av attityder till alkohol. Ett särskilt väsentligt skäl torde vara att företeelser i samband med konsumtionen av alkohol är emotionellt laddade för många människor. Ett symptom på detta är förekomsten av speciella intressegrupper (t. ex. nykterhetsorganisationer) som strävar efter att förändra alkoholbeteendet i en viss riktning.

Man har ofta frågat sig hur attityderna uppstår, fungerar och förändras. Det mest allmänna antagandet, vad avser attitydernas uppkomst, är att attityderna uppstår på grund av att något direkt behov väckts hos individen. När behovet ökar, ökar också benägenheten att manifestera attityden i beteendet. Behoven kan ses som ett resultat av dels den eller de miljöer man levt och lever i, dels psykiska och konstitutionella faktorer hos individen.

Attityderna kan också uppstå genom att individen har ett behov av att orientera sig i omvärlden. Med hjälp av attityderna kan individen kartlägga fenomen i sin omgivning så att dessa, på ett för individen meningsfullt sätt, relateras till varandra. Se t. ex. Katz.[2]

Man brukar ibland tala om »socialt arv» när det gäller t. ex. politiska attityder. Begreppet socialt arv torde också vara av relevans då det gäller alkoholattityder. Det är t. ex. rimligt anta att de som vuxit upp i en hemmiljö med icke-tillåtande attityd till alkohol kommer att genomsnittligt bli mer icke-tillåtande än de som vuxit upp i en tillåtande miljö.

Hur är relationen mellan attityd och beteende?

Trots att man i dag torde vara överens om att betrakta alkoholattityder som beteendetendenser, föreligger det vissa differenser i betraktelsesättet då det gäller förhållandet mellan beteendet och attityden.

Katz anser att attityder kan skilja sig åt med avseende på vilket inflytande de har över handlingarna. Himmelstrand menar att attityder kan klassificeras med hänsyn ta-

[1] Detta utgör en sammanfattning av »Om mätning av attityder till alkohol». P.-G. Svensson. Sociologiska sektionen, Statens institut för folkhälsan, 1970.

[2] I litteraturförteckningen återfinns de litteraturreferenser som åsyftas. I texten redovisas endast författarens namn.

gen till om de är knutna huvudsakligen till beteenden av övervägande fysisk art eller huvudsakligen till verbalt beteende.

Man har funnit empiriskt stöd för att attityden är en beteendetendens. Adorno finner i sin undersökning av den auktoritära personligheten en hög interkorrelation (0.74–0.84) mellan vad man tror sig veta om judar och handlingstendensen mot dessa.

Det finns skäl att anta, att också attityden till alkohol är en beteendetendens. Vi kan anta att de som har en tillåtande attityd till alkohol också kommer att visa det i sitt beteende. De kommer troligtvis att vara mer toleranta mot andras alkoholkonsumtion och själva genomsnittligt att konsumera mer alkohol och vara storkonsumenter i större utsträckning än de som har en icke-tillåtande attityd.

Flera författare hävdar att alkoholbeteendet är associerat med en mängd andra beteenden. Om dessa beteenden förändras, ändras även alkoholbeteendet. Allardt hävdar dessutom att attityden till alkohol kan betraktas som orsak (oberoende variabel) medan alkoholbeteendet är verkan (beroende variabel), då sambandet mellan attityd och beteende studeras.

Allardt syftade bl. a. till att ta reda på vilka sociala normer som finns avseende alkohol och alkoholbruk. Detta studerades indirekt genom att man nöjde sig med att studera attityderna till alkohol.

Bruun (1959) menar emellertid att det är viktigt att skilja mellan attityder och sociala normer. Med attityd menar han en handlingsdisposition, som operationellt definieras med hjälp av svaren på särskilda attitydpåståenden, som inte kan användas som indikatorer för normerna på alkoholområdet. Han antar vidare att attityderna är någorlunda stabila. Bruun anser också, i samklang med många andra, att attityden kan kvantifieras. Det innebär att attityden och därmed handlingstendensen anses kunna vara mer eller mindre uttalad.

För att kunna förändra människornas attityder i något avseende, fordras det att man känner till vilka attityder dessa människor har. Man måste också känna till relationen mellan attityderna. Vid ett flertal undersökningar inom och utom Skandinavien har attityden till alkohol i olika grupper studerats. Litteraturgenomgången i anslutning till denna redogörelse avses främst täcka de senaste femton årens forskning på det aktuella området. Av utrymmesskäl redovisas längre fram i denna sammanfattning, i samband med validitetsanalysen, de hypoteser som är grundade på litteraturgenomgången, och som kan anses relevanta för svenska förhållanden.

Alkoholattityderna kan, som tidigare nämnts, antas sammanhänga med en rad andra attityder. Relationen kan förenklat beskrivas så, att de som har en tillåtande (permissive) attityd till alkohol och alkoholbruk, kommer troligen att ha en tillåtande attityd till andra attitydobjekt på näraliggande områden. Ett dylikt mönster gäller troligen för t. ex. attityderna till alkohol, barnuppfostran, religion och trafiksäkerhet. Motsvarande gäller även de som har en avståndstagande (non-permissive) attityd till alkohol.

Om avsikten är att påverka individens alkoholattityder, är det således lämpligt att först kartlägga det nämnda attitydmönstret, för att förstå hur de olika attityderna samspelar med varandra. Man måste också ta reda på sambandet mellan attityden och olika demografiska variabler såsom ålder, kön, inkomst och socialgrupp.

Rimligtvis bör det finnas ett samband mellan miljön och attityden. Detta motsägs inte av vad som sagts ovan om sambandet mellan behov och attityd, eftersom sambandet mellan behov och miljö är uppenbart.

Av de skäl som nämnts börjar man inom intresserade organisationer och berörda samhälleliga instanser att inse behovet av en kartläggning av attitydstrukturen. Låt oss studera ett konkret och aktuellt exempel: man förstår, att för att kunna påverka t. ex. ungdomarnas alkoholvanor, kanske främst deras mellanölskonsumtion, måste man

1. kartlägga hur »mellanölsattityderna» är relaterade till andra attityder. Man måste ta reda på hur det attitydkomplex ser ut, i vilket dessa attityder finns,
2. ta reda på i vilka grupper »mellanölsattityderna» är mest respektive minst till-

låtande och i vilka grupper konsumtionen övergått till ett missbruk av medicinsk och/eller social karaktär,

3. sträva efter att anpassa informationen till den eller de »riskgrupper» som lokaliserats i punkt 2 och forma kampanjinnehållet med hänsyn till den attitydstruktur som studerats i punkt 1.

Intresset för undersökningar av attityderna till alkohol och alkoholbruk har lett till ett ökat intresse även för själva skalkonstruktionen. Det har nämligen visat sig att de hittills använda skalorna inte uppfyller de kvalitetskrav man bör ha på en attitydskala. Då man använt Guttmanskalor, har det ofta varit svårt att uppnå en acceptabel reproducerbarhet (ett mått på skalans endimensionalitet) och ett tillräckligt antal (10 eller fler) påståenden. De använda Likertskalorna har oftast brustit med avseende på endimensionaliteten; skalorna har oftast befunnits innehålla fler än en faktor eller dimension.

Av vad som ovan sagts framgår att det finns ett behov av en attitydskala, som mäter endast attityden till alkohol och alkoholbruk.

Syftet med denna rapport är, att redovisa en praktiskt användbar attitydskala.

Skalan skall studeras med avseende på endimensionalitet, validitet och reliabilitet.

Innan konstruktionen och prövningen av denna attitydskala redovisas, skall dock alkoholattityden definieras:

Med attityder till alkohol avses de handlingsdispositioner som individen har i förhållande till alkohol. Dessa handlingsdispositioner kan vara mer eller mindre latenta.

Närmare precisering av innebörden av den valda definitionen

Den valda definitionen av attityden till alkohol omfattar inställningen till:

1. ungdomarnas alkoholbruk
2. alkoholkonsumtion i samband med bilkörning
3. mäns och kvinnors alkoholbruk
4. alkoholens sociala funktioner och dysfunktioner
5. alkoholmissbruk och vården av alkoholister
6. olika försäljningsformer
7. prissättningen
8. förbudssystemet
9. konsumtionsutvecklingen och -strukturen

Konstruktion av APU-skalan[1]

En metodundersökning, vars huvudsakliga syfte var att jämföra enkät -och intervjumetoderna vid insamling av alkoholdata, genomfördes 1967. Delar av denna undersökning har tidigare redovisats (Björkman).

Den del av undersökningen som genomfördes i form av en enkät på ett riksrepresentativt urval omfattade 500 individer, som var försökspersoner vid konstruktionen av APU-skalan – en skala av Likerttyp.

Utgångspunkter vid valet av påståenden

Vid valet av påståenden till APU-skalan har utgångspunkten varit den innebörd som vi ger begreppet alkoholattityd. Påståendena har delats in i kategorier med hänsyn till den del av problemområdet de hänför sig till. De områden man på så sätt täcker, överensstämmer i stor utsträckning med de ämnesområden som varit särskilt aktuella i alkoholdebatten i vårt samhälle.

Avsikten har också varit att den ursprungliga populationen av påståenden skall

1. innehålla såväl kognitiva som affektiva element, så att attitydskalan mäter båda dessa aspekter av attityden,
2. kunna ge information om sambandet mellan alkoholattityden och alkoholbeteendet.

De påståenden som formulerats berör alkohol och alkoholvanor. Svarskategorierna gick från »helt och hållet riktigt», »i stort sett riktigt» och »tveksam, vet ej» till »i stort sett felaktigt» och »helt och hållet felaktigt».

Dessutom har påståendena varierats med avseende på med vem, var, hur, hur mycket

[1] APU=Alkoholpolitiska Utredningen.

och när det är lämpligt/olämpligt att konsumera alkohol.

Motiveringar för valet av skaltyp

Många skäl kan åberopas för valet av skaltyp. Likertskalan har bl. a. följande fördelar framför t. ex. Thurstone- och Guttmanskalorna.

1. Det är enklare att formulera kumulativa påståenden, som Likertskalan bygger på, än differentierande påståenden, som Thurstoneskalan bygger på. Guttmanskalan består också av kumulativa påståenden, som dock dessutom skall bilda en kumulativ itemserie, vilken kan vara svår att konstruera. (Se t. ex. Swedner).
2. Av den första motiveringen följer, att även ekonomiska skäl talar för Likertskalan.
3. Om en Likertskala erhållits på konventionellt sätt med ledning av Dp-värdena, kan några eller flera av de erhållna kumulativa påståendena bilda en kumulativ itemserie, dvs. en del av eller hela Likertskalan kan samtidigt vara en Guttmanskala.
4. Användandet av kumulativa påståenden möjliggör en endimensionalitetsanalys med hjälp av t. ex. faktoranalys. Differentierande items endimensionalitet är svårare att få grepp om (se t. ex. Swedner).
5. Skalor av Likerttyp kräver ringa respondentinformation, vilket gör skalan speciellt lämpad för stora material.

Det är givet att denna skaltyp också har vissa nackdelar, såsom dess brist på precision. Med hänvisning till ovan nämnda fördelar valdes dock en skala av Likerttyp.

Motiveringar för valet av enskilda påståenden

Påståendena har formulerats av medarbetarna i gruppen för alkoholforskning vid sociologiska sektionen, Statens institut för folkhälsan. Experter från olika områden (medicin, social verksamhet etc.) intervjuades. Härvid erhölls många uppgifter om relevanta aspekter, som borde vara representerade i enskilda påståenden. Dessutom beaktades erfarenheter från andra undersökningar som t. ex. de samnordiska vuxen- och ungdomsundersökningarna om alkoholvanor (Bruun och Hauge samt Jonsson och Nilsson).

Någon detaljmotivering till vart och ett av de 49 påståenden som konstruerades kan inte anses vara påkallad. Dock kan nämnas att huvudvikten vid formuleringen av de olika påståendena har lagts vid att täcka den precisering av attityden till alkohol som nämnts ovan. I övrigt har i så stor utsträckning som möjligt gängse regler vid formulering av påståenden följts (se t. ex. Payne).

En svårighet man stöter på i detta sammanhang är att man inte har några säkra metoder för att i urvalet av påståenden täcka det »innehållsliga universum» (universe of content), som består av *alla* möjliga påståenden som kan formuleras med avseende på ett speciellt fenomen. Detta är en av de allvarligaste anmärkningar som kan göras mot attitydskalor. Men med hjälp av expertintervjuer, litteraturstudier etc. kan denna felkälla anses bli avsevärt reducerad.

Urvalet av godtagbara påståenden

Innan en totalpoäng beräknades för varje individ värderade en grupp oberoende bedömare (sociologistuderande på Stockholms universitet) varje påstående med hänsyn till om det uttryckte en tillåtande eller icke-tillåtande attityd till alkohol och alkoholbruk. Av ekonomiska skäl valdes sociologistuderande i stället för ett representativt urval av målpopulationen.

Poängberäkningen utfördes genom att *ett* tilldelades det svar som visade en mycket tillåtande attityd till alkohol och *fem* till det svar som pekade på en starkt icke-tillåtande attityd. Alternativen mellan dessa två extremer gavs poängerna *två, tre* och *fyra*. Totalpoängen för varje individ beräknades genom summering av delpoängerna på alla 49 påståendena. Med hänsyn till to-

talpoängen valdes de två extremgrupperna (varje med n = 20) som hade den högsta (mest avståndstagande attityden till alkohol) respektive lägsta (mest tillåtande till alkohol) poängen. Möjliga poängsummor varierade från 49 till 245. Fördelningen för den »högsta» gruppen varierade från 183 till 233 och för den »lägsta» gruppen från 105 till 145.

En medelpoäng i varje grupp beräknades för varje påstående, vars diskriminationsförmåga bestämdes med ekvationen:

$$\overline{X}_H - \overline{X}_L = Dp$$

Denna ekvation torde vara ett bra mått på diskriminationsförmågan (se t. ex. Edwards). Resultat som erhålles på detta sätt avviker mycket litet från det man får enligt den ursprungliga och mer arbetskrävande metod, som Likert skisserat.

För varje givet påstående är $\overline{X}_H$ medelpoängen för den »höga» gruppen och $\overline{X}_L$ medelpoängen för den »låga» gruppen, samt Dp = diskriminationsförmågan.

För en utförligare redogörelse om skalkonstruktion av denna typ hänvisas t. ex. till Selltiz och Edwards.

Presentation av APU-skalan

De 14 påståenden som hade den största diskriminationsförmågan valdes ut för att ingå i RUS.[1] Den möjliga medelpoängen för varje grupp på varje påstående gick från *ett* till *fem*. Den möjliga diskriminationsförmågan gick från *noll* till *fyra* (absoluta värden). De 14 påståenden som valdes ut samt deras diskriminationsförmåga framgår av nedanstående tabell, där påståendena är ordnade efter det nominella Dp-värdet.

Dessa 14 påståenden antogs mäta en enda attityd, som huvudsakligen konstitueras av inställningen till alkoholbruk och samhällets alkoholpolitik. Fastän påståendena är avsedda att mäta alkoholattityden, kan man dock inte dra den slutsatsen att skalan mäter endast denna attityd, dvs. att den är endimensionell. Detta trots kännedom om påståendenas diskriminationsförmåga. De påståenden som angivits ovan kan omfatta åtskilliga attityddimensioner. Den senare analysen får klargöra huruvida endimensionalitet föreligger.

Tabell 3.1. Dp-värden för de 14 påståendena i APU-skalan.[a]

Påstående	Dp-värde
n. Alla alkoholdrycker borde få köpas fritt i livsmedelsbutikerna.	+3.15
d. Lättvin borde försäljas i livsmedelsbutikerna.	+3.15
l. All starksprit borde förbjudas.	—3.05
m. Motboken borde återinföras.	—2.85
e. Det är okvinnligt att dricka snaps.	—2.80
b. En man bör ej dricka sprit i sina minderåriga barns närvaro.	—2.50
c. Möjligheten att avstänga folk från inköp i systembutikerna borde utnyttjas i större utsträckning.	—2.50
j. Föräldrar bör låta sina barn smaka på vin i hemmet.	+2.45
g. Legitimationskontrollen på systembolagen borde skärpas.	—2.30
a. På ungdomsfester kan man gott servera vin.	+2.30
f. Då endast kvinnor träffas bör ej starksprit förtäras.	—2.20
i. Berusade ungdomar borde bestraffas hårdare av samhället.	—2.20
k. Spritfria bjudningar blir lätt stela.	+2.20
h. Åldersgränsen på systembolaget borde sänkas till 18 år.	+2.15

[a] Bokstaven framför varje påstående svarar mot dess placering i RUS-formuläret.

Prövning av APU-skalan

Här skall ges en presentation av hur denna undersökning är upplagd. En modell för konstruktion och prövning av APU-skalan skall presenteras.

Först skall konstateras att stegen I–IV utfördes i en metodstudie. (Björkman 1969.) Steg V kan sägas vara slutresultatet av denna analys. Stegen VI och VII utfördes i RUS, där APU-skalan ingick som mätinstrument.

Avsikten i nämnda metodstudie var att skapa en endimensionell skala. Med hjälp

[1] RUS är förkortning för RiksUnderSökningen, vilken genomfördes i form av en postenkät på ett representativt urval av svenska folket i åldrarna 15–70 år 1968. Urvalet omfattade drygt 3 000 individer vilkas alkoholvanor studerades.

Figur 3.1. Modell för konstruktion och prövning av APU-skalan,

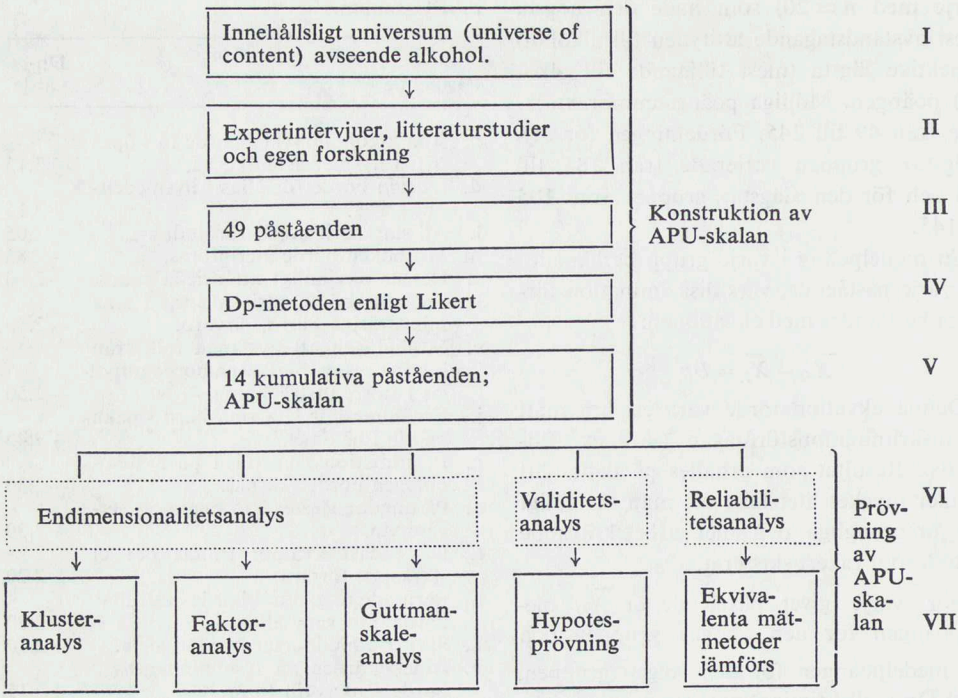

av expertintervjuer, litteraturstudier, egen forskning samt den senare använda Dp-metoden bör en viss garanti för endimensionalitet ha åstadkommits.

Eftersom kritik dock har framförts mot Dp-metoden, beslöts att pröva den erhållna skalan på ett nytt material. Skalan användes i RUS och avsikten var att på detta nya material pröva om den var endimensionell. Dessutom måste skalans validitet och reliabilitet uppskattas.

Validitetsanalys

Ett mått på APU-skalans validitet är mycket svårt att konstruera. Såväl skalans logiska eller teoretiska validitet som dess empiriska validitet prövades.

Om mätinstrumentet har logisk validitet (se t. ex. Cronbach och Meehl) innebär det att

1. man mäter det man avser att mäta.
2. då man utgår från den nominella definitionen av en egenskap hos mätinstrumentet (här: att mäta attityden till alkohol) och på så sätt kan förutsäga hur denna egenskap samvarierar med andra egenskaper, är det den logiska validiteten hos mätningen av denna egenskap som man prövar.

Detta innebär att en hypotesprövning är en prövning av den logiska validiteten, som av Cronbach och Meehl betecknas såsom teoretisk validitet (construct validity). Denna typ av validitet prövas enligt Cronbach och Meehl (1955) genom »an analysis of the meaning of test scores in terms of psychological concepts».

Cronbach anser att »construct validity is established through a long-continued interplay between observation, reasoning, and imagination». Detta innebär, att man såsom validitetskriterium kan använda sig av ett kriterium, som man på logisk och intuitiv väg resonerat sig fram till med ledning av sin erfarenhet.

En prövning av teoretisk validitet kan således göras enligt följande tre steg:

1. Bestämning av vilka »constructs» (i vårt fall: attityden till alkohol) som det aktuella testet anses mäta. Cronbach menar att här ges utrymme för fantasin, som dock skall baseras på observation eller logisk analys av testet.
2. Hypoteser härleds ur den teori man har med avseende på de aktuella »constructs». Detta innebär att man gör en logisk analys av sin teori.
3. En empirisk studie görs, för att pröva de uppställda hypoteserna.

Steg 1 kan anses ha behandlats tillräckligt i det föregående, varför endast stegen 2 och 3 skall behandlas i fortsättningen.

Eftersom ett hypotessystem också bygger på resultat från andra undersökningar, kan hypotesprövningen jämväl anses belysa den empiriska validiteten.

Validitetsanalysen gjordes av skäl som nämnts med hjälp av en hypotesprövning, som redovisas nedan.

Ett mått kan sägas ha godtagbar validitet om resultaten stämmer med vissa, på förhand uppställda teorier eller hypoteser. På grundval av i litteraturen redovisade resultat, teorier och definitioner har vissa hypoteser formulerats. De variabler som förutsades ha samband med attityden till alkohol kommer nedan att operationellt definieras. Hypoteserna testades med hjälp av chi-square.

Genomgående har attitydpoängsumman korstabulerats med dikotomiserade variabler. Avsikten med detta förfaringssätt var bl. a. att underlätta tolkningen av chi-square-analysen. Dessutom kunde intresset fokuseras på t. ex. extremkategorier på en viss variabel. Således kunde stor- och småkonsumenternas attityder jämföras, medan gruppen konsumenter som hade en konsumtion, som låg någonstans mellan dessa extremvärden, lämnades utanför analysen. Hypoteserna var preciserade i mätbara termer. På så sätt var det möjligt, att från det i RUS använda enkätformuläret inhämta data, som kunde ligga till grund för en hypotesprövning. Hypoteserna berör i huvudsak tre områden:

I. Bakgrund
II. Konsumtion
III. Konsumtionshistorik

Nedan redovisas under respektive område de hypoteser som prövats.

I. Bakgrund

Med avseende på bakgrundsdata antogs, att det förelåg beroende mellan å ena sidan attityden till alkohol och å andra sidan

H_{I1} kön
Män har en mer tillåtande attityd än kvinnor

H_{I2} ålder
Unga (–25 år) har en mer tillåtande attityd än äldre (46– år)

H_{I3} födelselän
Födda i högkonsumtionslän (här: Stockholms stad) har en mer tillåtande attityd än de som är födda i lågkonsumtionslän (här: Jönköpings län)

H_{I4} boendelän
Boende i högkonsumtionslän (här: Stockholms stad) har en mer tillåtande attityd än de som bor i lågkonsumtionslän (här: Jönköpings län)

H_{I5} utbildning
De med akademisk examen och/eller studentexamen har en mer tillåtande attityd än de med enbart folkskola eller motsvarande

H_{I6} nykterhetsorganisering
Icke medlemmar har en mer tillåtande attityd än medlemmar

H_{I7} socialgrupp
Individer i socialgrupp I + II har en mer tillåtande attityd än individer i socialgrupp III.

II. Konsumtion

Beträffande olika mått på konsumtionen av alkohol antogs, att det förelåg ett beroende mellan å ena sidan attityden till alkoholbruk och å andra sidan

13—712177

H_{II1} konsumtionsstorlek (ett index används som mått på årskonsumtionen)
Personer i kategorin 5,0 liter ren alkohol eller mer per år har en mer tillåtande attityd än de som uppger sig konsumera 0,4 liter eller mindre.

H_{II2} konsumtion — ej konsumtion
Konsumenter har en mer tillåtande attityd än icke-konsumenter

H_{II3} frekvens storkonsumtion
De konsumenter som uppger sig någon gång per månad eller oftare dricka 1 helflaska vin eller 1 halvflaska sprit har en mer tillåtande attityd än de konsumenter som uppger sig aldrig göra detta.

H_{II4} respondentens uppfattning om sina alkoholvanor
De som uppger sig ha alkoholvanor motsvarande »måttlig förtäring» har en mer tillåtande attityd än de som uppger »förtäring någon enstaka gång».

III. Konsumtionshistorik

Med avseende på olika frågor om respondentens konsumtionshistorik antar vi, att det finns ett beroende mellan å ena sidan attityden till alkoholbruk och å andra sidan

H_{III1} om man under uppväxttiden blivit bjuden på alkohol i hemmet
De som blivit bjudna har en mer tillåtande attityd än de som inte blivit bjudna.

H_{III2} åldern då man första gången blev bjuden på alkohol i hemmet
De som blivit bjudna på alkohol i hemmet innan de fyllt 16 år har en mer tillåtande attityd än de som blivit bjudna i 16–25-årsåldern.

H_{III3} faderns alkoholvanor under respondentens uppväxttid
De vilkas fäder var konsumenter har en mer tillåtande attityd än de vilkas fäder var icke-konsumenter.

Av analysen framgår, att av de 14 hypoteserna som prövats med chi-square har signifikanta skillnader i enlighet med hypoteserna erhållits i 13 fall.

Tabell 3.2. Sammanfattning av analysen utförd med chi-square.

Hypotes	Kön	Riktning + = enl. hypotesen — = ej enl. hypotesen	p-värde
H_{I1}	män	+	0,001
	kv.	+	
H_{I2}	män	+	0,001
	kv.	+	0,001
H_{I3}	män	+	0,010
	kv.	+	0,020
H_{I4}	män	+	0,010
	kv.	+	0,010
H_{I5}	män	+	0,001
	kv.	+	0,001
H_{I6}	män	+	0,001
	kv.	+	0.001
H_{I7}	män	+	0,001
	kv.	+	0,001
H_{II1}	män	+	0,001
	kv.	+	0,001
H_{II2}	män	+	0,001
	kv.	+	0,001
H_{II3}	män	+	0,001
	kv.	+	0,050
H_{II4}	män	+	0,001
	kv.	+	0,001
H_{III1}	män	+	0,001
	kv.	+	0,001
H_{III2}	män	—	0,200
	kv.	—	0,200
H_{III3}	män	+	0,001
	kv.	+	0,001

Ovanstående tabell utgör en sammanfattning av den utförda analysen. Med p-värden avses den signifikansnivå där det erhållna chi-square-värdet är signifikant. P-värden $\leq 0{,}05$ betraktas här som signifikanta.
Om man med ett signifikant p-värde avser värden mindre eller lika med 0,05, är det endast hypotesen H_{III2}, som inte uppfyller detta krav. För denna hypotes kan således ej konstateras något beroende mellan å ena sidan attityden till alkohol och å andra sidan ålder, då man första gången blev bjuden på alkohol i hemmet.

Reliabilitetsanalys

Ett index kallat olämplighetsindex, som också avsågs mäta attityden till alkohol, har

använts såsom ekvivalent mått till APU-skalan.

Information om respondenternas attityd till alkohol erhölls här med hjälp av frågan: »I vilka sammanhang tycker Ni det är olämpligt att dricka starksprit?» Respondenterna fick kryssa för ett eller flera av tio alternativ.

På så sätt kan ett kvantitativt mått, ett »olämplighetsindex», beräknas genom att räkna antalet kryss vederbörande markerat. Ju fler kryss på de tio alternativen, desto mer avståndstagande attityd till alkohol.

Den jämförelse som gjorts mellan APU-skalan och olämplighetsindex visar på en god överensstämmelse. Om reliabiliteten mäts på detta sätt, måste skalan sägas vara reliabel.

Sambandet mellan de båda metoderna, APU-skalan och olämplighetsindex, mättes med såväl chi-square, gamma som contingency coefficient. Analysen visade att sambandet var signifikant.

Analys av endimensionaliteten

Analysen av endimensionaliteten baserades såsom tidigare nämnts på RUS-respondenternas svar på APU-skalan.

Endimensionalitetsanalysen genomfördes på följande sätt:

a. Klusteranalys (Elementary Linkage Analysis)
b. Faktoranalys
c. Guttmanskaleanalys

Skälet till att tre olika analysmetoder använts för analys av endimensionaliteten var, att olika författare tidigare använt olika metoder och att en jämförelse mellan utfallen måste anses värdefull ur metodsynpunkt. Dessutom är dessa tre metoder de vanligast förekommande metoderna för analys av endimensionaliteten i skalor av den aktuella typen.

Faktoranalys är förmodligen den metod som oftast rekommenderas för analys av denna typ. Resultatet av samt gången vid analysen redovisas nedan för varje metod.

a. Klusteranalys

Utan empirisk prövning kan man inte påstå att mer än en dimension mättes med de påståenden som ingår i skalan. Detta medför att något förfaringssätt måste väljas för att bestämma huruvida så var fallet. Någon form av klusteranalys kan i detta fall vara lämplig. Många författare rekommenderar en dylik typ av analys (se t. ex. Boalt).

Metoder för klusteranalys har omnämnts av en mängd författare. Nästan alla metoder börjar med en bestämning av en lägre gräns för korrelationskoefficientens storlek. Denna gräns måste överskridas av de påståenden som ingår i de erhållna klustren. När detta minimum har fixerats, blir fastställandet av klustren ett sökande efter kopplingar. En koppling definieras som ett signifikant samband, dvs. en koefficient större än detta tillåtna minimum.

En svaghet med denna metod är det godtyckliga bestämmandet av den lägre gränsen för att medtagas i klustret. En metod för klusteranalys, känd som »elementary linkage analysis», löser detta problem genom att definiera sambandet som »det största associationsindex som en variabel har med någon eller alla andra variabler» (Mc Quitty).

Elementary linkage analysis är den klusteranalysmetod som användes för att analysera attitydpåståendena i APU-skalan.

I figur 3.2 visas »släktskapet» mellan de olika påståendena mätt med nämnda analysmetod.

Av figur 3.2 framgår att analysen resulterar i två kluster (I och II). I det första och största klustret finns 11 av de 14 påståendena. De tre resterande påståendena bildar ett särskilt kluster. Men det bör observeras att såväl påstående *e* som påstående *f* har en viss koppling, dock ej signifikant, till kluster I, främst med påstående *l:*

e 0,36 *l*
f 0,31 *l*

Påstående *b* har mycket ringa koppling med kluster I. Dess största korrelation erhålls med påstående c:

b 0,11 *c*

Figur 3.2. Kluster erhållna med Elementary Linkage Analysis (Klusteranalys). Dubbla streck markerar korrelationer (produktmoment) större än 0,50.

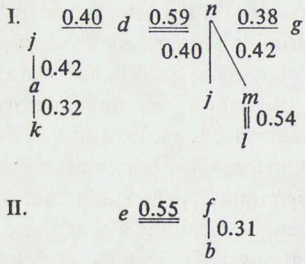

b. Faktoranalys

Elementary Linkage Analysis påstås enligt McQuitty ibland ge »resultat mycket nära, eller till och med identiska med de som fås genom roterad faktoranalys». De attitydpåståenden som ingick i APU-skalan faktoranalyserades, för att ytterligare klarlägga huruvida attitydskalan var en- eller flerdimensionell.

I faktoranalys tänker man sig underliggande dimensioner, vilka »verkligen existerar», men som endast bristfälligt mätts med givna påståenden. Ett av de problem som framkommer genom denna uppfattning är specificeringen av denna dimension. Vanligen sammanför man påståendena i »variabelknippen» eller faktorer så, att inom ett givet »knippe» de inbördes korrelationerna är höga medan korrelationerna mellan »knippena» är relativt låga. Om så är fallet, kan man göra det teoretiska antagandet, att de höga inbördes korrelationerna inom varje »knippe» beror på endimensionalitet. Genom att undersöka de påståenden som finns i ett »knippe» kan det vara möjligt att specificera denna dimension och därmed ersätta ett stort antal påståenden, som har litet teoretiskt värde, med ett färre antal teoretiskt sett bättre påståenden (Blalock).

Faktoranalys används här som en förklarande teknik till de praktiska problemen med att fastställa kriterier för konstruktion av en attitydskala (Blalock och även Hagood och Price).

Korrelationsmatrisen faktoranalyserades genom att man använde ett varimax kriterium och ortogonal rotation. Antalet faktorer bestämdes till de som var signifikanta.[1] Tabellen ovan visar på förekomsten av en signifikant faktor.

Tabell 3.3. Faktorladdningar för den enda signifikanta faktor som erhölls.

Påstående	Faktorladdning
l. All starksprit borde förbjudas.	0,67
d. Lättvin borde försäljas i livsmedelsbutikerna.	0,65
n. Alla alkoholdrycker borde få köpas fritt i livsmedelsbutikerna.	0,65
m. Motboken borde återinföras.	0,60
j. Föräldrar bör låta sina barn smaka på vin i hemmet.	0,53
g. Legitimationskontrollen på systembolagen borde skärpas.	0,53
c. Möjligheten att avstänga folk från inköp i systembutikerna borde utnyttjas i större utsträckning.	0,50
h. Åldersgränsen på systembolaget borde sänkas till 18 år.	0,49
e. Det är okvinnligt att dricka snaps.	0,49
a. På ungdomsfester kan man gott servera vin.	0,47
f. Då endast kvinnor träffas bör ej starksprit förtäras.	0,46
i. Berusade ungdomar borde bestraffas hårdare av samhället.	0,38
k. Spritfria bjudningar blir lätt stela.	0,38
b. En man bör ej dricka sprit i sina minderåriga barns närvaro.	0,15

Om minimumladdningen sätts till 0,4, kan påstående *b* sägas hamna utanför faktorn. Påståendena *i* och *k* utgör gränsfall.

Eftersom endast en signifikant faktor kan konstateras och dessutom faktorladdningarna för 13 av de 14 påståendena är att betrakta som tillfredsställande, blir slutsatsen, att faktoranalysen pekar på förekomsten av en enda dimension i attitydskalan. Denna faktor/dimension kan betraktas som en »bakomliggande variabel», som »förklarar» större delen (här: 83,5 %) av korrelationerna mellan de 14 påståendena.

Dimensionen kan etiketteras »alkoholattityddimension» och kan anses rymma aspekter såsom hur restriktiva eller accepterande individerna är med avseende på bruket av alkoholdrycker och samhällets

[1] Guttman (1954) visar, att faktorer med egenvärden större än 1 med stor sannolikhet är signifikanta.

alkoholpolitik enligt den definition av alkoholattityden som tidigare gjorts.

En kritisk synpunkt på den gjorda faktoranalysen är att produktmomentkorrelationskoefficienten (r_{xy}) har använts vid framräkning av korrelationerna mellan de 14 påståendena. En förutsättning vid användandet av r_{xy} är att skalan är en intervall- eller kvotskala (Riley). Då ingen standardisering utförts, måste här göras det löst grundade antagandet att så är fallet.

c. Guttmanskaleanalys (Guttman 1944–45, –47a, –47b, –50a och –50b)

Om en samling påståenden konstituerar en Guttmanskala, innebär detta att en person med en mer positiv attityd än en annan person också måste vara lika eller mer positiv i sin respons på varje påstående än den andra personen. Om individernas svar på en samling påståenden uppfyller dessa krav sägs påståendena bilda en endimensionell skala. Eftersom Guttman inte anvisar någon lämplig väg att konstruera dylika påståenden, kan det anses ankomma på den enskilde forskaren hur han/hon går tillväga. Guttman (1945) ger endast den ledningen att intuition och erfarenhet skall styra forskaren vid valet av påståenden ur det »innehållsliga universum» (universe of content). I denna undersökning har, såsom nämnts, påståendena valts ut enligt den metod som Likert skisserat. Denna metod har beskrivits ovan.

Eftersom Guttmanpåståenden skall ha dikotoma svarsalternativ, har svarsalternativen dikotomiserats. Detta har gjorts så, att svaret på påståendet räknas som tillåtande endast då respondenten angivit ett av de två svarsalternativ som uttrycker en tillåtande attityd.

För att mäta endimensionaliteten med hjälp av Guttmans reproducerbarhetskoefficient,[1] gjordes ett slumpmässigt urval bland enkätrespondenterna (n = 123), som sedan studerades med avseende på deras svarsmönster.

Sedan beräknades reproducerbarheten för de fyra »bästa» Guttmanpåståendena, de fem »bästa» etc. tills alla fjorton påståendena inkluderats. Bland de fyra »bästa» påståendena finns de fyra påståenden som har minsta antalet »felmarkeringar» etc. Gången vid analysen har varit följande:

1. Individerna ordnas efter hur tillåtande deras attityder är.
2. Påståendena ordnas med hänsyn till hur många individer som på detta påstående uttryckt en tillåtande attityd. Praktiskt innebär detta att antalet plustecken summeras för varje påstående.
3. Om påståenden och individer ordnats såsom beskrivits i punkterna 1 och 2, menas med »felmarkering» ett svar som stör helhetsintrycket. T. ex. kan nedanstående svarsmönster tänkas:

Individ	Påstående													
	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n
A	+	+	+	+	+	+	+	+	—	—	—	—	—	—
B	+	+	+	+	—	+	+	—	—	—	—	—	—	—
C	+	+	—	—	—	+	—	—	—	—	—	—	—	—

Här antas påståendena vara ordnade efter hur tillåtande de är gentemot attitydobjektet. Påstående n antas vara mest och påstående a minst tillåtande.

I detta exempel markeras ett tillåtande svar med + och ett avvisande med –. »Felmarkeringarna» har inringats. För individ A kan inga »felmarkeringar» konstateras, men individerna B och C har vardera en »felmarkering». Principen är, såsom framgår av exemplet att beräkna det minsta möjliga antalet »felmarkeringar» för respektive individ.

Av tabell 3.4 framgår att för hela APU-skalan (14 påståenden) är reproducerbarheten = 0.83. Reproducerbarheten $\geq$ 0.90 erhålles för åtta påståenden. Allardt har erhållit fem till sex alkoholpåståenden med så hög reproducerbarhet. De funna resultaten får tydas så, att APU-skalan i viss utsträckning likaväl kan användas som Guttmanskala. Flertalet av påståendena uppfyller kraven, som ställs på Guttmanpåståenden. Eftersom

[1] $\text{Rep.} = 1 - \frac{\Sigma \text{ fel}}{\Sigma \text{ svar}} = \frac{\Sigma \text{ rätt}}{\Sigma \text{ svar}}$

Tabell 3.4. Reproducerbarheten hos 4, 5 t. o. m. 14 påståenden.

Antal påståenden	Påståenden	Summa fel	Summa svar	Reproducerbarhetskoefficient
4	l, m, c, g	24	492	0,95
5	l, m, c, g, h	38	615	0,94
6	l, m, i, c, g, h	57	738	0,92
7	l, m, e, i, c, g, h	84	861	0,90
8	l, m, e, i, n, c, g, h	103	984	0,90
9	l, m, e, i, a, n, c, g, h	129	1 107	0,88
10	l, m, e, f, i, a, n, c, g, h,	153	1 230	0,88
11	l, m, d, e, f, i, a, n, c, g, h	189	1 353	0,86
12	l, m, d, e, f, i, a, n, k, c, g, h	215	1 476	0,85
13	l, m, d, e, j, f, i, a, n, k, c, g, h	253	1 599	0,84
14	l, m, d, b, e, j, f, i, a, n, k, c, g, h	287	1 722	0,83

en helt perfekt Guttmanskala är mycket svår, för att inte säga omöjlig, att konstruera, har Torgerson anvisat regler, som innebär att skalan trots vissa fel kan accepteras. De sex reglerna är:

1. Reproducerbarhetskoefficienten skall vara större eller lika med 0.90.
2. Minst 10 påståenden skall, om de är dikotoma, ingå i skalan.
3. Ingen kategori av påståenden bör innehålla mer än 80 % av individerna.
4. Felaktiga svarsmönster får inte uppträda systematiskt.
5. Alla enskilda påståenden skall ha en reproducerbarhet om 0.85 eller mer.
6. Ingen kategori av påståenden får till mer än 50 % bestå av skalfel.

En skala som uppfyller alla krav utom det första kallar Guttman för kvasiskala.

Många författare (t. ex. Boalt, m. fl.) menar, att »det är nästan omöjligt att, annat än i triviala sammanhang, åstadkomma en skala, som uppfyller alla sex kraven». De flesta, i praktiken, använda Guttmanskalorna innehåller mellan tre och sex påståenden. Man menar att de sex kraven kan tjänstgöra som en idealmodell, med vilken den erhållna skalan kan jämföras.

Enskilda påståendens reproducerbarhet

Tabell 3.5. Reproducerbarhet för enskilda påståenden.

Påstående	Summa fel	Summa svar	Reproducerbarhet
a	22	123	0,82
b	38	123	0,69
c	11	123	0,91
d	28	123	0,77
e	17	123	0,86
f	26	123	0,79
g	10	123	0,92
h	16	123	0,87
i	15	123	0,88
j	35	123	0,72
k	30	123	0,76
l	10	123	0,92
m	13	123	0,89
n	18	123	0,85

framgår av tabell 3.5.

Av tabellen framgår att de åtta påståendena (l, m, e, i, n, c, g och h) som hade en gemensam reproducerbarhet på 0.90 har en individuell reproducerbarhet som är lika med eller större än 0.85.

För dessa åtta påståenden kan sägas att de flesta av Torgersons krav är uppfyllda. Kravet på antalet påståenden kan emellertid inte sägas ha uppfyllts. Om påståendeantalet utökas till 10, får APU-skalan, enligt Guttmans terminologi, karakteriseras som en kvasiskala.

Avslutningsvis kan den reflektionen göras, att sannolikheten är mycket liten, att det erhållna resultatet rent slumpmässigt skulle inträffa. Dessutom kan erfarenheterna från faktor- och klusteranalysen jämföras med resultaten från Guttmanskaleanalysen, vilket innebär att man kan jämföra resultaten från tre oberoende mätmetoder. De tre metoderna ger mycket lika resultat. Trots dessa iakttagelser bör dock Guttmanskalan prövas på ett nytt material, innan man kan avge ett definitivt omdöme om APU-skalans användbarhet som Guttmanskala.

Sammanfattande kommentar till endimensionalitetsanalysen

Alla tre analysmetoderna gav resultat som tyder på att den använda Likertskalan är

endimensionell och Guttmanskaleanalysen visar att skalan i viss utsträckning också kan användas som Guttmanskala.

Både faktor- och komponentanalysen visade att påstående *b* är det påstående som mest stör endimensionaliteten. Även Guttmanskaleanalysen tydde på ett dylikt förhållande.

Påstående *b* (»En man bör ej dricka sprit i sina minderåriga barns närvaro») är förmodligen så formulerat, att de som är tillåtande till alkohol tvekar att säga att detta är »helt och hållet felaktigt». Orsaken till detta är troligen att attityden till alkohol får ge vika för attityden till minderåriga barn och vad som är passande att göra i deras närvaro.

Kommentarer avseende några av APU-skalans för- och nackdelar.

a. Är hela »the universe of content» representerat?

Detta är en fråga som är relevant för alla attitydskalor. Antag att vi avser mäta attityden till alkohol. Vidare antas denna attitydvariabel ha följande utseende:

Figur 3.3. Teoretiskt attitydkontinuum avseende attityden till alkohol.

Tillåtande attityd	Tveksamma	Avstånds-tagande attityd

Här förutsätts således skalan täcka hela det »innehållsliga universum» med avseende på attityden till alkohol.

Vill man empiriskt mäta denna attityd med hjälp av t. ex. en skala av Likerttyp följes gängse metodik:

a. att insamla ett stort antal påståenden
b. att välja ut de påståenden som differentierar bäst mellan de med hög totalpoäng (tillåtande attityd) och de med låg (icke-tillåtande attityd). Dessa påståenden får bilda skalan.

Urvalet av påståenden samt den empiriskt utprövade skalan kanske endast täcker en del av det verkliga attitydkontinuet, t. ex. den del som finns mellan *a* och *b* i figur 3.4.

Figur 3.4. Teoretiskt och empiriskt (a–b) attitydkontinuum.

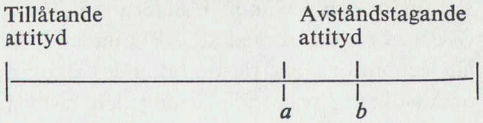

Det är uppenbart, att de som hamnat mitt på skalan a–b inte kan kallas »tveksamma» eftersom de ju egentligen är ganska avståndstagande. De enda kategorier som bör etiketteras i a–b-skalan är extremerna. Och då får detta ske med motiveringen, att de respondenter som hamnar till höger på denna skala onekligen är förhållandevis mindre tillåtande än de som hamnar till vänster på skalan.[1]

Man kan också tänka sig att skalan täcker från varandra skilda delar av det teoretiska attitydkontinuet.

Hur skall en felkälla av nämnda karaktär reduceras? Vår åtgärd blev att lägga ner mycket arbete på formuleringen av det ursprungliga, stora antalet påståenden, och att göra litteraturstudier och expertintervjuer, för att på så sätt få ytterligare kunskap i ämnet. Det bör emellertid konstateras, att det inte finns någon metod för kontroll av nämnda felkälla.

b. Tidsfaktorn

APU-skalan kan givetvis inte betraktas såsom en permanent gångbar skala. Det måste fortgå en kontinuerlig kontroll på så sätt, att skalans kvalitet testas ur olika aspekter även i fortsättningen.

c. Tänkbart användningsområde

Skalan är flexibel i den meningen, att påståenden i skalan kan bytas ut i syfte att göra skalan mer målgruppsanpassad. Den pre-

[1] Rent generellt kan, enligt Newcomb, värdet 0 på ett attitydkontinuum ha åtminstone tre olika innebörder:
a) ambivalent inställning.
b) medvetet likgiltig inställning.
c) attitydobjektet kan vara helt irrelevant eller okänt för individen.
Detta medför större svårigheter vid tolkningen av neutrala attitydvärden än vid extrema.

senterade samlingen om 14 påståenden kan anses vara anpassad till målgruppen svenska män och kvinnor i åldern 15–70 år (RUS). I samband med att APU under 1968 lät genomföra en riksomfattande alkoholundersökning (vanor, inlärning och historik var huvudområden) på ungdomar i åldern 15–25 år (UNG), valdes de påståenden bland de ursprungliga 49 som diskriminerade bäst just i denna grupp. Den så erhållna skalan kom att avvika något från den i denna rapport redovisade skalan, dock i ringa utsträckning.

d. Endimensionalitet

Tre metoder har använts för prövning av endimensionaliteten. Såväl klusteranalys som faktor- och Guttmanskaleanalys visar, att skalan kan betraktas som endimensionell. Det enda påståendet som stör detta helhetsintryck är påstående b, som med alla tre analysmetoderna är sämst. Detta påstående skulle därför i framtida undersökningar kunna utgå ur skalan.

e. Validitet

Den hypotesprövning som gjordes för att pröva validiteten visar, att endast en av de fjorton hypoteserna inte kan verifieras. Mätt på detta sätt kan skalan således anses vara valid för sitt ändamål.

f. Reliabilitet

Den jämförelse som gjorts mellan APU-skalan och olämplighetsindex visar på en god överensstämmelse. Om reliabiliteten mäts på detta sätt, måste skalan sägas vara reliabel.

Litteraturförteckning

Adorno, T. W. et. al. The authoritarian personality. New York 1950.

Allardt, E. "Drinking Norms and Drinking Habits". Ur Drinking and Drinkers: Three Papers in Behavioral Sciences, E. Allardt, T. Markkanen och M. Takala, Helsingfors 1957.

Björkman, N.-M. En jämförelse mellan enkät- och intervjumetodik vid insamling av data om alkoholbruk. Stockholm 1969.

Blalock Jr., H. M. Social Statistics, s. 383–384 samt 389, New York, 1960.

Boalt, G. Arbetsgruppen. Stockholm 1954.

Boalt, G., Eriksson, R., Jonsson, E. Att undersöka beteende, s. 132, 1968.

Bruun, K. och *Hauge, R.* Drinking habits among northern youth. 1962.

Bruun, K. Drinking behaviour in small groups, An experimental study, Helsingfors 1959.

Bruun, K. Significance of Role and Norms in the Small Group for individual Behavioral Changes while Drinking, Quart. J. Stud. Alc. Vol. 20, 1959.

Cronbach, L. J. Essentials of psychological testing. 2:a uppl., kap. 5.

Cronbach, L. J., och *Meehl, P. E.* Construct validity in psychological tests. Psychol. Bull., 52, s. 281–302, 1955.

Edwards, A. L. Techniques of attitude scale construction, s. 155, New York 1957.

Guttman, L. A. An outline of some new methodology for social research. Israel Institute for Applied Social Research, Jerusalem 1954.

Guttman, L. A. A basis for scaling qualitative data. American Sociological Review, 9, s. 139–150, 1944.

Guttman, L. A. Questions and answers about scale analysis. Research Branch, Information and Education Division, Army Service Forces. Report D-2, 1945.

Guttman, L. A. On Festingers evaluation of scale analysis. Psychol. Bull., 44, s. 451–465, 1947 a.

Guttman, L. A. The Cornell technique for scale and intensity analysis. Educ. psychol. Measmt. 7, s. 247–280, 1947 b.

Guttman, L. A. The problem of attitude and opinion measurement, I S. A. Stouffer m. fl., Measurement and Prediction, Princeton, N. J.: Princeton Univ. Press, s. 46–59, 1950 a.

Guttman, L. A. The basis for scalogram analysis. I S. A. Stouffer m. fl., Measurement and Predicition, Princeton, N. J.: Princeton Univ. Press, s. 60–90, 1950 b.

Hagood, H. J. och *Price, D. C.* Statistics for sociologists, s. 526–547, New York 1952.

Jonsson, E. och *Nilsson, T.* Samnordisk undersökning av vuxna mäns alkoholvanor, Stencil, Stockholm 1969.

Katz, D. The Public Opinion Quarterly, 24, s. 163–204, 1960.

McQuitty, L. L. Elementary Linkage Analysis for Isolating Orthogonal and Oblique Types and Typal Relevancies, Educational and Psychological Measurement, 17, s. 207–229, 1957.

Newcomb, Th. M., Turner, R. H., Converse, P. E. Social Psychology. Routledge and

Kegan Paul. Andra reviderade upplagan, London 1966.
Payne, S. L. The art of asking questions, Princeton 1951.
Riley, M. Sociological Research II, Exercises and Manual, 1963, s. 138.
Selltiz, C. et. al. Research methods in Social relations, s. 357–377, New York 1959.
Swedner, H. Sociologisk metod, s. 124, Lund 1963.

4 En jämförelse mellan enkät- och intervjumetodik vid insamling av data om alkoholbruk

Nils-Magnus Björkman

En jämförelse mellan enkät- och intervjumetodik vid insamling av data om alkoholbruk.[1]

Inledning

Ett allmänt förekommande problem vid studiet av alkoholvanor har varit att få korrekta intervjusvar från respondenterna. Det har funnits en tendens till underskattning av alkoholkonsumtionens storlek. Sålunda fann von Euler vid en undersökning 1955 [1] en dålig överensstämmelse mellan den försålda kvantiteten sprit under en 14-dagarsperiod och den av de intervjuade uppgivna konsumerade kvantiteten. Man beräknas ha fått information om en tredjedel av den verkliga konsumtionen med en direkt fråga om hur mycket intervjupersonen konsumerade. Då man däremot ställde en indirekt fråga om hur mycket respondenten trodde att en person i samma ålder och av samma kön normalt brukade konsumera, understiger emellertid den beräknade konsumtionskvantiteten den försålda kvantiteten med endast 3 %. Det finns med andra ord en klar tendens att underskatta den egna konsumtionen i intervjun, medan det däremot tycks gå bättre att uppskatta andras.

Vid Stiftelsen för alkoholforskning i Finland har bl. a. Klaus Mäkelä i en ännu ej publicerad rapport av en intervjuundersökning [2] beräknat att han fått uppgift om 42 % av den reella konsumtionen. Detta kan visserligen betraktas som en klar förbättring jämfört med tidigare undersökningar, men visar samtidigt ånyo att en stor del av konsumtionen ej redovisas av respondenterna. En del av den ej redovisade konsumtionen kan tänkas bero på glömska, men en del kan troligen härledas till att många respondenter upplever sina alkoholvanor som ej helt socialt acceptabla och därför medvetet eller omedvetet redovisar alkoholvanor som avviker från de faktiskt förekommande.

Under början av 1920-talet fördes en het debatt för och emot användandet av alkohol, en debatt som nådde sin kulmen i och med förbudsomröstningen 1922. Nykterhetsrörelsen har vidare i många decennier haft en dominerande roll och man har hävdat den totala avhållsamheten som en av sina grundläggande principer. Motbokssystemet som avskaffades 1955 var ett uttryck för en önskan från det svenska samhällets sida om en begränsning av alkoholkonsumtionen. Faktorer av detta slag bör ha fått det svenska folket att uppleva alkoholbruket och framför allt storkonsumtionen som något från samhällets synpunkt mindre önskvärt. Ett ytterligare exempel på detta är den del av den nuvarande alkoholpolitiken som innebär att man propagerar för en övergång från alkoholstarka till alkoholsvaga drycker.

Underskattningen av den egna konsum-

[1] Detta utgör en sammanfattning av En jämförelse mellan enkät- och intervjumetodik vid insamling av data om alkoholbruk, Nils-Magnus Björkman, sociologiska institutionen vid Stockholms universitet samt sociologiska sektionen, statens institut för folkhälsan, 1969.

tionen skulle sålunda kunna bero på rädsla för att det egna alkoholbruket inte är helt acceptabelt från social synpunkt. I intervjusituationen söker respondenten därför troligen medvetet eller omedvetet ge intervjuaren en modifierad bild av sitt alkoholbeteende. Om detta är riktigt bör olika alkoholbeteenden vara sammankopplade med olika benägenhet att ge en felaktig redovisning i de fall beteendena skiljer sig i graden av social acceptabilitet. På samma sätt bör det föreligga en skillnad i benägenheten till fel mellan grupper med olika inställning till det socialt acceptabla i alkoholbruk.

Under senare år har tanken framförts att problemet åtminstone till en del skulle kunna lösas med postenkäter, där respondenten inte direkt har att redovisa sina alkoholvanor för en annan person, intervjuaren. Upplevelsen av anonymitet bör sålunda kunna bli större i enkäten trots att möjligheterna att identifiera enskilda individer i regel är desamma.

En genomgång av litteraturen visar att endast ett litet antal undersökningar direkt jämför intervju- och enkätmetoden, trots att ett stort antal artiklar och böcker behandlar intervju- eller enkätmetodiken, dvs. fördelar och nackdelar vid användandet av respektive metod.

Albert Ellis [3] fann i en undersökning av kärleks- och familjeförhållanden bland 89 collegeflickor i USA att enkätmetoden var minst lika tillfredsställande som intervjumetoden vid insamling av data. Enkäten visade sig till och med i vissa fall få fram »mer avslöjande» svar än intervjun.

Franzén och Lazarsfeld [4] finner trots vissa svagheter hos enkäten i jämförelse med intervjun att respondenterna i enkäten oftare uppvisar ovanliga aktiviteter och intressen. Vidare nekar ett mycket större antal respondenter att uppge sin inkomst i intervjun än i enkäten.

En annan amerikansk undersökning utförd av Edward McDonagh och Leon Rosenblum [5] redovisar inga skillnader mellan intervju- och enkätsvar. Populationen utgjordes av ett 20-procentigt systematiskt urval i en stad i Kalifornien. De två undersökta variablerna var klassidentifikation och religiositet.

Ytterligare en amerikansk undersökning behandlar den här aktuella problematiken. Metzner och Mann [6] fann sålunda vid en studie av anställda vid ett elektricitetsverk att personalen uppgav sig vara mer nöjd med cheferna, arbetet och framstegen på företaget när de blev intervjuade än när de fick besvara en enkät. Resultaten får dock betraktas med försiktighet då inga signifikansberäkningar redovisas.

En svensk undersökning av rökvanor utförd av Rune Cederlöf och Erland Jonsson [7] påvisar även skillnader mellan metoderna. Populationen i detta fall har varit 200 tvillingpar. Enkätsvaren uppvisar större andel rökkonsumenter och en mer varierad konsumtion än intervjusvaren.

I en artikel av Joseph Hochstim [8] redovisas en jämförelse mellan tre typer av datainsamlingsmetoder, nämligen personliga intervjuer, telefonintervjuer samt postenkäter. Samma frågeformulär utnyttjades för samtliga tre metoder. Han fann bl. a. att kvinnorna i intervjun i större utsträckning än i enkäten uppgav att de inte drack öl (59 % mot 51 %), vin (55 % mot 46 %) och starksprit (47 % mot 36 %). Vidare uppgav intervjupersoner oftare (44 %) än vad enkätpersonerna gjorde (30 %) att deras hälsa är utmärkt. Sammanfattningsvis konstaterar emellertid Hochstim att metoderna praktiskt taget är lika vad gäller såväl externt som internt bortfall, jämförbarheten av resultaten samt svarens validitet. Endast vad gäller kostnaden finner han en väsentlig skillnad, intervjun är en betydligt dyrare metod än enkäten.

Resultat från här relaterade studier av jämförbarheten mellan intervju- och enkätmetoderna tyder på att man skulle kunna få en mera fullständig kartläggning, eller åtminstone en mindre ofullständig kartläggning, av svenska folkets alkoholvanor med enkäter än med personliga intervjuer. För att se om detta är riktigt skall i detta arbete göras en systematisk jämförelse mellan intervju- och enkätmetoden vid studium av alkoholvanor. Först undersöks om det

föreligger en skillnad av det slag man kan förvänta sig med utgångspunkt från de resultat som redovisas i de omnämnda arbetena, nämligen att enkätpersonerna i större utsträckning än intervjupersonerna uppger alkoholbruk och även ett mer uttalat sådant. Om en sådan skillnad kan påvisas förväntar man sig att skillnadens storlek samvarierar, dels med frågornas känslighet, dels med respondenternas grupptillhörighet. Stora metodskillnader (varmed i fortsättningen förstås skillnader i de resultat som kan erhållas vid användning av de båda metoderna) förväntas uppstå vid känsliga frågor. Vidare bör grupper för vilka alkoholkonsumtion anses som mindre socialt acceptabel uppvisa större skillnader mellan metoderna.

I den fortsatta framställningen skall först en formalisering av problemställningarna göras. Därefter presenteras uppläggningen och genomförandet av den empiriska undersökning som utförts för att belysa problemställningarna. Resultaten redovisas i det därpå följande avsnittet och avslutningsvis diskuteras resultaten med utgångspunkt från de uppställda frågeställningarna.

Undersökningens problemställningar

Undersökningens målsättning är att jämföra data om alkoholbruk insamlade medelst intervjuer respektive postenkäter. De enskilda problemställningarna behandlas i tre avsnitt enligt följande:

– Skillnader mellan alkoholdata insamlade med intervju respektive postenkät.

– Metodskillnadernas samband med frågeinnehållet.

– Metodskillnadernas samband med kategoritillhörighet.

Skillnader mellan alkoholdata insamlade med intervju respektive postenkät

I anslutning till problemställningen om eventuella skillnader mellan alkoholdata insamlade med intervjuer respektive postenkät prövas grundhypotesen, att större andelar i enkäten än i intervjun redovisar alkoholbeteenden som kan anses som mindre acceptabla ur social synpunkt. Hypotesen bygger på resultat från jämförelser mellan enkäter och intervjuer, vid vilka man funnit en tendens till mer ärliga svar i enkäten när det gäller »känsliga» frågor som berör respondenten själv. Frågor om alkohol bör, med tanke på den utveckling som skett i Sverige vad gäller alkoholpolitiken, vara känsliga, särskilt om det gäller stor alkoholkonsumtion eller personliga alkoholproblem. Då samhället försökt minska riskerna för en alltför tidig alkoholdebut genom angivande av åldersgränser på utskänknings- och utminuteringsställen torde också frågor om när man först prövade på olika typer av alkohol kunna vara känsliga.

Grundhypotesen om större, uppgivet alkoholbruk i enkäten än i intervjun redovisas i form av följande delhypoteser.

En procentuellt större andel i enkäten än i intervjun förväntas uppge att de:

1. »oftast» dricker starköl, när de dricker öl
2. »oftast» dricker starkvin, när de dricker vin
3. »oftast» dricker brännvin, när de dricker starksprit
4. konsumerat alkohol motsvarande minst en halvflaska starksprit eller en helflaska vin vid samma tillfälle
5. dricker mer alkohol nu än tidigare
6. har blivit påverkade när de druckit alkohol
7. har fått baksmälla när de druckit alkohol
8. har tagit s. k. återställare när de har haft baksmälla
9. är överkänsliga för alkohol
10. haft problem med alkohol
11. sökt läkarvård på grund av alkoholbesvär

Enkätpersonerna förväntas uppge en större konsumtion än intervjupersonerna vad gäller:

12. öl
13. vin
14. starksprit

Enkätpersonerna förväntas uppge en lägre debutålder än intervjupersonerna för när de första gången:

15. smakade öl
16. smakade vin
17. smakade starksprit
18. kände sig påverkade av alkohol

Svarsfördelningarna för de olika frågorna som avser att ligga till grund för prövningen av hypoteserna 1–11 jämförs genomgående för de båda metoderna. Vid testningen sker en dikotomisering av variablerna. Testningen sker medelst enkelsidigt z-test på en signifikansnivå av 5 %.

För att belysa hypoteserna 12–14 och 15–18 skattas medelstorleken av årskonsumtionen för de tre typerna av alkohol samt beräknas de olika medeldebutåldrarna. Skillnaderna mellan de skattade parametrarna för de två metoderna signifikanstestas enkelsidigt på 5 %-nivån med t-test.

Metodskillnadernas samband med frågeinnehållet

Om enkäten jämfört med intervjun uppvisar relativt fler respondenter som uppger »graverande» alkoholbeteenden så beror detta säkerligen på att enkätpersonen upplever en starkare grad av anonymitet än intervjupersonen och därmed inte har lika starka skäl att modifiera sina svar. Tillrättaläggande eller modifierande av svar tillgrips när beteenden uppfattas som icke socialt acceptabla. Benägenheten att tillrättalägga svar bör bli större ju mer respondenten uppfattar sitt beteende som icke socialt acceptabelt. Detta skulle då innebära, att skillnaden mellan metodernas utfall bör öka ju mer icke socialt acceptabelt frågeinnehållet är. Nedan följer en schematisering av resonemanget om relationerna mellan individens reella beteende och hans svar om sitt beteende för tre hypotetiska alkoholbeteenden med olika grad av social acceptabilitet.

För att belysa problemställningen om metodskillnadernas samband med frågeinnehållet har sex olika beteenden utvalts som

bedömts rimliga att rangordna med hänsyn till graden av det socialt acceptabla. Nedan redovisas dessa beteenden.

1. Sökt läkarvård på grund av alkoholbesvär.
2. Har eller har haft problem med alkohol.
3. Har tagit återställare efter att ha fått baksmälla.
4. Har fått baksmälla.
5. Har druckit minst en halvflaska starksprit eller en flaska vin vid samma tillfälle.
6. Har känt sig påverkad vid alkoholförtäring.

En bedömargrupp bestående av ett- och tvåbetygsstuderande i sociologi har fått rangordna dessa sex beteenden efter graden av social acceptabilitet. Detta ger möjlighet att studera sambandet mellan graden av det socialt acceptabla eller frågornas känslighet för dessa beteenden och metodavstånden. Man kan därmed testa hypotesen om ett samband mellan variablerna, dvs. att en fråga med hög grad av social acceptabilitet (liten känslighet) också uppvisar ett litet metodavstånd, medan däremot en fråga med låg grad av social acceptabilitet (stor känslighet) uppvisar ett stort metodavstånd. Rangkorrelationen beräknas och testas enkelsidigt på en nivå av 5 %.

Vid beräkningen av metodskillnaderna är det nödvändigt att ta hänsyn till hur frekvent det aktuella beteendet är. Utgående från att data från enkätstudien är mindre felaktiga än data från intervjustudien har därför frekvensskillnaderna mellan meto-

derna för var och en av de sex dikotoma variablerna relaterats till den andel som erhållits i enkäten.

Metodskillnadernas samband med kategoritillhörighet

Om det uppträder skillnader mellan metoderna i enlighet med den grundläggande hypotesen, så att större andelar i enkäten än i intervjun uppger olika alkoholbeteenden, är det också av intresse att studera om metodskillnaderna har något samband med kategoritillhörighet. Tidigare vid behandling av metodskillnadernas samband med frågeinnehållet framlades hypotesen att metodskillnaderna borde öka i takt med graden av det icke socialt acceptabla i frågeinnehållet. I stället för att dela upp frågorna efter känslighet kan man tänka sig att dela upp respondenterna i grupper med generellt olika anledningar att tillrättalägga sina svar om sina alkoholbeteenden.

En av de kategoriindelningsgrunder som då verkar relevant är att dela upp materialen i fyllerister och icke fyllerister. Uppgifter ur kontrollstyrelsens[1] straffregister ger möjlighet att söka rätt på de individer som begått fylleriförseelse under den senaste 15-årsperioden. De individer som finns antecknade i registret har också anmälts till nykterhetsnämnderna och därmed kommit i direkt kontakt med samhällets reaktion på ett icke önskvärt alkoholbeteende. Eftersom anonymiteten bör ha särskilt stor betydelse för dessa individer bör de också ha en större benägenhet att tillrättalägga sina svar om sitt alkoholbeteende än övriga individer. Då anonymitetskänslan antas vara större i enkäten än i intervjun blir vår första hypotes:

- Metodskillnaderna antas vara större för fylleriantecknade än för icke fylleriantecknade.

En annan relevant kategoriindelningsgrund är kön. Man vet av många undersökningsresultat att alkoholbruket är mer utbrett hos män än hos kvinnor, såväl vad gäller mängd som frekvens. Vidare vet man att antalet absolutister är större bland kvinnor än bland män (se Alkohol – vanor och verkningar. CFN 1967) [10]. Det förefaller sålunda rimligt att anta att alkoholbruket bland män är mer socialt acceptabelt än bland kvinnor. Därför bör också männen genomgående tillrättalägga sina svar mindre än kvinnorna. Hypotesen blir i detta fall:

- Metodskillnaderna antas vara större för kvinnor än för män.

Den sista indelningsgrunden som tas upp är respondenternas allmänna inställning till alkohol, mätt med en Likertskala, som är konstruerad med utgångspunkt från 49 påståenden. Nackdelen med skalan är att den måste konstrueras på samma material som den senare skall belysa attityderna för. Undersökningsmaterialen halveras därför så att det bildas en hälft med positiv attityd till alkohol och en hälft med negativ attityd till alkohol.

Ett rimligt antagande blir då att kategorin med positiv attityd till alkohol också upplever alkoholbruk som något mer socialt acceptabelt än de med negativ attityd. Detta ger oss då hypotesen:

- Metodskillnaderna är större för dem med negativ attityd till alkohol än för dem med positiv attityd till alkohol.

Metodskillnaderna får också här relateras till data erhållna i enkäten.

Undersökningens uppläggning och genomförande

Undersökningspopulation

Undersökningen har genomförts på ett riksrepresentativt urval om 1 012 personer i åldrarna 15–70 år draget ur Statistiska utredningsinstitutets basurval. Som urvalsram användes 1966 års mantalslängder för de områden som ingår i utredningsinstitutets basurval [11]. Urvalet delades slumpmässigt i två delar, matchade vad gäller kön och geografisk hemvist, varvid 506 personer hänfördes till intervjudelen och 506 personer till enkätdelen.

[1] Nuvarande riksskatteverket.

Datainsamling

Datainsamlingen har för enkäten och intervjun huvudsakligen skett under april månad 1967. Bortfallet kom härvid att uppgå till 6,5 % för intervjun och 14,0 % för enkäten. Nedan redovisas några orsaker till bortfallen.

Bortfall	Intervju	Enkät
Naturligt bortfall		
Urvalsfel	—	1
Död	2	1
Utomlands	3	3
Å församlingen skrivna utan känd hemvist	—	2
Egentligt bortfall		
Ej anträffad	3	4
Sjukdom, fängelse	7	6
Vägrare	18	27
Ej svar, övrigt	—	27
Totalt bortfall	33	71
Totalt bortfall i procent av antalet individer i urvalet	6,5	14,0

Registeruppgifter efter mantalsblanketter har införskaffats för fem variabler, kön, ålder, civilstånd, socialgrupp och boendeort. Vidare har uppgifter kunnat erhållas om vilka respondenter som har antecknats i kontrollstyrelsens straffregister under de senaste 15 åren. Detta ger möjlighet att jämföra enkät- och intervjumaterialet med avseende på bortfallets sammansättning. Vid testning av om det föreligger skillnader mellan de två metodernas bortfallsfördelningar för bakgrundsvariablerna kan endast en signifikant skillnad påvisas. Det gäller socialgruppsvariabeln, där enkätbortfallet till 69 % utgörs av respondenter från socialgrupp III mot 49 % av intervjubortfallet. Vad gäller kön, ålder, civilstånd, boendeort samt anteckning i kontrollstyrelsens straffregister tycks bortfallet vara ungefär likartat fördelat för de två metoderna.

Bortfallet tycks, även om det uppvisat en viss selektivitet, inte avsevärt påverka någon metod mer än den andra vad avser representativiteten. Se härom även den sammanfattande diskussionen.

Undersökningens resultat

Resultaten från undersökningen redovisas i likhet med problemställningarna i tre huvudavsnitt som behandlar:

- Skillnader mellan alkoholdata insamlade med intervju respektive postenkät.
- Metodskillnadernas samband med frågeinnehållet.
- Metodskillnadernas samband med kategoritillhörighet.

Skillnader mellan alkoholdata insamlade med intervju respektive postenkät

Sammanfattningsvis redovisas nedan de 18 olika testade variablerna i tre tabeller. Tabell 1 visar 11 dikotomiserade svarsfördelningar för enkäten och intervjun samt differenserna mellan metoderna. Dessa differenser har beräknats som enkätandel minus intervjuandel. I den sista kolumnen ges resultatet av hypotesprövningarna varvid även z-värden anges. I tabell 2 och 3 sker redovisningen på likartat sätt med den skillnaden att det här är fråga om parametrar och ej andelar.

Den sammanfattande resultatredovisningen (s 4:9) ger vid handen att 7 variabler av 18 uppvisar statistiskt säkerställda skillnader mellan metoderna i enlighet med uppställda hypoteser. Vidare kan konstateras att ytterligare 7 av skillnaderna går i hypotesernas riktning.

Metodskillnadernas samband med frågeinnehållet

Metodskillnadernas samband med frågeinnehållet studeras genom att jämföra en rangordning av metodskillnadernas storlek för fyra beteenden, för vilka signifikanta metodskillnader erhållits med en rangordning för graden av det socialt acceptabla för dessa beteenden. Graden av det socialt acceptabla har bestämts genom att en bedömargrupp bestående av 224 sociologistuderande fått rangordna beteendena efter hur de tror att folk i allmänhet accepterar dem. Det hade självfallet varit önskvärt

Tabell 1. Sammanställning av testade metodskillnader, vad avser andelar som uppgivit olika alkoholbeteenden.

Förväntat utfall: En procentuellt större andel i enkäten än i intervjun uppger ett visst alkoholbeteende.

Alkoholbeteende	Enkät-andel %	Intervju-andel %	Metod-skillnad %	Resultat av hypotesprövning samt z-värden
Andel som uppger att de ...				
1. oftast dricker starköl, när de dricker öl	1,8	1,1	+0,7	Ej bekräft. z=+0,90
2. oftast dricker starkvin, när de dricker vin	23,0	18,0	+5,0	Bekräftad z=+1,87
3. oftast dricker brännvin, när de dricker starksprit	26,2	29,8	—3,6	Ej bekräft. z=—1,21
4. konsumerat alkohol motsvarande minst en halvflaska starksprit eller en helflaska vin vid samma tillfälle	24,1	15,8	+8,3	Bekräftad z=+3,13
5. dricker mer alkohol nu än tidigare	16,8	20,9	—4,1	Ej bekräft. z=—1,58
6. har blivit påverkade när de druckit alkohol	50,4	41,9	+8,5	Bekräftad z=+2,60
7. har fått baksmälla när de druckit alkohol	27,8	15,5	+12,3	Bekräftad z=+4,51
8. har tagit s. k. återställare när de haft baksmälla	9,6	3,2	+6,4	Bekräftad z=+3,95
9. är överkänsliga mot alkohol	3,9	5,1	—1,2	Ej bekräft. z=—0,87
10. haft problem med alkohol	3,0	1,7	+1,3	Ej bekräft. z=+1,18
11. sökt läkarvård på grund av alkoholbesvär	1,6	0,8	+0,8	Ej bekräft.(z=+1,11)

Anm: Testnivå 5 % enkelsidigt. Kritiskt z-värde =—1,64.

Tabell 2. Testade metodskillnader vad avser årskonsumtionens storlek.

Förväntat utfall: En större uppgiven årskonsumtion i enkäten än i intervjun.

Årskonsumtion	Enkät-medeltal cl	Intervju-medeltal cl	Metod-skillnad cl	Resultat av hypotesprövning samt t-värden
12. öl	1474,5	1440,6	+33,9	Ej bekräft. t=+0,23
13. vin	115,7	134,0	—18,3	Ej bekräft. t=—0,67
14. starksprit	125,0	120,0	+5,0	Ej bekräft. t=+0,25

Anm: Testnivå 5 % enkelsidigt. Kritiskt t-värde =+1,64 (df>200).

Tabell 3. Testade metodskillnader vad avser debutålder för olika typer av alkohol och påverkan.

Förväntat utfall: En lägre uppgiven debutålder i enkäten än i intervjun.

Debutålder	Enkät-medeltal år	Intervju-medeltal år	Metod-skillnad år	Resultat av hypotesprövning samt t-värden
15. smakade öl (ålder)	17,4	19,0	—1,6	Bekräftad t=—2,76
16. smakade vin (ålder)	18,0	19,6	—1,6	Bekräftad t=—3,13
17. smakade starksprit (ålder)	19,5	20,1	—0,6	Ej bekräft. t=—1,36
18. kände sig påverkade av alkohol (ålder)	19,6	20,3	—0,7	Ej bekräft. t=—1,57

Anm: Testnivå 5 % enkelsidigt. Kritiskt t-värde =+1,64 (df >200).

Tabell 4. Jämförelse mellan fyra alkoholbeteenden rangordnade efter metodskillnader och grader av social acceptabilitet.

Alkoholbeteende	Rangordning, efter	
	Metodavstånd F_{x_i}	Medianranger för graden av social acceptabilitet bestämd av en bedömargrupp
1. Har tagit återställare efter att ha fått baksmälla	1 (0,677)	1 (3,11)
2. Har fått baksmälla	2 (0,442)	3 (4,69)
3. Har druckit minst en halvflaska starksprit eller en flaska vin vid samma tillfälle	3 (0,344)	2 (3,56)
4. Har känt sig påverkad av alkohol	4 (0,171)	4 (5,80)

Anm: Metodavstånd och medianranger angivna inom parentes efter rangerna.

$R_s = 0{,}80$ (Spearmans rangkorrelation).

att låta ett urval ur normalpopulationen utföra denna bedömning, men detta har av kostnadsskäl inte låtit sig göra.

Metodskillnaderna för de olika beteendena har beräknats på tidigare angivet sätt, dvs. enkätandel minus intervjuandel dividerat med enkätandelen.

Bedömargruppens rangordning har skett med hjälp av fem formulär där beteendekonstellationen varierats. Ordningen av beteendena på formulären har visat sig ha mycket liten betydelse vad gäller den inbördes rangordningen. Lägsta rang beskriver beteendet som bedömts som minst acceptabelt.

Av tabell 4 kan man utläsa att det föreligger en tendens till samvariation mellan metodavstånden och frågornas känslighet bestämd som graden av det socialt acceptabla i att uppvisa det efterfrågade beteendet. Detta gäller graden av det socialt acceptabla bestämd av en bedömargrupp studenter. Spearmans rangkorrelationskoefficient får värdet 0,80. Redovisade data stöder alltså hypotesen om att skillnaden mellan metoderna ökar samtidigt som frågornas känslighet ökar.

Metodskillnadernas samband med kategoritillhörighet

Eftersom eventuella skillnader antogs samvariera med respondenternas uppfattning om frågornas känslighet antogs det också för sannolikt att metodskillnaderna skulle kunna variera beroende på olika kategoritillhörighet. Härvid utvaldes tre kategoriindelningsgrunder för vilka man med dikotom uppdelning kunde förvänta sig att en av de två kategorierna generellt skulle tillrättalägga sina svar mer än den andra. De olika kategorierna var:

1. Män och kvinnor.
2. Individer med positiv och individer med negativ attityd till alkohol i allmänhet.
3. Antecknade och ej antecknade för fylleriförseelse i kontrollstyrelsens straffregister.

Vad gäller den sista kategoriindelningsgrunden har valts att enbart ta med männen eftersom endast 2 kvinnor i vardera respondentgruppen var antecknade i registret. 20 män i enkäten och 21 män i intervjun har utgjort kategorin antecknade. Antalet antecknade personer är litet i båda respondentgrupperna, varför även små slumpavvikelser starkt kan påverka de relativa metodavstånden. Trots detta genomförs analysen för de variabler som uppvisar signifikant skillnad mellan metoderna. Detta innebär att 7 variabler studeras för de två första kategoriindelningsgrunderna. Eftersom den tredje kategoriindelningen bara genomförs på män krävs en kontroll av vilka variabler som uppvisar signifikanta skillnader mellan metoderna för männen. En så-

Tabell 5. Metodskillnadernas variation för män och kvinnor vad avser 5 dikotomiserade variabler.

Dikotomiserad variabel	Relativa avstånd för kvinnor. F_K	Relativa avstånd för män. F_M	Differens för kvinnor och män. $F_K—F_M > 0$
Någon gång påverkad av alkohol.	0,205	0,148	Skillnaden större än 0
Starkvin uppgivet som vanligaste konsumtionstyp av vin.	0,348	0,154	Skillnaden större än 0
Någon gång konsumerat alkohol motsvarande minst en halvflaska starksprit eller en flaska vin vid samma tillfälle.	0,670	0,249	Skillnaden större än 0
Någon gång fått baksmälla.	0,630	0,372	Skillnaden större än 0
Någon gång tagit återställare.	0,862	0,642	Skillnaden större än 0

Anm: Analysen endast genomförd på de variabler som uppvisar signifikanta skillnaden mellan metoderna (gäller hela materialet).

Tabell 6. Metodskillnadernas variation för män och kvinnor vad avser medeldebutåldrar.

Medeldebutålder för	Kvinnor			Män		
	Int.	Enk.	Int.-Enk.	Int.	Enk.	Int.-Enk.
Öl	21,0	18,8	2,2	17,3	16,4	0,9
Vin	20,7	18,6	2,1	18,5	17,5	1,0

Anm: Analysen endast genomförd för de medeldebutåldrar som uppvisar signifikanta skillnader mellan metoderna (gäller hela materialet).

Tabell 7. Metodskillnadernas variation för individer med positiv och med negativ attityd till alkohol vad avser 5 dikotomiserade variabler.

Dikotomiserad variabel	Relativa avstånd för dem med negativ attityd F_{neg}	Relativa avstånd för dem med positiv attityd F_{pos}	Differens för dem med negativ och dem med positiv attityd $F_{neg}—F_{pos} > 0$
Någon gång påverkad av alkohol.	0,371	0,084	Skillnaden större än 0
Starkvin uppgivet som vanligaste konsumtionstyp av vin.	0,294	0,206	Skillnaden större än 0
Någon gång konsumerat alkohol motsvarande minst en halvflaska starksprit eller en flaska vin vid samma tillfälle.	0,561	0,292	Skillnaden större än 0
Någon gång fått baksmälla.	0,559	0,412	Skillnaden större än 0
Någon gång tagit återställare.	0,786	0,642	Skillnaden större än 0

Anm: Analysen endast genomförd på de variabler som uppvisar signifikanta skillnader mellan metoderna (gäller hela materialet).

dan kontroll ger vid handen att 5 av de tidigare 7 signifikanta variablerna uppvisar säkerställda skillnader varför endast 5 variabler tas med i kategorijämförelser för män antecknade och ej antecknade i straffregistret.

Metodskillnadernas variation för män och kvinnor

Vid betraktande av de relativa avstånden mellan metoderna finner man att dessa genomgående är större för kvinnor än för män i enlighet med uppställda hypoteser (se tabell 5).

Även när det gäller uppgivna debutåldrar blir avstånden mellan metoderna större för kvinnorna än för männen. Sålunda ligger metodskillnaderna på drygt 2 år för kvinnorna mot endast ca 1 år för männen. Hypoteserna bekräftas alltså (se tabell 6).

Metodskillnadernas variation för individer med positiv respektive negativ attityd till alkohol

Även för denna kategoriindelning är de relativa avstånden mellan metoderna genomgående större för den kategori som förväntas tillrättalägga sina svar i högre grad, dvs. i detta fall för individer med en allmän negativ attityd till alkohol (tabell 7). Allt i enlighet med uppställda hypoteser.

Betraktar man däremot metodskillnaderna vid skattning av medeldebutåldrarna utfaller skillnaden i metoddifferens i förväntad riktning för vin (1,8 år > 1,0 år) men motsatt den förväntade riktningen för öl (1,1 år för dem med negativ attityd mot 1,5 år för dem med positiv attityd). Skillnaderna mellan metoddifferenserna för de två kategorierna är emellertid små (se tabell 8).

Metodskillnadernas variation för antecknade respektive ej antecknade män i kontrollstyrelsens straffregister.

I enlighet med uppställda hypoteser uppvisas för de i registret antecknade männen genomgående större metoddifferenser än övriga män (se tabell 9).

Avseende debutåldern för vin bekräftas däremot ej hypotesen. Metodskillnaderna är emellertid små (se tabell 10).

Sammanfattningsvis vad gäller metodskillnadernas samband med kategoritillhörighet kan man sålunda konstatera att de kategorier, som antagits tillrättalägga sina svar mest, genomgående har uppvisat större metoddifferenser.

Metodavstånden är sålunda större för kvinnorna än för männen, större för dem med negativ attityd till alkohol än för dem med positiv attityd och större för de män som befunnits antecknade för fylleriförseelse än för dem som ej befunnits antecknade.

Sammanfattande diskussion

Huvudsyftet med undersökningen har varit att jämföra alkoholdata insamlade med två olika frågemetoder, intervju och postenkät. Intervjumetoden betraktas av många som den klart överlägsna av de båda metoderna och postenkäten har ofta enbart utnyttjats då de ekonomiska ramarna varit

Tabell 8. Metodskillnadernas variation för individer med positiv och med negativ attityd till alkohol vad avser medeldebutåldrar.

Medeldebutålder för	Individer med negativ attityd till alkohol			Individer med positiv attityd till alkohol		
	Int.	Enk.	Int.-Enk.	Int.	Enk.	Int.-Enk.
Öl	20,4	19,3	1,1	17,5	16,0	1,5
Vin	21,3	19,5	1,8	18,0	17,0	1,0

Anm.: Analysen endast genomförd för de medeldebutåldrar som uppvisar signifikanta skillnader mellan metoder (gäller hela materialet).

Tabell 9. Metodskillnadernas variation avseende för fylleri antecknade och ej antecknade män i kontrollstyrelsens straffregister vad avser 4 dikotomiserade variabler.

Dikotomiserad variabel	Relativa avstånd för män antecknade i fylleriregistret F_A	Relativa avstånd för män ej antecknade i fylleriregistret F_{EA}	Differens för antecknade och ej antecknade män $F_A - F_{EA} > 0$
Någon gång påverkad av alkohol.	0,312	0,126	Skillnaden större än 0
Någon gång konsumerat alkohol motsvarande minst en halvflaska starksprit eller en flaska vin vid samma tillfälle.	0,340	0,231	Skillnaden större än 0
Någon gång fått baksmälla.	0,660	0,318	Skillnaden större än 0
Någon gång tagit återställare.	0,763	0,600	Skillnaden större än 0

Anm: Analysen endast genomförd på de variabler som uppvisar signifikanta skillnader mellan metoderna (gäller enbart männen).

små. De flesta av de jämförelser som gjorts mellan de båda metodernas resultat har emellertid påvisat små eller inga skillnader dem emellan. I de fall där skillnader har kunnat konstateras har det gällt känsliga frågor. Härvid tycks postenkäten genomgående ha uppvisat en större frekvens uppgifter om känsliga beteenden.

Den här presenterade studien har visat att man för flertalet av de variabler som brukar studeras vid alkoholvaneundersökningar inte kan konstatera någon skillnad mellan metodernas resultat. För en del variabler, relaterade till extrema konsumtionsbeteenden finner man emellertid en skillnad som visar sig i att större andelar i enkäten än i intervjun uppger dessa slag av alkoholbeteenden.

Vidare tyder de erhållna undersökningsresultaten på att det finns ett samband mellan frågornas känslighet och metodskillnaden. När graden av det socialt acceptabla minskar i frågeinnehållet blir avstånden mellan metoderna större. Detta torde innebära att tillrättaläggandet av svar ökar med frågornas känslighet och att denna ökningstakt är större i intervjun än i enkäten.

Slutligen tyder resultaten på att det råder ett samband mellan kategoritillhörighet och metodskillnad. Sålunda uppvisas för kvinnor, individer med negativ attityd till alkohol samt män antecknade för fylleri i kontrollstyrelsens register större metodavstånd än sina dikotomt motsatta kategorier.

Vad som emellertid bör observeras är att man i intervjun använt samma klart

Tabell 10. Metodskillnadernas variation avseende för fylleri antecknade och ej antecknade män i kontrollstyrelsens straffregister vad avser medeldebutålder.

Medeldebutålder för	Män antecknade i registret			Män ej antecknade i registret		
	Int.	Enk.	Int.-Enk.	Int.	Enk.	Int.-Enk.
Vin	18,1	18,4	—0,3	18,3	17,4	0,9

Anm. Analysen endast genomförd på den variabel som uppvisar signifikant skillnad mellan metoderna (gäller enbart männen).

strukturerade frågeformulär som i postenkäten. Härvid kan med rätta påpekas att detta inte optimalt utnyttjar intervjuns förmåga att utvidga vissa frågekonstellationer och minska andra allt efter variationer hos respondenternas uppgivna beteenden. Samtidigt som intervjuns flexibilitet minskar avtar dock troligen också intervjuareffekten.

En ofta förekommande invändning mot postenkätmetoden är vidare att man inte vet vem som besvarat enkäten. En kontroll av samtliga i frågeformulären uppgivna födelsetider med uppgifter från mantalsregistret har visat att en man svarat i stället för sin fru. Motsvarande inträffade också för intervjun där två intervjuer avslöjades som falsarier.

En odiskutabel nackdel med postenkäten jämfört med intervjun är den större bortfallsandelen. Detta gäller såväl det externa som interna bortfallet. Eftersom intervju- och enkätpopulationerna var lika stora (vardera 506 personer) kan man jämföra de direkta frekvensskillnaderna. Man tar därmed inte hänsyn till de olika bortfallsstorlekarna. Därvid uppvisar enkäten även här genomgående större direkta frekvenser än intervjun för alkoholbeteenden som kan uppfattas som icke socialt acceptabla. Trots att enkäten sålunda uppvisar större externt och internt bortfall insamlar metoden större frekvens alkoholbeteenden.

För denna undersökning är det interna bortfallet genomgående något större i enkäten än i intervjun. Medeltal för det interna bortfallet för ej komplexa frågor med fasta svarsalternativ är för intervjun 0,9 % och för enkäten 5,2 %. Maximistorleken för det interna bortfallet för dessa frågor är 2,7 % för intervjun och 10,3 % för enkäten.

Betraktar man storleken av det interna bortfallet för de komplexa frågorna med fasta svarsalternativ finner man att detta är mycket stort. Denna typ av frågor är säkerligen alltför komplicerad för att i sin nuvarande utformning kunna användas i enkäter.

Ett förfaringssätt att minska det interna bortfallet har prövats vid en delvis genomförd undersökning rörande starkölsvanor. För att minimera detta kontrollerades varje inkommet enkätformulär. Saknades svar på någon eller flera frågor kopierades svaren i formuläret varefter originalformuläret återsändes till försökspersonen med vänlig uppmaning att besvara de obesvarade frågorna. Varje obesvarad fråga specificerades. Erhölls inget svar på denna uppmaning utsändes en påminnelse efter cirka 10 dagar. Detta förfaringssätt sänkte det interna bortfallet till 25–30 % av den storlek det skulle fått om man inte införskaffat kompletteringar.

Jämför man fältarbetskostnaderna för de två metoderna finner man att den är ungefär 10 kr per enkät mot ungefär 50 kr för en intervju. Intervjukostnaden varierar emellertid starkt beroende på undersökningspopulationens geografiska spridning. Sålunda stiger kostnadsskillnaderna i takt med populationens geografiska utbredning. Kostnaden för postenkäten är i detta fall konstant.

Trots vissa brister hos postenkätmetoden som datainsamlingsmetod tyder resultaten på, att metoden för exempelvis vissa deskriptiva undersökningar väl kan ersätta intervjumetodiken. När det gäller vissa känsliga frågor förefaller till och med postenkätmetoden vara att föredraga. Exempel på andra områden där man kan förvänta liknande resultat är vid undersökningar om sexualvanor, narkotikavanor och politiska preferenser.

Litteraturreferenser

[1] von Euler, Roland. Alkoholvanor, våren 1955. Stencil Stockholm 1955.

[2] Mäkelä, Klaus, Finnish Foundation for Alcohol Studies. Ännu ej publicerad, Helsingfors.

[3] Ellis, A. »Questionnaire versus interview methods in the study of human love relationships», American Sociological Review. Vol. 12, 1947, s. 541–553 *och* Vol. 13, 1948, s. 61–69.

[4] Franzen, P., Lazarsfeld, P. F. »Mailed questionnaire as a research problem», Journal of Psychology. Vol. 20, 1945, s. 293–320.

[5] McDonagh, E. C., Rosenblum, A. L. »A comparison of mailed questionnaires and subsequent structured interviews», Public Opinion Quarterly. Spring -65, 29 (1), s. 131–136.

[6] Metzner, H., Mann, F. »The fixed alternative questionnaire and the open-ended interview», American Sociological Review. Vol. 17, 1952, s. 486–491.

[7] Cederlöf, R., Jonsson, E. »En jämförelse mellan resultat erhållna genom enkäter och resultat erhållna genom intervjuer vid en studie av rökvanor». Stencil Stockholm 1965.

[8] Hochstim, J. R. »A critical comparison of three strategies of collecting data from households», Journal of the American Statistical Association. September -67, s. 976–989.

[9] Schenk, K. K. »Das Interview in der Socialforschung», in: Köning, R (ed.) Handbuch der empirischen socialforschung Vol. 1, Stuttgart, F., Enke Verlag, 1962, s. 136–196.

[10] Alkohol – vanor och verkningar, CFN Stockholm 1967.

[11] Dalenius, T. Utredning av basurvalets konstruktion. Statistisk tidskrift nr. 1, 1954.
Redogörelse av utredningsarbete i samband med en översyn av utredningsinstitutets urvalsmetoder. SCB 1964.

5 Jämförelser mellan 1944 års nykterhetskommittés undersökningar och APUs sociologiska undersökningar

Björn Hibell, Tom Nilsson och Per-Gunnar Svensson.

Innehåll

1 Inledning

Det har hittills inte genomförts någon svensk långtidsundersökning av befolkningens alkoholvanor och -attityder. För att belysa eventuella förändringar i dessa avseenden måste således en jämförelse göras mellan undersökningar gjorda vid olika tidpunkter och kanske också med delvis olika målsättning. Det senare innebär att det blir svårigheter med avseende på jämförbarheten undersökningarna emellan. Problemen blir av typen: Är fråga a i den ena undersökningen likvärdig med fråga b i den andra undersökningen? Kan språkbruket ha förändrats mellan de båda undersökningarna så, att detta menligt påverkar våra möjligheter att finna jämförbara frågor?

Vi återkommer till dessa problem, då de blir aktuella vid resultatgenomgången. Vi har valt att göra en jämförelse mellan å ena sidan vissa delar av 1944 års nykterhetskommittés undersökningar och å andra sidan alkoholpolitiska utredningens sociologiska undersökningar.

Studien inleds med korta redogörelser för de olika undersökningarna. Sedan motiveras varför endast ungdomsgruppen kom att ingå i jämförelsen och vilka problem och felkällor som är aktuella vid en dylik jämförelse. Därefter kommer den egentliga resultatgenomgången.

I kontrollsyfte jämförs resultaten slutligen med de tendenser som erhållits vid alkoholvaneundersökningar utförda i gymnasiets näst högsta ring respektive näst högsta årskurs åren 1956, 1961 och 1967.

2 Kortfattad redogörelse för 1944 års nykterhetskommittés undersökningar

Hösten 1951 överlämnade 1944 års nykterhetskommitté till finansministern en redogörelse för vissa statistiska undersökningar kring alkoholfrågan som verkställts i syfte att belysa alkoholvanorna och deras samband med olika sociala förhållanden. Kommittén lät utföra en rad olika undersökningar.

2.1 *Intervjuundersökning genom Svenska Gallup Institutet AB*

För att få uppgifter om konsumtionens närmare omfattning, t. ex. om antalet förtäringstillfällen och om restaurangförtäringens omfattning, uppdrog kommittén åt Svenska Gallup Institutet AB att utföra en intervjuundersökning. De frågor som därvid ställdes till ca 5 000 personer ingick som en del av ett frågeformulär omfattande ett större antal frågor.

2.2 *Undersökningar om alkoholvanor och alkoholskador*

Kommitténs studier av alkoholvanor och alkoholskador delades upp på 5 olika undersökningar.

a. Inventering av det kända alkoholmissbrukets omfattning och utbredning inom olika befolkningsgrupper

För ett urval bland individerna vid 1945 års folkräkning inhämtades uppgifter från systembolag och nykterhetsnämnder beträffande skötsamheten i nykterhetsavseende. Urvalet bestod av ca 110 000 personer i åldrarna över 14 år. Urvalet motsvarade ca 2 % av totalbefolkningen och bedömdes vara representativt.

b. Ett ingående studium av den vuxna, manliga befolkningens alkoholvanor med ledning av anteckningarna hos systembolagen

För den del av urvalet ur 1945 års folkräkning som avsåg män över 25 år inhämtades utförliga uppgifter från systembolagen om innehav av motbok etc. samt om inköpens storlek under ett par år. Vidare inhämtades utförliga uppgifter om alla personer över 15 år som registrerats för nykterhetsanmärkning.

c. Undersökning angående sambandet mellan alkoholvanor och vissa andra sociala företeelser

I undersökning b, som i huvudsak omfattade män över 25 år, gjordes bland annat en klassificering med hänsyn till alkoholvanorna allt ifrån mycket grova missbrukare till absolutister. För dessa män inhämtades sedan uppgifter från folkräkningen (barnantal, inkomst, förmögenhet, arbetslöshet, sjukdom m. m.). Vidare inhämtades uppgifter från det av fångvårdsstyrelsen förda straffregistret beträffande begångna brott

samt ur de hos kommunerna förda socialregistren beträffande åtgärder av fattigvårdsnämnd och nykterhetsnämnd.

d. Intervjuundersökning avsedd att belysa ungdomens alkoholvanor och bakgrunden till dessa

En särskilt ingående undersökning av ungdomens alkoholvanor ansågs vara av stor betydelse, bland annat på grund av ungdomsfylleriets starkt ökande tendens. Ett representativt urval gjordes av personer, som vid intervjutillfället skulle vara i åldrarna 17–26 år. Genom samarbete med länsnykterhetsnämnd gjordes sedan intervjuer med de utvalda ungdomarna. Därvid strävade man efter att som intervjuare få personer, som var intresserade av ungdomsförhållanden och som stod i god kontakt med de unga på orten. De skulle emellertid i stort sett vara neutrala till den speciella frågeställning som intervjun avsåg att belysa. Lämpliga som intervjuare ansågs t. ex. funktionärer inom idrottsrörelsen eller den politiska ungdomsrörelsen. Antalet utvalda intervjuare blev ca 1 500, vilket innebar, att varje intervjuare genomsnittligt utförde ungefär 8 intervjuer. Intervjuerna utfördes under våren 1947 under sådana tider att konsumtionsuppgifterna inte skulle påverkas av helgerna.

Av de utvalda 11 500 ungdomarna kom en intervju till stånd med något fler än 8 000 eller ungefär 70 % av urvalet. Bortfallet var således ca 30 %. En analys av bortfallet gjordes bland annat med hjälp av de uppgifter som fanns om de utvalda redan före intervjun (från folkräkningen, systembolag, socialregister och straffregister). Analysen mynnar ut i följande konstaterande: »det föreligger vissa klara brister i materialets representativitet. Dessa brister är emellertid, i den mån de har kunnat mätas, förhållandevis små och till en del av den arten att verkan av dem upphävs genom att undvika att redovisa totalgenomsnitt och i stället söka redovisa materialet med fördelning på undergrupper med hänsyn till kön och bostadsort i första hand samt så långt det är möjligt med hänsyn till sociala förhållanden i övrigt, t. ex. eget och faderns yrke. Det vill alltså synas som om materialet redovisat på detta sätt motsvarar rimliga krav på representativitet och, om det tolkas med viss försiktighet, är godtagbart för en relativt ingående analys av genomsnittsungdomens alkoholvanor. Man bör kanske framhålla att de brister som finnes i representativiteten medfört att materialet från allmänt använda utgångspunkter för värderingar i sociala frågor ger en alltför gynnsam bild. Frekvensen av ogynnsamma företeelser är nämligen i regel större inom de grupper, där representativiteten brister, än bland genomsnittsungdomen.»

e. Undersökning av för fylleri anhållna män i åldrarna 17–26 år.

Nykterhetsnämnderna i ca 600 större kommuner anmodades att intervjua samtliga de i kommunen boende männen i åldrarna 17–26 år, som under tiden 1 oktober 1947 till 31 mars 1948 anhållits för fylleri. Intervjuerna omfattade till stora delar samma frågor, som ställts till ungdomarna i den stora ungdomsundersökningen (undersökning d ovan). Härigenom erhölls två för direkt jämförelse lämpliga undersökningsmaterial, det ena innehållande fyllerister, det andra utgörande ett tvärsnitt av ungdomen. Eftersom ungdomar från tätortsregioner var överrepresenterade bland de fylleriregistrerade, gav denna undersökning inte en allmänt representativ bild av de unga fylleristerna. Syftet med undersökningen var endast att kunna göra jämförelser. (Vid jämförelsen togs naturligtvis med avseende på undersökning d hänsyn till personer som kom från de typer av kommuner som omfattades av fylleristundersökningen.)

Intervjuer genomfördes med 1 873 (ca 66 %) av de 2 833 ungdomar som ingick i urvalet. Angående representativiteten konstaterades, »att man beträffande fylleristmaterialet har vissa brister i representativiteten, brister vilka också torde ha praktisk

betydelse för de differenser mellan normalmaterialet och fylleristmaterialet, som erhållits. All sannolikhet talar emellertid för att felet går i den riktningen, att de erhållna differenserna är för små. I den mån differenser erhålles är de alltså i och för sig av intresse och man bör vid jämförelsen kunna utgå från att den erhållna differensen i realiteten är större än vad som framgår av redogörelsen.»

2.3 *Undersökning av restriktionssystemets praktiska tillämpning och verkningar i vissa avseenden*

Från ett undersökningsmaterial bestående av män över 25 år och ogifta kvinnor över 25 år, inhämtades särskilt utförliga uppgifter beträffande deras mellanhavanden med vederbörande systembolag. Genom en bearbetning av detta material erhölls bland annat resultat som visar hur restriktionssystemet tillämpades i praktiken.

2.4 *Analys av samvariationen mellan alkoholförsäljning och bevisat fylleri i Sverige*

2.5 *Undersökning beträffande sambandet mellan könssjukdom och olika former av alkoholförtäring*

Undersökningen utfördes genom intervjuer med cirka 1 500 patienter, dels vid polikliniker för behandling av veneriska sjukdomar, dels hos vissa läkare, vilka utvalts i syfte att få med olika landsändar och ortsgrupper. På klinikerna utfördes intervjuerna antingen av läkare eller kurator.

3 Kortfattad redogörelse för APUs sociologiska undersökningar

1967 fick gruppen för alkoholforskning vid sociologiska sektionen, statens institut för folkhälsan i uppdrag av APU att utföra vissa sociologiska undersökningar. Två riksomfattande undersökningar genomfördes, Riksundersökningen och Ungdomsundersökningen.

3.1 *Riksundersökningen (RUS)*

Undersökningen genomfördes som stickprovsundersökning och omfattade ett representativt urval av befolkningen i åldrarna 15–70 år. Undersökningen genomfördes i form av postenkät. Fältarbetet genomfördes under perioden oktober 1967–januari 1968.

Undersökningen omfattade ca 3 200 personer, av vilka svar erhölls från 80 %. Bortfallet uppgick således till 20 %. En bortfallsanalys gjordes, varvid bl. a. ett slumpmässigt urval av bortfallet intervjuades, och därvid konstaterades att »en beräkning av bortfallets betydelse för generaliseringar på grundval av undersökningsmaterialet ger vid handen att bortfallet maximalt kan påverka de totala procentsiffrorna ca 2 enheter och i de flesta fall i ännu mindre utsträckning. I de fall samband mellan olika variabler studeras eller då materialet uppdelas på undergrupper, torde bortfallet ha mindre betydelse.»[1]

Syftet med undersökningen var att belysa följande områden.

1. Alkoholkonsumtionsvanor
2. Alkoholkonsumtionens utveckling och individuella förändringar
3. Attityder till alkoholbruk
4. Missbruk och konsumtion av smuggelsprit och hemgjorda alkoholdrycker.

3.2 *Ungdomsundersökningen (UNG)*

UNG genomfördes på ett slumpmässigt urval av befolkningen i åldrarna 15–25 år. Det huvudsakliga syftet med undersökningen var att studera alkoholkonsumtionens utveckling under ungdomsåren. De huvudområden som behandlades var i stort de samma som i RUS (se punkterna 1–4 ovan). Dessutom ville man studera speciella aspekter av alkoholkonsumtionen, t. ex. om respondenten fått någon information om alkohol och vem som brukar införskaffa den alkohol som respondenten konsumerar.

Undersökningen omfattade ca 2 000 personer och genomfördes under våren och sommaren 1968. Liksom RUS genomfördes UNG i form av en postenkät.

Bortfallet uppgick till ca 19 %. Också i UNG gjordes en bortfallsanalys. Den var dock inte lika omfattande som den i RUS, varför man till en del hänvisar till analysen i RUS: »I RUS genomfördes en omfattande bortfallsanalys, vars principiella resultat även kan sägas gälla för denna undersökning. Detta gäller speciellt av det skälet, att stora likheter finns i undersökningarnas uppläggning och att undersökningarna genomfördes tidsmässigt nära varandra.»[2]

[1] Riksundersökningen, avsnitt 1.
[2] Ungdomsundersökningen, avsnitt 2.

4 Jämförelse mellan andelen absolutister 1947 och 1968

Nykterhetskommittén gjorde en uppskattning av andelen absolutister i riket 1947. Till grund för denna uppskattning låg tre undersökningar: Gallupundersökningen (1.1), anteckningarna hos systembolagen (1.2 b) och ungdomsundersökningen (1.2 c).

Siffrorna för 1968 är för de yngre (20–25 år) hämtade från UNG och för de äldre (över 25 år) från RUS.

Siffrorna är inte helt jämförbara bl. a. på grund av att man definierat absolutister på olika sätt. Tabell 1 visar att för den äldre gruppen (över 25 år) synes det inte föreligga några egentliga skillnader mellan 1947 och 1967/68. Bland de yngre (20–25 år) har andelen absolutister sjunkit markant. Denna tendens har varit starkare bland kvinnorna än bland männen. Trots att siffrorna inte är helt jämförbara, är skillnaderna bland de yngre så stora att tendensen knappast kan ifrågasättas.

Fördelningen på bostadsort kan jämföras mellan de båda undersökningarna. Kategorin storstad är identisk vid båda undersökningarna. Stad + tätort är emellertid en benämning som användes 1967/68. För att finna en motsvarighet i 1944 års undersökning har grupperna övriga städer och D-kommuner slagits ihop. Landsbygd 1967 motsvaras 1944 av A-kommuner + B-kommuner + C-kommuner.

Av tabell 2 framgår att man för männen kan konstatera en liten ökning av andelen absolutister mellan 1947 och 1967/68. Skillnaden är störst på landsbygden. Detta kan emellertid bero på skillnader i definitionen av absolutist.

Tabell 1. Andel absolutister 1947 och 1967/68 Procentuell fördelning på kön och åldersgrup per.

	Ålder			
	20—25 år		Över 25 år	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
1947	22	35	10	36
1967/68	8	11	13	31

För en närmare diskussion om siffrornas jämförbarhet hänvisas till tabell 4 (s. 5:14). Denna diskussion mynnar ut i ett antagande att 1947 års siffror antagligen skulle varit något lägre, om man använt sam-

Tabell 2. Andel absolutister 1947 och 1967/68. Procentuell fördelning för män[a] med olika bostadsort.

Bostadsort	26—75 år	26—70 år
	1947	1967/68
Storstad	4	8
Stad + tätort	9	11
Landsbygd	11	19

[a] 1944 års siffror tillåter en jämförelse endast för männen, eftersom endast dessas alkoholinköp studerades via uppgifter från systembolagen.

Tabell 3. Andel absolutister 1947 och 1967/68. Procentuell fördelning för män[a] i olika åldersgrupper över 25 år. (Angående siffrornas jämförbarhet se tabell 4.)

Åldersgrupper	1947	1967/68
26—35 år	9	9
36—45 år	8	11
46—55 år	9	13
56—65 år	10	20
66—70 år (1944: 66—75 år)	10	17

[a] 1944 års siffror tillåter en jämförelse endast för männen.

ma definition på absolutist som användes 1967/68.

För männen i de yngre åldersgrupperna synes inga egentliga förändringar ha ägt rum. I de två äldsta åldersgrupperna (56–65 år och 66–70 år) har emellertid andelen absolutister ökat något från 1947 till 1967/68.

4.1 *Sammanfattning av tabellerna 1–3*

För de äldre (över 25 år) föreligger inga egentliga skillnader mellan andelen absolutister 1947 och 1967/68. För männen finns emellertid en tendens till att andelen absolutister på landsbygden liksom bland de äldre (56–70 år) har stigit något. För de yngre (20–25 år) kan man däremot konstatera en kraftig minskning av andelen absolutister. Denna tendens har varit större för kvinnorna än för männen och fört med sig att det 1967/68, i motsats till 1947, inte längre existerar några större skillnader i andelen absolutister mellan unga män och kvinnor. Andelen är ungefär 10 % bland såväl män som kvinnor i åldrarna 20–25 år.

De här redovisade frågorna är de enda, där en rimlig jämförelse kan göras mellan RUS och 1947 års undersökning. Dels på grund av detta och dels då vi för de yngre funnit en markant minskning i andelen absolutister, kommer vi i fortsättningen att koncentrera vårt intresse på den yngre kategorin.

Fortsättningsvis kommer sammanställningen därför att inskränka sig till jämförelser mellan ungdomsundersökningarna 1947 och 1968.

5 Jämförelse mellan de använda metoderna i ungdomsundersökningarna 1947 och 1968

Nykterhetskommitténs ungdomsundersökning 1947 omfattade ett slumpmässigt urval av personer i åldrarna 17–26 år (1.2 d). Den gjordes i form av intervjuer med drygt 8 000 respondenter. Bortfallet uppgick till ca 30 %.

Ungdomsundersökningen 1968 (UNG) gjordes i form av en postenkät med ca 2 000 personer i åldrarna 15–25 år. Bortfallet uppgick till ca 19 %.

5.1 *Problemet med olika insamlingsmetoder*

Man har alltså använt två olika metoder för datainsamlingen, intervju och postenkät. I vilken utsträckning kan detta tänkas påverka jämförbarheten? Frågan belyses i ett arbete redovisat av N-M Björkman »En jämförelse mellan enkät och intervjumetodik vid insamling av data om alkoholbruk». Han konstaterar bl. a. »att man för flertalet av de variabler som brukar studeras vid alkoholvaneundersökningar inte kan konstatera någon skillnad mellan metoderna». Han säger sig emellertid ha funnit en tendens till samband mellan frågornas känslighet och metodskillnaden. När graden av det socialt acceptabla minskar (t. ex. om man har ett extremt konsumtionsmönster) fann han sålunda att metoderna gav olika utfall. »Detta torde innebära att tillrättaläggandet av svar ökar med frågornas känslighet och att denna ökningstakt är större i intervjun än i enkäten.»

I Björkmans studie användes samma strukturerade formulär vid intervjun som i enkäten. Han påpekar därför »att detta inte optimalt utnyttjar intervjuns förmåga att utvidga vissa frågekonstellationer och minska andra allt efter variationer hos respondenternas uppgivna beteenden». En av intervjuns fördelar är alltså att man där kan använda mindre strukturerade frågor och därför har vissa möjligheter att anpassa sig till respondenten. En förutsättning för detta torde emellertid vara att man har tillgång till goda och erfarna intervjuare. Vid undersökningen 1947 skulle intervjuarna strikt följa ett strukturerat formulär. Detta gav dem alltså inte möjlighet att utnyttja intervjuns fördel med improvisationer och följdfrågor, som kan användas för att på ett mer detaljerat sätt analysera individens svar.

Ovanstående skulle följaktligen innebära att det med avseende på datainsamlingsmetodiken skulle gå relativt bra att göra jämförelser mellan 1947 och 1968 års ungdomsundersökningar.

5.2 *Bortfallsproblemet*

Man måste också beakta de reservationer som gjorts för respektive undersökning vad beträffar bortfallets betydelse.

1947 uppgick bortfallet till ca 30 %. En tredjedel av detta berodde på organisatoriska svårigheter varför det enligt kommittén

finns skäl att anta att denna del av bortfallet tillkommit på ett slumpmässigt sätt. Det återstår således ett bortfall på ca 20 %, som möjligen kan ha påverkat resultaten. 1968 uppgick bortfallet till ca 19 %.

En granskning av de båda bortfallen ger vid handen att samma grupper är överrepresenterade. Man har därför anledning förmoda att den eventuella snedvridning som skett har gått i samma riktning i båda undersökningarna.

5.3 *Frågeformuleringar och definitioner*

Frågorna är inte formulerade på samma sätt i de båda undersökningarna. Vi kan således inte vara säkra på att respondenterna utsatts för samma frågestimuli. Vidare har vissa begrepp definierats på olika sätt. Detta kommer naturligtvis att innebära svårigheter vid jämförelser. Dessa problem kommer att behandlas mer ingående i den fortsatta redogörelsen.

5.4 *Åldersproblemet*

Undersökningen 1947 avsåg ungdomar i åldrarna 17–26 år medan UNG gällde ungdomar i åldrarna 15–25 år. I de fall där man kan förmoda att de olika åldersfördelningarna skulle försvåra jämförelser, har vi för UNG endast tagit med data för åldrarna 17–25 år. Enda skillnaden blir då att 26-åringarna ingår i 1947 års undersökning. Man bör dock kunna anta att detta inte nämnvärt påverkar möjligheterna till jämförelser.

5.5 *Sammanfattning*

Vad gäller de olika insamlingsmetoderna (intervju respektive postenkät) och bortfallsproblemet torde det gå bra att göra jämförelser mellan de båda ungdomsundersökningarna, 1947 och 1968. Jämförelser kommer inte heller i någon större utsträckning att försvåras av att olika åldersgrupper använts, eftersom data från 1968, då så ansetts nödvändigt, begränsats till uppgifter om ungdomar i åldrarna 17–25 år.

Det största problemet vid jämförelsen är att man till en del använt olika frågeställningar och definitioner i de båda undersökningarna.

6 Jämförelse mellan ungdomsundersökningarna 1947 och 1968

6.1 *Andelen absolutister*

De data som redovisas i tabell 4 är inte helt jämförbara. 1947 års siffror grundar sig dels på frågan »Är Ni nu absolutist?» och dels på tre frågor avseende konsumerad mängd öl, vin respektive sprit under den senaste fyraveckorsperioden. För att klassificeras som absolutist fordras alltså dels att man inte förtärt alkoholdrycker under de senaste fyra veckorna, dels att man själv klassificerat sig som absolutist dels att man besvarat konsumtionsfrågorna nekande.

1968 konstruerades ett konsumtionsindex. Detta avsågs mäta den av respondenterna uppgivna årskonsumtionen och bestod av den sammanlagda konsumtionen under året för olika alkoholsorter mätt i dl alkohol 100 procent. Måttet grundade sig på respondentens uppgifter om den genomsnittliga konsumtionsfrekvensen respektive genomsnittliga konsumtionskvantiteten för olika alkoholsorter. Måttet avsåg således inte den reella årskonsumtionen. För att tillhöra gruppen absolutister fordrades att man inte förtärt alkoholdrycker under det senaste året.

1968 års definition av absolutist kräver med stor säkerhet mer än 1947 års definition. 1947 tog man hänsyn till en fyraveckorsperiod, medan man 1968 tog hänsyn till den uppskattade årskonsumtionen. Visserligen tog man 1947 även hänsyn till respondentens egen klassificering av sig själv som absolutist, men man vet av erfarenhet att folk har en benägenhet att i för stor utsträckning anse sig vara absolutister. Man har därför anledning att förmoda att 1947 års siffror skulle varit något lägre om man använt samma definition som användes 1968. Den här jämförelsen gör dock inte anspråk på att försöka mäta förändringarnas storlek, utan endast att försöka spåra tendensen i utvecklingen.

Skillnaderna mellan 1947 och 1968 är så markanta att man, även med hänsyn tagen till de nämnda definitionsskillnaderna, kan urskilja vissa tendenser.

Andelen absolutister har minskat markant mellan 1947 och 1968. Både för män och kvinnor har absolutistandelen sjunkit i alla åldrar, i de flesta fall till mindre än hälften av 1947 års siffror. Förändringarna har varit större för kvinnorna än för männen. 1947 hade i alla åldersgrupper kvin-

Tabell 4. Andel absolutister 1947 och 1968. Procentuell fördelning på kön och ålder.

Ålder	Män		Kvinnor	
	1947	1968	1947	1968
17	49	22	58	18
18	38	19	47	7
19	38	16	44	16
20	25	10	38	13
21	24	11	37	11
22	21	9	33	14
23	21	7	34	8
24	17	13	32	11
25	13	3	32	8

Tabell 5. Andel absolutister 1947 och 1968. Procentuell fördelning på kön och bostadsort. (Endast 17—25 år).

Bostadsort	Män		Kvinnor	
	1947	1968	1947	1968
Storstad	14	6	18	5
Övrig stad	25	10	34	9
Landsbygd	29	11	50	12

norna en större andel absolutister än männen. Under tiden fram till 1968 tycks en utjämning ha skett så, att andelen absolutister i de olika åldersgrupperna är ungefär lika stor bland kvinnorna som bland männen.

Beträffande 1968 års siffror bör framhållas att siffror för en enstaka åldersgrupp inte utan vidare kan generaliseras till att gälla alla ungdomar i denna ålder. Detta beror på materialets begränsade storlek, som medför att slumpfelen blir stora. Siffrorna torde dock ge en god uppfattning om den allmänna tendensen i hur konsumtionen varierar mellan olika åldrar.

Andelen icke-konsumenter har minskat i alla tätortsgrupper och bland både män och kvinnor (tabell 5). För både män och kvinnor gäller att andelen icke-konsumenter minskat mest på landsbygden, därnäst i övriga städer och minst i storstäder. Dessutom gäller att andelen kvinnor som ej är konsumenter har minskat mer mellan 1947 och 1968 än motsvarande siffror för männen. Trots att kvinnorna 1947 hade större andel icke-konsumenter i de olika tätortsgrupperna, är de 1968 nere i ungefär samma

Tabell 6. Andel absolutister 1947 och 1968. Procentuell fördelning på kön och faderns socialgrupp. (Endast 17—25 år).

Socialgrupp	Män		Kvinnor	
	1947	1968	1947	1968
I	11	6	13	2
II	28	10	40	8
III	24	9	39	10

Tabell 7. Andel absolutister 1947 och 1968 bland ungdomar över och under 21 år. Materialet är procentuellt fördelat efter om fadern var absolutist eller ej.

Respondenternas ålder. Faderns hållning till alkoholen.	Män		Kvinnor	
	1947	1968	1947	1968
17—20 år				
Fadern absolutist	62	32	71	21
Fadern ej absolutist	31	8	40	10
Samtliga	38	17	47	14
21—25 år				
Fadern absolutist	36	24	56	27
Fadern ej absolutist	13	4	27	7
Samtliga	18	8	34	11

andel som männen. En utjämning synes således ha skett i samtliga tätortsgrupper.

Såväl 1947 som 1968 är andelen icke-konsumenter störst i socialgrupperna II och III, mellan vilka ingen större skillnad kan konstateras i detta avseende. Detta gäller både män och kvinnor. Icke-konsumenternas andel av de olika socialgrupperna har minskat väsentligt mellan 1947 och 1968. Denna minskning är störst bland kvinnorna. År 1968 fanns inga signifikanta skillnader mellan männen och kvinnorna i de olika socialgrupperna (tabell 6).

Som vi konstaterat tidigare, i tabell 4, har andelen absolutister minskat markant både bland män och kvinnor i alla åldrar. Denna minskning är dessutom markant oavsett om fadern var absolutist eller ej. I absoluta tal har minskningen varit störst i de fall där fadern var absolutist (tabell 7). Relativt sett har emellertid minskningen varit kraftigare i de grupper där fadern ej var absolutist. Som exempel kan nämnas de yngsta männen. Av dessa har absolutistandelen minskat med hälften (från 62 till 32 procent) bland dem med absolutistisk fader, medan de med konsumerande fader minskat sin andel av absolutister till en fjärdedel (från 31 till 8 procent).

Både 1947 och 1968 fick barn i hem, där fadern var absolutist, i större utsträckning än andra absolutistiska vanor.

År 1947 hade kvinnorna i båda ålders-

grupperna en större andel absolutister än männen i motsvarande åldersgrupp. Detta förhållande gällde både om fadern var absolutist och om han inte var det. 1968 fanns inte dessa skillnader längre. Andelen absolutister var då ungefär lika stor för männen och kvinnorna i alla grupper. I den yngsta åldersgruppen (17–20 år) där fadern var absolutist synes det till och med råda det motsatta förhållandet mot 1947, dvs. att kvinnorna har en lägre andel absolutister än männen (21 resp. 32 %). Skillnaden är dock ej statistiskt säkerställd.

6.2 *Ålder och miljö vid första spritdrycksförtäringen*

De båda undersökningarna ger möjligheter att studera förändringar i debutålder för spritförtäring.

En viss skillnad finns i frågornas lydelse de båda åren (tabell 8). År 1947 frågades när man första gången förtärde spritdrycker och 1968, när man första gången förtärde minst ett glas starksprit. Eftersom man 1968 preciserade förtäringen till att gälla minst ett glas starksprit, får man nog anse 1968 års fråga som »mer krävande»; för att kunna svara på 1947 års fråga, räckte det i princip med att man någon gång smakat starksprit. Om de olika frågornas lydelse spelar någon roll, skulle det snarast vara så att 1968 års siffror skulle ha varit något högre, om 1947 års definition använts. De uppvisade skillnaderna torde därför snarast vara något för små.

Tabell 8. Ålder vid första spritdrycksförtäringen. Procentuell kumulativ fördelning på kön och ålder. Endast ungdomar i åldern 23—25 år och endast konsumenter.

Ålder vid första spritförtäringen	Män		Kvinnor	
	1947	1968	1947	1968
Före 15 år	3	8	3	2
Före 17 år	16	46	12	26
Före 19 år	56	86	45	56
Före 21 år	87	97	79	90
Före 23 år	97	100	94	97

I 1947 års material ingår även 26-åringar. Man kan dock förmoda att detta inte påverkar jämförbarheten i någon större utsträckning.

Spritdebutåldern synes vara lägre 1968 än 1947. Detta gäller både män och kvinnor. År 1947 var det endast 16 % av männen som gjort sin spritdebut före 17 års ålder, medan det 1968 var 46 %. För kvinnorna är motsvarande siffror 12 % respektive 26 %.

Männens debutålder tycks ha sjunkit mer än kvinnornas. Andelen som debuterat före 19 års ålder ökade för männen från 56 % till 86 %. Ökningen för kvinnorna var 11 procentenheter, från 45 % till 56 %.

Skillnaden mellan männens och kvinnornas spritdebutålder har således ökat. Detta kan ytterligare belysas av att 16 % av männen och 12 % av kvinnorna i 1947 års material debuterat före 17 års ålder. Skillnaden mellan män och kvinnor var betydligt större i 1968 års undersökning: 46 % resp. 26 %. En liknande jämförelse för vin- och öldebuten skulle dock sannolikt inte ge samma resultat.

Jämförelser är mycket svåra att göra, då det gäller miljön för spritdebuten (tabell 9). Svarsalternativen var olika 1947 och 1968. Vidare fick man endast uppge ett alternativ 1947, medan man 1968 fick svara med ett eller flera alternativ. Detta torde innebära att 1968 års siffror vid en jämförelse är något för höga.

Bastalet år 1968 är antalet boende i respektive tätortsgrupp med undantag av dem som uppgivit att de aldrig druckit sprit. Detta innebär att alla som inte svarat ingår i bastalet, vilket gör att detta egentligen är något för högt. Detta för i sin tur med sig att 1968 års siffror är något för låga. År 1947 har man använt »spritkonsumenter» som bas. Detta gör att man 1947 erhöll ett bortfall som för männen uppgick till 8 % och för kvinnorna till 15 %. I 1968 års undersökning är det på den här frågan svårt att uppskatta bortfallets effekt.

De svarsalternativ som används i tabell 9 har hämtats från 1968 års undersökning. »Med kamrater» motsvaras i 1947 års un-

Tabell 9. Miljön vid första spritdrycksförtäringen. Procentuell fördelning på kön och boendeort. Endast konsumenter.

Miljö	Män								Kvinnor							
	Storstad		Övrig stad		Landsbygd		Hela riket		Storstad		Övrig stad		Landsbygd		Hela riket	
	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68
Med kamrater	47	68	58	68	61	60	57	66	23	55	30	52	26	44	26	52
Med föräldrar	22	17	15	9	11	9	14	11	34	26	26	21	25	18	28	22
Med andra släktingar eller andra personer	25	11	21	7	19	6	21	8	30	19	30	13	31	13	30	15
På restaurang	15	8	15	9	11	7	13	8	8	11	13	11	8	9	10	10
Ensam	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1	0	0	0

dersökning av »på restaurang tillsammans med kamrater» och »eljest tillsammans med kamrater». »I hemmet» motsvaras 1947 av »i hemmet tillsammans med föräldrar». »Med andra släktingar» och »med andra personer» har slagits samman och motsvaras 1947 av »på privat bjudning hos äldre» och »på restaurang tillsammans med äldre».

Att olika svarsalternativ använts försvårar naturligtvis en jämförelse. Av detta och tidigare nämnda skäl jämför vi i första hand, om kamrater varit närvarande eller ej. Bland både männen och kvinnorna har det blivit vanligare att spritdebuten skett tillsammans med kamrater. För männen har andelen ökat från 57 % till 66 % och för kvinnorna från 26 % till 52 %. Denna tendens är likartad på alla boendeorter, utom för männen på landsbygden. För både män och kvinnor gäller, att det 1968 var vanligare i städerna än på landsbygden, att spritdebuten skett tillsammans med kamrater. Ett annorlunda förhållande rådde 1947, då det var vanligare på landsbygden och i övriga städer än i storstäder att man spritdebuterade med kamrater. Ökningen av kamraternas »andel» synes ha kompenserats av en minskning av släktingars och andra personers närvaro, medan föräldrars närvaro har minskat endast obetydligt under perioden 1947 till 1968.

För kommentarer med avseende på jämförbarheten mellan frågorna 1947 och 1968 i tabell 10 hänvisas till texten i anslutning till tabell 9.

År 1947 var det vanligare i socialgrupp II och III än i I att man varit tillsammans med kamrater vid första spritförtäringen. Kamraternas »andel» har för både män och kvinnor ökat i alla socialgrupper.

Tabell 10. Miljön vid första spritdrycksförtäringen. Procentuell fördelning på kön och faderns socialgrupp. Endast konsumenter.

Miljö	Män						Kvinnor					
	I		II		III		I		II		III	
	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68
Med kamrater	36	65	57	68	60	65	11	45	26	51	30	54
Med föräldrar	32	24	14	11	12	10	50	38	26	25	27	15
Med andra släktingar eller andra personer	25	17	20	6	20	8	24	12	30	15	31	15
På restaurang	14	5	11	9	14	9	6	12	9	10	10	11
Ensam	1	0	1	0	0	2	1	0	1	0	0	0

Tabell 11. Genomsnittlig konsumtion per tillfälle (medianvärden) av cl sprit. Procentuell fördelning på kön, boendeort och faderns socialgrupp. Endast 17—25 år.

Faderns socialgrupp	Män								Kvinnor							
	Storstad		Övriga städer		Landsbygd		Hela riket		Storstad		Övriga städer		Landsbygd		Hela riket	
	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68
I	11	(15)	14	(11)	11	(4)	12	(14)	8	(6)	7	(8)	7	(4)	7	7
II	16	16	16	21	18	(23)	17	20	8	8	7	7	7	(10)	7	8
III	18	22	18	22	19	(23)	19	22	9	7	8	7	8	(5)	8	7
Samtliga	16	18	17	21	19	23	18	20	8	7	8	7	8	7	8	7

Ökningen har varit störst i socialgrupp I (från 36 till 65 procent för männen och från 11 till 45 procent för kvinnorna). Detta har fört med sig att det för männen 1968 inte längre är någon skillnad mellan socialgrupperna i detta avseende. För kvinnorna gäller fortfarande att en något mindre andel i socialgrupp I än i II och III gjort sin spritdebut tillsammans med kamrater. Skillnaden är emellertid ej statistiskt säkerställd.

Bland både män och kvinnor har en minskning skett av släktingars och andra personers närvaro. I socialgrupp I har det dessutom för både män och kvinnor skett en minskning i föräldrarnas närvaro. Detsamma synes även gälla för kvinnorna i socialgrupp III. Det är dock fortfarande vanligare i socialgrupp I än i socialgrupperna II och III att spritdebuten ägt rum i föräldrarnas närvaro.

6.3 *Genomsnittlig spritkonsumtion*

Den genomsnittliga spritkonsumtionen avser konsumtionen per tillfälle i cl sprit. Som genomsnittsvärden har medianen använts.

Först bör nämnas hur medeltalen i 1968 års material har beräknats. Konsumtionsvariabeln var diskontinuerlig och kunde endast anta följande värden: 2, 4, 6, 8, 12, 18, 37, 60, 75 och mer än 75 cl sprit per konsumtionstillfälle.

De medianvärden i tabell 11 som är försedda med parentes baseras på färre än 50 observationer (detta gäller även fortsättningsvis).

En viss ökning i spritkonsumtionen per tillfälle mellan 1947 och 1968 synes ha skett bland männen i samtliga tätortsgrupper och i både socialgrupp II och III. För kvinnorna kan ingen nämnvärd förändring i spritkonsumtionen per tillfälle konstateras.[1]

Kommentaren i anslutning till tabell 11 med avseende på klassindelningen av konsumtionsvariabeln i 1968 års material är relevant även för tabell 12. Eftersom medianen redovisas, kan nämnas att variabelvärdena inte är ekvidistanta. Avståndet från 12 till 18 cl är mindre än avståndet från 18 till 37 cl etc. Detta gör att beräkningen av medianen blir osäker.

För männen gäller att de yngre männens (17–22 år) mediankonsumtion har ökat, medan de äldres (23–25 år) varit ganska konstant. Kvinnornas mediankonsumtion

Tabell 12. Genomsnittlig spritkonsumtion i cl. (medianvärden) bland män och kvinnor i olika åldrar.

Ålder	Män		Kvinnor	
	1947	1968	1947	1968
17	12,1	(22,3)	5,4	(6,0)
18	14,2	(19,3)	6,1	4,7
19	14,7	(18,0)	6,8	(5,0)
20	15,6	(24,4)	7,4	6,1
21	17,2	20,9	7,3	5,5
22	16,2	21,1	7,0	6,1
23	16,2	16,5	7,4	5,0
24	15,8	17,0	7,7	(5,6)
25	16,7	15,9	7,6	5,2

[1] Den totala spritkonsumtionen enligt försäljningsstatistiken var 1947 7,66 l/invånare över 15 år och 1968 8,08 l.

Tabell 13. Andel spritkonsumenter. Procentuell andel i olika åldersgrupper bland män och kvinnor.

	Män			Kvinnor		
	15–17[a]	18–20	21–25	15–17[a]	18–20	21–25
Spritkonsumenter 1947	37	51	76	26	42	53
Spritkonsumenter 1968	40	71	86	42	70	75

[a] För 1947 års material enbart 17-åringar.

är både 1947 och 1968 ungefär lika stor i alla åldrar. Av tabellen framgår vidare, att kvinnornas mediankonsumtion minskat något från 1947 till 1968. Detta synes gälla för de flesta ålderskategorierna.

6.4 *Andelen spritkonsumenter*

I tabell 13 redovisas andelen spritkonsumenter i olika åldersgrupper.

I siffrorna från 1947 är endast de individer medtagna som förtärt sprit någon gång den senaste månaden, medan 1968 års siffror innehåller alla som uppger sig dricka sprit. Detta gör att 1947 års siffror kanske blivit något högre med 1968 års definition.

I alla åldersgrupper är det vanligare 1968 än 1947 att man dricker sprit. Skillnaden är störst i åldern 18–20 år och större för kvinnorna än för männen. I gruppen 18–20-åriga män var det 1947 51 % som förtärde sprit mot 71 % 1968. Motsvarande siffror för kvinnorna är 42 % respektive 70 %. År 1947 var det vanligare i alla åldersgrupper att männen drack sprit än att kvinnorna gjorde det. Denna skillnad är enligt 1968 års siffror helt försvunnen i de båda lägsta ålderskategorierna. I åldrarna 21–25 finns i detta avseende fortfarande en skillnad mellan män och kvinnor, 86 resp. 75 procent spritkonsumenter. Skillnaden är dock mindre 1968 än 1947.

6.5 *Medlemskap i nykterhetsförening*

1947 års siffror omfattar även 26-åringar. Man kan dock anta, att detta inte nämnvärt påverkar möjligheterna att göra en jämförelse mellan 1947 och 1968.

Det finns inga större skillnader mellan män och kvinnor vad avser andelen individer i de olika undergrupperna.

Andelen som aldrig varit medlem i någon nykterhetsförening har ökat mellan de båda undersökningstillfällena. År 1947 var det drygt 70 % som aldrig varit medlemmar, medan motsvarande siffra 1968 var nära 90 %. Dessa siffror är likartade för både

Tabell 14. Andel ungdomar i åldern 17—25 år som tillhör respektive tidigare tillhört nykterhetsförening. Procentuell fördelning på kön och boendeort.

Boendeort	Män						Kvinnor					
	Nu medl. i nykterhetsf.		Tidigare medl. i nykterhetsf.		Aldrig varit medl. i nykterhetsf.		Nu medl. i nykterhetsf.		Tidigare medl. i nykterhetsf.		Aldrig varit medl. i nykterhetsf.	
	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68	–47	–68
Storstäder	2	3	15	5	83	91	3	1	18	5	80	94
Övriga städer	6	4	26	9	68	86	4	3	30	14	66	83
Landsbygd	8	4	20	10	72	85	10	6	22	11	69	84
Hela riket	7	4	21	8	73	88	6	3	24	10	70	87
Därav												
17—20 år	8	4	18	7	74	90	9	4	20	12	71	84
21—25 år	5	4	23	9	72	86	5	2	26	9	70	88

män och kvinnor och för båda åldersgrupperna. I storstäderna har en ökning skett från ca 80 % till ca 90 % i andelen som aldrig varit medlem, medan ökningen i övriga tätortsgrupper har varit något större; från ca 70 % 1947 till ca 85 % 1968. Andelen som aldrig varit medlemmar var således både 1947 och 1968 större i storstäder än i övriga städer och på landsbygd. Eftersom denna grupps andel vuxit mer i övriga städer och på landsbygden än i storstäder, har en viss utjämning skett mellan de olika tätortsgrupperna. Andelen som någon gång varit medlemmar i en nykterhetsförening har minskat markant mellan 1947 och 1968. Detta synes ha varit fallet på alla boendeorterna, i båda åldersgrupperna och bland både män och kvinnor. Andelen medlemmar i nykterhetsförening har sjunkit mellan 1947 och 1968 (från 6–7 % till 3–4 % 1968). Denna förändring är för både män och kvinnor mest märkbar på landsbygden och i den yngsta åldersgruppen (17–20 år).

7 Sammanfattande kommentar

För en sammanfattande kommentar till resultatens giltighet hänvisas till bilagan som behandlar utvecklingen som den framstår i gymnasistundersökningarna 1956, -61 och -67. Här skall endast konstateras att resultaten som erhållits vid jämförelsen mellan nykterhetskommitténs undersökning 1947 och APUs ungdomsundersökning 1968 icke kan kullkastas på grundval av resultaten från gymnasistundersökningarna. Tendenserna i de båda jämförelserna är i huvudsak desamma.

Det viktigaste resultatet av jämförelsen är att andelen icke-konsumenter bland ungdom under 25 års ålder har minskat mellan 1947 och 1968. En motsvarande minskning bland personer över 25 år kan ej påvisas. Den jämförelse som kunnat göras gäller således andelen konsumenter eller icke-konsumenter. Hur konsumenternas konsumtionsstorlek förändrats under perioden belyses endast i någon mån av det presenterade materialet.

Minskningen i andelen icke-konsumenter bland ungdomen har varit kraftigast bland kvinnorna. Detta har medfört att det 1968 nästan inte finns några skillnader kvar mellan unga män och unga kvinnor i andelen icke-konsumenter. År 1947 var det en större andel av kvinnorna än av männen som ej drack alkoholdrycker. De förändringar som skett har varit kraftigast på landsbygden och i mindre städer.

Då man studerar förändringar i olika socialgrupper finner man att förändringarna i andel icke-konsumenter varit störst i socialgrupp II och III. Skillnaden i konsumtion mellan dessa grupper och socialgrupp I var år 1968 mindre än tidigare.

Om fadern är absolutist har betydelse för barnens konsumtionsvanor såväl 1947 som 1968. Debutåldern för spritkonsumtion har sjunkit betydligt under perioden. Beträffande sällskapet vid första spritkonsumtionen har det blivit något vanligare under perioden att spritdebuten skett tillsammans med jämnåriga kamrater.

Jämförelsen ger även några data om förändringar i den genomsnittliga spritkonsumtionens storlek. Spritkonsumtionen har ökat något bland männen, framförallt bland dem som är under 22 år. Bland kvinnorna kan ingen större förändring konstateras.

Avslutningsvis kan påpekas att medlemskap i nykterhetsförening under perioden blivit mer ovanligt bland ungdomen.

Bilaga 1 Överensstämmelsen mellan resultaten och resultat erhållna i en jämförelse mellan alkoholvaneundersökningar utförda i gymnasiets näst högsta ring respektive näst högsta årskurs åren 1956, 1961 och 1967

Inledning

För att se om tendenserna i jämförelsen mellan 1947 och 1968 års ungdomsundersökningar kan anses vara giltiga har en enkätserie om gymnasisternas alkoholvanor studerats. Åren 1956, 1961 och 1967 har skolöverstyrelsen gjort alkoholvaneundersökningar i gymnasiets näst högsta ring respektive näst högsta årskurs. I fortsättningen kommer vi att kalla jämförelsen mellan 1947 och 1968 års ungdomsundersökningar för jämförelse A och jämförelsen mellan gymnasistundersökningarna jämförelse B.

För tabellerna 2, 3, 4 och 10 i A finns i gymnasistundersökningarna jämförbara tabeller. Eftersom respondenterna i A utgörs av ungdomar mellan 17 och 25 år och i B av gymnasieelever i näst högsta ring el. motsvarande (17–19 år) är inte siffrorna i A helt jämförbara med dem i B, vilket dock inte hindrar en jämförelse av tendenserna.

Kortfattad redogörelse för 1967 års alkoholvaneundersökning bland gymnasister[1]

I början av december 1967 genomförde skolöverstyrelsen en enkät bland eleverna i näst högsta årskursen. Undersökningen hade två syften:

a) att få en bild av gymnasisternas alkoholvanor

b) att göra jämförelser med tidigare undersökningar (1956 och 1961)

Två olika blanketter användes:

a) *En svart.* Denna var i stort sett identisk med den som användes vid de tidigare undersökningarna. Trots att denna blankett ansågs innehålla vissa brister användes den även denna gång. Detta för att kunna göra så bra jämförelser som möjligt med de tidigare undersökningarna.

b) *En grön.* I denna hade man ändrat på det som ansågs mindre bra i den svarta blanketten.

I varannan skola användes den svarta blanketten och i varannan skola den gröna. Enkäten genomfördes i form av gruppenkät och lärarna övervakade ifyllandet i respektive klass. Sammanlagt deltog 27 810 av 32 555 elever. Detta innebär ett bortfall på 14,5 %. 14 510 svarta och 13 300 gröna blanketter ifylldes.

I jämförelsen mellan 1956, 1961 och 1967 ingår endast de svarta blanketterna. Ett systematiskt urval gjordes bland de inkomna blanketterna genom att var 10:e utvaldes. Detta förde således med sig att urvalsstorleken blev 1 451. Av olika anledningar kom endast 1 435 blanketter att bearbetas, (tabell 15).

[1] Sune von Hofsten: Gymnasisternas alkoholvanor 1967. Redogörelse för en enkät utförd av skolöverstyrelsen. Del I och II Stencil. Även i Alkoholfrågan 5/1969 s. 151 f.

Tabell 15. Procentuell fördelning på kön och ålder i 1967 års gymnasistundersökning.

Ålder	Män	Kvinnor	Samtliga
16	2	3	2
17	53	65	58
18	28	24	26
19	8	7	7
20 eller mer	10	2	6
Summa	791 (55 %)	644 (45 %)	1 435

I fortsättningen ingår 16-åringarna i gruppen »17-åringar» medan gruppen »19-åringar» inkluderar alla som är 19 år eller äldre.

Jämförelse mellan gymnasistundersökningarna 1956, 1961 och 1967.

Som absolutist anses den som uppgett att han/hon det gångna året (ca 11 mån) inte druckit någon typ av alkoholdryck.

Samma definition av absolutist har använts i alla tre undersökningarna.

För samtliga åldrar och för både män och kvinnor har en minskning av andelen absolutister ägt rum mellan 1956 och 1967, (tabell 16). För kvinnorna har denna minskning främst skett mellan de båda senaste undersökningarna (1961 och 1967). 1956 hade männen en något större andel absolutister än kvinnorna. År 1967 har emellertid denna skillnad försvunnit.

I både A- och B-jämförelsen har andelen absolutister sjunkit, både för männen och kvinnorna. I både A och B finns vidare en tendens, att andelen absolutister är ungefär lika stor både bland män och kvinnor i den sist utförda undersökningen. I A:s första undersökning (1947) hade männen en mindre andel absolutister än kvinnorna. I B var förhållandet det motsatta. Detta kan givetvis bero på vad som hänt mellan 1947 och 1956, då A-jämförelsens respektive B-jämförelsens första undersökning utfördes.

Tabell 16. Andel absolutister. Procentuell fördelning på kön och ålder 1956, 1961 och 1967.

Ålder	Män			Kvinnor		
	56	61	67	56	61	67
17 år	15	13	8	13	12	8
18 år	20	15	7	13	19	8
19 år	21	14	8	(16)[a]	18	6
Samtliga	19	14	8	13	16	8

[a] Parentes anger att bastalet understiger 50.

Tabell 17. Andel absolutister. Procentuell fördelning på kön och skol-ort 1956, 1961 och 1967.

	Män			Kvinnor		
	56	61	67	56	61	67
Storstäder[a]	9	11	5	4	12	5
Övriga orter	23	16	8	17	18	8

[a] Storstäder = Stockholm, Göteborg och Malmö.

År 1956 var andelen absolutister bland både män och kvinnor större i övriga orter än i storstäder (tabell 17). En kraftig minskning av andelen absolutister har ägt rum i övriga orter. Detta har medfört att andelen absolutister 1967 var ungefär lika liten i övriga orter som i storstäder. För kvinnorna i storstäder visar siffrorna en besynnerlig förändring. Från 1956 till 1961 ökade andelen absolutister (från 4 % till 12 %), för att sedan åter minska till 5 % mellan 1961 och 1967.

Siffrorna är inte helt jämförbara i A- och B-jämförelserna. I A är bakgrundsvariabeln bostadsort medan den i B är skol-ort. Vidare är olika åldrar representerade i de båda undersökningarna. (I A 17–25 och och i B 17–19 år.)

I både A och B synes en utjämning ha ägt rum mellan olika orter. I båda jämförelserna är utjämningen främst orsakad av

Tabell 18. Andel absolutister. Procentuell fördelning på kön och socialgrupp 1956, 1961 och 1967.

Socialgrupp	Män			Kvinnor		
	56	61	67	56	61	67
I	10	8	7	6	10	4
II	25	17	7	16	18	9
III	27	20	9	(20)[a]	23	8

[a] Parentes anger att bastalet understiger 50.

Tabell 19. Andel spritkonsumenter. Procentuell fördelning på kön och ålder 1956, 1961 och 1967.

Ålder	Män			Kvinnor		
	56	61	67	56	61	67
17 år	64	68	82	60	70	75
18 år	62	62	85	58	59	81
19 år	61	72	87	(54)[a]	57	87
Samtliga	62	66	84	59	62	77

[a] Parentes anger att bastalet understiger 50.

en kraftigare minskning av andelen absolutister i övriga delar av landet än i storstäderna.

En relativt kraftig minskning av andelen absolutister i socialgrupperna II och III har fört med sig att andelen absolutister i dessa grupper 1967 var ungefär lika liten som i socialgrupp I (tabell 18). Detta gäller speciellt för männen men även i viss utsträckning för kvinnorna. En klar tendens till minskning av andelen absolutister finns även i socialgrupp I.

I A är åldrarna 17–25 år representerade medan respondenterna i B är 17–19 år.

Tendensen är emellertid densamma i båda jämförelserna. Vi har således fått en utjämning vad avser andelen absolutister inom olika socialgrupper. Denna utjämning är främst orsakad av en relativt kraftig minskning av andelen absolutister i socialgrupperna II och III.

Med spritkonsument avses den som någon gång under det gångna året druckit sprit.

Av tabell 19 framgår att andelen spritkonsumenter har ökat mellan 1956 och 1967 bland både män och kvinnor och bland alla åldrar (från ca 60 till 80–85 procent). I hela materialet finns det 1967 en något större andel spritkonsumenter bland männen än bland kvinnorna. Denna iakttagelse synes dock inte gälla för 19-åringarna men väl för 17–18-åringar.

Tendensen till ökad andel spritkonsumenter bland både män och kvinnor och i alla åldrar är densamma i båda jämförelserna.

Sammanfattande kommentar

Avsikten med den gjorda jämförelsen mellan å ena sidan gymnasistundersökningarna (B-jämförelsen) och å andra sidan APUs och 1944 års nykterhetskommittés ungdomsundersökningar (A-jämförelsen) har varit att få en uppfattning om resultatets giltighet med avseende på de studerade tendenserna.

Tendenserna är i stort sett desamma i B-jämförelsen som i A-jämförelsen. Detta gör att man lättare accepterar även andra resultat vid jämförelsen mellan nykterhetskommitténs och APUs ungdomsundersökning, än de som kan »kontrolleras» mot resultaten i jämförelse B.

I de fall tendensen inte är densamma i A- och B-jämförelserna kan detta bero på t. ex. följande faktorer.

1. Olika frågeformuleringar försvårar möjligheterna till jämförelse undersökningarna emellan.
2. Bortfallet kan ha haft olika effekt i de olika undersökningarna.
3. Endast den sista gymnasistundersökningen (1967) och APUs ungdomsundersökning (1968) genomfördes ungefär samtidigt. Tidsskillnaden mellan nykterhetskommitténs undersökning 1947 och gymnasistundersökningen 1956 minskar möjligheterna att göra en helt godtagbar jämförelse mellan trenderna i A- och B-jämförelsen.
4. I de olika undersökningarna förekommer skillnader i definitioner av väsentliga begrepp.
5. Åldersgrupperna är olika i de två jämförelserna.
6. I B-jämförelsen ingår endast gymnasister.

Bilaga 2 Tabellförteckning

6 Om alkoholkonsumtionsvanor bland värnpliktiga

Björn Hibell och Tom Nilsson

Innehåll

1 Undersökningens uppläggning och genomförande[1]

1.1 *Inledning*

I APUs remissyttrande till ÖBs förslag om försök med mellanölsförsäljning på militära marketenterier betonades, att en noggrann uppföljning av de effekter denna verksamhet skulle få borde genomföras. Försvarsdepartementet beviljade därför ett anslag till genomförande av denna studie. Utöver denna uppföljning studerades försäljnings- och fylleristatistik samt insamlades material från de berörda förbanden med avseende på eventuella missförhållanden som observerats i samband med försöket. Denna undersökning genomfördes som en före-efter-studie med förband både med och utan mellanölsförsäljning representerade.

Utöver det direkta syftet att studera effekten av mellanölsförsöket gav undersökningen resultat som i viss mån belyser alkoholvanornas utveckling under värnplikten.

1.2 *Uppläggning och genomförande*

Data har insamlats från sex olika militärförband. Hälften av dessa är förband där öl klass II B (mellanöl) utskänks på förbandets marketenteri efter tjänstens slut. Fortsättningsvis kommer »ölförbanden» att benämnas *E*-förband (experimentförband) och »icke-ölförbanden» för *K*-förband (kontrollförband).

Undersökningen är upplagd som en före-efter-undersökning, dvs. två mätningar har ägt rum. Fältarbetet har gått så till att den första mätningen ägde rum endast några dagar efter inryckningen till första tjänstgöring, medan den andra ägde rum när ca halva tjänstgöringstiden avverkats.

Två olika värnpliktsgrupper har deltagit. Dels är det f-värnpliktiga med en tjänstgöringstid på 299 dagar och dels g-värnpliktiga med en tjänstgöringstid av 240 dagar. Gruppen f-värnpliktiga ryckte in till tjänstgöring den 10.11.69, och gruppen g-värnpliktiga den 7.1.70.

Nedan redovisas de förband som deltagit vid undersökningen.

(*E*) = experimentförband
(*K*) = kontrollförband
(*f*) = f-värnpliktiga
(*g*) = g-värnpliktiga

Inryckta nov. -69
(*E, f*) A9 Kristinehamn
(*K, f*) Lv3, Norrtälje
(*E,f*) Ka5, Härnösand
(*K, f*) Ka3, Fårösund

[1] För en mer ingående redogörelse för undersökningen hänvisas till Björn Hibell: Undersökning av alkoholkonsumtionsvanor bland värnpliktiga 1969—70. Gruppen för alkoholforskning. Statens institut för folkhälsan 1971, Stencil.

Inryckta jan. -70

(*E, g*) A9, Kristinehamn
(*K,g*) Lv3, Norrtälje
(*E, g*) F4, Östersund
(*K, g*) F21, Luleå

I fortsättningen kommer A9 (*E, f*) att benämnas A9 (1) och A9 (*E, g*) för A9 (2). Vidare gäller att Lv3 (*K, f*) benämnes Lv3 (1) och att Lv3 (*K, g*) benämns Lv3 (2).

Som framgår av ovanstående har alla vapenslag bidragit med såväl E- som K-förband.

Som tidigare nämnts skedde första mätningen strax efter inryckningen. Nedan redovisas tidpunkterna för de båda mätningarna i antalet dagar efter inryckningen.

	Antal dagar efter inryckning	
	Mätning I	Mätning II
A9 (1)	3	166
Lv3 (1)	3	195
Ka5	4	170
Ka3	3	176
A9 (2)	7	107
Lv3 (2)	2	135
F4	5	110
F21	6	112

Skillnaderna i antal dagar mellan de olika mätningarna beror på att f-värnpliktiga ryckte in ca två månader tidigare. Mätning II ägde rum samtidigt för både *f*- och *g*-värnpliktiga vid samma förband.

Totalt deltog 756 värnpliktiga vid första mättillfället och 448 vid det andra. Bortfallet är dels orsakat av »naturlig frånvaro» (sjukdom/annan kommendering) och dels av att de värnpliktiga av olika anledningar lämnat förbandet.

Nedan redovisas de som deltagit vid båda mättillfällena och de som fallit bort från det första till det andra tillfället.

Ca 60 % har alltså deltagit i båda mätningarna. Variationerna mellan de olika förbanden är emellertid stora. På A9 (1) deltog 74 % vid båda mätningarna medan motsvarande siffra på Ka3 endast var 43 %. (Ett fåtal värnpliktiga deltog i andra men ej i första mätningen. Eftersom det endast var ett 10-tal personer som tillhörde denna kategori har vi inte funnit anledning att ta hänsyn till dem i den fortsatta redovisningen.)

Vissa svårigheter uppstod i samband med urvalet av de förband som skulle ingå i undersökningen. I det ideala fallet skulle vi haft möjligheter att själva bestämma likvärdiga förband och därefter slumpmässigt välja ut experiment- och kontrollförband. Enligt de direktiv som gällde för försöksverksamheten fick förbandscheferna själva välja om deras förband skulle ingå i försöksverksamheten eller ej. Skälen för att ej deltaga i försöket var framför allt att marketenteriet lämpade sig mindre väl för utskänkning av öl, eller att ölutskänkningen skulle bli svår att kontrollera i de lokaler som man förfogade över.

Som grund för urvalet av förband gällde följande principer. För det första skulle samtliga försvarsgrenar vara representerade. För det andra skulle förbanden innehålla värnpliktiga från såväl storstadsområden som från mindre städer och landsbygd. För det tredje krävdes att ett jämförbart kontrollförband skulle finnas (bl. a. jämförbart med avseende på värnpliktskategorier). Urvalet av kontroll- och experimentförband enligt dessa kriterier kunde genomföras på ett någorlunda acceptabelt sätt.

Beträffande undersökningsmaterialets representativitet för populationen svenska värnpliktiga (av kategorin *f* och *g*) kan konstateras att någon absolut representati-

	A9(1)	Lv3(1)	Ka5	Ka3	A9(2)	Lv3(2)	F4	F21	Samtliga
Deltagit i mätning I	57	151	99	113	71	124	71	70	756
Deltagit i mätning II	42	71	59	49	51	85	42	49	448
Bortfall (ej deltagit i mätn. II)	15	80	40	64	20	39	29	21	308
Bortfall i procent	26%	53%	40%	57%	28%	32%	41%	30%	41%

vitet ej föreligger. Detta innebär att funna procenttal ej går att direkt generalisera till alla värnpliktiga. Emellertid torde undersökningsmaterialet i stort sett täcka de variationer man har i hela populationen värnpliktiga.

De mått som använts för att mäta konsumtionen gör inte anspråk på att vara mått på den »verkliga» konsumtionsstorleken. Man har sålunda funnit att mått av denna typ ger en uppskattning av konsumtionen som uppgår till ca hälften av den försålda kvantiteten under motsvarande tidsperiod. För en jämförelse mellan olika konsumentkategorier är dock dessa mått användbara. Angående konstruktionen av detta mått se bilaga.

Vid redovisningen av materialet har följande statistiska metoder genomgående använts.

Vid testning av skillnader mellan procenttal har Z-test använts. Testningen har genomgående gjorts på 5 % konfidensnivå.

De medelvärdesberäkningar som gjorts redovisas i form av medianvärden. Signifikanstestningar av skillnader mellan medianvärden har gjorts med hjälp av X^2-analys där materialet omformats till 4-fältstabeller. Konfidensnivån är även här 5 %.

1.3 *Analys av det externa bortfallet*

Som framgått ovan har vi ett relativt stort externt bortfall. För att få underlag för en bedömning av bortfallets selektivitet, och dess inverkan på undersökningsresultaten, har vi gjort en analys av bortfallet. Därvid har de som bara deltog vid första mätningen jämförts med dem som deltog i båda mätningarna. Den förstnämnda gruppen kommer i fortsättningen att benämnas bortfall (eftersom den inte deltog i andra mätningen) och den senare gruppen *u*-material (deltagarna utgör det undersökningsmaterial som resultatanalysen baseras på).

Bortfall och *u*-material har jämförts dels med avseende på vissa bakgrundsvariabler (ålder, civilstånd, uppväxtort, utbildning och socialgrupp) och dels med avseende på vissa konsumtionsvariabler som gällde vid första mätningen (= inryckningen). Dessa variabler är konsumtionsfrekvens och konsumtionsvolym per tillfälle för starköl, lättvin och sprit, samt påverkansfrekvens.

För bara en av de undersökta variablerna kunde vi konstatera en signifikant skillnad mellan bortfall och *u*-material. Denna variabel var socialgrupp, där det fanns en större andel från socialgrupp II i bortfallet än i *u*-materialet (28 % resp. 20 %). Denna skillnad kompenserades av en motsatt differens för socialgrupp III (62 % resp. 73 %). För socialgrupp I fanns inga skillnader. Eftersom dessa skillnader inte är stora, och eftersom vi från tidigare undersökningar vet att alkoholvanor inte skiljer sig mycket åt mellan socialgrupp II, och III, kan man antaga att skillnaderna i socialgruppstillhörighet mellan bortfall och *u*-material inte nämnvärt kommer att påverka de generaliseringar man kan göra med utgångspunkt från *u*-materialet. Eftersom vi inte för någon av de övriga studerade variablerna kunnat konstatera några skillnader mellan bortfall och *u*-material, och detta var inte heller att vänta eftersom majoriteten av bortfallet var frånvarande på grund av kommendering eller förflyttning från förbandet, finns det skäl antaga att de slutsatser som kan dragas med utgångspunkt från *u*-materialet inte i alltför stor utsträckning påverkas av det relativt stora externa bortfallet.

1.4 *Analys av det interna bortfallet*

För att kunna göra jämförelser och presentera vederhäftiga resultat måste vi även bedöma det interna bortfallets betydelse för undersökningsresultaten. Detta interna bortfall har störst betydelse för de data som presenteras i slutet av rapporten. Det interna bortfallet torde i liten utsträckning påverka jämförelsen mellan E- och K-förbanden. Problemen med det interna bortfallet har uppstått då vi på några konsumtionsfrågor har fått en relativt låg svarsfrekvens.

Definition av det interna bortfallet: Respondenter som deltagit i båda mätningarna och för vilka det ej gått att beräkna förändringarna i den totala alkoholkonsumtionen.

Anledningen till att ett internt bortfall uppkommit är att vissa respondenter ofullständigt besvarat frågor om konsumtionen av en eller flera alkoholdrycker. Av de 448 respondenter som ingår i *u*-materialet utgör 210 (47 %) det interna bortfallet (fortsättningsvis benämnt i-bortfall). För återstående 238 respondenter (53 %) har vi försökt beräkna förändringar i den totala alkoholkonsumtionen. Den sistnämnda gruppen kommer i fortsättningen att kallas »övriga» (= *u*-material – i-bortfallet).

Observera att varje enskild konsumtionsfråga fått färre icke-svarare än de som enligt ovanstående operationella definition betraktats som i-bortfallet.

Det relativt stora bortfallet på frågor rörande vissa konsumtionsvariabler kan bl. a. vara orsakat av följande faktorer: frågekonstruktionen, frågornas känslighet, ovilja att fylla i formuläret, slarv och frågornas relevans för de egna konsumtionsvanorna. Det finns skäl antaga att de viktigaste av dessa är frågekonstruktionen och frågornas relevans.

Vid jämförelser mellan i-bortfall och gruppen »övriga» med avseende bl. a. på bakgrund och tidigare alkoholkonsumtion fann vi skillnader för två variabler: utbildning (större andel med studentexamen eller gymnasiestudier och mindre andel med folkskola eller grundskola i kategorin övriga; 13 % resp. 29 % mot 5 % resp. 39 %) och socialgrupp (större andel ur socialgrupp I i gruppen »övriga»; 10 % mot 3 %).

Vid jämförelser mellan *u*-material och »övriga» med avseende på några variabler med anknytning till alkoholkonsumtion (konsumtionsfrekvens och konsumtionsvolym per tillfälle för sprit, frekvens storkonsumtion samt frekvens påverkan och baksmälla vid alkoholförtäring) kunde vi inte konstatera några skillnader mellan grupperna. Detta gällde vid båda mättillfällena.

Hur kan ovanstående tänkas påverka resultaten? Skillnaderna i socialgruppstillhörighet mellan i-bortfall och »övriga» är sannolikt till en del en följd av skillnaderna i utbildning mellan grupperna. Denna skillnad i utbildning kan vara en orsak till att somliga inte förstått frågekonstruktionen. (I första hand för de frågor i vilka man skulle svara för flera drycker.)

Det är omöjligt att säga om det är de som ökat eller de som minskat sin totala alkoholkonsumtion som inte förstått frågekonstruktionen. Vad »frågornas relevans» beträffar så är det sannolikt att andelen små- och icke-konsumenter vid båda mättillfällena skulle varit något större. Detta gäller i första hand öl och vin. Hur detta skulle påverka våra beräkningar av den totala alkoholkonsumtionsförändringen är emellertid svårt att förutsäga. Man bör dock observera att ett uteblivet svar på en fråga rörande konsumtionen inte omedelbart påverkar beräkningarna av den totala alkoholkonsumtionsförändringen.

Eftersom det inte vid något mättillfälle kunde konstateras några skillnader mellan *u*-material och »övriga» för någon »känslig» konsumtionsvariabel, bör man med visst fog kunna antaga att det inte heller för de »mindre känsliga» variabler (öl- och vinkonsumtionsvariabler), som till största delen orsakat i-bortfallet, skulle finnas alltför stora avvikelser mellan *u*-material och »övriga». Om antagandet är riktigt medför detta att det skulle gå ganska bra att ersätta *u*-material med »övriga» som underlag för resultatberäkningar.

Med stöd av ovanstående finns det skäl antaga att jämförelser mellan de båda mättillfällena kan göras. Vid generaliseringar bör man dock iakttaga en viss försiktighet.

2 Utvärdering av mellanölsförsöket

Inledningsvis redovisas data om jämförbarheten mellan *E*- och *K*-förbanden. Därefter studeras förändringar i den totala konsumtionen samt förändringen av konsumtion av olika alkoholsorter. Slutligen redovisas skillnaderna i genomsnittsvärden och »extremvärden» för de olika alkoholsorterna.

För att kunna dra några slutsatser från jämförelser mellan *E*- och *K*-förbanden är det viktigt att vi först konstaterar om det finns några signifikanta skillnader mellan förbanden med avseende på någon bakgrundsvariabel.

Av bakgrundsvariablerna ålder, civilstånd, ungefärligt avstånd till hemorten, utbildning och socialgrupp uppvisar ingen så anmärkningsvärda variationer mellan *E*- och *K*-förbanden, att det finns anledning misstänka att någon av dessa skulle kunna förklara eventuella skillnader mellan förbanden vad gäller konsumtion av alkohol.

För variablerna »hur många av de senaste veckosluten som tillbringats vid regementet» och »uppväxtort» kunde vi konstatera skillnader mellan *E*- och *K*-förbanden.

Det är en större andel på *K*- än på *E*-förbanden som tillbringat något av de fyra senaste veckosluten på regementet (48 % resp. 28 %). Denna skillnad är emellertid främst orsakad av två förband A9 (*E*-förband) och Ka3 (*K*-förband på Gotland). Om vi i den fortsatta redovisningen påträffar några skillnader mellan *E*- och *K*-förbanden så bör vi därför kontrollera i vilken utsträckning dessa är orsakade av A9 och Ka3.

Det är en större andel på *K*-förbanden än på *E*-förbanden som växt upp i storstad (18 % resp. 3 %), medan förhållandet var det omvända för »annan stad eller tätort» som uppväxtort (42 % resp. 56 %).

2.1 *Andelar med förändrad konsumtion av alkoholdrycker*

I många av tabellerna som rör konsumtionsvanorna förefaller andelen icke-svarare vara förvånansvärt hög. På ett undantag när är svarsfrekvensen ungefär lika stor för *E*- som för *K*-förbanden på respektive fråga. Det kan därför finnas skäl antaga att det i båda grupperna är respondenter med ungefär samma karaktäristika som inte har besvarat respektive fråga på korrekt sätt. Detta borde i så fall medföra att det är möjligt att göra jämförelser mellan de båda typerna av förband.

Vi skall inleda med att studera andelen som från inryckningen till andra mättillfället uppvisar ökad, minskad, respektive oförändrad total alkoholkonsumtion.

Vi kan inte konstatera några signifikanta skillnader mellan *E*- och *K*-förbanden vad gäller andelen som har ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion. På *E*-förbanden är det emellertid en större an-

Tabell 1. Total alkoholkonsumtionsförändring.[a] Procentuell fördelning för *E*- och *K*-förbanden.

		E	*K*
Antal		194	254
Varav svar från	Antal	107	131
	Procent	55	52
Ökat		55	50
Lika		5	3
Minskat		40	47

[a] Total alkoholkonsumtion definieras i bilaga.

del som har ökat än som har minskat sin totala alkoholkonsumtion (55 % respektive 40 %). Någon skillnad i detta avseende kan vi dock inte finna på *K*-förbanden.

För varje alkoholdryck (mellanöl, starköl, lättvin, starkvin och sprit) har följande studerats:

- Andelen som uppvisar ökad, minskad, respektive oförändrad konsumtionsfrekvens mellan I:a och II:a mätningen
- Andelen som uppvisar ökad, minskad respektive oförändrad konsumtionsvolym per tillfälle mellan I:a och II:a mättillfället.

Vi redovisar endast de tabeller för vilka signifikanta skillnader mellan *E*- och *K*-förbanden har konstaterats.

Det är en större andel på *K*-förbanden än på *E*-förbanden som har minskat sin konsumtionsfrekvens av mellanöl (58 % resp. 37 %). Det är vanligare på *E*-förbanden än på *K*-förbanden att konsumtionsfrekvensen för mellanöl har ökat (31 % resp. 17 %).

Tabell 2. Andel som uppvisar förändring av konsumtionsfrekvensen för mellanöl. Procentuell fördelning för *E*- och *K*-förbanden.

		E	*K*
Antal		194	254
Varav svar från	Antal	140	167
	Procent	72	66
Ökat		31	17
Lika		33	26
Minskat		37	58

Tabell 3. Andel som uppvisar förändring av konsumtionsvolymen per tillfälle för mellanöl. Procentuell fördelning för *E*- och *K*-förbanden.

		E	*K*
Antal		194	254
Varav svar från	Antal	141	175
	Procent	73	69
Ökat		31	31
Lika		39	50
Minskat		30	19

Det är en lika stor andel på *E*- och *K*-förbanden som uppvisar en ökning (ca 30 %). Däremot är det en större andel på *E*- än på *K*-förbanden som har minskat sin mellanölskonsumtion per tillfälle (30 % resp. 19 %).

För de övriga studerade alkoholdryckerna (starköl, lättvin, starkvin och sprit) kunde vid jämförelser mellan de båda mättillfällena inte konstateras några signifikanta skillnader i förändringarna mellan *E*- och *K*-förbanden, varken vad gäller konsumtionsfrekvensen eller konsumtionsvolymen per tillfälle.

2.2 *Skillnader i »extrem-» och genomsnittsvärden vid I:a och II:a mättillfället*

Hittills har vi endast studerat hur stora andelar av de värnpliktiga som för de olika dryckerna ökat, minskat eller behållit konsumtionsfrekvensen eller konsumtionsvolymen per tillfälle. Vi kunde då inte konstatera några skillnader, utom för mellanöl, mellan förbandstyperna. Dessa jämförelser säger emellertid ingenting om vilka det är som förändrat sitt konsumtionsmönster för respektive dryck. Man kan, teoretiskt sett, tänka sig att det vid den ena förbandstypen är t. ex. de med låg konsumtionsfrekvens för sprit som har ökat denna, medan det på den andra förbandstypen är de med hög konsumtionsfrekvens som ökat. Om så är fallet skulle detta få till följd att vi, för enskilda konsumtionsvariabler skulle få olika förändringar från I:a till II:a mättillfället mellan *E*- och *K*-förbanden. Den genomsnittliga konsumtionsfrekvensen för t. ex. sprit skulle

Tabell 4. Konsumtionsfrekvens för mellanöl. Procentuell fördelning vid I:a och II:a mättillfället för *E*- och *K*-förbanden.

Förbandstyp	I		II	
	E	*K*	*E*	*K*
Antal	194	258	194	258
Varav svar från: Antal	174	233	152	179
Procent	90	90	78	69
Varje dag	11	17	5	4
Varannan dag	9	16	12	4
Två gånger i veckan	26	21 (Md)	30	26
En gång i veckan	21 (Md)	20	24 (Md)	28 (Md)
Två gånger i månaden	15	10	5	16
En gång i månaden	6	7	7	7
Två till sex gånger om året	4	5	5	6
En gång om året	2	1	1	1
Dricker ej	5	3	11	7

då öka på den ena förbandstypen och minska på den andra. Vi skall därför undersöka om det för några konsumtionsvariabler kan konstateras några skillnader mellan *E*- och *K*-förbanden vid respektive mättillfälle. Granskningen har avsett om det finns några skillnader mellan förbanden när det gäller höga eller låga »extremvärden» eller genomsnittsvärden. Avsikten är inte att försöka mäta några förändringar. Vi är endast intresserade av skillnader *mellan E*- och *K*-förbanden och inte skillnader mellan mättillfällena som är gemensamma för båda förbandstyperna. (Ett försök till beräkningar av konsumtionsförändringar återfinns senare i rapporten.)

Följande variabler har studerats:

- konsumtionsfrekvens och konsumtionsvolym per tillfälle för mellanöl, starköl, lättvin, starkvin och sprit
- frekvens storkonsumtion (minst halvflaska starksprit eller helflaska vin vid samma tillfälle)
- frekvens påverkan vid alkoholförtäring.

Vi redovisar endast de tabeller i vilka vi kunnat konstatera signifikanta skillnader mellan *E*- och *K*-förbandens medianvärden.

Vid inryckningen var det en något större andel på *K*- än på *E*-förbanden som uppgav att de brukade dricka mellanöl varje eller varannan dag (33 % resp. 20 %). Vid andra mätningen var skillnaden den omvända (8 % resp. 17 %).

På *K*-förbanden synes man ha druckit mellanöl mer sällan vid II:a än vid I:a mätningen ($X^2 = 15.66$, kritiskt $X^2 = 3.84$),

Tabell 5. Konsumtionsvolymen per tillfälle för starköl. Procentuell fördelning vid I:a och II:a mättillfället för *E*- och *K*-förbanden.

Förbandstyp	I		II	
	E	*K*	*E*	*K*
Antal	194	258	194	258
Varav svar från: Antal	139	185	150	192
Procent	72	72	77	74
3 flaskor eller mer	33	28	37	34
2 flaskor	26 (Md)	19	22 (Md)	25 (Md)
1,5 flaskor	7	8 (Md)	7	7
1 flaska	19	31	19	22
1 glas eller mindre	7	6	5	7
Dricker ej	7	7	9	4

Tabell 6. Konsumtionsvolym per tillfälle för sprit. Procentuell fördelning vid I:a och II:a mättillfället för *E*- och *K*-förbanden.

Förbandstyp	I		II	
	E	*K*	*E*	*K*
Antal	194	258	194	258
Varav svar från: Antal	191	252	184	234
Procent	98	98	95	91
Mer än 75 cl	1	0	0	1
75 cl	2	5	2	4
60 cl	2	2	5	3
37 cl	51 (Md)	41	59 (Md)	49 (Md)
18 cl	23	20 (Md)	14	13
12 cl	12	9	8	9
8 cl	3	6	1	3
6 cl	3	8	3	3
4 cl	1	3	1	2
2 cl	0	0	1	1
Dricker ej	4	6	7	11

medan respondenterna på *E*-förbanden uppvisar samma konsumtionsfrekvens vid båda mättillfällena.

Vid inryckningen brukade man dricka något mer starköl per konsumtionstillfälle på *E*- än på *K*-förbanden ($X^2 = 4.55$, kritiskt $X^2 = 3.84$). Vid II:a mättillfället kunde vi inte konstatera några skillnader mellan de olika förbandstyperna.

Vid inryckningen brukade man dricka något mer sprit per konsumtionstillfälle på *E*- än på *K*-förbanden ($X^2 = 5.9$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Vid II:a mättillfället kunde vi inte konstatera några skillnader mellan förbandstyperna eftersom respondenterna på *K*-förbanden genomsnittligt har ökat sin konsumtion ($X^2 = 15.48$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Både vid I:a och II:a mättillfället var det vanligare på *E*- än på *K*-förbanden att man vid alkoholförtäring brukade känna sig påverkad varje gång eller nästan varje gång (65 % resp. 52 % och 62 % resp. 46 %).

Vid II:a mättillfället kunde vi konstatera ett högre genomsnittsvärde (medianvärde) på *E*- än på *K*-förbanden ($X^2 = 11.74$, kritiskt $X^2 = 3.84$). Observera dock, i enlighet med vad som konstaterats ovan, att motsvarande differens egentligen fanns redan vid I:a mätningen. Vid denna tidpunkt yttrade sig emellertid inte differensen mellan grupperna i olika genomsnittsvärden. Vi betraktar därför inte denna differens såsom uppkommen i tidsperioden mellan mätningarna.

Tabell 7. Hur ofta händer det numera när Ni dricker alkohol att Ni känner Er påverkad? Procentuell fördelning vid I:a och II:a mättillfället för *E*- och *K*-förbanden.

Förbandstyp	I		II	
	E	*K*	*E*	*K*
Antal	194	258	194	258
Varav svar från: Antal	190	249	193	247
Procent	98	97	99	96
Varje gång	20	15	21	14
Nästan varje gång	45 (Md)	37 (Md)	41 (Md)	32
Någon gång ibland	24	31	24	33 (Md)
Sällan	6	9	5	12
Aldrig	0	4	3	4
Slutat dricka alkohol/dricker ej	4	4	5	5

2.3 *Sammanfattning och kommentarer*

För två konsumtionsvariabler fann vi skillnader mellan medianvärdena vid inryckningen. Vid inryckningen brukade man dels dricka mer starköl ($X^2 = 4.55$, kritiskt $X^2 = 3.84$) och dels mer sprit ($X^2 = 5.96$, kritiskt $X^2 = 3.84$) per konsumtionstillfälle på *E*- än på *K*-förbanden. Dessa skillnader fanns inte kvar vid II:a mättillfället. Vid II:a mättillfället var det vanligare på *E*- än på *K*-förbanden att man brukade känna sig påverkad vid alkoholförtäring ($X^2 = 11.74$). Denna differens existerade redan vid I:a mättillfället och kan därför inte betraktas som uppkommen mellan mättillfällena.

För mellanölsfrekvensen uppvisar respondenterna på *K*-förbanden ett minskat genomsnittsvärde ($X^2 = 15.66$), medan de värnpliktiga på *E*-förbanden behållit en oförändrad frekvens.

Tabell 8 sammanfattar skillnaderna mellan förbandstypernas andelar med »extremvärden» på respektive konsumtionsvariabel.

Beteckningar:

+ { a) större andel i denna grupp än i den andra som uppvisar ett »extremt» högt värde
  b) kompensation för ett – enligt a) nedan

— { a) större andel i denna grupp än i den andra som uppvisar ett »extremt» lågt värde
  b) kompensation för ett + enligt a) ovan

0 Ingen skillnad mellan förbandstyperna

Observera att, vid respektive mättillfälle, ett + i den ena gruppen motsvaras av ett – i den andra.

Vid I:a mättillfället gäller att vi för fyra konsumtionsvariabler (konsumtionsvolym per tillfälle för mellanöl, starkvin och sprit samt frekvens påverkan vid alkoholförtäring) kan konstatera plustecken på *E*-förbanden, medan vi för tre andra (konsumtionsfrekvens för mellanöl samt konsumtionsfrekvens och konsumtionsvolym per tillfälle för lättvin) finner plustecken på *K*-förbanden.

Tabell 8. Sammanfattande tabell för skillnader vid I:a och II:a mättillfället mellan *E*- och *K*-förbanden avseende »extremvärden» på undersökta konsumtionsvariabler.

Konsumtionsvariabel	I		II	
	E	K	E	K
Konsumtionsfrekvens för mellanöl	—	+	+	—
Kons.vol. per tillf. för mellanöl	+	—	0	0
Konsumtionsfrekvens för starköl	0	0	0	0
Kons.vol. per tillf. för starköl	0	0	0	0
Konsumtionsfrekvens för lättvin	—	+	0	0
Kons.vol. per tillf. för lättvin	—	+	0	0
Konsumtionsfrekvens för starkvin	0	0	0	0
Kons.vol. per tillf. för starkvin	+	—	0	0
Konsumtionsfrekvens för sprit	0	0	0	0
Kons.vol. per tillf. för sprit	+	—	0	0
Frekvens storkonsumtion[a]	0	0	0	0
Frekvens påverkan vid alkoholförtäring	+	—	+	—

[a] Minst halvflaska sprit eller helflaska vin vid samma tillfälle.

Vid II:a mättillfället kan vi konstatera att en utjämning mellan förbandstyperna har ägt rum. För fem av de sju variabler, för vilka vi vid inryckningen kunnat konstatera skillnader i andelen med extremvärden, existerar inte längre några skillnader.

Angående variabeln »frekvens påverkan vid alkoholförtäring» kvarstår den skillnad som fanns redan vid inryckningen.

Angående konsumtionsfrekvensen för mellanöl kan vi konstatera en intressant förändring. Vid inryckningen var andelen som drack mellanöl varje eller varannan dag större på *K*- än på *E*-förbanden (33 % resp. 20 %). Vid II:a mättillfället var det

17—712177

i stället en större andel på *E*- än på *K*-förbanden som drack så ofta (17 % resp. 8 %).

Det är alltså endast för en variabel (konsumtionsfrekvens för mellanöl) som det uppkommit någon skillnad mellan förbandstyperna mellan I:a och II:a mätningen. Denna skillnad är en följd av att respondenterna på *K*-förbanden minskat sitt genomsnittsvärde ($X^2 = 15.66$, kritiskt $X^2 = 3.84$) medan de värnpliktiga på *E*-förbanden synes ha behållit en oförändrad konsumtionsfrekvens för mellanöl (observera dock att det vid II:a mättillfället inte finns någon skillnad mellan förbandstypernas genomsnittsvärden).

Vid inryckningen fanns således vissa skillnader mellan värdena på några av de undersökta konsumtionsvariablerna mellan *E*- och *K*-förbanden. Skillnaderna i andelarna med »extremvärden» var »jämnt fördelade» mellan förbanden, medan de två skillnaderna för genomsnittsvärden var orsakade av att en större andel på *K*- jämfört med *E*-förbanden uppvisade det högre genomsnittsvärdet. (Sistnämnda skillnader kanske till en del kan förklaras av att vi funnit en större andel på *K*- än på *E*-förbanden som växt upp i storstad.) Vid II:a mätningen fanns skillnader mellan förbandstyperna bara för två variabler, varav skillnaden för den ena (frekvensen påverkan vid alkoholförtäring) existerade redan vid inryckningen.

Den enda variabel för vilken utvecklingen på *E*- respektive *K*-förbanden synes ha varit olika mellan mättillfällena är konsumtionsfrekvensen för mellanöl. För övriga konsumtionsvariabler kan vi inte konstatera några skillnader i utvecklingen på de båda förbandstyperna och de skillnader som existerade vid I:a mätningen synes, med undantag för frekvens påverkan vid alkoholförtäring, ha försvunnit.

Undersökningen ger stöd för antagandet att mellan I:a och II:a mättillfället något av intresse inträffat endast såvitt avser mellanölskonsumtionen. På *E*-förbanden synes respondenterna ha behållit en oförändrad konsumtionsfrekvens för mellanöl, medan de värnpliktiga på *K*-förbanden drack mellanöl mer sällan vid II:a mätningen än vid inryckningen. Dessa skillnader i utvecklingen mellan förbandstyperna är inte enbart orsakade av de speciella förhållandena på A9 och Ka3, utan finns genomgående mellan *E*- och *K*-förbanden (med undantag för Ka5). Några skillnader mellan förbandstyperna med avseende på hur mycket mellanöl man brukade dricka per konsumtionstillfälle fanns inte vid II:a mätningen. På både *E*- och *K*-förbanden var det vid båda mättillfällena vanligast att man brukade dricka 1 flaska mellanöl per konsumtionstillfälle.

Som många tabeller antytt synes vissa förändringar av alkoholvanorna ha ägt rum från inryckningen till II:a mättillfället. I nästa del av rapporten skall konsumtionsmönstret vid de båda mättillfällena samt de förändringar som ägt rum däremellan närmare granskas. Eftersom vi, med undantag av konsumtionsfrekvensen för mellanöl, inte funnit alltför stora skillnader mellan förbandstyperna så har vi ansett det mest fruktbart att fortsättningsvis inte göra några åtskillnader mellan *E*- och *K*-förbanden. I rapportens andra del kommer vi istället att göra en annan uppdelning av materialet. En stor del av utrymmet kommer att ägnas åt jämförelser mellan dem som från inryckningen till II:a mättillfället uppvisar en ökad respektive minskad total alkoholkonsumtion.

3 Förändringar av konsumtionen under värnpliktstiden

Detta avsnitt inleds med en redovisning av hur många som förändrat sin konsumtion från I:a till II:a mättillfället, dvs. under de första 4–5 månaderna av värnplikten. Framställningen koncentreras sedan på de värnpliktiga som ökat respektive minskat sin konsumtion. Dessa två kategorier studeras med avseende på skillnader i bakgrund, konsumtion vid inryckningen samt konsumtion vid II:a mättillfället. Avslutningsvis jämförs de som ökat och minskat konsumtionen vid I:a och II:a mättillfället.

Vi skall först studera andelarna som uppvisar förändringar i konsumtionen av enskilda drycker. (Beträffande beräkningssättet – se bilaga.)

53 % av respondenterna uppvisar en ökad alkoholkonsumtion under perioden, medan 44 % uppvisar en minskad konsumtion. Drygt 40 % synes ha ökat sin spritkonsumtion medan ca 30 % minskat.

Enligt vad som diskuteras i bilagan angående kompenserade värden är det mer vanskligt att precisera förändringarna för övriga drycker än för sprit. Vi nöjer oss därför med att studera dem som uppvisar förändringar (dvs. ökat eller minskat sin konsumtion av respektive dryck) mellan de båda mättillfällena.

Det synes vara fler som minskat än som ökat sin mellanölskonsumtion. (Enligt vad som tidigare visats finns det för denna variabel skillnader mellan *E*- och *K*-förbanden.) De som har ökat sin lättvinskonsumtion är ungefär lika många som de som har minskat, medan det för starköl och starkvin synes gälla att det är fler som har ökat än som har minskat sin konsumtion.

3.1 *Jämförelser mellan dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion*

För 238 (53 %) av dem som deltog i båda mätningarna har vi sökt beräkna förändringar i den totala alkoholkonsumtionen mellan de bägge mättillfällena.[1] Vi fann då att 53 % ökat och 44 % minskat sin totala alkoholkonsumtion. Dessa båda grupper jämfördes med avseende på variabler som kunde vara utmärkande för konsumenterna i respektive grupp.

Jämförelsen avsåg svarsfördelningen vid inryckningen för, *dels* några bakgrundsvariabler (ålder, civilstånd, uppväxt och ungefärligt avstånd till hemorten, utbildning och socialgrupp), *dels* några konsumtionsvariabler vid inryckningen (konsumtionsfrekvens och konsumtionsvolym per tillfälle för mellanöl, starköl, lättvin, starkvin och sprit, frekvens påverkan, frekvens storkonsumtion och frekvens alkoholproblem). Dessutom har vi undersökt några trivselfrågor nämligen hur ofta respondenterna brukade åka hem över veckosluten samt sällskapet vid alkoholförtäring.

[1] Se bilaga och tabell 9.

Tabell 9. Andel som uppvisar ökad, minskad respektive oförändrad konsumtion av mellanöl, starköl, öl (totalt), lättvin, starkvin, vin (totalt), sprit och alkohol (totalt).

	M-öl	St-öl	Öl (tot)	L-vin	St-vin	Vin (tot)	Sprit	Totalt
Antal	448	448	448	448	448	448	448	448
Varav svar från								
antal	429	395	378	394	426	373	447	238
procent	96	88	84	88	95	83	100	53
ökad kons.	23	33	38	23	35	42	43	53
oför. kons.	41	47	20	53	42	29	28	4
minsk. kons.	36	20	42	24	23	30	29	44

Beteckningar:

Tot. alk. ökning = de som mellan de båda mättillfällena uppvisade en ökad total alkoholkonsumtion (125 respondenter)

Tot. alk. minskning = de som mellan de båda mättillfällena uppvisade en minskad total alkoholkonsumtion (104 respondenter)

Tot. = I denna grupp ingår samtliga för vilka beräkningar om total alkoholförändring har gjorts, alltså även de respondenter (9 stycken) som mellan de båda mättillfällena uppvisade en oförändrad total alkoholkonsumtion (238 respondenter).

Vi redovisar här endast de tabeller som påvisar signifikanta skillnader mellan dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

3.1.1 Bakgrundsvariabler

För endast två av bakgrundsvariablerna (civilstånd och uppväxtort) fann vi signifikanta skillnader mellan grupperna.

Det är en större andel av dem som minskat än av dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion, som vid inryckningen hade stadigt sällskap (42 % resp. 24 %). För övrigt kan vi inte konstatera några signifikanta skillnader mellan grupperna.

I båda grupperna är det drygt 10 % som vuxit upp i storstad. Bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion kommer ca 60 % från »annan stad eller tätort», medan motsvarande siffra för dem som minskat sin totala alkoholkonsumtion är ca 40 %. De som vuxit upp på landsbygden utgör 29 % respektive 48 %.

Tabell 10. Civilstånd vid inryckningen. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot. alk. ökning	Tot. alk. minskning
Antal	125	104
Varav svar från: antal	125	103
procent	100	99
Ogift	54	44
Ringförlovad	18	11
Har stadigt sällskap	24	42
Gift	2	3
Änkling	1	1
Skild	0	0
Omgift	0	0

3.1.2 Trivselfrågor, hemresefrekvens och sällskap vid alkoholförtäring

Respondenterna tillfrågades hur de trivdes med kamraterna respektive militärlivet. Inga

Tabell 11. Uppväxtort. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot. alk. ökning	Tot. alk. minskning
Antal	125	104
Varav svar från: antal	124	104
procent	99	100
Storstad	11	13
Annan stad eller tätort	60	39
Landsbygd	29	48

skillnader kunde konstateras mellan grupperna. Ca 90 % uppgav sig trivas bra eller mycket bra med kamraterna, medan ca 55 % svarade att de trivdes dåligt eller mycket dåligt med militärlivet.

Det var lika vanligt i båda grupperna att man brukade åka hem över veckosluten.

Skillnader fanns mellan grupperna med avseende på vilket sällskap man vanligen hade vid konsumtionstillfällena. Detta framgår av tabell 12.

I båda grupperna var det vanligast att alkoholkonsumtion skedde tillsammans med »icke-militärkamrater».

Det var signifikant fler bland dem som har ökat, än bland dem som har minskat sin totala alkoholkonsumtion som brukade dricka alkoholdrycker tillsammans med militärkamrater (41 % respektive 21 %). När så var fallet skedde detta i båda grupperna oftast tillsammans med kamrater från den egna »luckan».

Påpekas bör att grupperna även skiljer sig åt på en fråga om vad man brukar göra på fritiden. Fler i den grupp som ökat än i den som minskat har vid II:a mättillfället uppgivit att de brukar göra restaurangbesök (28 % mot 7 %).

Tabell 12. Då Ni dricker alkoholdrycker är Ni då oftast ensam eller i sällskap? Procentuell fördelning vid II:a mättillfället för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot. alk. ökning	Tot. alk. minskning	Tot.
Antal	125	104	238
Varav svar från: Antal	109	87	199
procent	87	84	84
Ensam	1	0	1
En eller flera kamrater från »luckan»	32	14	24
En eller flera kamrater från andra »luckor»	9	7	9
En eller flera andra kamrater	58	79	67

3.1.3 Konsumtionen vid inryckningen

Som framgår av tabellerna 13–15 föreligger även vissa skillnader mellan dem som ökat respektive minskat sin konsumtion vad beträffar den totala konsumtionen vid inryckningen samt vad beträffar frekvensen starköls- och spritkonsumtion vid samma tillfälle.

I totalmaterialet brukade ca 55 % enligt uppgift vid inryckningen dricka 50 dl alkohol 100 % eller mer per år.

De som minskat sin totala alkoholkonsumtion uppvisade en större genomsnittlig årskonsumtion av alkohol än de som ökat konsumtionen ($X^2 = 8.44$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

I totalmaterialet var det 21 % som vid inryckningen brukade dricka starköl en gång i veckan och lika stor andel gjorde detta en gång i månaden.

Det är en signifikant större andel bland dem som minskat än bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion som vid inryckningen brukade dricka starköl två gång-

Tabell 13. Total alkoholkonsumtion i dl alkohol 100 procent[a] vid inryckningen. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot. alk. ökning	Tot. alk. minskning	Totalt
Antal	125	104	238
Varav svar från:			
Antal	125	104	238
Procent	100	100	100
100 dl eller mer	22	33	26
50—99 dl	25	34(Md)	28 (Md)
30—49 dl	22(Md)[b]	8	16
15—29 dl	14	12	13
5—14 dl	8	10	8
4 dl eller mindre	7	5	6
Dricker ej	2	0	4

[a] Beträffande konstruktion av detta mått — se bilaga. Vid jämförelse mellan denna tabell och motsvarande siffror i UNG och RUS kan konstateras att genomsnittskonsumtionen är högre i militärmaterialet. Detta kan delvis tillskrivas de kompensationsberäkningar som redovisas i bilaga.

[b] Md = Medianvärde.

Tabell 14. Konsumtionsfrekvens för starköl vid inryckningen. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk. ökning	Tot.alk. minskning	Totalt
Antal	125	104	238
Varav svar från:			
Antal	118	94	221
Procent	94	90	93
Varje dag	1	1	1
Varannan dag	1	2	1
Två ggr i veckan	2	13	6
En gång i veckan	22	21	21
Två ggr i månaden	18	17(Md)	17
En gång i månaden	25(Md)	16	21(Md)
Två–sex ggr om året	17	18	17
En gång om året eller mindre	6	6	6
Dricker ej	9	5	10

er i veckan eller oftare (16 % respektive 4 %).

Ca 30 % av totalmaterialet uppgav vid inryckningen att de brukade dricka sprit två gånger i månaden, medan ca 20 % svarat en gång i månaden.

Det är fler bland dem som minskat än bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion som vid inryckningen brukade dricka sprit en gång i veckan eller oftare (29 % resp. 17 %).

Tabell 15. Konsumtionsfrekvens för sprit vid inryckningen. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk. ökning	Tot.alk. minskning	Totalt
Antal	125	104	238
Varav svar från:			
Antal	125	104	237
Procent	100	100	99
Varje dag	0	0	0
Varannan dag	0	1	0
Två ggr i veckan	3	6	4
En gång i veckan	14	22	17
Två ggr i månaden	29	31(Md)	29(Md)
En gång i månaden	26(Md)	17	21
Två–sex ggr om året	18	18	18
En gång om året	5	1	3
Dricker ej	6	4	7

Bland dem som minskat sin totala alkoholkonsumtion kan vi konstatera ett högre genomsnittsvärde än bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion ($X^2 = 4.44$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Sammanfattning

Endast för tre av de studerade konsumtionsvariablerna kunde signifikanta skillnader mellan grupperna påvisas. Genomsnittligt var konsumtionen högre vid inryckningen bland dem som minskat sin konsumtion än bland dem som ökat sin konsumtion. Av de enskilda konsumtionsfrågornas genomsnittsvärden var det endast för frekvensen spritkonsumtion som vi fann någon skillnad mellan grupperna. De som minskat sin totala alkoholkonsumtion uppgav vid inryckningen att de konsumerade starksprit oftare än de som ökat sin totala alkoholkonsumtion ($X^2 = 4.44$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Dessutom fann vi att det var fler bland dem som minskat, än bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion, som vid inryckningen brukade dricka starköl två gånger i veckan eller oftare (16 % resp. 4 %) och sprit en gång i veckan eller oftare (29 % resp. 17 %).

3.1.4 Konsumtionen vid II:a mättillfället

I fortsättningen skall svarsfördelningen för några konsumtionsvariabler vid II:a mätningen redovisas. Liksom i tidigare avsnitt avser granskningen om det finns några skillnader mellan dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

Följande variabler har undersökts:

- Total alkoholkonsumtion
- Konsumtionsfrekvens och konsumtionsvolym per tillfälle för mellanöl, starköl, lättvin, starkvin och sprit
- Frekvensen storkonsumtion (minst halvflaska sprit eller helflaska vin vid samma tillfälle)
- Frekvensen påverkan vid alkoholförtäring.

Tabell 16. Total alkoholkonsumtion i dl alkohol 100 procent[a] vid II:a mättillfället. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk. ökning	Tot.alk. minskning	Totalt
Antal	125	104	238
Varav svar från:			
Antal	125	104	238
Procent	100	100	100
100 dl eller mer	48	13	31
50—99 dl	24(Md)	31	26(Md)
30—49 dl	13	14(Md)	14
15—29 dl	5	14	9
5—14 dl	9	10	9
4 dl eller mindre	2	7	4
Dricker ej	0	11	8

[a] Beträffande konstruktion av detta mått — se bilaga. Se även kommentaren till tabell 13.

Tabell 17. Konsumtionsfrekvensen för starköl vid II:a mättillfället. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk. ökning	Tot.alk. minskning	Totalt
Antal	125	104	238
Varav svar från:			
Antal	110	91	206
Procent	88	88	87
Varje dag	1	0	0
Varannan dag	5	0	3
Två gånger i veckan	25	5	16
En gång i veckan	21(Md)	14	17
Två ggr i månaden	25	18	21(Md)
En gång i månaden	9	22(Md)	15
Två till sex ggr om året	10	16	13
En gång om året eller mindre	3	7	4
Dricker ej	1	18	11

För ett flertal av dessa variabler erhölls signifikanta skillnader. Här har vi emellertid valt att endast presentera de skillnader som förefaller viktigast.

Vid II:a mättillfället brukade ca 55 % i totalmaterialet dricka 50 dl alkohol 100 % eller mer per år.[1]

Det är en större andel bland dem som har ökat än bland dem som har minskat sin totala alkoholkonsumtion som vid II:a mättillfället uppgivit sig dricka 100 dl ren alkohol eller mer per år (48 % respektive 13 %).

Den förstnämnda gruppen uppvisade en större genomsnittskonsumtion än den sistnämnda, ($X^2 = 18.2$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Ca 20 % av respondenterna brukade dricka starköl två gånger i månaden vid II:a mättillfället.

Bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion var det en större andel än bland dem som minskat denna som brukade dricka starköl en gång i veckan eller oftare (52 % resp. 19 %). I den förstnämnda gruppen var det endast 1 % som uppgav att de inte drack starköl. I den andra gruppen utgjorde 18 % denna kategori.

Det är vanligare bland dem som ökat än bland dem som minskat sin totala alkoholkonsumtion att dricka starköl ($X^2 = 22.97$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Drygt 30 % brukade vid II:a mättillfället dricka 3 flaskor starköl eller mer per konsumtionstillfälle.

Det var en större andel bland dem som ökat än bland dem som minskat sin totala alkoholkonsumtion som uppvisade denna starkölskonsumtion (44 % resp. 23 %).

Andelen som uppgav att de inte drack starköl var större i den sistnämnda gruppen (13 % resp. 2 %).

Bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion kan vi konstatera en högre genomsnittskonsumtion än bland dem som minskat ($X^2 = 13.86$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Drygt 65 % brukade vid II:a mättillfället dricka sprit en gång i veckan – en gång i månaden.

Det var vanligare bland dem som ökat än bland dem som minskat sin totala alkoholkonsumtion att konsumera sprit en gång i veckan eller oftare (38 % resp. 12 %).

En större andel i den sistnämnda gruppen uppgav att de inte drack sprit (13 % resp. 5 %).

Bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion kan vi konstatera en högre ge-

[1] Genomsnittsvärden för värnpliktsperioden har uppräknats till konsumtion per år.

Tabell 18. Konsumtionsvolymen per tillfälle för starköl vid II:a mätningen. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk. ökning	Tot.alk. minskning	Totalt
Antal	125	104	238
Varav svar från:			
Antal	108	92	206
Procent	86	88	87
3 flaskor eller mer	44	23	33
2 flaskor	24(Md)	18	21(Md)
1 ½ flaska	9	7	8
1 flaska	19	28(Md)	22
1 glas eller mindre	3	11	6
Dricker ej	2	13	10

nomsnittsfrekvens än bland dem som minskat konsumtionen ($X^2 = 13.11$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Ca 40 % uppgav vid II:a mättillfället att de brukade känna sig påverkade »nästan varje gång» de drack alkohol. 25 % svarade att detta brukade hända »någon gång ibland».

Bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion fanns det en större andel än bland dem som minskat konsumtionen som vid II:a mättillfället svarade att de vid alkoholkonsumtion brukade känna sig påverkad varje gång eller nästan varje gång (71 % resp. 44 %).

Tabell 19. Konsumtionsfrekvens för sprit vid II:a mättillfället. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk. ökning	Tot.alk. minskning	Totalt
Antal	125	104	238
Varav svar från:			
Antal	125	102	236
Procent	100	98	99
Varje dag	1	0	0
Varannan dag	0	0	0
Två ggr i veckan	6	4	5
En gång i veckan	31	8	20
Två ggr i månaden	24(Md)	26	25(Md)
En gång i månaden	23	21(Md)	22
Två till sex ggr om året	8	24	14
En gång om året eller mindre	2	5	3
Dricker ej	5	13	11

Tabell 20. Vid II:a mättillfället uppgiven påverkansfrekvens. Procentuell fördelning för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk. ökning	Tot.alk. minskning	Totalt
Antal	125	104	238
Varav svar från:			
Antal	125	102	236
Procent	100	98	99
Varje gång	25	11	18
Nästan varje gång	46(Md)	33	39(Md)
Någon gång ibland	21	31(Md)	25
Sällan	6	7	6
Aldrig	2	6	5
Har slutat dricka alkohol/ Dricker ej	0	12	7

I den förstnämnda gruppen är det vanligare än i den senare att man brukade känna sig påverkad vid alkoholförtäring ($X^2 = 16.98$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Sammanfattning

Tabell 21 sammanfattar skillnaderna i genomsnittsvärden mellan de båda grupperna.

Beteckningar:

+ Högre genomsnittsvärde i denna grupp än i den andra

– Lägre genomsnittsvärde i denna grupp än i den andra

0 inga skillnader mellan gruppernas genomsnittsvärden

Observera att ett + i den ena gruppen motsvaras av ett – i den andra.

För samtliga undersökta konsumtionsvariabler utom tre (konsumtionsfrekvensen och konsumtionsvolymen per tillfälle för lättvin samt konsumtionsfrekvensen för starkvin) kunde vi vid II:a mättillfället konstatera skillnader mellan grupperna. De som ökat sin totala alkoholkonsumtion drack oftare och större kvantiteter per gång än de som minskat konsumtionen. De uppvisar

Tabell 21. Skillnader, vid II:a mättillfället, av genomsnittsvärdena för några konsumtionsvariabler mellan dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion. (Inom parentes anges erhållet X^2-värde.)

Konsumtionsvariabel	Tot.alk.ökning	Tot.alk.minskn.	
Total alkoholkonsumtion	+	—	(18.20)
Konsumtionsfrekvens för mellanöl	+	—	(4.68)
Kons.vol. per tillf. för mellanöl	+	—	(6.86)
Konsumtionsfrekvens för starköl	+	—	(22.97)
Kons.vol. per tillf. för starköl	+	—	(13.86)
Konsumtionsfrekvens för lättvin	0	0	
Kons.vol. per tillf. för lättvin	0	0	
Konsumtionsfrekvens för starkvin	0	0	
Kons.vol. per tillf. för starkvin	+	—	(7.85)
Konsumtionsfrekvens för sprit	+	—	(13.11)
Kons.vol. per tillf. för sprit	+	—	(5.89)
Frekvens storkonsumtion[a]	+	—	(7.14)
Frekvens påverkan vid alkoholförtäring	+	—	(16.98)

[a] Minst halvflaska sprit eller helflaska vin vid samma tillfälle.

också en högre frekvens storkonsumtion[1] respektive påverkan.

3.1.5 Förändringar av konsumtionen mellan I:a och II:a mättillfället

Vid det II:a mättillfället kunde vi alltså, i motsats till vid det I:a, konstatera fler skillnader i subgruppernas alkoholkonsumtionsmönster. Man frågar sig naturligtvis nu hur konsumtionen inom respektive grupper förändrats från inryckningen till II:a mättillfället. Det är vidare av intresse att studera förändringarna i totalmaterialets alkoholkonsumtionsmönster.

Avslutningsvis skall vi därför undersöka om det inom respektive grupper kan konstateras några förändringar mellan de båda mättillfällena i svarsfördelningen mellan de olika konsumtionsvariablerna.

Följande variabler har undersökts:

- Total alkoholkonsumtion
- Konsumtionsfrekvens och konsumtionsvolym per tillfälle för mellanöl, starköl, lättvin, starkvin och sprit
- Frekvens storkonsumtion (minst en halvflaska sprit eller en helflaska vin vid samma tillfälle)
- Frekvens påverkan vid alkoholförtäring

Även i detta avsnitt har vi begränsat oss till att redovisa de viktigaste av de tabeller i vilka vi funnit signifikanta skillnader.

I totalmaterialet kan vi från inryckningen till II:a mättillfället inte konstatera några skillnader i andelarna med olika total alkoholkonsumtion.

Bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion har genomsnittskonsumtionen ökat från 30–49 dl till 50–99 dl per år ($X^2 = 16.0$, kritiskt $X^2 = 3.84$). Denna ökning är i första hand orsakad av en ökning i andelen som brukade dricka 100 dl alkohol 100 % eller mer per år (ökning från 22 % till 48 %).

Bland dem som minskat sin totala alkoholkonsumtion har genomsnittskonsumtionen sjunkit från 50–99 dl till 34–49 dl per år ($X^2 = 10.3$, kritiskt $X^2 = 3.84$). Denna minskning är till stor del orsakad av en minskning i andelen som brukade dricka 100 dl alkohol 100 % eller mer per år (minskning från 33 % till 13 %).

Drygt 50 % brukade vid båda mättillfällena dricka starköl en gång i veckan – en gång i månaden.

I totalmaterialet har det blivit vanligare att konsumera starköl två gånger i veckan eller oftare (ökning från 8 % till 19 %). Denna ökning är emellertid huvudsakligen

[1] Minst halvflaska sprit eller helflaska vin vid samma tillfälle.

Tabell 22. Total alkoholkonsumtion i dl alkohol 100 %[a]. Procentuell fördelning vid I:a och II:a mättillfället för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk.ökning		Tot.alk.minskning		Totalt	
	I	II	I	II	I	II
Antal	125		104		238	
Varav svar från: antal	125	125	104	104	238	238
procent	100	100	100	100	100	100
100 dl eller mer	22	48	33	13	26	31
50—99 dl	25	24 (Md)	34 (Md)	31	28 (Md)	26 (Md)
30—49 dl	22 (Md)	13	18	14 (Md)	16	14
15—29 dl	14	5	12	14	13	9
5—14 dl	8	9	10	10	8	9
4 dl eller mindre	7	2	5	7	6	4
Dricker ej	2	0	0	11	4	8

[a] Beträffande konstruktionen av detta mått — se bilaga.

orsakad av dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion (ökning från 4 % till 31 %).

Genomsnittsvärdet i totalmaterialet har ökat från en gång i månaden till två gånger i månaden ($X^2 = 5.29$, kritiskt $X^2 = 3.84$). Denna förändring är huvudsakligen orsakad av dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion. Denna grupps genomsnittskonsumtion har ökat från en gång i månaden till en gång i veckan ($X^2 = 17.86$, kritiskt $X^2 = 3.84$). De som minskat sin totala alkoholkonsumtion uppvisar ett minskat genomsnittsvärde för konsumtionsfrekvensen från två gånger i månaden till en gång i månaden ($X^2 = 5.29$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

I totalmaterialet var det vanligare vid II:a än vid I:a mättillfället att man drack 75 cl starkvin eller mer per konsumtionstillfälle (19 % resp. 8 %). Denna ökning är i första hand orsakad av dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion (25 % resp. 9 %).

I totalmaterialet har medianvärdet stigit från 10 cl (1 glas) till 20 cl per konsumtionstillfälle ($X^2 = 8.87$, kritiskt $X^2 = 3.84$). Denna ökning återfinns emellertid endast bland dem som ökat sin totala alkoholkonsumtion ($X^2 = 15.86$, kritiskt $X^2 = 3.84$).

Bland dem som minskat sin totala alkoholkonsumtion var det vid båda mättillfällena vanligast att svara 10 cl (1 glas). Detta är också genomsnittsvärdet.

Tabell 23. Konsumtionsfrekvensen för starköl. Procentuell fördelning vid I:a och II:a mättillfället för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk.ökning		Tot.alk.minskn.		Totalt	
	I	II	I	II	I	II
Antal	125		104		238	
Varav svar från: antal	118	110	94	91	221	206
procent	94	88	90	88	93	87
Varje dag	1	1	1	0	1	0
Varannan dag	1	5	2	0	1	3
Två gånger i veckan	2	25	13	5	6	16
En gång i veckan	22	21 (Md)	21	14	21	17
Två gånger i månaden	18	25	17 (Md)	18	17	21 (Md)
En gång i månaden	25 (Md)	9	16	22 (Md)	21 (Md)	15
Två till sex gånger om året	17	10	18	16	17	13
En gång om året eller mindre	6	3	6	7	6	4
Dricker ej	9	1	5	18	10	11

Tabell 24. Konsumtionsvolymen per tillfälle för starkvin. Procentuell fördelning vid I:a och II:a mättillfället för dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion.

	Tot.alk.ökning		Tot.alk.minskn.		Totalt	
	I	II	I	II	I	II
Antal	125		104		238	
Varav svar från: antal	117	109	96	92	222	207
procent	94	87	92	88	93	87
Mer än 75 cl	0	2	1	1	0	1
75 cl (1 helflaska)	9	23	7	13	8	18
60 cl	0	3	4	4	2	3
37 cl (1 halvflaska)	12	19	19	12	14	15
20 cl	16	17 (Md)	13	13	14	14 (Md)
10 cl (1 glas)	31 (Md)	17	33 (Md)	25 (Md)	31 (Md)	20
5 cl	14	6	9	3	11	4
2 cl	3	1	2	3	2	2
Dricker ej	16	14	12	25	17	21

Vid diskussionen nedan bör man hålla i minnet att respondenter som vid I:a mätningen tillhörde grupperna »dricker ej» (9 st) och »mer än 100 dl» (62 st) endast kan förändras i en riktning.

Vi har tidigare konstaterat att 125 respondenter ökat och 104 minskat sin totala alkoholkonsumtion mellan mättillfällena. Hur många av dessa hade förändrat sina alkoholvanor så mycket att de bytt alkoholvanegrupp (intervall)?

Av de 125 som ökat har 51 % (64 st) bytt alkoholgrupp, medan 49 % inte ökat sin alkoholkonsumtion mer än att de bibehållit sin alkoholvanegrupp. Av de 104 som minskat har 55 % (57 st) flyttat till en »lägre» alkoholgrupp och 45 % »stannat kvar». I totalmaterialet är det 49 % (117 av 238) som bibehållit alkoholvanegrupp. Av de personer i totalmaterialet som uppvisar en förändring (121 st) är det 63 % (76 st) som endast flyttat till en »intill-liggande grupp».

Huvudintrycket av tabell 25 blir att de individuella förändringarna varit ganska små. Ungefär hälften har förändrats »inom sin egen alkoholvanegrupp» och av »övriga» har knappt 65 % endast flyttat »ett steg».

Sammanfattning

Tabell 26 sammanfattar, för de undersökta konsumtionsvariablerna, förändringarna av genomsnittsvärdena mellan I:a och II:a mättillfället.

Tabell 25. Total alkoholkonsumtion i dl alkohol 100 %[a] vid I:a och II:a mättillfället. Absoluta tal.

Mättillfälle I	Mättillfälle II							
	Dricker ej	<4	5—14	15—29	30—49	50—99	>100	Summa (I)
Dricker ej	7		2					9
<4	4	3	6				1	14
5—14	1	4	8	2	2		3	20
15—29	4		2	10	4	4	6	30
30—49	1	1		4	14	12	5	37
50—99		1	2	5	8	33	17	66
>100	1		1		5	13	42	62
Summa (II)	18	9	21	21	33	62	74	238

[a] Beträffande konstruktionen av detta mått — se bilaga 1.

Tabell 26. Förändringar av genomsnittsvärdena för olika konsumtionsvariabler mellan I:a och II:a mättillfället. Uppdelning på dem som ökat respektive minskat sin totala alkoholkonsumtion. (Inom parentes anges erhållet X^2-värde.)

Konsumtionsvariabel	Tot.alk.ökning	Tot.alk.minskn.	Totalt
Konsumtionsfrekvens för mellanöl	0	— (20.00)	0
Kons.vol. per tillf. för mellanöl	+ (6.18)	0	0
Konsumtionsfrekvens för starköl	+ (17.86)	— (5.29)	+ (5.29)
Kons.vol. per tillf. för starköl	0	0	0
Konsumtionsfrekvens för lättvin	0	0	0
Kons.vol. per tillf. för lättvin	+ (3.91)	0	0
Konsumtionsfrekvens för starkvin	0	0	0
Kons.vol. per tillf. för starkvin	+ (15.86)	0	+ (8.87)
Konsumtionsfrekvens för sprit	+ (7.07)	— (9.40)	0
Kons.vol. per tillf. för sprit	+ (6.88)	0	0
Frekvens storkonsumtion[a]	+ (7.53)	0	0
Frekvens påverkan vid alkoholförtäring	0	— (7.06)	0

[a] Minst halvflaska sprit eller helflaska vin vid samma tillfälle.

Beteckningar:

+ ökning av genomsnittsvärdet från I:a till II:a mättillfället

– minskning av genomsnittsvärdet från I:a till II:a mättillfället

0 oförändrat genomsnittsvärde från I:a till II:a mättillfället

För endast två av de tolv redovisade variablerna kan vi, från inryckningen till II:a mättillfället, konstatera förändringar av genomsnittsvärdet i totalmaterialet. Det hade blivit vanligare att dricka starköl (ökning av genomsnittsvärdet från en till två gånger i månaden). Dessutom drack man mer starkvin per konsumtionstillfälle vid II:a än vid I:a mättillfället (ökning av genomsnittsvärdet från 10 cl (1 glas) till 20 cl per konsumtionstillfälle).

Man bör dock observera att förändringar i denna riktning inte återfinns i båda våra subgrupper.

De som ökat sin totala alkoholkonsumtion uppvisar en ökning av genomsnittsvärdet för sju variabler, nämligen konsumtionsfrekvensen för starköl och sprit, volymen per konsumtionstillfälle för mellanöl, lättvin, starkvin och sprit samt frekvensen storkonsumtion (halvflaska starksprit eller helflaska vin vid samma tillfälle). I denna grupp kan vi inte återfinna någon variabel för vilken genomsnittsvärdet minskat.

De som minskat sin totala alkoholkonsumtion har minskat genomsnittsvärdet för

Tabell 27. Andel kompenserade värden vid beräkning av konsumtionsförändringarna för olika alkoholdrycker. Procentuell fördelning för i-bortfall och övriga.[a]

	I-bortfall (210)		Övriga (238)		Totalt (448)		
	Komp. värden	Ej komp. värden	Komp. värden	Ej komp. värden	Komp. värden	Ej komp. värden	Ej relevant
Pilsner	100	0	57	43	34	23	43
Mellanöl	48	52	21	79	29	66	4
Starköl	63	37	27	73	32	56	12
Lättvin	61	39	21	79	28	60	12
Starkvin	40	60	20	80	25	70	5
Sprit	10	90	6	94	8	92	0

[a] Beträffande definition av i-bortfall och övriga se s. 6:8.

fyra variabler, nämligen konsumtionsfrekvensen för mellanöl, starköl och sprit samt frekvensen påverkan vid alkoholförtäring. I denna grupp kan vi inte finna någon konsumtionsvariabel för vilken genomsnittsvärdet ökat.

Om vi endast betraktar konsumtionsvariablerna för enskilda drycker är det värt att notera, att de som ökat sin totala alkoholkonsumtion uppvisar en ökning för fyra (av fem möjliga) variabler som anger hur mycket de brukade dricka per konsumtionstillfälle och för två variabler som anger hur ofta de brukade dricka. De som minskat sin totala alkoholkonsumtion uppvisar emellertid minskningar endast för variabler som anger konsumtionsfrekvensen.

Den ökning av den totala alkoholkonsumtionen som förekommit i den förstnämnda gruppen synes alltså i *första hand* vara orsakad av en ökning av konsumtionen per tillfälle och i *andra hand* av en ökning av konsumtionstillfällena. Den minskning av den totala alkoholkonsumtionen som uppvisats i den andra gruppen synes däremot till största delen vara en följd av att man vid II:a mättillfället uppgav sig dricka mer sällan än vid inryckningen. Beträffande konsumtionsvolymen per tillfälle har vi inte kunnat konstatera några signifikanta förändringar i sistnämnda grupp.

Bilaga 1 Konstruktion av ett mått för studium av konsumtionsförändringar

Väsentligt i en undersökning av denna typ är att man kan studera hur den totala konsumtionen förändras under en tidsperiod. De data vi har utgått från är personernas uppgivna konsumtion av sex olika alkoholdrycker. För varje dryck har respondenterna uppgivit dels hur ofta de brukar dricka alkoholsorten i fråga (frekvens) och dels hur mycket de brukar konsumera vid varje tillfälle (kvantitet). Dessa två uppgifter har sammanvägts till en index. Indexberäkningar av denna typ har gjorts för samtliga alkoholdrycker (pilsner, mellanöl, starköl, lättvin, starkvin och sprit). Vidare har vi konstruerat en index för öl (pilsner, mellanöl och starköl) och för vin (lättvin, starkvin).

För att kunna göra beräkningar av den totala alkoholkonsumtionsförändringen har vi vägt ihop index för öl, vin och sprit till en gemensam index genom att omräkna konsumtionen till alkohol 100 %. Vi har sedan studerat om respektive individ ökat, minskat eller behållit en oförändrad konsumtion av alkohol. För en korrekt beräkning av en individs förändring av sistnämnda index fordras att han på ett rättvisande sätt besvarat 24 frågor (konsumtionsvolym och konsumtionsfrekvens för sex olika alkoholdrycker vid två olika mättillfällen ($2 \times 6 \times 2 = 24$)). Det är endast ett fåtal respondenter som har lyckats därmed. För att trots detta försöka göra de önskvärda beräkningarna har vi infört något som vi kallar »kompenserade» värden».

Om en individ, för en alkoholdryck, endast vid ett av mättillfällena besvarat både frekvens- och kvantitetsfrågan och vid det andra antingen utelämnat en eller båda frågorna, har vi infört antagandet att individens konsumtion av denna alkoholdryck varit oförändrad mellan mättillfällena. Vi har alltså kompenserat ett uteblivet svar genom att antaga oförändrad konsumtion. De kompenserade värdena har införts enligt nedanstående uppställning.

Beteckningar

F = Frekvens har uppgivits
K = Kvantitet har uppgivits
O = Svar saknas
ER = Ej relevant
1 = Mättillfälle I
2 = Mättillfälle II

För F_1K_1 gäller:

1. Om både F_1 och K_1 finns har dessa använts

2. Om endera eller båda av F_1 och K_1 saknas har
   a) F_2K_2 använts om båda dessa finns
   b) uppgiften betecknas med ER i alla övriga fall

Motsvarande gäller F_2K_2 vid mätning II.

De sammanslagna indexen (öl – vin och totala alkoholkonsumtionsindexet) har betecknats med ER om någon av de enskilda

I:a mättillfället	II:a mättillfället F_2K_2		F_2O		OK_2		OO	
F_1	F_1K_1		F_1K_1		F_1K_1		F_1K_1	
K_1		F_2K_2		F_1K_1		F_1K_1		F_1K_1
F_1	F_2K_2		*ER*		*ER*		*ER*	
O		F_2K_2		*ER*		*ER*		*ER*
O	F_2K_2		*ER*		*ER*		*ER*	
K_1		F_2K_2		*ER*		*ER*		*ER*
O	F_2K_2		*ER*		*ER*		*ER*	
O		F_2K_2		*ER*		*ER*		*ER*

indexen, med undantag för pilsner (öl klass IIA), betecknats med *ER*. Pilsner har undantagits av följande anledningar:

1. Det är många som inte besvarat konsumtionsfrågorna om pilsner
2. Bland dem som besvarat frågan är konsumtionen låg.
3. Pilsner är en relativt alkoholsvag dryck, varför dess inverkan på den totala alkoholkonsumtionen är liten.

Vi har funnit detta förfaringssätt nödvändigt för att möjliggöra någorlunda relevanta beräkningar av den totala alkoholkonsumtionsförändringen. (Om vi ej gjort detta hade varje respondent, som för någon av dryckerna hoppat över endera av de två konsumtionsfrågorna, blivit betraktad som bortfall vid beräkningen av den totala alkoholkonsumtionsförändringen. Ovanstående antagande är egentligen inte tillfredsställande men ändå det »minst dåliga» vi kan göra i en besvärlig situation.)

För alla drycker utom för sprit är andelen kompenserade värden större i i-bortfallet än i gruppen »övriga». Den enda dryck för vilken det kan vara relevant att jämföra konsumtionsförändringar mellan i-bortfall och »övriga» är följaktligen sprit.

I gruppen »övriga», från vilken vi skall försöka utläsa förändringarna i alkoholvanor under värnpliktstiden, har vi för sprit ca 5 % kompenserade värden, medan vi för övriga drycker, utom för pilsner, har ca 20 % kompenserade värden. Eftersom pilsner *dels* har 57 % kompenserade värden och *dels* är en relativt alkoholsvag dryck har den inte separatredovisats i resultatredovisningen.

Observera att införandet av kompenserade värden medför att andelen med oförändrad konsumtion blir för stor. Detta gäller i första hand vid redovisning av de enskilda dryckerna, medan felmarginalen blir mindre vid beräkningar av den totala alkoholkonsumtionsförändringen. (Ju fler alkoholsorter som vägs samman, desto fler sorter har möjlighet att bidraga med sina »rätta» (ej kompenserade) värden). Beräkningssättet torde medföra att siffrorna för totalkonsumtionen överskattas. Om orsaken till att utelämna t. ex. starkvinskonsumtionen vid II:a mättillfället varit att man ej dricker starkvin längre. Ingår den tidigare starkvinskonsumtionens storlek i totalkonsumtionsberäkningarna för II:a mättillfället? Förhållanden av denna typ kan medföra överskattningar av totalkonsumtionen såväl vid I:a som vid II:a mättillfället.

Om ej annat anges ingår i rapporten kompenserade värden i redovisningen av andelen personer med konsumtionsförändringar.

Bilaga 2 Tabellförteckning

18—*712177*

7 Sambandet mellan alkoholmissbruk och vissa sociala förhållanden

John Collett och Gunnar Lindqvist

Sambandet mellan alkoholmissbruk och vissa sociala förhållanden

Tidigare undersökningar

Alkoholmissbrukets samband med missbrukarnas sociala situation har belysts av ett flertal undersökningar som utförts av 1944 års nykterhetskommitté (SOU 1951: 43). Sedan dess har endast vissa speciella aspekter beträffande missbrukare utretts, dels genom en undersökning av fylleristraffutredningen (SOU 1968: 56) och dels genom en undersökning av 1964 års nykterhetsvårdsutredning (SOU 1967: 36).

Nykterhetskommitténs undersökningar var mycket omfattande men torde nu vara något föråldrade. Bl. a. hänförde de sig till de förhållanden som rådde under motbokstiden. Utgångsmaterialet hämtades från de dåvarande 41 systembolagen, hos vilka man utförligt registrerade inköpen av spritdrycker och vin samt alla slag av nykterhetsanmärkningar. Detaljerade anteckningar fördes härutöver om kundernas tilldelning av rusdrycker samt om olika personliga förhållanden som bedömdes vara av intresse i detta sammanhang. Nykterhetskommitténs undersökning rörande missbrukets omfattning hänförde sig till 1945 års slut och observationstiden var de 10 närmast föregående åren, alltså 1936–1945. Bl. a. försökte man göra en uppdelning av hela befolkningen med hänsyn till alkoholvanor i ett 10-tal olika grupper, varav de tre första omfattade missbrukarklientelet.

Till grupp 1 räknades därvid personer, som under åren 1943–1945 varit föremål för åtgärd enligt 1 § alkoholistlagen.

Till grupp 2 räknades andra grova missbrukare med upprepade fylleriförseelser (minst 3) och/eller andra grova nykterhetsanmärkningar under de senaste 10 åren, vare sig de varit föremål för nykterhetsnämndens ingripande eller inte.

Till grupp 3 slutligen räknades personer med enstaka fylleriförseelser eller med åtgärd av systembolag på grund av opålitlighet i nykterhetshänseende under de senaste 10 åren (även om sådan åtgärd endast övervägts eller uppskjutits). Den övriga, veterligen inte missbrukande delen av befolkningen, indelades med ledning av systembolagens anteckningar i moderatister med och utan motbok, nästan absolutister med och utan motbok samt absolutister.

På grundval av denna klassificering av befolkningen i förening med systembolagens registrering av olika uppgifter kunde sedan intressanta jämförelser göras utvisande alkoholbrukets samband med olika sociala förhållanden. Det visade sig därvid genomgående, att missbrukarna var sämre ställda än den övriga delen av befolkningen. Särskilt gällde detta de grövre missbrukarna. Förhållandena befanns även i allmänhet vara gynnsammare för absolutister eller nästan absolutister än för moderatisterna. Det bör dock framhållas, att kom-

mittén i sitt principbetänkande inte fann anledning att särskilt framhäva detta senare förhållande. Sammanfattningsvis uttalar kommittén att alkoholmissbruket – även om det inte i och för sig alltid kunde sägas vara den direkta orsaken till missbrukarnas ogynnsamma situation – i sådan grad var förbundet med sociala skador, att man här hade att räkna med ett allvarligt socialt problem.

Fylleristraffutredningens undersökning hade som målpopulation alla svenska män, som fällts till ansvar för under 1959 begånget fylleri och som vid 1964 års utgång vistades i riket. De kunde därför följas under en tid av fem år efter fylleriförseelsen. Syftet var att undersöka fylleristraffets verkningar, bl. a. med hänsyn till bötesbetalningen, samt att få material till en analys av växelspelet mellan fylleri och andra former av s. k. avvikande beteende.

Jämförelser gjordes mellan engångsfyllerister och återfallsfyllerister (recidivister), mellan debutanter och recidivister samt mellan ungdomsfyllerister och äldre fyllerister. Vissa jämförelser kunde även göras med nykterhetsvårdsutredningens material.

Nykterhetsvårdsutredningen slutligen gjorde en mycket ingående undersökning av de personer, män och kvinnor, som vid en viss tidpunkt, nämligen den 23 november 1964, var föremål för undersökning, åtgärd eller behandling i öppen vård vid någon av landets kommunala nykterhetsnämnder.

Denna undersökning avsåg närmast en kartläggning av ifrågavarande klientel i syfte att få underlag för en bedömning av vårdbehovet och den lämpligaste differentieringen på olika vårdformer. Det konstaterades att detta klientel, som kunde uppdelas på ett hjälpåtgärdsklientel och ett tvångsåtgärdsklientel, i väsentliga hänseenden skilde sig från normalbefolkningen. Någon systematisk jämförelse med normalbefolkningen förekom dock inte och inte heller inbördes mellan olika grupper av klientelet. Genom att observationstiden var begränsad till en enda dag blev uppenbarligen den svårast belastade delen av klientelet överrepresenterad i undersökningen, medan antalet fall, där endast undersökning eller lindriga hjälpåtgärder kom i fråga, blev i motsvarande mån underskattat.

Behovet av en ny undersökning

För APU har det framstått som angeläget att kunna presentera en aktuell redogörelse för missbrukarklientelets omfattning och dess sociala situation i förhållande till vad som gäller för befolkningen i dess helhet. Det är då klart att ingen av de nämnda undersökningarna tillgodoser detta krav. Nykterhetskommitténs undersökningar ligger för långt tillbaka i tiden och de båda andra hade en målsättning som alltför mycket avviker från den här angivna.

Nykterhetskommitténs undersökning kan inte upprepas, eftersom man i dagens läge inte har någon motsvarighet till systembolagens utförliga anteckningar om befolkningens inköp[1] och alkoholvanor utan endast förfogar över ett enda centralt register över avvikande alkoholbeteende, nämligen kontrollstyrelsens, numera riksskatteverkets, register över fylleri och vissa andra brott. Till skillnad från tidigare, då nykterhetskommitténs undersökningar gjordes, finns emellertid i detta register numera även anteckningar om personnummer, vilket i hög grad underlättar inhämtandet av kompletterande uppgifter från andra register.

Kontrollstyrelsens registrering av alkoholmissbruket

Sedan motbokssystemet slopades har kontrollstyrelsen vart tredje år genom stickprovsundersökningar beräknat hur många personer i olika åldrar som under den senaste treårsperioden antecknats i det särskilda straffregistret samt frekvensen av olika anmärkningar. Den första av dessa treårsundersökningar avsåg tiden 1.7.1955–30.6.1958 och den senaste tiden 1.7.1964–30.6.1967. Nästa räkning skulle alltså avse tiden 1.7.1967–30.6.1970. Denna avses bli utförd under loppet av 1971. Det bör tilläggas att man för att få med det stora

[1] Jfr. den på annan plats i denna volym lämnade redogörelsen för försöksregistreringen i Gävleborgs län.

Tabell A Antalet alkoholmissbrukare enligt kontrollstyrelsens straffregister (treårsundersökningarna).

Anmärkningskategori	1955/58	1958/61	1961/64	1964/67
1. Personer med åtgärd av nykt.-nämnd	15 472	19 801	18 528	15 660
2. Personer med 2 el. flera nykt.-anm.	31 066	31 886	32 556	35 340
3. Personer med 1 nykt.-anm.	77 741	84 147	80 388	81 780
Summa	124 279	135 834	131 472	132 780
Per 1 000 invånare över 15 år				
1. Personer med åtgärd av nykt.-nämnd	2,8	3,4	3,1	2,5
2. Personer med 2 el. flera nykt.-anm.	6,7	6,8	6,7	6,7
3. Personer med 1 nykt.-anm.	12,7	13,3	12,3	12,4
Summa	22,2	23,5	22,1	21,6

flertalet under en viss period begångna brott och förseelser m. m. måste vänta tills viss tid förflutit efter periodens utgång. Räkningen är nämligen i vad avser brott och förseelser grundad på tidpunkten för begåendet och inte på tidpunkten för domen eller lagakraftvinnandet, vilka ofta inträffar långt senare.

Undersökningarna har gällt följande slag av anmärkningar:

a) Enkelt fylleri (fylleri i kombination med på sin höjd förargelseväckande beteende eller våldsamt motstånd)
b) Fylleri i kombination med annat brott
c) Trafiknykterhetsbrott
d) Annat brott under alkoholpåverkan
e) Brott mot alkohollagstiftningen
f) Intagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare
g) Beslut av nykterhetsnämnd om övervakning
h) Beslut av länsstyrelse om tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare

Enligt den senast verkställda undersökningen, avseende tiden 1.7.1964–30.6.1967, antecknades 135 360 personer i registret, varav 6 300 kvinnor. Vill man veta hur stort det registrerade missbrukarklientelet är och hur det förändrats under senare tid finns ingen annan informationskälla än dessa treårsundersökningar. I tabell A meddelas en sammanfattning av de fyra undersökningar som hittills färdigställts. En uppdelning har därvid gjorts som i möjligaste mån anknyter till nykterhetskommitténs indelning av missbrukarklientelet.

Denna redovisning är korrekt i vad avser totalantalet registrerade alkoholmissbrukare och hur många av dessa som enligt anmälningar till kontrollstyrelsens straffregister blivit föremål för tvångsåtgärd av nykterhetsnämnd (övervakning, beslut om tvångsintagning på vårdanstalt eller intagning på sådan anstalt). Däremot är uppdelningen på grupperna 2 och 3 behäftad med en viss osäkerhet beroende på att man vid räkningen av antalet nykterhetsanmärkningar per person ej avskilt personer som tillika blivit föremål för åtgärd av nykterhetsnämnd. Beräkningen är därför gjord under den inte fullt realistiska förutsättningen, att personer med endast en nykterhetsanmärkning inte blivit föremål för tvångsåtgärd av nykterhetsnämnd. Man vet nämligen, att personer som blivit föremål för sådana åtgärder inte alltid dessförinnan gjort sig skyldiga till fylleri eller liknande. Antalet personer i grupp 3 torde härigenom ha blivit något för högt och antalet personer i grupp 2 något för lågt angivet.

Någon direkt jämförelse med nykterhetskommitténs motsvarande resultat är det även av andra skäl svårt att göra. Ur kommitténs betänkande har emellertid hämtats följande uppgifter, som närmast motsvarar de i tabell A angivna.

Direkt jämförbarhet föreligger endast i fråga om den första gruppen, där observationstiden är lika lång och där de vidtagna åtgärderna tillnärmelsevis torde svara

	Antal	Per 1 000 inv. över 15 år
Personer med åtgärd av nykterhetsnämnd enligt 1 § AL under åren 1943—1945	14 912	2,9
Övriga personer med grova eller upprepade nykterhetsanmärkningar under åren 1936—1947	34 192	6,7
Personer med enstaka lindriga nykterhetsanmärkningar under åren 1936—1945	150 579	29,3
Summa	199 683	38,9

mot varandra. Den relativa frekvensen är också ganska lika, något högre 1958/61 än tidigare och därefter svagt sjunkande. Här får man dock räkna med att nykterhetsnämnderna i viss utsträckning kan ha underlåtit att rapportera till kontrollstyrelsen när de ställt personer under övervakning. Bl. a. tyder fylleristatistikens siffror på att det grövre alkoholmissbruket har större omfattning nu än under motbokstiden.

Det bör också uppmärksammas att arbetsmetodiken inom nykterhetsvården undergått förändringar under de drygt 20 år som de olika undersökningarna omfattar. Bl. a. innebar 1954 års nykterhetsvårdslag att hjälpåtgärder (frivilliga) skulle få en mera framträdande plats i behandlingsarbetet. Vidare har i debatten kring socialvårdens arbetsmetodik alltmer ifrågasatts värdet av tvångsåtgärder. Denna debatt har också satt spår i det praktiska behandlingsarbetet i så måtto att man också inom nykterhetsvården strävat efter att få missbrukarna motiverade för frivilliga vård- och hjälpinsatser. Dessa förhållanden torde med all sannolikhet ha medfört att tvångsåtgärderna successivt minskat i förhållande till de totala insatserna.

I fråga om övriga nykterhetsanmärkningar – i allmänhet avseende fylleriförseelser – är det givetvis väsentligt att nykterhetskommittén rör sig med en observationstid av hela 10 år mot endast 3 år i de senare undersökningarna. Denna skillnad ger självfallet det starkaste utslaget när det gäller personer med endast enstaka nykterhetsanmärkningar. Det är därför uppenbart att den nuvarande frekvensen, ca 80 000 personer för en treårsperiod, trots den höga frekvensen av återfall i fylleri, är förhållandevis hög i jämförelse med de ca 150 000 som nykterhetskommittén kommit fram till för tioårsperioden 1936–1945. Detta påstående torde inte rubbas väsentligt av det förhållandet att i kontrollstyrelsens register ingen utgallring göres av personer som avlidit eller utflyttat, medan nykterhetskommitténs undersökning var begränsad till personer som vistades i riket vid observationsperiodens utgång.

När det gäller mellangruppen, personer med två eller flera nykterhetsanmärkningar, torde observationsperiodens längd ha något mindre betydelse, men det är fullt klart att då den relativa frekvensen nu är ungefär densamma som 1945 skulle man med en observationsperiod av oförändrad längd ha fått registrera en inte oväsentlig ökning. Härtill kommer att nykterhetskommittén hade tillgång till uppgifter från systembolag och nykterhetsnämnder som inte har någon motsvarighet i den nuvarande rapporteringen till kontrollstyrelsen.

Det kan för fullständighetens skull nämnas, att vid kontrollstyrelsens register tillämpas en femårig preskriptionsregel, enligt vilken anmärkningar för fylleri o. d. som inträffat före en anmärkningsfri period om fem år avskiljs från den aktuella delen av registret. Detta förhållande synes dock sakna betydelse för de här gjorda jämförelserna.

Närmare redogörelse för kontrollstyrelsens treårsundersökningar lämnas i styrelsens rapport I: 335/70 (stencil).

Plan för en ny undersökning

Alla de olika slag av anmärkningar som nyss uppräknats (s. 7:5) torde inte kunna betraktas som belägg för alkoholmissbruk av sådan art och grovlek att man skulle ha anledning att beteckna vederbörande som missbrukare eller alkoholskadad person. (Enligt lagen om nykterhetsvård föreligger

alkoholmissbruk, då någon, ej blott tillfälligt använder alkoholhaltiga drycker till uppenbar skada för sig eller annan.) Den undersökning som här skall presenteras är därför baserad på endast följande slag av anmärkningar:

1) Enkelt fylleri (fylleri i kombination med på sin höjd våldsamt motstånd eller förargelseväckande beteende)
2) Kombinerat fylleri (fylleri i kombination med annat brott)
3) Intagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare
4) Beslut av nykterhetsnämnd om övervakning
5) Beslut av länsstyrelse om tvångsintagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare

Målpopulation för undersökningen är alla män som under tiden 1.7.1964–30.6.1967 antecknats i kontrollstyrelsens straffregister för minst en anmärkning av angivet slag. Undersökningen har i likhet med de nämnda treårsundersökningarna utförts enligt stickprovsmetoden och stickprovet omfattar i föreliggande fall alla män som är födda den 15:e i udda månader. Den 15:e dagen i månaden har valts med tanke på att utnyttja uppgifter i det hos statistiska centralbyrån förda s. k. befolkningsregistret, vilket omfattar alla den 15:e i varje månad födda personer.

Ytterligare uppgifter om de sålunda utvalda personerna har inhämtats från kriminalregistret, nykterhetsnämnderna och de allmänna försäkringskassorna. Målsättningen har i första hand varit att lämna en deskriptiv redogörelse för de alkoholskadades sociala situation. För detta ändamål var det nödvändigt att kunna jämföra ifrågavarande klientel med ett motsvarande urval av hela landets befolkning. Ett sådant urval kunde erhållas ur statistiska centralbyråns nämnda register.

Den följande redogörelsen har gjorts med utgångspunkt från följande centrala hypotes: »Den sociala situationen, sådan den beskrivs av en bestämd variabel, är oberoende av om alkoholskada i här angiven mening föreligger.» Därefter har denna hypotes testats för varje undersökningsvariabel för att avgöra om det förelåg någon signifikant (= statistiskt säkerställd) skillnad mellan de alkoholskadade och jämförelsepopulationen/normalbefolkningen. Signifikansnivån fastställdes från början vid 1 procent.

Till förekommande av eventuella missförstånd må ännu en gång understrykas att de ovan nämnda undersökningarna liksom den här förevarande behandlar endast det kända, officiellt redovisade missbruket av alkohol. På samma sätt som när det gäller t. ex. brottslighet får man räkna med att långifrån alla de utslag av s. k. avvikande beteende som man skulle vilja studera kommer till myndigheternas kännedom. Medicinska alkoholskador torde sålunda i många fall ligga bakom många sjukdomsbilder utan att detta kommer till klart uttryck i den av läkaren ställda diagnosen. Här kan hänvisas till nykterhetsvårdsutredningens redogörelse för det alkoholskadade sjukhusklientelet. Vidare torde det finnas ett stort antal personer som – utan att vara antecknade i kontrollstyrelsens register och utan att bli rubricerade som kroppsligt sjuka – på grund av överdriven alkoholkonsumtion lever under betydligt sämre förhållanden än som eljest skulle ha kunnat vara fallet. Detta kan yttra sig i t. ex. hög frånvaro från arbetet, utebliven befordran, dålig ekonomi eller trassliga familjeförhållanden. Slutligen torde många olyckshändelser i trafiken eller annorstädes vara vållade av olämplig alkoholkonsumtion.

När man med stöd av officiellt registrerade uppgifter avskiljer en alkoholmissbrukande del av befolkningen får man därför inte glömma bort att även den övriga befolkningen inrymmer ett antal personer som man med närmare kännedom om deras alkoholvanor och personliga förhållanden i övrigt skulle haft anledning att rubricera som alkoholmissbrukare.

Även om befolkningen i dess helhet inrymmer att betydligt större antal alkoholmissbrukare än det officiellt redovisade, lär dock den icke missbrukande delen av befolkningen alltjämt vara i stark majoritet,

vilket innebär att en jämförelse mellan ett missbrukarklientel å ena sidan och total- eller normalbefolkningen å den andra kan förefalla väl motiverad. Får man här fram signifikanta avvikelser, kan man lugnt utgå från att dessa skulle ha framträtt ännu tydligare om man från totalbefolkningen hade kunnat avskilja alla alkoholmissbrukare.

Undersökningens utförande

Utredningen har inom kontrollstyrelsen kombinerats dels med den nämnda treårsundersökningen avseende tiden 1.7.1964–30.6.1967, dels med en komplettering av den s. k. Gävleborgsundersökningen.

Manuellt framtogs ur kontrollstyrelsens straffregister kort för män födda den 15:e i udda månader. Om det fanns någon anmärkning avseende den relevanta undersökningsperioden 1.7.1964–30.6.1967, antecknades uppgifter om folkbokföringsnummer, namn, födelseort, senast kända kyrkobokföringsort samt antal anmärkningar av varje kategori (formulär A, bilaga 3).

Identifieringsuppgifterna överfördes till frågeformulär (formulär B, bilaga 3), som utsändes till nykterhetsnämnderna. Detta skedde med ledning av de uppgifter om senast kända kyrkobokföringsort som fanns i straffregistret.

Till kriminalvårdsstyrelsen översändes en förteckning över i undersökningen ingående personer med begäran om upplysning huruvida vederbörande fanns antecknade i kriminalregistret eller inte.

De allmänna försäkringskassorna tillställdes länsvisa förteckningar över undersökningsmaterialet. Önskemålet var att i första hand få reda på antalet sjukdagar under treårsperioden. För detta ändamål efterfrågades kopior av ifrågavarande personers försäkringskort. Från dessa kort kunde dessutom uppgifter erhållas om de olika sjukdomarnas art, vilka uppgifter eventuellt skulle ha kunnat utnyttjas för att undersöka om det fanns något statistiskt samband mellan alkoholmissbruk å den ena sidan och vissa sjukdomar eller sjukdomsbilder å den andra. Utredningen förfogade emellertid i detta läge ej över den medicinska expertis som skulle ha krävts för en klassificering av materialet och detta ligger därför tills vidare outnyttjat.

När de begärda uppgifterna sedermera inkom från nykterhetsnämnder och försäkringskassor, befanns det att vissa personer på grund av flyttning ej påträffats under angiven ortsbeteckning. För att nedbringa bortfallet sammanställdes då en för hela riket gemensam kompletteringslista, vilken utsändes till samtliga nykterhetsnämnder resp. försäkringskassor med förnyad förfrågan.

Kontrollgruppen utgjordes av ett slumpmässigt urval av ca 6 000 män ur statistiska centralbyråns register över femtondefödda (befolkningsregistret). Ur detta register kan inte erhållas uppgift om individens namn utan endast om hans folkbokföringsnummer och hemort. Genom att först utsända listor över folkbokföringsnummer, ordnade länsvis efter kommunkoden, till försäkringskassorna, kunde man när försäkringskorten inkom från dessa upprätta en alfabetisk förteckning att tillställa kriminalregistret.

Då arbetet med insamling av uppgifter från försäkringskassorna befanns vara tidsödande, beslöts att endast en fjärdedel av kontrollgruppen skulle studeras med avseende på sjuklighet och kriminalitet.

Vartefter uppgifter inkom kodades de och överfördes på stansunderlag. Efter hålkortsstansning överfördes uppgifterna på magnetband för att därefter jämföras med det nämnda befolkningsregistret, varvid ekonomiska och demografiska uppgifter tillfördes. Tabellproduktionen utfördes sedermera av Dafa (Datamaskincentralen för administrativ databehandling).

På grundval av de tillgängliga uppgifterna konstruerades följande undersökningsvariabler:

Ålder	Utbildning
Civilstånd	Bilinnehav
Antal barn	Yrkestillhörighet
Äktenskapets längd	Inkomst
Boendeort	Makas inkomst

Kriminalitet	Nykterhetsvård
Sjuklighet	Medicinsk/psykiatrisk behandling
Avdömda fylleriförseelser	Socialhjälp

Närmare redogörelse för dessa variabler, av vilka de fyra sista endast gälla alkoholskadegruppen, lämnas i bilaga 1.

Bortfall

Det ur kontrollstyrelsens straffregister gjorda urvalet, som motsvarade ca 1/60 av målpopulationen, innehöll 1 660 individer. För 160 av dessa saknades i registret uppgift om födelsenumret. Då kännedom om fullständigt folkbokföringsnummer är ett villkor för att kunna få data ur befolkningsregistret, företogs sökning i statistiska centralbyråns register över totalbefolkningen och i centrala folkbokförings- och uppbördsnämndens personregister. Därigenom erhölls födelsenummer för 100 personer. Resterande 60 måste utgå ur undersökningen. I detta skede återstod 1 600 undersökningspersoner. Med ledning av uppgifterna om födelseort och kyrkobokföringsort inhämtades uppgifter från nykterhetsnämnder och försäkringskassor. Data erhölls för 1 528 personer.

Vid kriminalregistret kan inget bortfall konstateras. Det förhåller sig så, att medan försäkringskassorna har (eller åtminstone förväntas ha) uppgifter om sjuka såväl som om friska, så har kriminalregistret uppgifter endast om personer, som fällts till ansvar för brott. Om ett försäkringskort saknas, så medför det bortfall, men om anteckning i kriminalregistret saknas, så får man anta att vederbörande inte har någon kriminell belastning.

Vid jämförelsen med befolkningsregistret – i syfte att tillföra ekonomiska och demografiska uppgifter – bortföll 191 personer. Detta kan bero på att uppgifter saknas, men också på att ingångsadressen, dvs. folkbokföringsnumret, varit felaktigt angiven. Detta kan i sin tur ha berott på att straffregistrets uppgift varit felaktig, eller också på att fel uppstått antingen vid manuella överföringar av data eller vid stansning. Slutligen bör nämnas, att avregistrering skett i befolkningsregistret av personer som före 1967 års utgång avlidit, emigrerat eller överförts till bok över obefintliga.

Av urvalets 1 660 individer bortföll således totalt (132 + 191 =)323. I tabellerna redovisas följaktligen uppgifter om 1 337 alkoholskadade personer (80,5 % av urvalet).

Den förstnämnda delen av bortfallet, bestående av 132 personer, har jämförts med de 1 373 i fortsättningen redovisade i vad avser variablerna ålder och fylleriförseelser. Det framkom därvid inga signifikanta avvikelser.

I jämförelsegruppen, som bestod av ca 6 000 ur befolkningsregistret slumpvis utvalda män över 16 år, studerades 1/4 med avseende på sjuklighet och kriminalitet. Vid insamlingen av dessa data bortföll 68 individer, varefter återstod 1 349 (95,2 % av urvalets 1 417).

För jämförelsegruppen i dess helhet inhämtades data endast från en källa, nämligen befolkningsregistret. Då befolkningsregistret samtidigt var urvalsram uppstod självfallet inget bortfall.

Resultat

(Tabellerna 1–22 redovisas i bilaga 2.)

a) *Ålder och familjeförhållanden*

Av tabell 1 framgår att genomsnittsåldern var betydligt lägre bland de alkoholskadade än inom jämförelsegruppen. Sålunda hade av de alkoholskadade 34 % vid 1967 års slut ännu inte fyllt 26 år, medan endast 20 % av den manliga totalbefolkningen över 16 år ännu inte fyllt 26 år. Äldre än 51 år var å andra sidan endast 22 % av de alkoholskadade mot 37 % inom jämförelsegruppen. Beräknas medianåldern (som delar vederbörande grupp i två lika stora delar, en yngre och en äldre), befinnes denna vara ca 35 år inom alkoholskadegruppen och ca 44 år inom jämförelsegruppen.

Häri avspeglas det kända förhållandet, att frekvensen av nykterhetsanmärkningar, dvs. i första hand fylleriförseelser, är störst i

åldrarna under 25 år. Enligt den senaste s. k. treårsundersökningen hade ungefär var 11:e man i åldern 20–22 år vid minst ett tillfälle under perioden rapporterats till kontrollstyrelsens straffregister, under det att av hela den manliga befolkningen över 16 år endast ungefär var 24:e antecknats.

Skillnaden i åldersfördelning framträder emellertid även om man utesluter åldrarna 16–30 år, se tabell 1 a. Upp till 50 år är det förhållandevis flera inom alkoholskadegruppen, medan motsatsen gäller åldrarna över 50 år. Medianåldern för de alkoholskadade blir då 48 år mot 52 år inom jämförelsegruppen.

Fördelningen efter civilstånd visar en markant skillnad mellan de alkoholskadade och jämförelsegruppen, tabell 2. Av de alkoholskadade är inte mindre än 58 % ogifta mot 31 % inom jämförelsegruppen. Frekvensen skilda är avsevärt högre inom alkoholskadegruppen.

Den ovan konstaterade skillnaden i åldersfördelningen förklarar inte olikheten i civilståndsfördelning. Detta framgår av tabellerna 2 a–c, där materialet är uppdelat på åldersgrupper. Andelen gifta är genomgående mindre bland de alkoholskadade. Skillnaden i skilsmässofrekvens framträder dock klart först i åldrarna över 25 år. Av alkoholskadade män över 31 år är inte mindre än 23 % skilda mot 4 % inom jämförelsegruppen. Jämför man frekvensen gifta och skilda inom de båda grupperna, kommer man fram till att skilsmässor är 12 till 13 gånger vanligare inom alkoholskadegruppen än inom jämförelsegruppen.

Medelantalet barn till alkoholskadade är 1,44. I jämförelsegruppen är motsvarande tal 1,19. Denna signifikanta skillnad, se tabell 3, kan inte förklaras med olikheterna i äktenskapens längd för de två grupperna. Av tabell 3 a framgår nämligen att alkoholskadegruppen har ett genomsnittligt större antal barn även med hänsyn till äktenskapens längd. En förklaring till detta förhållande kan vara att den högre skilsmässofrekvensen i alkoholskadegruppen främst avser barnfattigare äktenskap. Registret, ur vilket uppgifter om barnantal hämtats, är nämligen upplagt så att uppgift kan erhållas endast om gifta mäns barn.

b) *Boendeort*

Tabell 4 visar att de alkoholskadades fördelning efter boendelän avviker från totalbefolkningens. Särskilt Stockholms samt Göteborgs och Bohus län härbärgerar en betydligt större andel av de alkoholskadade än som svarar mot deras andel av den manliga totalbefolkningen. En viss övervikt föreligger även i Malmöhus län samt i Västmanlands, Gävleborgs, Västernorrlands och Norrbottens län. I Södermanlands och Kalmar län är de båda andelarna lika stora, medan i övriga län andelen av alkoholskadade är mindre än andelen av totalbefolkningen.

Jämför man speciellt Stockholms län med Göteborgs och Bohus län, i vilka den både absolut och relativt största delen av de alkoholskadade är hemmahörande, synes andelen vara klart större i det senare länet. De alkoholskadades andel är nämligen här 50 % större än jämförelsegruppens mot 29 % större i Stockholms län. Tydligt är att alkoholmissbruket är mest framträdande i storstadslänen.

Avsikten var från början att jämföra intensiteten i den inrikes omflyttningen hos de båda grupperna – uppgifter härom skulle i princip ingå i det s. k. befolkningsregistret – men det har under hand meddelats från statistiska centralbyrån att man inte lyckats registrera flyttningarna i avsedd utsträckning och att tillgängliga uppgifter härom följaktligen inte är av den kvalitet att de ägnar sig för närmare bearbetning och redovisning.

c) *Utbildning*

De uppgifter om erhållen skol- eller yrkesutbildning, som finns tillgängliga i befolkningsregistret, är hämtade från 1960 års folkräkning och har sedermera ej aktualiserats. Endast slutförd utbildning har medtagits. I härvarande sammanhang har inte skilts på olika utbildningsvägar, utan endast utbildningens allmänna nivå har beaktats. Denna har bestämts medelst en viss poäng-

beräkning enligt en sexgradig skala. Vid den slutliga resultatredovisningen har dessa sex grupper sammanslagits till tre, varav den mellersta betecknats studentexamen eller motsvarande och de båda andra lägre resp. högre utbildning än studentexamen.

Av tabell 5 framgår att endast en liten minoritet av både de alkoholskadade och jämförelsegruppen fått högre utbildning men att det ändå råder en klar skillnad mellan de båda grupperna. Av de alkoholskadade har nämligen endast 1,5 % fullgjort sådan utbildning mot 6,8 % inom jämförelsegruppen. Enligt tabellerna 5 a–c är skillnaden signifikant inom alla åldersgrupper. Frekvensen utbildade är speciellt låg bland de yngre (under 31 år), vilket torde bero på att dessa personer som ju vid folkräkningen 1960 var under 24 år till en stor del ännu ej hade avslutat sina studier. Av 596 alkoholskadade inom den lägsta åldersgruppen hade endast en sådan utbildning. Frekvensen stiger emellertid med åldern och når i åldrarna över 41 år upp till drygt 3 %.

Inom jämförelsegruppen är frekvensen utbildade högst inom den mellersta åldersgruppen (31–40 år), där den överstiger 11 %.

d) *Ekonomiska förhållanden*

En markant skillnad råder mellan alkoholskadegruppen och jämförelsegruppen i fråga om bilinnehav, tabell 6. Bland de alkoholskadade var det inte mer än 1 på 13 som hade bil (1960) mot 1 på 3 inom den manliga totalbefolkningen. Skillnaden kvarstår om man delar upp materialet på gifta och icke gifta, tabellerna 6 a–b, även om den då blir något mindre framträdande; frekvensen bilägare blir då omkring 3 gånger större inom jämförelsegruppen än bland de alkoholskadade. Frekvensen bilinnehavare är nämligen i allmänhet betydligt större bland gifta än bland icke gifta. Skillnaden består även om man tar hänsyn till åldersfördelningen, tabellerna 6 c–d. Här måste man dock utesluta dem som vid folkräkningstillfället var högst 18 år gamla (födda 1942 och senare). De övriga har delats upp på en yngre och en äldre grupp. Skillnaden i fråga om bilinnehav är inom båda dessa grupper klart markerad.

Även yrkesuppgifterna i befolkningsregistret är oförändrade sedan 1960 års folkräkning men torde dock vara användbara i detta sammanhang, tabell 7. De alkoholskadade visar en uppdelning på yrkesområden, som klart avviker från den som gäller för befolkningen i dess helhet. De är i större utsträckning betecknade som ej yrkesverksamma eller sysselsatta i tillverkningsarbete. De är å andra sidan starkt underrepresenterade när det gäller glesbygdsnäringarna (jordbruk, skogsbruk och fiske) samt i fråga om administration och handel samt tekniska och liknande yrken. Detta är dock bara ett annat sätt att säga att de alkoholskadade i större utsträckning bor i tätorter och ofta saknar utbildning. Alkoholmissbruk, t. o. m. av mycket kvalificerat slag, förekommer förvisso även bland personer med intellektuell utbildning, men sådana personer har i allmänhet högre ekonomisk standard och undgår därför lättare att komma i kontakt med polis och nykterhetsnämnder.

Att andelen ej yrkesverksamma är så pass stor inom alkoholskadegruppen, 41 %, kan rimligen ej förklaras av att denna grupp skulle innehålla något större antal studerande, utan det är säkerligen fråga om personer som i samband med alkoholmissbruk mer eller mindre förlorat kontakten med arbetslivet.

Även beträffande årsinkomstens storlek (1966) föreligger en mycket klar skillnad mellan de alkoholskadade och jämförelsegruppen, tabell 8. Särskilt är högre inkomster – över 30 000 kr per år – tämligen ovanliga bland de alkoholskadade. Skillnaden kvarstår om man delar upp materialet på tre åldersgrupper, nämligen högst 30 år, 31–40 år och lägst 41 år, tabellerna 8 a–c. Det visar sig då bl. a. att den stora andelen personer i jämförelsegruppen, som är placerad i den lägsta inkomstgruppen, huvudsakligen omfattar yngre personer. Det torde här i flertalet fall röra sig om studerande. Överhuvud är begreppet inkomsttagare något oklart när man rör sig i de lägsta in-

komstklasserna,

För att få ett sammanfattande mått på inkomstens storlek inom olika grupper kan man lämpligen beräkna medianinkomsten. Det visar sig då, att inom jämförelsegruppen ökar medianinkomsten påtagligt med åldern. Alkoholskadegruppen visar också ökning från den yngsta till den mellersta åldersgruppen, men därefter sker en minskning. Skillnaden i medianinkomst är därför mycket stor i åldersgruppen över 40 år, nämligen 7 604 kr.

Om man av skäl som nyss sagts utesluter personer med en inkomst understigande 5 000 kr per år ur tabell 8, erhålles följande procentuella fördelning:

Inkomst kronor	Alkoholskadegruppen	Jämförelsegruppen
5 000— 9 999	32,2	15,4
10 000—14 999	24,4	13,8
15 000—19 999	21,1	20,4
20 000—29 999	18,9	34,2
30 000—	3,4	16,2
Summa	100	100

Det är möjligt, att denna sammanställning, som ger klart utslag till fördel för jämförelsegruppen, ger en mer rättvisande bild av olikheten mellan de båda grupperna i vad avser skattepliktig nettoinkomst.

Ett försök har även gjorts att utsträcka analysen av inkomstfördelningen till en uppdelning på olika utbildningsnivåer. Trots att antalet alkoholskadade med högre utbildning är tämligen ringa, erhålles även här en statistiskt säkerställd skillnad, tabellerna 8 d–e.

I tabell 9 belyses inkomstutvecklingen från 1960 till 1966. För att göra framställningen överskådlig har inkomstfördelningen under vartdera året begränsats till tre inkomstklasser: under 5 000 kr, 5 000–15 000 kr och över 15 000 kr, här betecknade som små, medelstora och större inkomster. Utgående från den så definierade inkomstfördelningen under 1960 är förändringen genomgående gynnsammare för jämförelsegruppen än för alkoholskadegruppen. Skillnaden är i alla tre fallen statistiskt säkerställd. Mest markerad är skillnaden när det gäller övergång från medelstor inkomst under 1960 till större inkomst under 1966.

Det bör måhända understrykas att denna framställning inte avser att visa hur mycket t. ex. medelinkomsten ökat inom de båda grupperna, utan endast att utvecklingen varit påtagligt gynnsammare inom den ena gruppen än inom den andra. Det kan erinras om att enligt tabell 1 var de alkoholskadade i genomsnitt 9 år yngre än medlemmarna av jämförelsegruppen, vilket i och för sig borde ha medfört en gynnsammare inkomstutveckling för de alkoholskadade. (Se även tabell 9 a.)

Fördelningen efter makas inkomst är intressant mot bakgrund av den i tabell 8 konstaterade lägre inkomstnivån för alkoholskadade män. Medför den alkoholskadades svagare ekonomiska situation att makan i större utsträckning än andra gifta kvinnor är förvärvsarbetande?

Ur tabell 10 kan utläsas att makar till alkoholskadade har en något högre förvärvsintensitet, men att skillnaden i inkomstfördelningen inte är signifikant.

e) *Socialt avvikande beteende*

Företagen kontroll i kriminalregistret, tabell 11, visar att 43,6 % av de alkoholskadade registretats för minst ett straffregisterbrott mot endast 8,2 % av den manliga jämförelsebefolkningen. Det starka sambandet mellan registrering för alkoholmissbruk och registrering för kriminalitet är härmed ännu en gång bekräftat. Det bör dock observeras att anteckningarna om alkoholmissbruk är hämtade från en treårsperiod, medan uppgifterna från kriminalregistret inte är tidsbegränsade. Hade alkoholskadegruppen omfattat alla som vid något tillfälle under sitt liv erhållit en nykterhetsanmärkning, hade andelen »kriminella» med säkerhet blivit mindre, liksom den sannolikt blivit större, om man haft en kortare observationsperiod än tre år. Ju kortare observationstid man väljer, desto starkare blir nämligen överrepresentationen för den svårast belastade delen av klientelet och vice

Procent inom resp. grupper med mer än 40 resp. 100 sjukdagar.

Ålder, år	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	>40 d	>100 d	>40 d	>100 d
—30	33,3	15,1	11,4	3,4
31—40	58,3	38,0	15,8	5,3
41—	57,6	40,7	27,6	13,3
Samtliga	46,9	28,9	21,1	9,2

versa, jfr kommentaren i inledningsavsnittet till nykterhetsvårdsutredningens undersökning.

Enligt fylleristraffutredningens undersökningar (SOU 1968: 56) ökade kriminaliteten mycket starkt med ökat antal fylleriförseelser; av personer (män) med endast 1 fylleriförseelse hade 13 % dömts för kriminalregisterbrott, av personer med 2 fylleriförseelser 32 %, av personer med 3–4 fylleriförseelser 37 % och av personer med minst 5 fylleriförseelser inte mindre än 57 %. Det visade sig vidare, att kriminalitet var vanligare hos yngre än hos äldre fyllerister. I dessa fall var observationstiden densamma för kriminalitet och fylleri och avsåg vad som förekommit intill 1959 års utgång.

Sjukligheten, mätt i antalet hos försäkringskassan antecknade sjukdagar under treårsperioden 1.7.1964–30.6.1967, var markant större inom alkoholskadegruppen än inom jämförelsegruppen, tabell 12. På grund av fördelningarnas snedhet – flertalet män har endast få sjukdagar – är det svårt att med säkerhet ange några medeltal. Det kan däremot genom en enkel kalkyl beräknas att endast 21 % av normalmaterialet antecknat sig för mer än 40 sjukdagar mot 47 % av de alkoholskadade. Mer än 100 sjukdagar noterades för 29 % av de alkoholskadade mot endast 9 % för jämförelsegruppen. Man synes härav kunna dra den slutsatsen att sjukfrekvensen är 2 till 3 gånger större inom alkoholskadegruppen än inom den manliga befolkningen i dess helhet. Då sjukligheten i viss mån är en funktion av åldern, har denna jämförelse gjorts även för tre olika åldersgrupper, tabellerna 12 a–c. Det visar sig att skillnaden är statistiskt säkerställd i alla tre grupperna. Den beror alltså inte på olikheter i åldersfördelningen.

Som framgår av ovanstående sammanställning har de alkoholskadade redan i 30-årsåldern en mycket hög sjukfrekvens.

Rimligtvis bör sjukfrekvensen vara högre vid mera avancerat alkoholmissbruk. Detta framgår också mycket riktigt av tabell 13, där de alkoholskadade uppdelats efter antalet fylleriförseelser under treårsperioden i fråga.

Från nykterhetsnämnderna begärdes uppgifter om vilka nykterhetsvårdande åtgärder dessa vidtagit mot de alkoholskadade. Samtidigt tillfrågades nämnderna om huruvida klienterna varit föremål för medicinsk/psykiatrisk behandling i anledning av sina alkoholproblem. Även dessa uppgifter skulle avse observationsperioden 1.7.1964–30.6.1967. Svaren på de båda frågorna framgår av tabell 14.

Rimligtvis borde samtliga här ifrågavarande personer ha blivit föremål för åtminstone undersökning enligt 12 § lagen om nykterhetsvård. Närmare en fjärdedel av samtliga har dock veterligen inte kommit i kontakt med någon nykterhetsnämnd. I drygt en tredjedel av fallen har man nöjt sig med undersökning. Återstående ca 40 % har blivit föremål för åtgärder av olika slag, varav ungefär hälften eller 20 % av samtliga endast hjälpåtgärder och återstoden, ävenledes ca 20 % av samtliga, strängare åtgärd dvs. övervakning eller intagning på vårdanstalt för alkoholmissbrukare.

Enligt den officiella statistiken tar nykterhetsnämnderna årligen befattning med

75 000 à 80 000 personer. Av dessa blir närmare hälften föremål för endast undersökning, medan ungefär en tredjedel blir föremål för lindrigare hjälpåtgärd och en femtedel sätts under övervakning eller tas in på vårdanstalt, frivilligt eller tvångsvis.

Om man i tabell 14 bortser från dem som nykterhetsnämnderna såvitt bekant inte tagit befattning med, får man för de övriga följande procentuella fördelning efter vidtagen åtgärd (vänstra spalten).

Åtgärd	Alkoholskadegruppen	»Nykterhetsvården» 1966
Endast undersökning	46,2	47,9
Högst hjälpåtgärd	26,3	31,5
Åtgärd av mera ingripande art	27,4	20,6
Summa	100	100

I den högra spalten har angivits motsvarande fördelning enligt den officiella statistiken över nykterhetsnämndernas verksamhet under 1966. Undersökningsfallens andel är ungefär densamma i båda fallen, men inom alkoholskadegruppen är det förhållandevis flera som blivit föremål för övervakning eller anstaltsintagning och i gengäld en mindre andel med endast hjälpåtgärd. Denna skillnad torde sammanhänga med att observationstiden i detta fall är tre år mot endast ett år enligt den officiella statistiken. Många av dem som under ett visst år är föremål för hjälpåtgärd blir under något av de båda följande åren föremål för mera ingripande åtgärd.

Av tabell 14 framgår vidare, att 251 eller 19 % av de alkoholskadade, såvitt nykterhetsnämnderna haft sig bekant, varit föremål för medicinsk/psykiatrisk behandling i samband med alkoholproblem. I 53 % av dessa 251 fall gällde det endast poliklinisk behandling vid sjukhus, alkoholpoliklinik eller av läkare; 22 % hade varit intagna för vård på alkoholpoliklinik, psykiatrisk lasarettsklinik (eller motsvarande avdelning), medan 24 % varit intagna på mentalsjukhus. I ett fåtal fall saknades uppgift om behandlingsformen.

Medicinsk/psykiatrisk behandling förekom givetvis oftare vid de svåraste fallen av alkoholmissbruk – av de anstaltsvårdade hade över hälften fått sådan behandling men även de (tillsynes) lindrigare fallen hade i flera fall fått läkarvård. I några fall hade t. o. m. personer som inte blivit föremål för någon som helst åtgärd av nykterhetsnämnd fått läkar- eller sjukhusvård för sina alkoholbesvär. I rätt många fall, 28 % av samtliga, kunde nykterhetsnämnderna ej besvara frågan angående medicinsk/psykiatrisk behandling.

Av tabell 14 framgår slutligen, att 201 personer, eller 15 % av samtliga, varken blivit uppmärksammade av någon nykterhetsnämnd eller fått medicinsk/psykiatrisk behandling. Lägges härtill de (73 + 12 + 32 =) 117 fall där man inte vet om någon behandling eller åtgärd förekommit, stiger procenttalet till 24.

Slutligen framgår av tabell 15 att 28 % av de alkoholskadade eller deras familjer vid åtminstone något tillfälle för tiden 1.7.1964 –30.6.1967 erhållit socialhjälp och/eller arbetslöshetsunderstöd (dock ej arbetslöshetsunderstöd från erkänd arbetslöshetskassa).

f) *Jämförelse mellan debutanter och recidivister*

Som framgår av det anförda, är alkoholskadeklientelet tämligen heterogent med hänsyn till skadornas art och omfattning. På den ena sidan av skalan finns personer med blott enstaka nykterhetsanmärkningar och utan nämnvärda avvikelser från det normala i socialt och ekonomiskt hänseende och längst ut på den andra sidan svårt alkoholskadade personer med upprepade nykterhetsanmärkningar. Det kan synas svårt, för att inte säga omöjligt, att återföra denna senare grupp till ett normalt liv. Emellertid får man utgå från att den senare kategorien rekryteras ur den förra men att det svårligen kan sägas var en utveckling mot allt högre grad av alkoholberoende och social misär i det enskilda fallet kan komma att sluta. Möjligheterna att med stöd av det föreliggande materialet belysa denna ut-

veckling är givetvis mycket begränsade, men det torde dock vara av ett visst intresse att se om det kan föreligga några större olikheter mellan dem som befinner sig i mindre resp. mera framskridet stadium av alkoholmissbruk.

I detta syfte antecknades vid slagningen i kontrollstyrelsens straffregister året för den första nykterhetsanmärkningen. Därvid gjordes dock ingen kontroll i den inaktuella delen av registret, vilket innebär att anmärkningar som gjorts före en anmärkningsfri period om fem år inte beaktades. I de fall den på detta sätt konstaterade första anmärkningen inträffat under tiden 1.1.1965 –30.6.1967, har vederbörande betecknats som debutant. Den på detta sätt definierade gruppen kan antas innefatta ett mindre antal tillfälligt rehabiliterade alkoholmissbrukare med nykterhetsanmärkning(ar) mer än fem år tidigare, men den borde å andra sidan också ha innefattat ett antal personer med en första nykterhetsanmärkning under andra halvåret 1964. Dessa ingår nu i stället bland de övriga, här benämnda recidivister.

Trots att debutantgruppen sålunda inte är helt renodlad visar dess åldersfördelning, tabell 16, klar avvikelse från den som gäller för recidivisterna. Mer än hälften av debutanterna hade vid 1967 års slut ännu inte fyllt 26 år och deras medianålder var endast 25,5 år mot 39,3 år för recidivisterna. Debutanter förekom dock ända upp i de högsta åldrarna.

Civilståndsfördelningen, tabell 17, påverkas givetvis kraftigt av olikheterna i åldersfördelningen. Anmärkningsvärd är dock den stora andelen frånskilda bland recidivisterna, 18 %.

Någon skillnad med hänsyn till utbildningsnivå har inte kunnat fastställas mellan de båda grupperna.

Debutanter har trots sin betydligt lägre medianålder något högre medianinkomst än recidivister, tabell 18. Skillnaden är dock ej statistiskt säkerställd.

Anteckning i kriminalregistret fanns för 24 % av debutanterna och 57 % av recidivisterna, se tabell 19. Motsvarande andel av jämförelsegruppen var endast 8 %.

På grundval av tabell 20, som visar fördelningen efter antalet sjukdagar under observationsperioden, har utarbetats följande sammanställning över den procentuella andelen av resp. grupper med mer än 40 resp. 100 sjukdagar.

	Debutanter	Recidivister	Jämförelsegruppen
Mer än 40 dagar	35,2 %	54,8 %	21,1 %
Mer än 100 dagar	19,1 %	35,5 %	9,2 %

Det framgår härav, att redan debutanterna trots sin jämförelsevis låga genomsnittsålder har betydligt högre sjukfrekvens än som är normalt inom den manliga befolkningen.

Som man kunde vänta har recidivisterna i större omfattning än debutanterna blivit föremål för åtgärder från nykterhetsnämndernas sida, tabell 21, särskilt i fråga om tvångsåtgärder. Dock har 31 % av debutanterna och 15 % av recidivisterna inte ens blivit föremål för undersökning. Om man i tabell 21 drar en gräns mellan »endast undersökning» och »högst hjälpåtgärder», kommer man fram till att det är endast 20 –25 % (beroende på hur »vet ej»-fallen fördelar sig) av debutanterna och 54–57 % av recidivisterna, som blivit föremål för hjälpåtgärd av något slag från nykterhetsnämndernas sida.

Slutligen framgår av tabell 22, att 14 % av debutanterna eller deras familjer fått socialhjälp av något slag under observationsperioden och att motsvarande procenttal för recidivisterna var 38. I 8 resp. 6 % av fallen kunde nykterhetsnämnderna ej besvara frågan om socialhjälp.

19—712177

Bilaga 1 Undersökningsvariabler

Beteckning	*Definition och/eller specifikation*
1. Ålder	Ålder per den 31/12 1967, i femårsintervaller.
2. Civilstånd	a) ogift b) gift c) änkling d) skild Underlaget till uppgifterna om civilstånd är den löpande befolkningsstatistiken. Uppgifterna avser förhållandet den 31/12 1967.
3. Antal barn	Uppgifter om antalet barn till femtondefödd man utgår från förhållandet 1960. Barn födda senare än 1960 har påförts endast om de är födda inom äktenskapet. Uppgifterna har erhållits ur den löpande befolkningsstatistiken t. o. m. den 31/12 1967.
4. Äktenskapets längd	Uppgifter om vigselår erhålls ur den löpande befolkningsstatistiken.
5. Boendeort	Länsvis.
6. Utbildning	Enligt folkräkningen 1960. Endast slutförd utbildning har medtagits. Uppgifterna har ej aktualiserats. Nivågruppering har skett medelst en viss poängberäkning och förekommande utbildningsvägar har inplacerats i sex utbildningsnivåer. I föreliggande utredning begränsas nivåerna till tre, nämligen a) ingenjörsexamen vid tekniskt läroverk, ingenjörsutbildning vid tekniskt institut och teknisk skola, handelsgymnasium, studentexamen b) ej utbildning eller lägre utbildning än som angivits under a)

c) högre utbildning än vad som angivits under a). Bl. a. folkskollärarexamen, gymnastiklärarutbildning, socionomexamen samt akademisk examen.

7. Bilinnehav

Vid 1960 års folkräkning inhämtades uppgifter om vilka personer som den 2 oktober hade personbil registrerad i sitt namn. Uppgifterna omfattar även huvudsakligen i förvärvsverksamhet använda personbilar med undantag för firmaregistrerade bilar och bilar i yrkesmässig trafik. Likaså ingår tillfälligt avregistrerade bilar.

a) ej bil i familjen
b) bil(-ar) i familjen

Uppgift om (antalet) bilar har ej aktualiserats efter folkräkningen 1960.

8. Yrkestillhörighet

Enligt folkräkningen 1960.
Ej uppdaterat.

Principen för inplacering av olika yrken i klassificeringssystemet har varit att sammanföra likartad verksamhet utan att i allmänhet ta hänsyn till yrkesutövarens utbildning, yrkesställning eller branschtillhörighet. I princip har ingen åtskillnad gjorts mellan yrkesutövare med enklare arbetsuppgifter och sådana med mera kvalificerat arbete av likartat slag.

Systemet är uppbyggt i tre nivåer och omfattar yrkesområde, yrkesgrupp och yrkesfamilj. Utredningen begränsas till en fördelning efter yrkesområde.

a) Naturvetenskapligt, tekniskt samt socialvetenskapligt, humanistiskt och konstnärligt arbete
b) Administrativt arbete
c) Kameralt och kontorstekniskt arbete
d) Kommersiellt arbete
e) Lantbruks-, skogs- och fiskeriarbete
f) Gruv- och stenbrytningsarbete
g) Transport- och kommunikationsarbete
h) Tillverkningsarbete
i) Servicearbete
j) Militärt arbete
k) Personer med ej identifierbara yrken eller med ej angiven yrkestillhörighet.

9. Inkomst

Inkomstuppgifterna avser nettoinkomsten under åren 1960 och 1966 (1961 och 1967 års taxeringar). I nettoinkomsten ingår ej inkomster, som ej är skattepliktiga, t. ex. sjukkasseersättning, arbetslöshetsunderstöd, allmänna barnbidrag och olika slags socialunderstöd och ej heller sådana inkomster som beskattas i annan ordning, såsom lotterivinster o. d.

Intervall:

– 2 399 kr
2 400– 4 999 kr
5 000– 9 999 kr
10 000–14 999 kr
15 000–19 999 kr
20 000–29 999 kr
30 000– kr

10. Makas inkomst

Inkomstuppgifterna avser nettoinkomsten under åren 1960 och 1966 (1961 och 1967 års taxeringar). I nettoinkomsten ingår ej inkomster, som ej är skattepliktiga, t. ex. sjukkasseersättning, arbetslöshetsunderstöd, allmänna barnbidrag och olika slags socialunderstöd och ej heller sådana inkomster som beskattas i annan ordning, såsom lotterivinster o. d.

Intervall:

– 2 399 kr
2 400– 4 999 kr
5 000– 9 999 kr
10 000–14 999 kr
15 000–19 999 kr
20 000–29 999 kr
30 000– kr

11. Kriminalitet

Uppgift har inhämtats om huruvida undersökningspersonen finns antecknad i kriminalregistret eller inte. Dessa uppgifter är ej tidsbegränsade.

a) ja
b) nej

12. Sjuklighet

Antalet sjukdagar under perioden 1/7 1964–30/6 1967 enligt kopior medlemskort från de allmänna sjukkassorna.

0– 20
21– 40
41– 60
61– 80
81–100
101–150
151–200
201–250
251–300
301–400
401–500
501–600
601–800
801–

13. Avdömda fylleriförseelser

Antalet avdömda förseelser, begångna under tiden 1/7–30/6 1967

14. Nykterhetsvård

Klienten har under tiden 1/7 1964–30/6 1967 varit föremål för åtgärd enligt lagen om nykterhetsvård (Nvl). Endast den mest ingripande åtgärden har redovisats enligt följande:

a) inga åtgärder
b) endast undersökning (12 §)
c) högst hjälpåtgärder (14 §)
d) högst övervakning (15 §, 36 §, 55 §)
e) vård på enskild anstalt
f) frivillig vård på allmän anstalt (58 §)
g) tvångsintagning på allmän anstalt (18 §)
h) vet ej

Uppgifterna har inhämtats från nykterhetsnämnderna.

15. Medicinsk/psykiatrisk behandling

Klienten har under tiden 1/7 1964–30/6 1967 varit föremål för medicinsk/psykiatrisk behandling i samband med alkoholproblem

a) ja
b) nej
c) vet ej

Om ja:

a1) Poliklinisk behandling vid sjukhus, alkoholpoliklinik eller av läkare
a2) Intagen på alkoholklinik, psykiatrisk lasarettsklinik eller annan lasarettsklinik eller motsvarande avdelning
a3) Intagen på mentalsjukhus

Uppgifterna har inhämtats från nykterhetsnämnderna

16. Socialhjälp

Socialhjälp och/eller arbetslöshetsunderstöd (dock ej arbetslöshetsunderstöd från erkänd arbetslöshetskassa) för tiden 1/7 1964–30/6 1967 till klienten eller klientens familj (även naturaunderstöd som kläder etc.)

a) ja
b) nej
c) vet ej

Bilaga 2 Tabeller

Tabell 1 Åldersfördelning

Ålder, år, per den	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
31/12 1967	antal	%	antal	%
16—20	153	11,4	490	8,6
21—25	312	23,3	643	11,3
26—30	131	9,8	496	8,7
31—35	95	7,1	425	7,5
36—40	114	8,5	467	8,2
41—45	116	8,7	521	9,2
46—50	112	8,4	549	9,7
51—55	85	6,4	531	9,4
56—60	84	6,3	507	8,9
61—65	64	4,8	397	7,0
66—70	44	3,3	320	5,6
71—w	27	2,0	331	5,8
Summa	1 337	100	5 677	100
Median, år	34,8		44,1	
$x^2 = 198{,}226$	df = 11		signifikant	

Tabell 1a Åldersfördelning (födda 1936 och tidigare)

Ålder, år, per den	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
31/12 1967	antal	%	antal	%
31—35	95	12,8	425	10,5
36—40	114	15,4	467	11,5
41—45	116	15,7	521	12,9
46—50	112	15,1	549	13,6
51—55	85	11,5	531	13,1
56—60	84	11,3	507	12,5
61—65	64	8,6	397	9,8
66—70	44	5,9	320	7,9
71—w	27	3,6	331	8,2
Summa	741	100	4 048	100
Median, år	48,1		51,7	
$x^2 = 38{,}090$	df = 8		signifikant	

Tabell 2 Civilstånd

	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Ogift	775	58,0	1 764	31,1
Gift	354	26,5	3 604	63,5
Änkling	30	2,2	145	2,6
Skild	178	13,3	164	2,9
Summa	1 337	100	5 677	100
$x^2 = 720{,}427$	df = 3		signifikant	

Tabell 2a Civilstånd (födda 1942 och senare)

	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Ogift	426	91,6	975	86,1
Gift	38	8,2	157	13,9
Änkling	—	—	—	—
Skild	1	0,2	1	0,1
Summa	465	100	1 133	100
$x^2 = 10{,}317$	df = 2		signifikant	

Tabell 2b Civilstånd (födda 1937–1941)

	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Ogift	77	58,8	193	38,9
Gift	46	35,1	295	59,5
Änkling	—	—	1	0,2
Skild	8	6,1	7	1,4
Summa	131	100	496	100
$x^2 = 30{,}622$	df = 3		signifikant	

Tabell 2c Civilstånd (födda 1936 och tidigare)

	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Ogift	272	36,7	596	14,7
Gift	270	36,4	3 152	77,9
Änkling	30	4,0	144	3,6
Skild	169	22,8	156	3,9
Summa	741	100	4 048	100
$x^2 = 649{,}416$	df = 3		signifikant	

Tabell 3 Antal barn (till gift man)

Antal barn	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
0	122	34,5	1 361	37,8
1	91	25,7	975	27,1
2	65	18,4	792	22,0
3	44	12,4	297	8,2
4	18	5,1	109	3,0
5—w	14	4,0	70	1,9
Summa	354	100	3 604	100
$x^2 = 20{,}239$	df = 5		signifikant	

Tabell 3a Genomsnittligt antal barn (till gift man) efter äktenskapets längd

Äktenskapets längd, år	Alkoholskadegruppen	Jämförelsegruppen
0— 5	0,79	0,75
6—10	2,08	1,68
11—15	2,45	1,77
16—20	2,44	1,93
20—w	1,02	0,82
0—w	1,44	1,19

Tabell 4 Boendeort, länsvis

Län	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Stockholms län	307	23,0	1 012	17,8
Uppsala län	31	2,3	148	2,6
Södermanlands län	37	2,8	157	2,8
Östergötlands län	51	3,8	286	5,0
Jönköpings län	34	2,5	201	3,5
Kronobergs län	15	1,1	132	2,3
Kalmar län	39	2,9	162	2,9
Gotlands län	2	0,1	43	0,8
Blekinge län	19	1,4	100	1,8
Kristianstads län	25	1,9	190	3,3
Malmöhus län	117	8,8	483	8,5
Hallands län	27	2,0	149	2,6
Göteborgs och Bohus län	168	12,6	479	8,4
Älvsborgs län	47	3,5	296	5,2
Skaraborgs län	32	2,4	171	3,0
Värmlands län	43	3,2	213	3,8
Örebro län	38	2,8	205	3,6
Västmanlands län	44	3,3	172	3,0
Kopparbergs län	44	3,3	212	3,7
Gävleborgs län	64	4,8	199	3,5
Västernorrlands län	58	4,3	206	3,6
Jämtlands län	16	1,2	113	2,0
Västerbottens län	28	2,1	176	3,1
Norrbottens län	51	3,8	172	3,0
Summa	1 337	100	5 677	100
$x^2 = 93{,}013$	df = 23		signifikant	

Tabell 5 Utbildning (1960)

Utbildningsnivå	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Lägre än studentexamen	1 316	98,4	5 291	93,2
Studentexamen	15	1,1	226	4,0
Högre än studentexamen	6	0,4	160	2,8
Summa	1 337	100	5 677	100
$x^2 = 54{,}559$	df = 2		signifikant	

Tabell 5a Utbildning (1960), födda 1937 och senare

Utbildningsnivå	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Lägre än studentexamen	595	99,8	1 574	96,6
Studentexamen el. högre	1	0,2	55	3,4
Summa	596	100	1 629	100
$x^2 = 18{,}307$	df = 1		signifikant	

Tabell 5b Utbildning (1960), födda 1927–1936

Utbildningsnivå	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Lägre än studentexamen	206	98,6	792	88,8
Studentexamen el. högre	3	1,4	100	11,2
Summa	209	100	892	100
$x^2 = 19{,}818$	df = 1		signifikant	

Tabell 5c Utbildning (1960), födda 1926 och

Utbildningsnivå	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Lägre än studentexamen	515	96,8	2 925	92,7
Studentexamen	17	3,2	231	7,3
Summa	532	100	3 156	100
$x^2 = 12{,}582$	df = 1		signifikant	

Tabell 6 Bilinnehav (1960)

Bilinnehav	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Nej	1 235	92,4	3 831	67,5
Ja	102	7,6	1 846	32,5
Summa	1 337	100	5 677	100
$x^2 = 334{,}154$	df = 1		signifikant	

Tabell 6a Bilinnehav (1960), gifta män

Bilinnehav	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Nej	297	83,9	2 006	55,7
Ja	57	16,1	1 598	44,3
Summa	354	100	3 604	100
$x^2 = 105{,}642$	df = 1		signifikant	

Tabell 6b Bilinnehav (1960), ej gifta män

Bilinnehav	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Nej	938	95,4	1 825	88,0
Ja	45	4,6	248	12,0
Summa	983	100	2 073	100
$x^2 = 41{,}958$	df = 1		signifikant	

Tabell 6c Bilinnehav (1960), födda 1912–1941

Bilinnehav	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Nej	569	87,1	1 625	54,4
Ja	84	12,9	1 364	45,6
Summa	653	100	2 989	100
$x^2 = 240{,}289$	df = 1		signifikant	

Tabell 6d Bilinnehav (1960), födda 1911 och tidigare

Bilinnehav	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Nej	204	93,2	1 078	69,3
Ja	15	6,8	477	30,7
Summa	219	100	1 555	100
$x^2 = 54{,}372$	df = 1		signifikant	

Tabell 7 Yrkestillhörighet (1960)

Yrkesområde	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Naturvetenskapligt, tekniskt samt socialvetenskapligt, humanistiskt och konstnärligt arbete	29	2,2	465	8,2
Administrativt arbete	5	0,4	130	2,3
Kameralt och kontorstekniskt arbete	13	1,0	173	3,0
Kommersiellt arbete	35	2,6	292	5,1
Lantbruks-, skogs-, och fiskeriarbete	74	5,5	748	13,2
Gruv- och stenbrytningsarbete	12	0,9	39	0,7
Transport- och kommunikationsarbete	82	6,1	373	6,6
Tillverkningsarbete	498	37,2	1 842	32,4
Servicearbete	34	2,5	142	2,5
Militärt arbete	0	—	33	0,6
Ej angiven yrkestillhörighet	4	0,3	6	0,1
Ej yrkesverksam	551	41,2	1 434	25,3
Summa	1 337	100	5 677	100
$x^2 = 279{,}023$	df = 11		signifikant	

Tabell 8 Inkomst (1966)

Inkomst, kronor	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
— 2 399	65	4,9	304	5,4
2 400— 4 999	169	12,6	412	7,3
5 000— 9 999	355	26,6	763	13,4
10 000—14 999	269	20,1	685	12,1
15 000—19 999	233	17,4	1 011	17,8
20 000—29 999	208	15,6	1 699	29,9
30 000—	38	2,8	803	14,1
Summa	1 337	100	5 677	100
median, kr	11 500		18 340	
$x^2 = 404{,}251$	df = 6		signifikant	

Tabell 8a Inkomst (1966), födda 1937 och senare

Inkomst, kronor	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
— 2 399	30	5,0	236	14,5
2 400— 4 999	83	13,9	189	11,6
5 000— 9 999	175	29,4	279	17,1
10 000—14 999	129	21,6	240	14,7
15 000—19 999	100	16,8	285	17,5
20 000—29 999	75	12,6	338	20,7
30 000—	4	0,7	62	3,8
Summa	596	100	1 629	100
Median, kr	10 407		12 312	
$x^2 = 109{,}390$	df = 6		signifikant	

Tabell 8b Inkomst (1966), födda 1927–1936

Inkomst, kronor	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
— 4 999	26	12,4	29	3,3
5 000— 9 999	47	22,5	51	5,7
10 000—14 999	42	20,1	64	7,2
15 000—19 999	43	20,6	176	19,7
20 000—29 999	42	20,1	391	43,8
30 000—	9	4,3	181	20,3
Summa	209	100	892	100
Median, kr	13 809		15 455	
$x^2 = 161{,}388$	df = 5		signifikant	

Tabell 8c Inkomst (1966), födda 1926 och tidigare

Inkomst, kronor	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
— 2 399	29	5,5	57	1,8
2 400— 4 999	66	12,4	205	6,5
5 000— 9 999	133	25,0	433	13,7
10 000—14 999	98	18,4	381	12,1
15 000—19 999	90	16,9	550	17,4
20 000—29 999	91	17,1	970	30,7
30 000—	25	4,7	560	17,7
Summa	532	100	3 156	100
Median, kr	11 964		19 568	
$x^2 = 177{,}760$	df = 6		signifikant	

Tabell 8d Inkomst (1966), lägst studentexamen (motsv.)

Inkomst, kronor	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
—29 999	10	47,6	90	23,3
30 000—	11	52,4	296	76,7
Summa	21	100	386	100
$x^2 = 6{,}912$	df = 1		signifikant	

Tabell 8e Inkomst (1966), lägre än studentexamen (motsv.)

Inkomst, kronor	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
— 2 399	65	4,9	301	5,7
2 400— 4 999	168	12,8	405	7,7
5 000— 9 999	353	26,8	754	14,3
10 000—14 999	265	20,1	681	12,9
15 000—19 999	232	17,6	1 000	18,9
20 000—29 999	206	15,7	1 643	31,1
30 000—	27	2,1	507	9,6
Summa	1 316	100	5 291	100
Median, kr	11 358		17 525	
$x^2 = 335{,}268$	df = 6		signifikant	

Tabell 9 Inkomstutveckling 1960–1966

Inkomst, kr		Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
1960	1966	antal	%	antal	%
—4 999	— 4 999	139	26,1	424	30,7
»	5 000—14 999	273	51,3	545	39,4
»	15 000—	120	22,6	413	29,9
Summa		532	100	1 382	100
$x^2 = 22{,}798$		df = 2		signifikant	
5 000—14 999	— 4 999	82	12,3	198	7,0
»	5 000—14 999	327	48,9	813	28,8
»	15 000—	260	38,9	1 809	64,1
Summa		669	100	2 820	100
$x^2 = 142{,}414$		df = 2		signifikant	
15 000—	— 4 999	8	6,2	49	3,5
»	5 000—14 999	22	17,1	80	5,6
»	15 000—	99	76,7	1 291	90,9
Summa		129	100	1 420	100
$x^2 = 31{,}276$		df = 2		signifikant	

Tabell 9a Inkomstutveckling 1960–1966, median och kvartiler

	Alkoholskadegruppen		Procentuell förändring	Jämförelsegruppen		Procentuell förändring
	1960	1966		1960	1966	
Undre kvartil	3 460 kr	6 469 kr	+87,0 %	5 100 kr	9 880 kr	+93,7 %
Median	6 688 kr	11 530 kr	+72,4 %	10 704 kr	18 472 kr	+72,6 %
Övre kvartil	12 910 kr	18 133 kr	+40,5 %	15 088 kr	26 451 kr	+75,3 %

Tabell 10 Makas inkomst (1966)

Inkomst, kronor	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
— 2 399	183	51,7	2 035	56,5
2 400— 4 999	41	11,6	461	12,8
5 000— 9 999	50	14,1	439	12,2
10 000—14 999	45	12,7	330	9,2
15 000—19 999	30	8,5	218	6,0
20 000—	5	1,4	121	3,4
Summa	354	100	3 604	100
$x^2 = 13{,}229$	df = 5		ej signifikant	

Tabell 10a Makas inkomst (1966), ej »hemmafruar»

Inkomst, kronor	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
2 400— 4 999	41	24,0	461	29,4
5 000— 9 999	50	29,2	439	28,0
10 000—14 999	45	26,3	330	21,0
15 000—19 999	30	17,5	218	13,9
20 000—	5	2,9	121	7,7
Summa	171	100	1 569	100
$x^2 = 9{,}632$	df = 4		ej signifikant	

Tabell 11 Kriminalitet

Antecknad i kriminal-registret	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
Ja	582	43,6	111	8,2
Nej	754	56,4	1 238	91,8
Summa	1 336	100	1 349	100
$x^2 = 437{,}662$	df = 1		signifikant	

Tabell 12 Sjuklighet

Antal sjukdagar	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
— 20	526	39,5	924	68,5
21— 40	182	13,7	139	10,3
41— 60	113	8,5	89	6,6
61— 80	72	5,4	38	2,8
81—100	55	4,1	34	2,5
101—150	106	8,0	50	3,7
151—200	77	5,8	21	1,6
201—250	41	3,1	15	1,1
251—300	35	2,6	9	0,7
301—400	44	3,3	7	0,5
401—500	25	1,9	7	0,5
501—600	19	1,4	4	0,3
601—800	24	1,8	6	0,4
801—	13	1,0	5	0,4
Summa	1 332	100	1 348	100
$x^2 = 276{,}581$	df = 13		signifikant	

Tabell 12a Sjuklighet (födda 1937 och senare)

Antal sjukdagar	Alkoholskadegruppen		Jämförelsegruppen	
	antal	%	antal	%
— 20	294	49,5	295	78,0
21— 40	103	17,3	40	10,6
41— 60	60	10,1	18	4,8
61— 80	29	4,9	7	1,9
81—100	19	3,2	5	1,3
101—150	38	6,4	5	1,3
151—200	14	2,4	2	0,5
201—250	11	1,9	3	0,8
251—	26	4,4	3	0,8
Summa	594	100	378	100
$x^2 = 83{,}902$	df = 8		signifikant	

Tabell 12b Sjuklighet (födda 1927–1936)

Antal sjukdagar	Alkohol-skadegruppen		Jämförelse-gruppen	
	antal	%	antal	%
— 20	60	29,1	160	76,2
21— 40	26	12,6	17	8,1
41— 60	19	9,2	18	8,6
61— 80	12	5,8	1	0,5
81—100	11	5,3	3	1,4
101—150	23	11,2	8	3,8
151—200	16	7,8	0	0,0
201—300	15	7,3	2	1,0
301—	24	11,7	1	0,5
Summa	206	100	210	100
$x^2 = 120{,}722$	df = 8		signifikant	

Tabell 12c Sjuklighet (födda 1926 och tidigare)

Antal sjukdagar	Alkohol-skadegruppen		Jämförelse-gruppen	
	antal	%	antal	%
— 20	172	32,3	469	61,7
21— 40	53	10,0	82	10,8
41— 60	34	6,4	53	7,0
61— 80	31	5,8	30	3,9
81—100	25	4,7	26	3,4
101—150	45	8,5	37	4,9
151—200	47	8,8	19	2,5
201—250	24	4,5	10	1,3
251—300	17	3,2	8	1,1
301—400	25	4,7	7	0,9
401—500	15	2,8	6	0,8
501—600	15	2,8	3	0,4
601—800	21	3,9	5	0,7
801—	8	1,5	5	0,7
Summa	532	100	760	100
$x^2 = 167{,}182$	df = 13		signifikant	

Tabell 13 Sjuklighet vid varierande fyllerifrekvens

Antal sjukdagar	Antal avdömda fylleriförseelser					
	0—1		2—3		4—w	
	antal	%	antal	%	antal	%
— 20	374	44,4	96	32,5	56	28,9
21— 40	114	13,5	41	13,9	27	13,9
41— 60	70	8,3	26	8,8	17	8,8
61— 80	46	5,5	12	4,1	14	7,2
81—100	29	3,4	18	6,1	8	4,1
101—150	54	6,4	32	10,8	20	10,3
151—200	46	5,5	21	7,1	10	5,2
201—250	26	3,1	11	3,7	4	2,1
251—300	21	2,5	9	3,1	5	2,6
301—400	20	2,4	11	3,7	13	6,7
401—w	43	5,1	18	6,1	20	10,3
Summa	843	100	295	100	194	100
$x^2 = 48{,}393$		df = 20		signifikant		

Anm.: Tabellen omfattar endast alkoholskadegruppen.

Tabell 14 Nykterhetsvård och medicinsk/psykiatrisk behandling i samband med alkoholproblem

Åtgärd enligt lagen om nykterhetsvård	Ej behandlade	Behandlade	Därav			Vet ej	Summa
			På poliklinik el. motsv.	På alkoholklinik	På mentalsjukhus		
Inga åtgärder	201	10	5	3	2	73	284
Endast undersökning	298	32[a]	19	3	9	135	465
Högst hjälpåtgärder	122	56[a]	32	13	10	87	265
Högst övervakning	46	53	34	8	11	29	128
Vård på enskild anstalt	5	26[a]	11	11	3	3	34
Frivillig vård på allmän anstalt	6	16	9	4	3	6	28
Tvångsintagning på allmän anstalt	16	55[a]	22	13	19	14	85
Vet ej	12	3	1	—	2	32	47
Summa	706	251	133	55	59	379	1 336

[a] Därav i ett fall utan angivande av behandlingsform.

Anm. Tabellen omfattar endast alkoholskadegruppen och är baserad på nykterhetsnämndernas uppgifter.

Tabell 15 Socialhjälp

Klienten eller klientens familj har för tiden 1/7 1964–30/6 1967 erhållit socialhjälp och/eller arbetslöshetsunderstöd (även naturaunderstöd som kläder) dock ej arbetslöshetsunderstöd från erkänd arbetslöshetskassa.

	antal	%
Ja	378	28,3
Nej	870	65,1
Vet ej	89	6,7
Summa	1 337	100

Anm.: Tabellen omfattar endast alkoholskadegruppen

Tabell 16 Åldersfördelning för debutanter och recidivister

Ålder, år, per den 31/12 1967	Alkoholskadegruppen						Jämförelsegruppen	
	debutanter		recidivister		summa			
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
16—20	132	24,4	21	2,6	153	11,4	490	8,6
21—25	153	28,3	159	20,0	312	23,3	643	11,3
26—30	30	5,5	101	12,7	131	9,8	496	8,7
31—35	29	5,4	66	8,3	95	7,1	425	7,5
36—40	37	6,8	77	9,7	114	8,5	467	8,2
41—45	27	5,0	89	11,2	116	8,7	521	9,2
46—50	30	5,5	82	10,3	112	8,4	549	9,7
51—55	30	5,5	55	6,9	85	6,4	531	9,4
56—60	23	4,3	61	7,7	84	6,3	507	8,9
61—65	20	3,7	44	5,5	64	4,8	397	7,0
66—70	16	3,0	28	3,5	44	3,3	320	5,6
71—	14	2,6	13	1,6	27	2,0	331	5,8
Summa	541	100	796	100	1 337	100	5 677	100
Medianålder, år	25,5		39,3		34,8		44,1	

Tabell 17 Civilstånd för debutanter och recidivister

	Alkoholskadegruppen						Jämförelsegruppen	
	debutanter		recidivister		summa			
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Ogift	359	66,4	416	52,3	775	58,0	1 764	31,1
Gift	138	25,5	216	27,1	354	26,5	3 604	63,5
Änkling	12	2,2	18	2,3	30	2,2	145	2,6
Skild	32	5,9	146	18,3	178	13,3	164	2,9
Summa	541	100	796	100	1 337	100	5 677	100

Tabell 18 Inkomst (1966) för debutanter och recidivister

Inkomst, kronor	Alkoholskadegruppen						Jämförelsegruppen	
	debutanter		recidivister		summa			
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
— 2 399	34	6,3	31	3,9	65	4,9	304	5,4
2 400— 4 999	60	11,1	109	13,7	169	12,6	412	7,3
5 000— 9 999	139	25,7	216	27,1	355	26,6	763	13,4
10 000—14 999	110	20,3	159	20,0	269	20,1	685	12,1
15 000—19 999	105	19,4	128	16,1	233	17,4	1 011	17,8
20 000—29 999	74	13,7	134	16,8	208	15,6	1 699	29,9
30 000—	19	3,5	19	2,4	38	2,8	803	14,1
Summa	541	100	796	100	1 337	100	5 677	100
Median, kr		11 727		11 336		11 500		18 340
$x^2 = 11{,}902$	df = 6	ej signifikant						

Anm.: x^2-testet avser debutanter och recidivister.

Tabell 19 Kriminalitet bland debutanter och recidivister

Antecknad i kriminalregistret	Alkoholskadegruppen						Jämförelsegruppen	
	debutanter		recidivister		summa			
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
Ja	130	24,0	452	56,9	582	43,6	111	8,2
Nej	411	76,0	343	43,1	754	56,4	1 238	91,8
Summa	541	100	795	100	1 336	100	1 349	100

Tabell 20 Sjuklighet bland debutanter och övriga

Antal sjukdagar	Alkoholskadegruppen						Jämförelsegruppen	
	debutanter		recidivister		summa			
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
— 20	270	49,9	256	32,4	526	39,5	924	68,5
21— 40	81	15,0	101	12,8	182	13,7	139	10,3
41— 60	45	8,5	68	8,6	113	8,5	89	6,6
61— 80	22	4,1	50	6,3	72	5,4	38	2,8
81—100	20	3,7	35	4,4	55	4,1	34	2,5
101—150	34	6,3	72	9,1	106	8,0	50	3,7
151—200	17	3,1	60	7,6	77	5,8	21	1,6
201—250	15	2,8	26	3,3	41	3,1	15	1,1
251—300	8	1,5	27	3,4	35	2,6	9	0,7
301—400	9	1,7	35	4,4	44	3,3	7	0,5
401—500	3	0.6	22	2,8	25	1,9	7	0,5
501—600	5	0,9	14	1,8	19	1,4	4	0,3
601—800	8	1,5	16	2,0	24	1,8	6	0,4
801—	4	0,7	9	1,1	13	1,0	5	0,4
Summa	541	100	791	100	1 332	100	1 348	100
$x^2 = 66{,}168$	df = 13		signifikant					

Anm.: x^2-testet avser debutanter och recidivister.

Tabell 21 Nykterhetsvård för debutanter och recidivister

Åtgärd enligt lagen om nykterhetsvård	Alkoholskadegruppen					
	debutanter		recidivister		summa	
	antal	%	antal	%	antal	%
Inga åtgärder	166	30,7	118	14,8	284	21,2
Endast undersökning (12 §)	240	44,4	225	28,3	465	34,8
Högst hjälpåtgärder (14 §)	76	14,0	189	23,7	265	19,8
Högst övervakning (15 §, 36 §, 55 §)	22	4,1	106	13,3	128	9,6
Vård på enskild anstalt	1	0,2	34	4,3	35	2,6
Frivillig vård på allmän anstalt (58 §)	4	0,7	24	3,0	28	2,1
Tvångsintagning på allmän anstalt (18 §)	6	1,1	79	9,9	85	6,4
Vet ej	26	4,8	21	2,6	47	3,5
Summa	541	100	796	100	1 337	100

Tabell 22 Socialhjälp till debutanter och recidivister (jfr tabell 15)

	Alkoholskadegruppen					
	debutanter		recidivister		summa	
	antal	%	antal	%	antal	%
Ja	75	13,9	303	38,1	378	28,3
Nej	424	78,4	446	56,0	870	65,1
Vet ej	42	7,8	47	5,9	89	6,7
Summa	541	100	796	100	1 337	100
$x^2 = 93{,}219$	df = 2	signifikant				

Bilaga 3 Frågeformulär

Formulär A

..../....1968.....
Datum Sign.

I Personuppgifter

kol 1 (Ifylles av undersökningsledaren)

1	2
K	K/A

kol 2—10

		1 5	
År	Mån	Dag	Nr

kol 11

Kön
1 = m
2 = kv

..... Efternamn, samtliga förnamn

..... Födelseort

..... Senast kända kbf-ort, länskod

II Antal nykterhetsanmärkningar 1/7 1964—30/6 1967

kol 12—28

Ifylles av straffregistret								Ifylles av undersökningsledaren				
EF 1	KF 2	Tbl 3	B 4	Rff 5	Ö 6	R 7	A 8	1—2	1—4	1—8	3—5	6—8

kol 29

Frihetsstraff
under 1/7 1964—30/6 1967

1 = nej
2 = ja

kol 30—31

Är första anmärkning
överhuvudtaget

År

20—*712177*

Formulär B

ALKOHOLPOLITISKA UTREDNINGEN
Alkoholskadeundersökningen A
Adr. Kontrollstyrelsen
Statistiska sektionen
Box 7177, 103 84 Stockholm 7

Klientens namn: .....
Efternamn, fullständiga förnamn

Folkbokföringsnr: | | | | | |
År mån dag nr

Födelsekommun: .....

Kyrkobokföringsort: .....

Del I

1) Ifylles endast om fullständiga uppgifter om eventuella åtgärder mot klienten under observationstiden *1/7 1964—30/6 1967* saknas (t. ex. p. g. a. att klienten vistats i annan kommun):

☐ Inga uppgifter föreligger, de finns förmodligen hos nykterhetsnämnden i

.....
kommun

☐ Uppgifterna avser endast tiden ..... Kompletterande uppgifter återfinns förmodligen hos nykterhetsnämnden i .....
kommun

Övriga upplysningar om var och hur Alkoholskadeundersökningen skulle kunna få socialregisterdata om klienten.

.....

.....

2) 1. Antalet omhändertaganden för fylleri *1/7 1964—30/6 1967* .....

2. Antalet omhändertaganden för fylleri *efter 30/6 1967* .....

3) Klienten har under tiden *1/7 1964—30/6 1967* varit föremål för följande åtgärder enligt lagen om nykterhetsvård (Nvl).

Endast den mest ingripande åtgärden kryssas:

☐ 1 Inga åtgärder
☐ 2 Endast undersökning (12 §)
☐ 3 Högst hjälpåtgärder (14 §)
☐ 4 Högst övervakning (15 §, 36 §, 55 §)
☐ 5 Vård på enskild anstalt
☐ 6 Frivillig vård på allmän anstalt (58 §)
☐ 7 Tvångsintagning på allmän anstalt (18 §)
☐ 0 Vet ej

4) Klienten har därutöver under tiden 1/7 1964—30/6 1967 varit föremål för medicinsk/psykiatrisk behandling i samband med alkoholproblem.

☐ ☐ ☐
Ja Nej Vet ej

Om ja: *endast den mest ingripande vården kryssas:*
☐ Poliklinisk behandling vid sjukhus, alkoholpoliklinik eller av läkare

☐ Intagen på alkoholklinik, psykiatrisk lasarettsklinik eller annan lasarettsklinik (eller motsvarande avdelning)

☐ Intagen på mentalsjukhus

5) Nykterhetsanmärkningar mot omyndiga — i denna undersökning personer födda senare än 1942 — antecknas hos och åtgärdas i stort sett endast av barnavårdsnämnden. I dessa fall bör i samråd med barnavårdsnämnden åtgärder enligt barnavårdslagen uppges för tiden *1/7 1964—30/6 1967.*

Endast den mest ingripande åtgärden kryssas:

☐ 1 Inga åtgärder
☐ 2 Endast utredning (14 §)
☐ 3 Högst hjälpåtgärder, varning m. m.
☐ 4 Högst övervakning
☐ 5 Omhändertagande för samhällsvård
☐ 0 Vet ej

6) Socialhjälp och/eller arbetslöshetsunderstöd *för tiden 1/7 1964—30/6 1967* till klienten eller klientens familj (även naturaunderstöd som kläder etc.).
Obs. Ej arbetslöshetsunderstöd från erkänd arbetslöshetskassa.

☐ ☐ ☐
Ja Nej Vet ej

.....	.....	.....
Namn	Titel	Telefon, anknytning
.....	.....	.....
Ort	Datum	Underskrift

8 Försöksverksamhet i APUs regi

Innehåll

1 Inköpsregistreringen i Gävleborgs län

1.1 *Inledning*

Enligt överenskommelse mellan APU och Systembolaget AB pågick under tiden mars–oktober 1967 försöksverksamhet med registrering av alla i Gävleborgs län utminuteringsvis försålda rusdrycker. Detta län hade bedömts vara ett med hänsyn till näringsförhållanden m. m. någorlunda representativt »Miniatyrsverige». Syftet med registreringen var att få statistiska uppgifter om olika befolkningsgruppers, särskilt åldersgruppers, inköpsvanor. Varje köpare var under denna tid skyldig att visa legitimation med foto och födelsedatum. Registreringen baserades på köparnas namn och födelsedag.

På särskilt anordnade kassaapparater registrerades varje köpares födelseår, -månad och -dag, kön samt efternamn enligt en tresiffrig namnkod. Vidare registrerades förutom prisuppgifter antalet hel- respektive halvbuteljer av följande fem varuslag:

1. Okryddat brännvin
2. Annan spritdryck
3. Starkvin
4. Lättvin
5. Starköl inkl. alkoholfria drycker (med hänsyn till att försäljningen av alkoholfria drycker motsvarar endast 1 à 2 procent av starkölsförsäljningen, används i fortsättningen beteckningen »starköl» för denna varugrupp).

Före försäljningens början registrerades dessutom försäljningsdag och butiksnummer. Samtliga dessa uppgifter överfördes direkt på magnetband, vilka senare bearbetades centralt månad för månad.

1.2 *Identifieringen av köparna*

På grundval av de i kassaapparaterna inslagna uppgifterna var det jämförelsevis lätt att månad för månad få veta hur mycket som sålts av olika varuslag på de olika butiksorterna i länet, och hur dessa kvantiteter fördelade sig på män och kvinnor i olika åldrar. Antalet inköpstillfällen kunde även redovisas.

Hur mycket de enskilda personerna köpte under försöksperioden kunde däremot inte med säkerhet fastställas. Detta skulle ha varit möjligt om köparens identitet med säkerhet hade kunnat fastställas. Så var dock inte fallet, då vissa av de legitimationshandlingar som accepteras i systembutikerna, t. ex. körkortet, inte innehåller uppgift om födelsenumret, varför det bedömdes som omöjligt att basera registreringen på detta nummer.

Man fick nöja sig med att söka utnyttja efternamnet, vilket tillgick så att de 950 vanligaste efternamnen i länet tilldelades var sin tresiffrig kod. Uppgift om dessa namn inhämtades från länsstyrelsen i Gävle. Övriga namn kodades på grundval av begynnelsebokstaven. För att underlätta butikspersonalens arbete inarbetades

Tabell 1. Utminuteringen av spritdrycker och vin i Gävleborgs och angränsande län under olika perioder 1967. Procentuell förändring från 1966.

Varuslag och redovisningsperiod	Gävleborgs län	Uppsala län	Västmanlands län	Kopparbergs län	Västernorrlands län	Hela riket
Spritdrycker						
Jan.—febr.	— 0,4	— 1,2	— 6,0	— 3,9	— 0,2	— 7,0
Mars—april	+ 1,7	+16,0	+10,0	+12,2	+12,0	+ 9,0
Maj—juni	+ 5,7	+14,1	+ 9,5	+13,0	+13,6	+ 9,5
3 kv	— 6,0	+ 0,7	— 3,3	— 1,6	— 3,3	— 3,2
4 kv	+ 1,8	+ 6,3	+ 3,8	+ 6,3	+ 5,3	+ 3,9
Hela året	— 0,1	+ 6,5	+ 2,4	+ 4,6	+ 4,4	+ 2,1
Vin						
Jan.—febr.	+ 1,7	+10,3	+ 3,1	+ 4,8	+ 1,9	+ 2,1
Mars—april	+ 0,2	+24,1	+13,8	+17,6	+14,6	+13,8
Maj—juni	+13,2	+28,1	+20,2	+22,4	+20,0	+19,9
3 kv	+ 1,3	+11,0	+ 7,1	+ 9,8	+ 7,7	+ 8,4
4 kv	+ 5,6	+16,6	+11,4	+12,0	+13,6	+12,1
Hela året	+ 4,3	+17,2	+11,0	+12,9	+11,6	+11,2

namnkoden i spärrlistan.

Uppgifter inhämtades även stickprovsvis om antalet fall då två eller tre personer i länet hade samma namn respektive namnkod och samma födelsedag. På grundval av dessa uppgifter kunde beräknas att det vid bearbetningen framkomna antalet köpare skulle komma att stanna vid 95 à 96 procent av det verkliga antalet; detta dock under förutsättning att endast i länet bosatta personer uppträdde som köpare och att inga felslagningar gjordes i kassaapparaterna. Nu visade det sig snart att antalet manliga köpare vida överträffade motsvarande folkmängd i länet. Det blir därför anledning att återkomma till denna fråga när antalet köpare redovisats. Här må endast anmärkas att antalet fall, där två eller flera köpare med samma identitetsbeteckning blivit redovisade som en, rimligtvis bör vara större inom grupper med stora inköp än inom grupper med små inköp.

Vid en eventuell förnyad undersökning av detta slag eller i händelse av att man beslutar om registrering av alla rusdrycksinköp i riket, synes det ofrånkomligt att basera registreringen på personnumren. Dessa bör då helst, till undvikande av felslagningar, överföras till kassaregistren på mekanisk väg.[1]

1.3 *Systembolaget och allmänheten*

Från systembolaget upplyses att försöksverksamheten förlöpte praktiskt taget utan störningar. I syfte att underlätta expedieringen av kunderna hade man på förhand vidtagit olika åtgärder såsom förstärkning och instruering av personalen samt information till allmänheten. Dessa åtgärder visade sig fullt tillräckliga och allting fungerade smidigt från den första dagen till den sista. De befarade kontroverserna mellan försäljarna och kunderna uteblev så gott som helt. En viss misstänksamhet från allmänhetens sida kunde dock spåras. När nyheten om registreringen offentliggjordes i slutet på februari, fick därför samtliga butiker i länet en markant försäljningsökning de två sista dagarna i månaden. En motsvarande nedgång noterades dagarna efter starten. Några veckor senare syntes försäljningen ha återgått till det normala. I stort sett förblev den dock under hela försöksperioden på en något lägre nivå än normalt (se tabell 1). I gengäld visade grannlänen och främst Uppsala län någon upp-

[1] Vill man vara ännu säkrare på att registreringen sker på rätt person kan man låta personidentiteten bestå av både personnummer och namnkod, vilken är en speciell nedbrytning av efternamnet till en kod. Detta system avses bli tillämpat i belastningsdelen av körkortsregistret.

gång av försäljningen i förhållande till riksgenomsnittet. Sammanfattningsvis synes man kunna konstatera att försäljningen av spritdrycker och vin i Gävleborgs län till följd av registreringen minskade med ca 3 respektive ca 7 procent och att i gengäld inträffade en viss uppgång i grannlänen som helt uppvägde nedgången i Gävleborgs län.

1.4 *Försäljningens omfattning*

Systembolaget har i Gävleborgs län nio butiker, varav tre i Gävle och en i var och en av följande orter: Sandviken, Bollnäs, Söderhamn, Hudiksvall, Hofors och Ljusdal. Folkmängden i respektive kommun 1.1. 1967 och i tätorterna med samma namn 1.11.1965 var följande.

Kommun	Totalt	Tätorten
Gävle	60 602	62 622
Sandviken	24 922	22 293
Bollnäs	16 833	11 603
Söderhamn	13 725	12 735
Hudiksvall	15 883	12 667
Hofors	13 274	12 063
Ljusdal	10 705	5 896

Dessa sju tätorter är de största i länet. Närmast kommer Valbo med 5 425 invånare. Tydligt är att Ljusdals kommun i högre grad än de övriga sex består av glesbygd.

En översikt över försäljningens omfattning på de sju olika butiksorterna samt i hela länet ges i tabell 2.

Totalt registrerades under försöksperioden 1,6 miljoner inköp, varav 1,4 miljoner av män och 0,2 miljoner av kvinnor. Ser man till mängden inköpta alkoholdryc-

Tabell 2. Antal kunder och antal inköp samt antal försålda buteljer av olika varuslag fördelade på kön och butiksorter, i 1 000-tal. Mars—oktober 1967.

Varuslag		Gävle	Sandviken	Bollnäs	Söderhamn	Hudiksvall	Hofors	Ljusdal	Hela länet
Män									
Antal kunder		86	34	27	31	30	13	25	188
Antal inköp		587	196	115	145	163	79	91	1 376
Antal buteljer:									
Okryddat brännvin	1/1	183	74	49	51	64	27	41	489
	1/2	334	95	58	80	80	35	38	720
Övriga spritdrycker	1/1	86	43	28	26	39	13	28	263
	1/2	237	101	60	68	97	39	56	658
Starkvin	1/1	50	19	10	13	16	7	10	125
	1/2	40	9	3	6	8	3	3	72
Lättvin	1/1	171	52	27	32	43	21	24	370
	1/2	7	2	1	1	1	0	1	13
Starköl		174	76	36	40	46	32	23	427
Kvinnor									
Antal kunder		20	7	5	6	6	3	4	45
Antal inköp		84	23	14	16	18	9	12	176
Antal buteljer:									
Okryddat brännvin	1/1	22	6	4	5	5	2	4	48
	1/2	34	7	5	6	7	3	4	66
Övriga spritdrycker	1/1	12	4	3	3	4	1	3	30
	1/2	33	11	6	7	10	4	6	77
Starkvin	1/1	13	4	2	3	3	1	2	28
	1/2	6	2	1	1	1	0	1	12
Lättvin	1/1	44	14	8	8	9	6	8	97
	1/2	2	1	0	1	1	0	0	5
Starköl		10	3	2	2	3	1	1	22

ker i liter svarade kvinnorna för 9 % av spritinköpen, 20 % av vininköpen och 5 % av starkölsinköpen. Tabellen visar också vad gäller inköpens geografiska fördelning ett flertal intressanta förhållanden. Man ser genast – om man mäter med antalet inköp – att Gävle är den största butiksorten, varefter följer i tur och ordning Sandviken, Hudiksvall, Söderhamn, Bollnäs, Ljusdal och Hofors. Mäter man i stället med antalet registrerade kunder, får man samma ordningsföljd endast med den skillnaden att Söderhamn kommer före Hudiksvall. Antalet inköp per registrerad kund under försöksperioden varierar på följande sätt.

Butiksort	Män	Kvinnor
Gävle	6,8	4,2
Sandviken	5,8	3,3
Bollnäs	4,3	2,8
Söderhamn	4,7	2,7
Hudiksvall	5,4	3,0
Hofors	6,1	3,0
Ljusdal	3,6	3,0

Inköpsfrekvensen är alltså störst i Gävle och minst i Ljusdal och kvinnor handlar inte så ofta som män.

Summerar man antalet manliga respektive kvinnliga kunder på de olika butiksorterna, erhålls en siffra som betydligt överträffar siffran för hela länet. Detta innebär att många kunder handlat på mer än en butiksort. Jämför man vidare det för hela länet redovisade antalet kunder med folkmängden i länet, visar det sig att antalet manliga kunder är väsentligt större än motsvarande befolkning i länet.

Nu kan man utgå från att många i länet boende män inte besökt någon av systembutikerna under ifrågavarande tid. Det gäller framförallt dem som av olika skäl frivilligt avhåller sig från bruket av alkoholhaltiga drycker, men också dem som var antecknade på spärrlista för rusdrycksinköp och som tack vare den obligatoriska legitimationskontrollen var effektivt förhindrade från att köpa. Vid 1967 års början var 810 personer uppförda på den för länet gällande spärrlistan, varav 781 män och 29 kvinnor.

Många inköp har följaktligen verkställts av personer från andra län (»utläningar») eller av utlänningar. Det kan i det förra fallet vara fråga om personer som normalt finner det fördelaktigare att handla i någon av Gävleborgsbutikerna än i någon systembutik i det egna länet. Sålunda torde t. ex. befolkningen i Älvkarleby kommun i Uppsala län (10 225 inv. 1.1.1967) företrädesvis utnyttja butikerna i Gävle. Vidare torde en viss del av befolkningen i förutvarande Husby landskommun (4 934 inv. 1.1.1967) finna det fördelaktigare att handla i Hofors än i Hedemora i Kopparbergs län. Å andra sidan kan det antas att butiken i Sveg i Jämtlands län betjänar en stor del av invånarna i Los kommun i Gävleborgs län (2 317 inv. 1.1.1967).

Härmed är dock det stora antalet registrerade kunder i Gävleborgs län endast till en mindre del förklarat. I övriga fall måste det röra sig om personer som normalt gör

Tabell 3. Fördelning på butiksort, kön och varuslag av antal försålda halvbuteljer per 100 helbuteljer. Mars—oktober 1967.

Varuslag		Gävle	Sandviken	Bollnäs	Söderhamn	Hudiksvall	Hofors	Ljusdal	Hela länet
Okryddat brännvin	män	183	128	119	158	126	131	95	148
	kv	155	124	116	134	121	126	103	136
Andra spritdrycker	män	278	238	216	264	251	304	204	253
	kv	284	259	201	254	247	272	212	257
Starkvin	män	80	47	30	46	53	45	30	58
	kv	51	42	26	33	45	31	28	42
Lättvin	män	4	3	3	4	3	2	2	4
	kv	5	5	5	6	5	3	3	5

Tabell 4. Fördelning på varuslag och butiksort, 1 000 liter. Mars—oktober 1967.

Varuslag	Gävle	Sandviken	Bollnäs	Söderhamn	Hudiksvall	Hofors	Ljusdal	Hela länet
Okryddat brännvin	292	100	64	74	85	35	50	700
Andra spritdrycker	175	85	48	51	72	26	46	503
Starkvin	65	21	10	14	17	6	10	143
Lättvin	165	51	26	30	39	21	24	356
Starköl	60	26	13	14	16	11	8	148
Index (okryddat brännvin = 100)								
Andra spritdrycker	59,9	85,0	75,0	68,9	84,7	74,3	92,1	71,1
Starkvin	22,3	21,0	15,6	18,9	20,0	17,1	20,0	21,1
Lättvin	56,5	51,0	40,6	40,5	45,9	60,0	48,0	51,1
Starköl	20,5	26,7	20,3	19,0	18,8	31,4	16,0	21,2

sina inköp i annat län men som varit på mer eller mindre tillfälligt besök i Gävleborgs län. Denna fråga om köparnas hemortsförhållanden kommer att närmare belysas i ett särskilt avsnitt.

Tabell 2 ger även vid handen att fördelningen på varuslag varierar något mellan de olika butiksorterna. Beräknar man t. ex. antalet halvbuteljer per 100 helbuteljer av spritdrycker och vin erhålles de resultat som framgår av tabell 3.

Anmärkningsvärt är här det stora inslaget av halvbuteljer okryddat brännvin och starkvin bland manliga köpare i Gävle. Det minsta inslaget av halvbuteljer okryddat brännvin förekommer i Ljusdal. Med hänsyn till att män totalt köper betydligt större kvantiteter spritdrycker än kvinnor hade man kunnat vänta ett mindre inslag av halvbuteljer bland män än bland kvinnor. Att så inte är förhållandet tyder på att många manliga storkonsumenter (bland vilka sannolikt finns många missbrukare) praktiserar täta och små inköp.

För en jämförelse mellan de olika varuslagen inbördes görs lämpligen omräkning till liter,[1] (se tabell 4). För varje butiksort har kvantiteten av olika varuslag satts i relation till motsvarande kvantitet okryddat brännvin. Även denna jämförelse visar stora olikheter mellan de sju butiksorterna. I Gävle dominerar det okryddade brännvinet i högre grad än på andra orter i förhållande till andra spritdrycker, medan man i Ljusdal köper nästan lika mycket av andra spritdrycker som av brännvin.

1.5 *Ålder och kön*

Huvudintresset knyter sig givetvis till inköpens fördelning efter ålder och kön.

Det har redan visats att kvinnor inte handlar så ofta som män och att de svarar för en relativt liten del av de försålda kvantiteterna. Närmare uppgifter om kvinnornas andel meddelas i tabell 6 som baseras på uppgifter i tabell 2.

Det redovisade totalantalet köpare, ca 188 000 män och 45 000 kvinnor, bör jämföras med den totala folkmängden i länet över 21 år som bestod av ca 214 000 personer, ungefär lika fördelade på män och kvinnor. Då många av dessa aldrig torde köpa rusdrycker, är det tydligt att endast omkring hälften av de manliga köparna kan ha varit hemmahörande inom länet. Följaktligen torde man även bland de kvinnliga köparna få räkna med ett betydande inslag av utom länet boende.

De registrerade köparna har i tabell 6 fördelats på olika åldrar och jämförts med motsvarande folkmängd inom länet. Om man beaktar att personer födda 1946 i

[1] En helbutelj = 75 cl, en halvbutelj = 37,5 cl, en flaska starköl = 33 cl.

Tabell 5. Försäljning i 1 000-tal liter, antal kunder och antal inköp. Mars—oktober 1967.

		Män	Kv	S:a	Kv i % av s:a
Spritdrycker	1 000 l	1 077	112	1 189	9
Starkvin	1 000 l	120	26	146	18
Lättvin	1 000 l	280	74	354	21
Starköl	1 000 l	139	7	146	5
S:a alkohol 100 %	1 000 l	494	59	553	11
Kunder	1 000 st	188	45	233	19
Inköp	1 000 st	1 376	176	1 552	11

vissa fall inte var inköpsberättigade, är det tydligt att antalet manliga köpare i förhållande till folkmängden var ungefär lika stort i alla åldrar upp till 50 år, med en liten topp i åldrarna 35–40 år, för att i de högre åldrarna märkbart avta. Bland kvinnor var antalet köpare förhållandevis störst i åldrarna under 26 år, för att därefter oavbrutet avta.

Frågan uppkommer då om man skall jämföra de för varje åldersklass framräknade kvantiteterna av olika varuslag med det redovisade antalet köpare i motsvarande ålder eller med antalet invånare i länet. Det kan rimligen antas, att i den mån utanför Gävleborgs län bosatta personer gjort inköp inom länet, har inom länet bosatta personer i motsvarande mån gjort inköp utom länet. En jämförelse mellan de inköpta kvantiteterna och det redovisade antalet köpare i olika åldrar ger därför inte någon rättvisande bild av konsumtionsvanorna i olika åldrar, utan man bör i stället jämföra dessa kvantiteter med den i länet hemmahörande befolkningen, (se tabell 7). För att få en rättvisande jämförelse har hänsyn även tagits till att en del av dem som är födda 1946 inte varit inköpsberättigade under hela försöksperioden. Tabellen har åskådliggjorts i diagram 1 i vad avser männen.

Det framgår att intresset för spritdrycker är relativt störst i de yngsta åldrarna och därnäst i åldrarna 35–50 år. Variationen är dock inte stor. Kurvan för starkvin förlöper på ungefär samma sätt som kurvan för spritdrycker, men i fråga om lättvin är efterfrågan störst i de nämnda mellanåldrarna. Variationen är här relativt stor i det att kvantiteten per invånare är nästan dubbelt så stor i åldrarna 35–39 år som i åldrarna 22–23 år. För starkölet slutligen blir

Tabell 6. Fördelning av kunderna efter ålder och kön. Mars—oktober 1967.

Födelseår	Ålder 1/1 1967	Antal redovisade kunder			D:o i % av motsvarande folkmängd		
		Män	Kvinnor	S:a	Män	Kvinnor	S:a
1946	20	3 767	963	4 730	143,7	40,5	94,6
1945	21	5 421	1 486	6 907	208,1	63,9	140,1
1944	22	5 297	1 482	6 779	204,0	66,3	140,3
1943	23	4 568	1 309	5 877	204,0	66,3	139,7
1942	24	4 274	1 205	5 479	217,4	65,8	144,3
1937—41	25—29	18 494	4 804	23 298	216,1	61,1	141,8
1932—36	30—34	17 360	4 524	21 884	218,9	58,5	139,7
1927—31	35—39	19 566	4 829	24 395	225,9	57,1	142,5
1922—26	40—44	20 855	4 896	25 751	216,0	52,5	135,6
1917—21	45—49	21 490	4 871	26 361	205,9	48,0	128,0
1912—16	50—54	18 195	3 946	22 141	184,0	40,9	113,3
1907—11	55—59	17 161	3 735	20 896	167,9	37,3	103,3
1906 o. tid	60—w	31 656	6 648	38 304	105,7	20,3	61,0
	Summa	188 104	44 717	232 821	175,2	41,9	108,8

Diagram 1. Rusdrycksinköp, X-län, mars—okt 1967 per manlig invånare efter ålder.

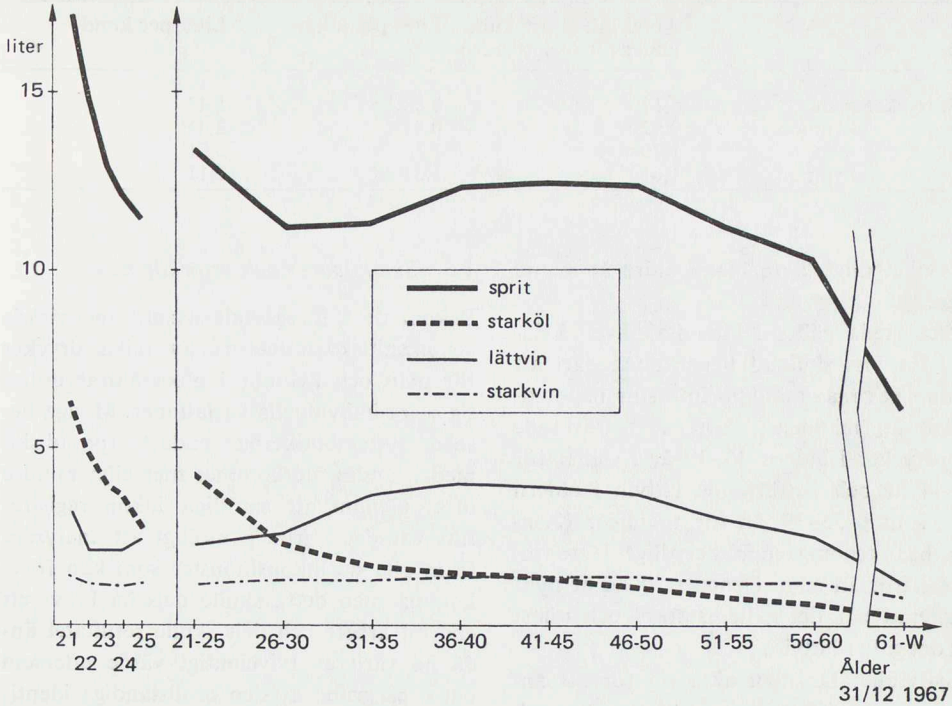

bilden en helt annan. Efterfrågan är här ojämförligt störst i de yngsta åldrarna och sjunker oavbrutet ända fram till åldrarna över 60 år, där efterfrågan på starköl endast är en ringa bråkdel av vad den är närmast över 21-årsåldern. Åldrarna över 60 år visar även i fråga om spritdrycker och vin betydligt lägre inköp per capita än övriga åldrar. Detta förhållande synes bottna i att många äldre personer överhuvud icke besöker systembutiker. Kvantiteten spritdrycker och vin per *köpare* är nämligen en-

Tabell 7. Inköp per invånare i olika åldrar, liter. Mars—oktober 1967.

Födelseår	Ålder 1/1 1967	Män				Kvinnor			
		Sprit-drycker	Stark-vin	Lätt-vin	Stark-öl	Sprit-drycker	Stark-vin	Lätt-vin	Stark-öl
1946	20	17,30	1,44	3,30	6,32	1,42	0,28	0,60	0,35
1945	21	14,66	1,22	2,23	4,76	1,31	0,23	0,58	0,20
1944	22	12,98	1,16	2,12	4,03	1,27	0,23	0,71	0,16
1943	23	12,00	1,08	2,12	3,61	1,34	0,21	0,57	0,18
1942	24	11,47	1,17	2,38	2,80	1,23	0,22	0,73	0,15
1937—41	25—29	11,21	1,25	2,64	2,34	1,23	0,25	0,82	0,11
1932—36	30—34	11,28	1,26	3,69	1,74	1,28	0,27	1,21	0,10
1927—31	35—39	12,30	1,37	4,03	1,53	1,59	0,33	1,17	0,09
1922—26	40—44	12,37	1,37	3,85	1,25	1,47	0,32	1,04	0,07
1917—21	45—49	12,29	1,38	3,74	1,06	1,43	0,36	1,04	0,10
1912—16	50—54	11,14	1,20	3,01	0,84	1,19	0,25	0,77	0,05
1907—11	55—59	10,21	1,17	2,50	0,56	1,11	0,29	0,61	0,05
1906 o. tid	60—w	5,96	0,77	1,22	0,34	0,48	0,15	0,26	0,01
Samtliga över 21 år		10,16	1,13	2,64	1,32	1,07	0,24	0,70	0,07

Tabell 8. Inköpens genomsnittliga frekvens och storlek. Mars—oktober 1967.

		Antal inköp per kund under försöksperioden	Liter per inköp	Liter per kund
Spritdrycker	män	6,17	0,88	5,43
	kvinnor	2,97	0,81	2,41
Vin	män	1,70	1,18	2,01
	kvinnor	1,61	1,31	2,11

dast obetydligt lägre bland äldre än bland yngre.

Det sagda gäller i huvudsak även kvinnor. En viss skillnad ligger dock däri att kvinnornas maximiinköp inträffar något tidigare än männens, så t. ex. beträffande spritdrycker i åldern 35–39 år i stället för 40–44 år och beträffande lättvin i åldern 30–34 mot 35–39 år för männen. Kvinnor har genomgående betydligt lägre inköpssiffror än män. Denna skillnad är mest markerad när det gäller starköl och minst när det gäller lättvin.

Självfallet får man akta sig för att använda dessa siffror som mått på mäns och kvinnors olika alkoholvanor, eftersom man inte kan veta vem som slutligen konsumerar de inköpta kvantiteterna. Likaväl som kvinnor ofta hjälper till att konsumera av män inköpta drycker, förekommer det att kvinnor inköper alkoholdrycker, som senare helt eller delvis konsumeras av män. Det torde exempelvis inte vara ovanligt att gifta kvinnor utan förvärvsarbete ombesörjer familjernas inköp även av alkoholdrycker.

Till belysning av mäns och kvinnors olika köpvanor meddelas i tabell 8 ytterligare vissa jämförelsetal.

Härav framgår att inköpskvantiteten per gång är ungefär densamma för män som för kvinnor. När man köper spritdrycker rör det sig i genomsnitt om något mer än en helbutelj per gång och när man köper vin rör det sig i genomsnitt om drygt 1 1/2 helbutelj per gång. De män som köper spritdrycker handlar emellertid betydligt oftare än de kvinnor som köper spritdrycker, medan däremot de män som köper vin handlar ungefär lika ofta som de kvinnor som köper vin.

1.6 *»Småköpare» och »storköpare»*

Bakom de i föregående avsnitt redovisade genomsnittskvantiteterna av olika drycker för män och kvinnor i olika åldrar döljer sig stora individuella variationer. Många besöker systembutikerna endast sporadiskt, medan andra återkommer mer eller mindre ofta. Genom att samtliga inköp registrerats var det i princip möjligt att analysera fram alla de inköpsmönster som kan förekomma men detta skulle dels ha krävt ett enormt arbete och dels skulle resultatet ändå ha varit av tvivelaktigt värde eftersom det – på grund av den ofullständiga identifieringen av köparna – inte varit möjligt att åtskilja kunder med lika identifikationsbeteckning. Undersökningen har därför inskränkts till att fördela de redovisade köparna efter de kvantiteter i liter räknat de sammanlagt inköpt under hela försöksperioden.

En god föreställning om den stora spridningen i inköpen får man i tabell 9 där män och kvinnor, som köpt okryddat brännvin, andra spritdrycker, starkvin och lättvin, fördelats efter den mängd i liter räknat de inköpt av respektive varuslag under de åtta månader inköpsregistreringen pågick.

Då totalantalet manliga och kvinnliga köpare var 187 990 respektive 44 667, kan härav till en början beräknas hur stor del av dessa som överhuvud köpt angivna varuslag, nämligen:

	Procent	
	Män	Kvinnor
Okryddat brännvin	71	56
Andra spritdrycker	70	61
Starkvin	29	32
Lättvin	29	40

Tabell 9. Män och kvinnor fördelade efter inköpta kvantiteter av olika varuslag (spritdrycker och vin). Mars—oktober 1967.

Liter	Män				Kvinnor			
	Okryddat brännvin	Andra spritdrycker	Starkvin	Lättvin	Okryddat brännvin	Andra spritdrycker	Starkvin	Lättvin
0,4— 1,0	56 651	59 451	28 658	18 336	13 349	15 304	8 573	6 450
1,1— 2,0	25 659	26 560	11 311	11 296	5 270	6 092	2 998	3 961
2,1— 3,0	8 920	8 715	4 145	5 329	1 713	1 674	1 030	1 888
3,1— 4,0	8 571	8 335	3 712	5 987	1 385	1 431	825	1 917
4,1— 8,0	14 421	14 518	3 789	5 996	1 901	1 805	735	1 947
8,1—12,0	6 131	5 821	1 067	2 476	611	511	192	715
12,1—16,0	3 762	3 010	461	1 470	306	227	74	411
16,1—20,0	2 397	1 826	262	692	187	105	43	190
20,1—24,0	1 501	1 016	134	462	118	69	22	135
24,1—28,0	1 138	649	81	357	67	39	17	98
28,1—32,0	805	451	58	275	48	27	15	82
32,1—36,0	606	306	47	185	32	24	8	45
36,1—40,0	472	207	31	164	28	15	3	41
40,1—44,0	379	162	36	121	23	9	5	30
44,1—48,0	295	101	28	82	13	3	3	18
48,1—52,0	245	90	10	106	7	6	2	19
52,1—56,0	172	65	17	86	4	4	2	13
56,1—60,0	164	61	9	56	11	2	—	12
60,1—64,0	150	35	14	53	5	1	2	7
64,1—68,0	101	27	9	42	7	2	2	6
68,1—72,0	102	22	3	44	6	—	—	7
72,1—76,0	78	23	4	30	2	2	1	6
76,1—80,0	73	19	6	26	2	1	—	6
80,1—84,0	54	14	6	25	—	—	1	4
84,1—w	470	56	26	336	11	—	4	61
Summa	133 317	131 540	53 924	54 032	25 106	27 353	14 557	18 069

Tabell 9 visar i övrigt att det stora flertalet kunder nöjer sig med mycket små kvantiteter, omkring en liter av vartdera varuslaget och att frekvensen därefter faller först hastigt och sedan allt långsammare. Antalet storköpare är förhållandevis litet bland kvinnorna, och det rör sig då företrädesvis om lättvin. Antalet manliga storköpare är betydligt större. Därvid rör det sig i första hand om okryddat brännvin och i andra hand om lättvin. I ingendera av de åtta fördelningarna finner man spår av något s. k. tröskelvärde, varför någon gräns mellan småköpare och storköpare inte kan anges.

För övrigt är det skäl att här ännu en gång erinra om de brister som vidlåder detta material och som består däri, att många av de redovisade småköparna är personer bosatta utom länet som antagligen köper mera på annat håll och att bland de redovisade storköparna i vissa fall döljer sig mer än en person. Den sista felkällan måste dock vara obetydlig i förhållande till den förra. Det blir längre fram i redogörelsen anledning att återkomma till denna fråga.

För att få en klarare bild av inköpsvanorna synes det lämpligt att sammanslå varugrupperna okryddat brännvin och andra spritdrycker resp. starkvin och lättvin och fördela köparna efter inköpta kvantiteter spritdrycker resp. vin. Som ett komplement till denna fördelning, som synes vara den primära i detta sammanhang, skall därefter lämnas vissa uppgifter om i vad mån sprit- resp. vinköparna även köpt starköl.

Tabell 10. Män och kvinnor fördelade efter inköpta kvantiteter av dels spritdrycker, dels vin. Mars—oktober 1967.

Sprit liter	Vin liter										Summa	Procent
	0	0,4 —3	3,1 —6	6,1 —12	12,1 —18	18,1 —24	24,1 —30	30,1 —36	36,1 —42	42,1 —w		
Män												
0	1 162	8 460	1 136	305	57	30	11	4	6	9	11 180	5,9
0,4— 3	82 867	25 436	3 373	1 205	298	104	61	37	24	85	113 490	60,4
3,1— 6	10 493	7 510	2 022	1 044	312	117	68	45	30	96	21 737	11,6
6,1—12	5 806	6 353	2 364	1 550	508	239	130	75	49	190	17 264	9,2
12,1—18	2 112	3 045	1 397	976	360	204	114	64	41	168	8 481	4,5
18,1—24	1 010	1 751	906	688	261	137	69	45	34	136	5 037	2,6
24,1—30	530	957	615	461	180	94	55	34	33	99	3 058	1,6
30,1—36	333	629	365	321	153	70	50	22	22	90	2 055	1,1
36,1—42	186	402	275	283	119	54	32	21	11	63	1 446	0,8
42,1—w	443	1 022	715	844	362	198	132	96	79	351	4 242	2,3
Summa	104 942	55 565	13 168	7 677	2 610	1 247	722	443	329	1 287	187 990	
Procent	55,8	29,6	7,0	4,1	1,4	0,6	0,4	0,2	0,2	0,7		100,0
Kvinnor												
0	207	5 566	886	239	43	22	9	4	3	7	6 986	15,6
0,4— 3	16 565	9 177	1 696	805	191	79	46	29	20	44	28 652	64,1
3,1— 6	1 532	1 684	644	402	150	76	38	25	14	36	4 601	10,3
6,1—12	610	871	410	364	126	65	46	27	18	49	2 586	5,8
12,1—18	142	265	135	139	60	33	24	12	12	28	850	1,9
18,1—24	58	109	68	61	24	17	14	9	9	26	395	0,9
24,1—30	31	61	38	43	17	12	5	4	3	10	224	0,5
30,1—36	18	32	19	16	12	2	3	1	3	6	112	0,3
36,1—42	13	26	10	18	13	1	7	1	2	8	99	0,2
42,1—w	13	39	30	30	14	7	3	5	5	16	162	0,4
Summa	19 189	17 830	3 936	2 117	650	314	195	117	89	230	44 667	
Procent	42,9	40,0	8,8	4,7	1,5	0,7	0,4	0,3	0,2	0,5		100,0

I tabell 10 har alltså samtliga manliga respektive kvinnliga köpare fördelats efter inköpta kvantiteter sprit och vin. Även här är spridningen stor och något påtagligt samband mellan sprit- och vininköp kan ej iakttagas. Stora spritköp kombineras ofta med små vinköp och vice versa. Många håller sig uteslutande till det ena varuslaget. Sålunda har 104 942 män eller 56 procent inte köpt något vin. Bland kvinnorna är detta fallet med 19 189 eller 43 procent. Då 1 162 män och 207 kvinnor inte köpt vare sig sprit eller vin utan endast starköl, har följaktligen 103 780 män och 18 982 kvinnor köpt endast spritdrycker. Endast 11 180 män (6 procent) och 6 986 kvinnor (16 procent) har helt avstått från att köpa spritdrycker (vilket visar att systembutiker som endast tillhandahåller vin och starköl knappast tillgodoser kundernas önskemål). Det vanligaste är att man köper en mindre kvantitet spritdrycker (högst tre liter) och inte något vin. Detta gällde 82 867 män (44 procent) och 16 565 kvinnor (37 procent). Den därnäst största gruppen utgjordes av de 25 436 män (14 procent) och 9 177 kvinnor (21 procent) som köpt högst tre liter spritdrycker och högst tre liter vin.

För att något närmare belysa sambandet mellan sprit- och vininköpen visas i diagram 2 a och b hur genomsnittskvantiteten vin ökar med stigande spritinköp och vice versa. Diagrammen visar ett klart om än föga utpräglat samband i dessa avseenden.

Vill man veta hur den uppdelning av samtliga köpare som gjorts i tabell 10 efter inköpta kvantiteter spritdrycker och vin utfaller för de olika åldersgrupperna finns även dessa siffror tillgängliga. Skillnader-

Diagram 2 a. Samband mellan sprit- och vininköp, män.

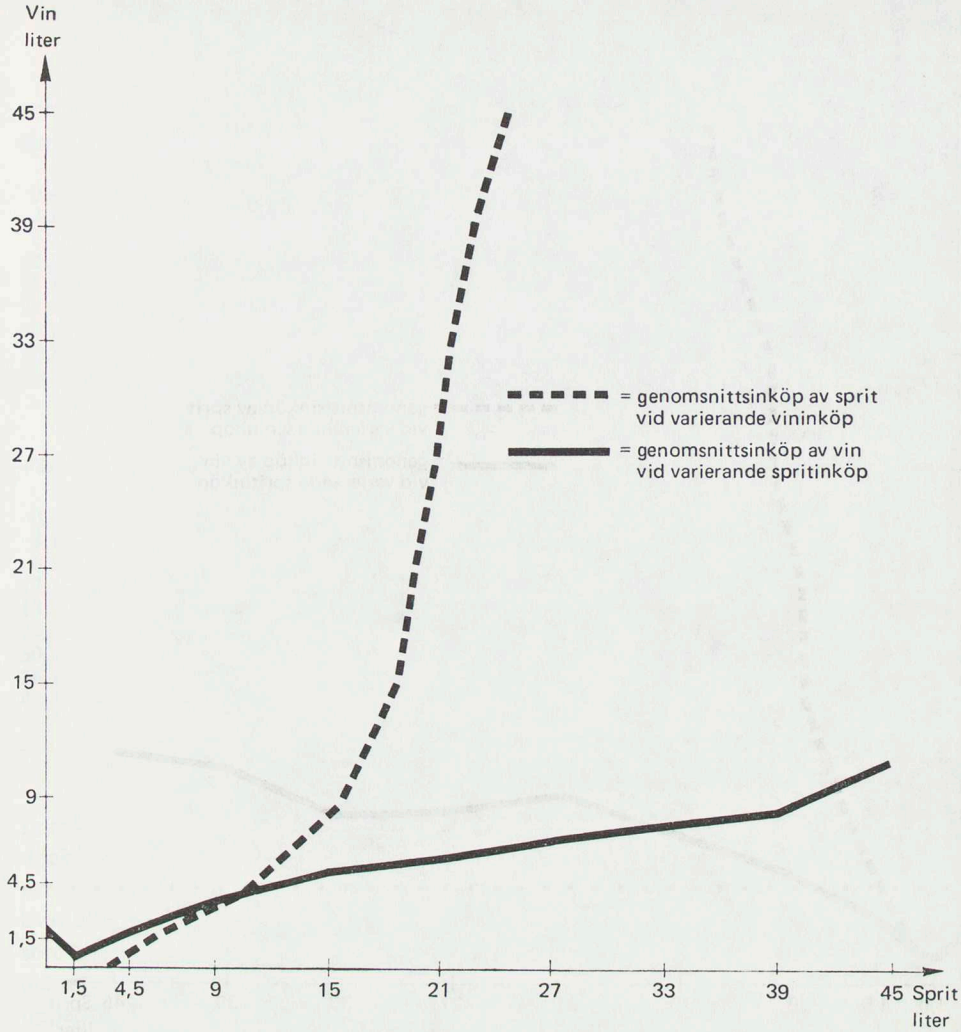

na mellan de olika åldrarnas inköpsfördelning är emellertid inte så stor att de motiverar ett återgivande av detta tämligen vidlyftiga tabellmaterial.

Följande uppgifter om antalet personer i olika åldrar som köpt mer än 36 liter spritdrycker förtjänar dock att anföras.

Storköpare finner man alltså i alla åldrar, dock företrädesvis bland män. Av de män som överhuvud köpt spritdrycker har 3,2 procent köpt mer än 36 liter. Bland kvinnorna är motsvarande andel endast 0,7 procent. Även om man bland yngre

Ålder 1/1 1967	Män	Kvinnor
20	103	1
21	213	1
22	168	—
23	114	5
24	97	1
25—29	391	10
30—34	388	16
35—39	558	34
40—44	655	34
45—49	741	47
50—54	645	37
55—59	617	33
60—w	998	43
Summa	5 688	262

Diagram 2b. Samband mellan sprit- och vininköp, kvinnor.

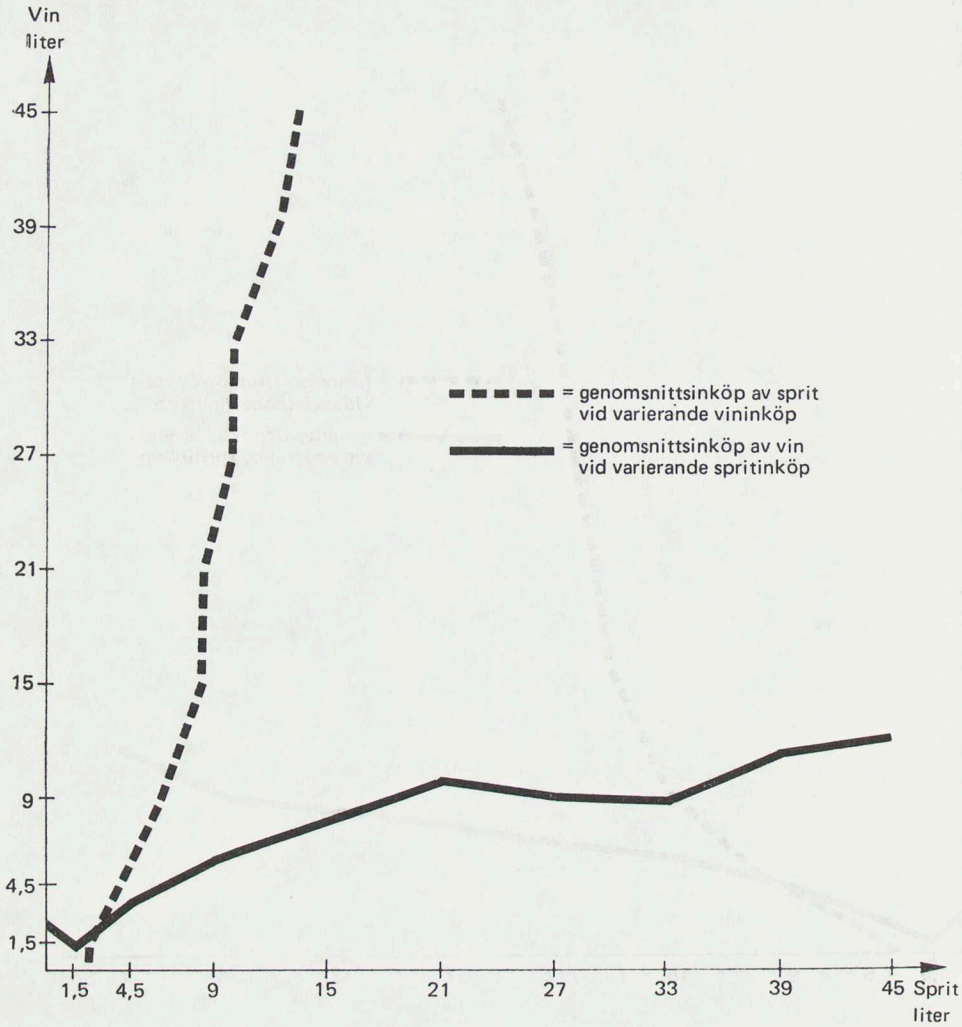

män finner förhållandevis många storköpare, är andelen storköpare dock högst i de högre åldersgrupperna. Ett sammanfattande mått på denna skillnad erhålles om man beräknar medianen för dels samtliga spritköpare dels storköparna bland dessa. Denna medianålder var för män 44,2 resp. 46,6 år och för kvinnor 42,3 resp. 48,3 år.

I vad mån köpare av varierande mängder spritdrycker och vin även köpt starköl framgår av tabell 11. Det har inte ansetts erforderligt att göra uppdelningen av starkölsköparna lika detaljerad som uppdelningen av sprit- och vinköparna. Som framgår av tabellen är antalet personer som köpt stora mängder starköl ganska litet, särskilt bland kvinnorna. Överhuvudtaget är antalet starkölsköpare väsentligt lägre än antalet vinköpare. Endast 30 418 manliga kunder (16 procent) och 3 263 kvinnliga (7 procent) har sålunda köpt starköl. Ett visst samband kan dock konstateras mellan sprit- och vinköp å ena sidan och starkölsköp å den andra i det att de som köpt större mängder sprit och vin även köpt stör-

Tabell 11. Män och kvinnor som köpt olika mängder spritdrycker resp. vin fördelade efter inköpta mängder starköl. Mars—oktober 1967.

	Män, starköl l					Kvinnor, starköl l				
	0	0,3–6	6,1–30	30,1–w	Summa	0	0,3–6	6,1–30	30,1–w	Summa
Spritdrycker l										
0	9 040	1 955	176	9	11 180	6 472	501	13	—	6 986
0,4— 3	104 637	8 194	624	35	113 490	27 268	1 324	58	2	28 652
3,1— 6	17 982	3 142	570	43	21 737	4 072	477	51	1	4 601
6,1—12	12 676	3 638	855	95	17 264	2 186	345	50	5	2 586
12,1—18	5 355	2 295	741	90	8 481	691	145	14	—	850
18,1—24	2 882	1 533	551	71	5 037	305	78	10	2	395
24,1—30	1 665	954	364	75	3 058	159	53	11	1	224
30,1—36	1 037	686	271	61	2 055	85	22	4	1	112
36,1—42	664	503	233	46	1 446	65	25	9	—	99
42,1—w	1 634	1 659	742	207	4 242	101	41	18	2	162
Summa	157 572	24 559	5 127	732	187 990	41 404	3 011	238	14	44 667
Vin l										
0	94 709	9 194	987	52	104 942	18 250	906	32	1	19 189
0,4— 3	46 111	7 936	1 386	132	55 565	16 765	1 018	47	—	17 830
3,1— 6	9 153	3 033	893	89	13 168	3 493	408	31	5	3 936
6,1—12	4 506	2 162	863	146	7 677	1 734	337	43	2	2 117
12,1—18	1 356	839	323	92	2 610	503	127	20	—	650
18,1—24	611	398	188	50	1 247	231	67	15	1	314
24,1—30	309	246	128	39	722	146	38	11	—	195
30,1—36	179	153	88	23	443	76	33	7	1	117
36,1—42	148	111	53	17	329	65	15	8	1	89
42,1—w	490	487	218	92	1 287	141	62	24	3	230
Summa	157 572	24 559	5 127	732	187 990	41 404	3 011	238	14	44 667

re mängder starköl. Även detta samband är dock tämligen svagt. Materialet är så bearbetat, att uppgifter kan lämnas om de kvantiteter spritdrycker, vin och starköl som män och kvinnor i olika åldrar och på olika butiksorter inhandlat. Det skulle dock uppenbarligen föra för långt att här återge detta mycket vidlyftiga siffermaterial, varvid ånyo må erinras om att dessa siffror på grund av de ovan angivna felkällorna inte lär ge någon helt rättvisande bild av befolkningens inköpsvanor. Det är även svårt att i tabeller och diagram ge någon helt klar bild av den samtidiga fördelningen efter tre variabler, nämligen kvantiteten spritdrycker, vin och starköl. En beräkning av hur många av de redovisade kunderna, som överhuvud köpt något av de tre varuslagen spritdrycker (S), vin (V) och starköl (Ö), torde dock vara av intresse. Detta innebär en uppdelning på följande sju grupper:

1 Både S, V och Ö
2 Endast S och V
3 Endast S och Ö
4 Endast V och Ö
5 Endast S
6 Endast V
7 Endast Ö

Härav kan sedan beräknas hur många som överhuvud köpt visst varuslag:

S (1 + 2 + 3 + 5)
V (1 + 2 + 4 + 6)
Ö (1 + 3 + 4 + 7)

eller minst två varuslag:

Både S och V (1 + 2)
Både S och Ö (1 + 3)
Både V och Ö (1 + 4).

Denna uppdelning har gjorts för varje särskild åldersgrupp av män och kvinnor och resultatet redovisas i tabell 12 a och b.

Tabellerna torde inte fordra någon särskild

Tabell 12 a. Män i olika åldrar fördelade efter vilka varuslag de köpt, antal och procent. Mars—oktober 1967.
S = spritdrycker, V = vin, Ö = starköl.

Varuslag	Grupp nr	Ålder 1/1 1967, år													
		20	21	22	23	24	25—29	30—34	35—39	40—44	45—49	50—54	55—59	60—w	S:a
Både S, V och Ö	1	803	1 154	1 024	804	664	2 639	1 971	2 040	1 988	1 862	1 343	1 258	1 657	19 207
Endast S och V	2	704	1 089	1 150	1 062	1 033	4 891	5 202	5 860	6 323	6 590	5 466	5 082	9 371	53 823
» S » Ö	3	420	548	532	403	334	1 220	928	947	829	817	669	537	887	9 071
» V » Ö	4	35	38	49	37	30	134	105	102	92	93	79	64	120	978
» S	5	1 596	2 314	2 250	2 028	1 955	8 496	8 086	9 569	10 485	11 019	9 745	9 358	17 808	94 709
» V	6	150	193	189	181	197	935	934	933	1 029	1 016	823	792	1 668	9 040
» Ö	7	57	81	98	50	59	173	122	110	99	77	58	64	114	1 162
Summa		3 765	5 417	5 292	4 565	4 272	18 488	17 348	19 561	20 845	21 474	18 183	17 155	31 625	187 990
S:a S (1+2+3+5)		3 523	5 105	4 956	4 297	3 986	17 246	16 187	18 416	19 625	20 288	17 223	16 235	29 723	176 810
S:a V (1+2+4+6)		1 692	2 474	2 412	2 084	1 924	8 599	8 212	8 935	9 432	9 561	7 711	7 196	12 816	83 048
S:a Ö (1+3+4+7)		1 295	1 821	1 703	1 294	1 087	4 166	3 126	3 199	3 008	2 849	2 149	1 923	2 778	30 418
Både S och V (1+2)		1 507	2 243	2 174	1 866	1 697	7 530	7 173	7 900	8 311	8 452	6 809	6 340	11 028	73 030
» S » Ö (1+3)		1 223	1 702	1 556	1 207	998	3 859	2 899	2 987	2 817	2 679	2 012	1 795	2 544	28 278
» V » Ö (1+4)		838	1 192	1 073	841	694	2 773	2 076	2 142	2 080	1 955	1 422	1 322	1 777	20 185
		Procent													
Både S, V och Ö	1	21,3	21,3	19,3	17,6	15,5	14,3	11,4	10,4	9,5	8,7	7,4	7,3	5,2	10,2
Endast S och V	2	18,7	20,1	21,7	23,3	24,2	26,5	30,0	30,0	30,3	30,7	30,1	29,6	29,6	28,7
» S » Ö	3	11,2	10,1	10,1	8,8	7,8	6,6	5,3	4,8	4,0	3,8	3,7	3,1	2,8	4,8
» V » Ö	4	0,9	0,7	0,9	0,8	0,7	0,7	0,6	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5
» S	5	42,4	42,7	42,5	44,4	45,8	46,0	46,6	48,9	50,3	51,3	53,6	54,6	56,3	50,4
» V	6	4,0	3,6	3,6	4,0	4,6	5,0	5,4	4,8	4,9	4,7	4,5	4,6	5,3	4,8
» Ö	7	1,5	1,5	1,9	1,1	1,4	0,9	0,7	0,6	0,5	0,4	0,3	0,4	0,4	0,6
Summa		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
S:a S (1+2+3+5)		93,6	94,2	93,7	94,1	93,3	93,3	93,3	94,1	94,1	94,5	94,7	94,6	94,0	94,1
S:a V (1+2+4+6)		44,9	45,7	45,6	45,7	45,0	46,5	47,3	45,7	45,2	44,5	42,4	41,9	40,5	44,2
S:a Ö (1+3+4+7)		34,4	33,6	32,2	28,3	25,4	22,5	18,0	16,4	14,4	13,3	11,8	11,2	8,8	16,2
Både S och V (1+2)		40,0	41,4	41,1	40,9	39,7	40,7	41,3	40,4	39,9	39,4	37,4	37,0	34,9	38,9
» S » Ö (1+3)		32,5	31,4	29,4	26,4	23,4	20,9	16,7	15,3	13,5	12,5	11,1	10,5	8,0	15,0
» V » Ö (1+4)		22,3	22,0	20,3	18,4	16,2	15,0	12,0	11,0	10,0	9,1	7,8	7,7	5,6	10,7

Tabell 12 b. Kvinnor i olika åldrar fördelade efter vilka varuslag de köpt, antal och procent. Mars—oktober 1967.
S = spritdrycker, V = vin, Ö = starköl.

Varuslag	Grupp nr	Ålder 1/1 1967, år													
		20	21	22	23	24	25—29	30—34	35—39	40—44	45—49	50—54	55—59	60—w	S:a
Både S, V och Ö	1	61	104	82	81	70	218	222	242	248	237	161	133	158	2 017
Endast S och V	2	264	456	479	392	382	1 663	1 747	1 860	1 914	1 959	1 510	1 490	2 566	16 682
» S » Ö	3	48	50	45	41	28	86	70	78	91	60	46	41	48	732
» V » Ö	4	15	18	9	14	12	44	36	34	33	31	25	16	20	307
» S	5	448	672	662	601	509	2 032	1 790	1 939	1 918	1 880	1 674	1 543	2 582	18 250
» V	6	120	169	192	173	194	727	635	660	672	670	514	491	1 255	6 472
» Ö	7	7	16	12	7	10	32	20	11	17	30	15	17	13	207
Summa		963	1 485	1 481	1 309	1 205	4 802	4 520	4 824	4 893	4 867	3 945	3 731	6 642	44 667
S:a S (1+2+3+5)		821	1 282	1 268	1 115	989	3 999	3 829	4 119	4 171	4 136	3 391	3 207	5 354	37 681
S:a V (1+2+4+6)		460	747	762	660	658	2 652	2 640	2 796	2 867	2 897	2 210	2 130	3 999	25 478
S:a Ö (1+3+4+7)		131	188	148	143	120	380	348	365	389	358	247	207	239	3 263
Både S och V (1+2)		325	560	561	473	452	1 881	1 969	2 102	2 162	2 196	1 671	1 623	2 724	18 699
» S » Ö (1+3)		69	154	127	122	98	304	292	320	339	297	207	174	206	2 749
» V » Ö (1+4)		76	122	91	95	82	263	258	276	281	268	186	149	178	2 324
		Procent													
Både S, V och Ö	1	6,3	7,0	5,5	6,2	5,8	4,6	4,9	5,0	5,1	4,9	4,1	3,6	2,4	4,5
Endast S och V	2	27,4	30,7	32,4	30,0	31,7	34,6	38,7	38,6	39,1	40,3	38,3	39,9	38,6	37,3
» S » Ö	3	5,0	3,4	3,0	3,1	2,3	1,8	1,5	1,6	1,9	1,2	1,2	1,1	0,7	1,6
» V » Ö	4	1,6	1,2	0,6	1,1	1,0	0,9	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,4	0,3	0,7
» S	5	46,5	45,2	44,7	45,9	42,3	42,3	39,6	40,2	39,2	38,6	42,4	41,3	38,9	40,9
» V	6	12,5	11,4	13,0	13,2	16,1	15,1	14,1	13,7	13,7	13,8	13,0	13,2	18,9	14,5
» Ö	7	0,7	1,1	0,8	0,5	0,8	0,7	0,4	0,2	0,3	0,6	0,4	0,5	0,2	0,5
Summa		100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
S:a S (1+2+3+5)		85,3	86,3	85,6	85,2	82,1	83,3	84,7	85,4	85,2	85,0	86,0	86,0	80,6	84,4
S:a V (1+2+4+6)		47,8	50,3	51,5	50,4	54,6	55,2	58,4	58,0	58,6	59,5	56,0	57,1	60,2	57,0
S:a Ö (1+3+4+7)		13,6	12,7	10,0	10,9	10,0	7,9	7,7	7,6	8,0	7,4	6,3	5,5	3,6	7,3
Både S och V (1+2)		33,7	37,7	37,9	36,1	37,5	39,2	43,6	43,6	44,2	45,1	42,4	43,5	41,0	41,9
» S » Ö (1+3)		7,2	10,4	8,6	9,3	8,1	6,3	6,5	6,6	6,9	6,1	5,2	4,7	3,1	6,2
» V » Ö (1+4)		7,9	8,2	6,1	7,3	6,8	5,5	5,7	5,7	5,7	5,5	4,7	4,0	2,7	5,2

Tabell 13. Beräknat antal personer som köpt vissa minimikvantiteter alkoholdrycker per månad. Mars—oktober 1967.

Minimikvantitet per månad liter	Sprit-drycker	Vin	Starköl
Män			
1	33 600	11 200	4 745
2	18 100	4 700	1 889
3	10 800	2 780	1 042
4	7 000	1 900	636
Kvinnor			
1	3 090	2 790	179
2	1 170	1 110	49
3	600	630	22
4	315	400	12

kommentar. Möjligen kan det antas, att man bland dem som endast köpt en eller annan flaska spritdrycker, återfinner ett stort antal personer på tillfälligt besök i länet som i sin hemtrakt även köper vin och kanske även starköl. Befolkningens konsumtionsmönster kan därför antagas vara något mindre ensidigt än dessa tabeller ger vid handen.

Av det redovisade materialet torde klart framgå, att de olika köparnas fördelning efter inköpta kvantiteter visar mycket stor spridning och att en indelning av kunderna i småköpare, måttlighetsköpare och storköpare e. d. måste bli mer eller mindre godtycklig. Som avslutning på detta avsnitt har därför endast gjorts en beräkning av antalet personer, vilkas månatliga medelinköp ligger över vissa nivåer, se tabell 13.

1.7 *Antalet inköpstillfällen*

Frågan om hur ofta man i genomsnitt handlar i systembutik och hur mycket man i genomsnitt köper varje gång har redan besvarats, se avsnitt 1.5 och 1.6.

I tabell 14 a och b visas härutöver spridningen i antalet inköpstillfällen för män

Tabell 14 a. Män som köpt spritdrycker resp. vin fördelade efter antal inköpstillfällen och genomsnittskvantitet per tillfälle. Mars—oktober 1967.

Antal inköp per kund	Liter per tillfälle i genomsnitt							
	0,38–0,49	0,50–0,99	1,00–1,49	1,50–1,99	2,00–2,49	2,50–w	Summa	Median liter
Spritdrycker								
1	31 753	29 474	10 831	9 548	2 227	2 651	86 484	0,69
2	3 587	10 960	3 010	1 796	587	374	20 314	0,80
3	1 152	5 717	2 611	852	308	191	10 831	0,87
4	1 167	3 603	1 697	617	161	110	7 355	0,84
5	601	3 252	1 191	462	126	87	5 719	0,84
6—12	1 562	10 640	4 636	1 396	425	223	18 882	0,87
13—24	888	8 576	3 797	1 012	252	92	14 617	0,87
25—48	577	5 262	2 018	422	108	26	8 413	0,84
49—100	348	2 250	540	82	15	5	3 240	0,89
Över 100	142	763	79	6	1	—	991	0,74
Summa	41 777	80 497	30 410	16 193	4 210	3 759	176 846	0,78
Vin								
1	5 978	24 162	815	8 083	2 257	2 604	43 899	0,83
2	646	6 729	2 291	1 674	392	649	12 381	0,90
3	222	3 211	1 796	675	272	370	6 546	0,97
4	249	2 257	839	487	183	198	4 213	0,92
5	116	1 487	684	326	124	148	2 885	0,94
6—12	320	3 602	2 106	868	357	398	7 651	0,98
13—24	174	1 561	995	443	190	204	3 567	1,02
25—48	59	492	339	167	100	97	1 254	1,11
49—100	25	227	123	47	27	20	469	0,96
Över 100	17	95	60	21	5	5	203	0,94
Summa	7 806	43 823	10 048	12 791	3 907	4 693	83 068	0,89

Tabell 14 b. Kvinnor som köpt spritdrycker resp. vin fördelade efter antal inköpstillfällen och genomsnittskvantitet per tillfälle. Mars—oktober 1967.

Antal inköp per kund	Liter per tillfälle i genomsnitt							
	0,38–0,49	0,50–0,99	1,00–1,49	1,50–1,99	2,00–2,49	2,50–w	Summa	Median liter
Spritdrycker								
1	8 770	7 172	2 088	1 766	411	381	20 588	0,60
2	1 229	2 985	623	319	82	61	5 299	0,73
3	408	1 598	547	159	39	31	2 782	0,80
4	422	1 013	338	106	26	13	1 918	0,76
5	227	798	171	56	16	5	1 273	0,75
6 —12	487	2 047	610	141	35	21	3 341	0,78
13—24	190	1 086	306	60	15	7	1 664	0,79
25—48	76	438	92	24	1	1	632	0,77
49—100	24	126	26	2	—	—	178	0,75
Över 100	1	13	2	—	—	—	16	..
Summa	11 834	17 276	4 803	2 633	625	520	37 691	0,70
Vin								
1	1 504	8 095	357	3 080	911	913	14 860	0,86
2	171	1 821	810	623	160	233	3 818	0,97
3	38	812	576	272	112	149	1 959	1,11
4	42	515	289	182	70	69	1 167	1,04
5	17	313	212	126	45	51	764	1,12
6—12	52	681	575	278	141	127	1 854	1,16
13—24	17	237	238	133	71	61	757	1,26
25—48	1	69	77	40	18	17	222	1,26
49—100	2	20	17	17	14	7	77	1,48
Över 100	—	2	3	4	—	—	9	..
Summa	1 844	12 565	3 154	4 755	1 542	1 627	25 487	0,93

och kvinnor samt hur den inköpta kvantiteten spritdrycker och vin varierar med antalet inköpstillfällen. Dessa tabeller visar att personer som besöker systembutiken ofta köper ungefär lika mycket varje gång som de som handlar mera sällan. Endast de män som köper mycket sällan eller mycket ofta nöjer sig med något mindre genomsnittskvantiteter än övriga köpare. Kvinnor som köper sällan köper något mindre kvantiteter per gång men däremot kan någon minskning av genomsnittskvantiteten per gång inte förmärkas bland de kvinnor som handlar oftare. Det sagda innebär att man får fram ungefär samma spridning om man fördelar kunderna efter antalet inköpstillfällen under en viss period som när man fördelar dem efter den under samma period inköpta kvantiteten. Frågan är för övrigt om inte antalet inköpstillfällen är ett säkrare indicium på missbruk än den inköpta kvantiteten. Detta antal är även betydligt lättare att registrera och beräkna för den händelse man av alkoholpolitiska skäl skulle vilja överväga en allmän registrering.

Det må anmärkas att de i tabell 14 a och b beräknade medelvärdena är medianer, medan de ovan i avsnitt 1.6 beräknade medelvärdena är aritmetiska medeltal. När det gäller utpräglat sneda fördelningar av detta slag är de aritmetiska medeltalen märkbart större än medianvärdena.

1.8 *I Gävleborgs län hemmahörande köpare*

Den omständigheten, att det redovisade antalet manliga köpare betydligt översteg motsvarande i länet hemmahörande befolkning, kunde möjligen ge anledning till misstanke att butikspersonalen gjort sig skyldig

till felslagningar av köparnas identitetsbeteckningar eller att tekniska fel uppkommit vid databearbetningen. När man från månad till månad följde kundantalets utveckling visade det sig emellertid att ökningen är störst i juli månad, vilket förefaller normalt med hänsyn till att denna månad är semestermånaden framför andra. De redovisade kvantitetssiffrorna föreföll även att stämma väl överens med systembolagets på lagerinventeringar och inköpsfakturor grundade försäljningsstatistik, vilket även talade mot förekomsten av systematiska tekniska fel i materialet.

Den enda möjligheten att belysa köparnas hemortsförhållanden var att genom en stickprovsslagning i länsstyrelsens befolkningsregister ta reda på hur många köpare av olika kategorier som var hemmahörande i länet.

För att hålla kostnaderna nere begränsades urvalet i huvudsak till manliga köpare. I syfte att senare kunna utnyttja uppgifter i statistiska centralbyråns register över femtondefödda (befolkningsregistret) uttogs vidare huvudsakligen personer födda den femtonde i månaden. Urvalet baserades i övrigt på inköpta kvantiteter spritdrycker. I enlighet härmed fastställdes följande urvalsfraktioner.

Spritdrycker liter	Födelsedag	
	Män	Kvinnor
0	Den 15:e i udda månad	—
0,4— 3,0	15/4, 15/10	15/2, 15/5, 15/8, 15/11
3,1— 6,0	15/2, 15/5, 15/8, 15/11	—
6,1—12,0	»	—
12,1—18,0	»	—
18,1—24,0	Den 15:e i varje månad	—
24,1—30,0	»	—
30,1—36,0	»	—
36,1—42,0	»	—
42,1—w	»	Alla dagar

En lista över de utvalda personerna framställdes på mekanisk väg. För varje utvald person antecknades därvid födelseår, -månad och -dag samt efternamnet eller efternamnets begynnelsebokstav. Listan överlämnades sedan till länsstyrelsen i Gävle där den jämfördes med länsstyrelsens register över i länet boende. En kopia av listan kompletterad med uppgifter om inköpta kvantiteter spritdrycker, vin och starköl under hela försöksperioden, behölls för att användas vid undersökning av köparnas personliga förhållanden (se avsnitt 1.9).

Tabell 15. Kontroll av hemortsförhållanden.

Inköpt kvantitet spritdrycker liter[a]	Förmodat antal personer i stickprovet		»Identifierade»		Därav »tvillingpar»[b]		Procent »identifierade»	
	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor	Män	Kvinnor
0	207	—	50	—	—	—	24	—
0,4— 3	598	326	174	153	1	1	29	47
3,1— 6	232	—	140	—	1	—	60	—
6,1—12	161	—	129	—	1	—	80	—
12,1—18	87	—	75	—	1	—	86	—
18,1—24	160	—	147	—	4	—	92	—
24,1—30	94	—	88	—	—	—	94	—
30,1—36	70	—	64	—	—	—	91	—
36,1—42	52	—	41	—	—	—	79	—
42,1—w	145	163	148	148	9	5[c]	102	91
Summa	1 806	489	1 056	301	17	6[c]		

a Under tiden mars—oktober 1967.
b Med »tvillingpar» avses här två personer med samma kön, födelsetid och namnkod.
c Därav i ett fall »trillingar».

Stickprovets omfattning och antalet av länsstyrelsen »identifierade» personer framgår av tabell 15.

Som framgår av tabellen var i ett fall – det gäller personer som köpt mer än 42 liter spritdrycker – antalet »identifierade» män större än motsvarande antal män på den översända listan, beroende på att i några fall fanns i länsstyrelsens register mer än en person med den angivna identitetsbeteckningen. Bland dessa torde ha funnits såväl äkta tvillingar som andra personer med gemensam födelsedag och namnkod. Det kan givetvis även ha förekommit – i varje fall bland de många småköparna – att de angivna identitetsbeteckningarna härrört från någon utom länet bosatt person och att denne av länsstyrelsen »identifierats» med någon i länet bosatt person som kanske inte köpt någonting alls eller endast en del av den redovisade kvantiteten. Ordet »identifierade» har av denna anledning omgivits med citationstecken.

Med dessa reservationer visar tabellen, att bland dem som köpt högst tre liter spritdrycker var mindre än 1/3 hemmahörande i länet men med ökade inköp steg andelen länsbor raskt och bland dem som köpt över 18 liter var 94 procent hemmahörande i länet. Det kan synas förvånande att bland storköparna så pass många var hemmahörande på annat håll, och det skulle givetvis ha varit av stort intresse att få närmare upplysningar om denna sistnämnda grupp av personer, om detta hade låtit sig göra.

Det kan antas att de köpare, som inte var kyrkobokförda i länet tillhör någon av följande fem kategorier.

1. Personer som bor i till Gävleborgs län gränsande kommuner (t. ex. Älvkarleby) och därför normalt gör sina rusdrycksinköp i Gävleborgs län. Hit kan även räknas personer bosatta i t. ex. Stockholm eller Uppsala med sommarstugor e. d. i Gävleborgs län.
2. Personer som tillfälligt vistats i länet under försökstiden, t. ex. värnpliktiga och tillfälligt semestrande.
3. Personer på genomresa mellan södra och norra Sverige.
4. Personer som mer eller mindre regelbundet besökt länet i huvudsakligt syfte att köpa spritdrycker, ev. i samband med olovlig överlåtelse (langning).
5. Personer som hunnit utflytta ur länet när kontrollundersökningen gjordes.

Följande beräkningar avser endast de identifierade, i Gävleborgs län hemmahörande, köparna.

Tabell 16. Beräkning av den totala mängd spritdrycker som köpts av i Gävleborgs län hemmahörande män. Mars—oktober 1967.

1	2	3	4	5	6	7	8
Liter spritdrycker per köpare	D:o i medeltal[a]	Antal män som köpt spritdrycker	Därav hemmahörande i X län		Inköpt kvantitet liter		
			antal	procent	Av samtliga	Av i X län boende	D:o i procent
0,4— 3,0	1,2	113 490	33 000	40,2	136 188	39 600	4,5
3,1— 6,0	4,0	21 737	13 100	16,0	86 948	52 500	6,0
6,1—12,0	8,0	17 264	13 800	16,8	138 112	110 700	12,5
12,1—18,0	14,0	8 481	7 300	8,9	118 734	102 400	11,6
18,1—24,0	20,0	5 037	4 600	5,7	100 740	92 600	10,6
24,1—30,0	26,0	3 058	2 900	3,5	79 508	74 400	8,4
30,1—36,0	32,0	2 055	1 900	2,3	65 760	60 100	6,9
36,1—42,0	38,0	1 446	1 100	1,4	54 948	43 300	4,8
42,1—	70,5	4 242	4 300[b]	5,2	299 062	305 300[b]	34,7
	Summa	176 810	82 000	100	1 080 000	880 900	100

[a] Empiriskt beräknat på grundval av stickprovet.
[b] Att denna siffra är större än siffran närmast till vänster sammanhänger med den bristfälliga identifieringen av köparna.

Diagram 3. Spritinköpens procentuella fördelning på inom Gävleborgs län bosatta manliga köpare.

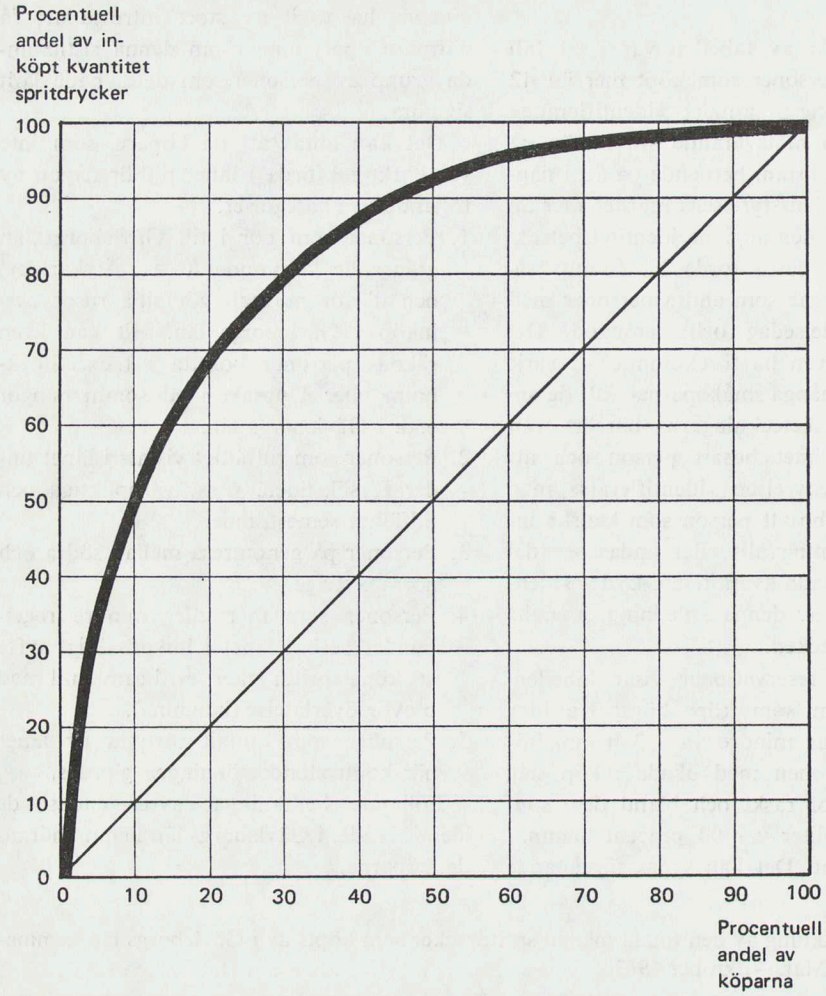

En uppräkning av stickprovet till totalsiffror visar att av inalles 176 810 män som köpt spritdrycker var 82 000 hemmahörande i Gävleborgs län, se tabell 16. Den senare siffran motsvarar 76 procent av antalet manliga invånare över 21 år i länet.

Vidare har i tabellen beräknats att de i länet bosatta männen inköpt ca 880 900 liter spritdrycker eller 82 procent av de ca 1 080 000 liter som försålts till manliga köpare. Enligt stickprovsundersökningen uppgår den genomsnittliga inköpssiffran för dem som köpt mer än 42 liter spritdrycker till drygt 70 liter eller närmare 9 liter i månaden.

Snedheten i inköpsfördelningen är mycket påtaglig även när man betraktar endast de köpare som är hemmahörande i länet. Av tabellen kan sålunda approximativt beräknas, att 10 procent av de manliga köparna i länet köpt 50 procent av den kvantitet spritdrycker, som faller på dessa köpare, se även diagram 3.

Medräknar man de män som endast köpt vin eller starköl, stiger antalet i länet hemmahörande köpare till 84 700 eller ca 79 procent av motsvarande folkmängd.

1.9 *Särskild undersökning av köparnas personliga förhållanden*

1.9.1 Planering, urval och bortfall

Denna undersökning avser att utreda huruvida det föreligger några skillnader med avseende på vissa sociala förhållanden mellan olika spritköparkategorier. Undersökningen är baserad på det i föregående avsnitt presenterade stickprovet av manliga spritdrycksköpare, födda den femtonde i månaden. Med utgångspunkt från inköpsfördelningen för i Gävleborgs län hemmahörande manliga köpare (tabell 16 kolumn 4), definieras följande tre grupper:

Inköps-kategori	Inköpt kvantitet	Antal identi-fierade köpare	Antal under-sökta köpare
Småköpare	0,4– 3,0 liter	174	158
Mellan-gruppen	18,1–24,0 liter	147	137
Storköpare	36,1–w liter	189	181
	Summa	510	476

Småköparna omfattar 1:a–40:e percentilerna[1] i inköpsfördelningen, mellangruppen omfattar 83:e–88:e och storköparna 95:e–100:e percentilerna.

Undersökningen har begränsats till att gälla endast män.

Datainsamling och bearbetning av materialet har gjorts i anslutning till kontrollstyrelsens alkoholskadeundersökning (avsnitt 7).

Sociala data om undersökningspersonerna har erhållits från statistiska centralbyråns register över femtondefödda, från kontrollstyrelsens särskilda straffregister samt från kriminalvårdsstyrelsens kriminalregister.

På grundval av insamlade uppgifter har följande undersökningsvariabler konstruerats.

1. Ålder
2. Civilstånd
3. Boendeort
4. Yrke
5. Inkomst
6. Bilinnehav
7. Utbildning
8. Anteckning i kontrollstyrelsens straffregister
9. Anteckning i kriminalregistret

Bortfallet uppgick till 36 personer fördelade enligt följande:

a) 8 »tvillingpar» har efter uppdelning av inköpen hamnat i en inköpsgrupp, som ej behandlas i denna del av utredningen.

b) Vid kontrollsökning har det framkommit att 14 personer blivit dubbelredovisade. Av dessa har 13 småköpare visat sig tillhöra mellangruppen eller vara storköpare, som vid enstaka inköp kodats felaktigt. Dessutom har 1 småköpare redovisats två gånger.

c) 6 personer har ej funnits upptagna i registret över femtondefödda, varför uppgifter om deras sociala förhållanden ej kunnat inhämtats.

Tillskott: Ett »tvillingpar», som först redovisats som storköpare, har efter uppdelning av inköpen placerats i mellangruppen.

1.9.2 Resultat

Då enligt vad som tidigare visats en mycket stor del av den manliga befolkningen är köpare – och med säkerhet i de flesta fall även konsumenter – av spritdrycker, kunde man inte vänta sig att en analys av spritköparna med hänsyn till vare sig personliga förhållanden (ålder, civilstånd, barnantal m. m.) eller ekonomiska och sociala förhållanden skulle visa märkbara avvikelser från vad som gäller för befolkningen i stort. Däremot kunde man möjligen vänta sig, att man bland storköparna skulle kunna finna åtminstone tendenser till sådana avvikelser från det normala, som i alkoholskadeundersökningen funnits gälla för de alkoholskadade. Man får nämligen

[1] Om köparna ordnas efter stigande kvantitet spritdrycker, omfattar den 1:a percentilen den hundradel av samtliga som köpt den minsta kvantiteten och 95:e–100:e percentilerna de 6 % av samtliga som köpt större kvantiteter än övriga 94 %.

Tabell 17. Fördelning av spritköparna efter inköpt kvantitet och ålder.

Ålder, år per den 31/12 1967	Småköpare	Mellangruppen	Storköpare
21—25	28	28	18
26—30	10	17	17
31—35	6	5	12
36—40	13	14	16
41—45	12	15	29
46—50	13	13	16
51—55	13	14	18
56—60	14	12	17
61—65	16	10	15
66—70	12	6	19
71—w	21	3	4
Summa	158	137	181
Median, år	50,0	42,7	45,8

räkna med att även storköpare i de flesta fall köper med tanke på egen förbrukning, även om det i denna kategori av köpare kan ingå ett antal misstänkta langare eller personer med representationsplikter.

Ovan har visats (tabell 7) att intresset för spritdrycker är relativt störst i de yngsta av de inköpsberättigade åldrarna och därnäst i åldrarna 35–50 år men att variationen inte var stor. Åldersfördelningarna för de tre kategorierna av spritköpare överensstämmer i stort sett med detta mönster, se tabell 17.

Inom alla tre grupperna är antalet köpare förhållandevis stort i 21–25-årsåldern och sjunker därefter till ett minimum i 31–35-årsåldern för att därefter åter öka. För storköpare inträffar en topp i 41–45-årsåldern men i övrigt är de tre fördelningarna tämligen lika upp till 65-årsåldern. I åldern 66–70 år inträffar en ny topp för storköparna, samtidigt som antalet små- och mellanköpare minskar. I åldrarna över 71 år slutligen, som representerar betydligt mer än 5 årsklasser, är frekvensen betydligt mindre, särskilt av storköpare och personer tillhörande mellangruppen.

Tabell 18. Fördelning av spritköparna efter inköpt kvantitet och civilstånd.

Civilstånd	Småköpare		Mellangruppen		Storköpare	
	antal	%	antal	%	antal	%
Ogift	45	29	41	30	57	31
Gift	98	62	81	59	95	53
Änkling	10	6	4	3	8	4
Skild	5	3	11	8	21	12
Summa	158	100	137	100	181	100

Småköparna, vilka enligt vad ovan visats (tabell 10) representerar den stora massan av köpare, har den högsta medianåldern, 50 år, och mellangruppen den lägsta, 42,7 år. Storköparna, bland vilka åldern 66–70 år var tämligen väl företrädd, intar i detta fall en mellanställning med en medianålder av 45,8 år.

Även spritköparnas civilståndsfördelning är av ett visst intresse, se tabell 18.

Med stigande spritinköp sker en viss förskjutning från gifta till icke gifta, framförallt till skilda. Medan av småköparna endast

Tabell 19. Fördelning av spritköparna efter inköpt kvantitet och boendeort (endast i X län boende).

Boendeort	Småköpare		Mellangruppen		Storköpare	
	antal	%	antal	%	antal	%
Gävle	28	18,4	32	23,9	57	32,4
Orter med 10 000–50 000 inv.[a]	60	39,5	55	41,0	75	42,6
Orter med mindre än 10 000 inv.[b]	64	42,1	47	35,1	44	25,0
Summa	154	100	134	100	176	100

[a] Denna grupp omfattar samtliga butiksorter i länet utom Gävle samt dessutom Söderala (13 341 inv. 1.1.1967) och Valbo (11 042 inv. 1.1.1967) kommuner. Tätorten Valbo hade 1.11.1965 5 425 inv. och Ljusne tätort i Söderala kommun 3 652 inv.

[b] Inom denna grupp finns inga tätorter med över 4 000 invånare. De största är Iggesund, 3 814 inv. och Edsbyn, 3 691 inv.

Tabell 20. Fördelning av spritköparna efter inköpt kvantitet och yrkestillhörighet.

Yrkesgrupp	Småköpare	Mellangruppen	Storköpare
Kommersiellt arbete	6	8	16
Lantbruks-, skogs- och fiskeriarbete	19	7	11
Transport- och kommunikationsarbete	9	11	20
Tillverkningsarbete	67	64	83
Övriga yrkesgrupper	16	21	28
Ej yrkesverksamma	41	26	23
Summa	158	137	181

Tabell 21. Fördelning av spritköparna efter inköpt kvantitet och inkomst 1966.

Inkomst kronor	Småköpare	Mellangruppen	Storköpare
— 4 999	22	8	10
5 000— 9 999	24	17	21
10 000—14 999	21	17	30
15 000—19 999	31	26	47
20 000—29 999	39	48	53
30 000—	21	21	20
Summa	158	137	181
Median, kr.	17 000	20 200	18 200

3 % är frånskilda, är detta fallet med 12 % av storköparna. Det kan nämnas att, i den ovan omnämnda alkoholskadeundersökningen, andelen skilda inom alkoholskadegruppen var 13 % mot 3 % inom jämförelsegruppen.

Fördelningen efter hemort ger klart utslag, se tabell 19. Förhållandevis många av storköparna är hemmahörande i Gävle, medan däremot småköparna företrädesvis är att finna på orter med mindre än 10 000 invånare. Spritinköpen ökar tydligen med tätortsgraden (närheten till butik).

I fråga om bilinnehav kan någon skillnad ej observeras mellan de tre grupperna av spritköpare.

Detsamma gäller utbildningens nivå.

Yrkesuppdelningen ger dock ett visst utslag, se tabell 20.

Av storköparna är förhållandevis många sysselsatta med kommersiellt arbete eller inom transport och kommunikationer, medan småköparna i högre grad är att finna inom lantbruksnäringarna och bland de ej yrkesverksamma. Inom övriga i tabellen ej specificerade yrkesgrupper återfinns vissa mera kvalificerade yrken. För den stora gruppen tillverkningsarbete ger tabellen inte något utslag. I gruppen transport och kommunikation torde ingå ett antal personer, som i samband med sin yrkesverksamhet mer eller mindre regelbundet besöker systembutiken för andras räkning. Denna yrkesgrupp får därför inte misstänkas för högre spritkonsumtion än andra yrkesgrupper.

Inom mellangruppen och bland storköparna finner man förhållandevis färre icke yrkesverksamma än bland småköparna. Man kan som sagt förmoda att bland storköparna finns ett antal personer som brukar besöka systembutikerna för andras räkning, som ombud eller som langare. Det får dock observeras att yrkesuppgifterna är hämtade från 1960 års folkräkning och att de inte blivit uppdaterade.

I tabell 21 belyses sambandet mellan taxerad inkomst under 1966 och spritinköp under försökstiden.

Alla tre kategorierna av köpare visar stor spridning på inkomstskalan och något klart samband mellan inkomst och spritköp kan inte konstateras. Att småköpare ofta har små inkomster förefaller ju naturligt, men däremot inte att man även inom de övriga grupperna finner jämförelsevis många personer med obetydliga inkomster. Medianinkomsten är lägst bland småköparna men mellangruppen har däremot högre medianinkomst än storköparna.

Det bör dock framhållas, att dessa differenser mellan de olika grupperna ej är statistiskt säkerställda. Då därtill kommer de brister, som vidlåder själva materialet, är det tydligt att resultaten måste bedömas med stor försiktighet.

Det föreligger emellertid en signifikant skillnad mellan inköpsgrupperna med avseende på alkoholmissbruk. Detta framgår av tabell 22, där det visas att alkoholmissbruket, sådant det tar sig uttryck i andelen personer som antecknats i kontrollstyrelsens

Tabell 22. Fördelning av spritköparna efter inköpt kvantitet och anteckning i kontrollstyrelsens straffregister.

Anteckning	Småköpare	Mellangruppen	Storköpare
Ja	5	11	22
Nej	153	126	159
Summa	158	137	181

$X^2 = 9{,}282$ df = 2 signifikant

straffregister, samvarierar med spritinköpen. Sålunda har 3 % av småköparna, 8 % av mellangruppen och 12 % av storköparna blivit antecknade under treårsperioden 1/7 1964–30/6 1967. Det må dock påpekas att denna observationsperiod endast delvis sammanfaller med inköpsregistreringen, vilken pågick 1/3 1967–31/10 1967. Vidare må här erinras om att många av de svåraste missbrukarna i länet var upptagna på spärrlista och följaktligen förhindrade att köpa. Man hade i annat fall säkerligen fått ännu starkare samband mellan inköp och anteckning i registret.

I tabell 23 redogörs för antalet spritköpare som finns antecknade i kriminalregistret, dvs. begått brott som medfört fängelsestraff eller motsvarande påföljd.

I stickprovet var 11 % av småköparna, 15 % av mellangruppen och 18 % av storköparna antecknade i kriminalregistret. Olikheterna mellan grupperna är ej av den storlek att skillnaden kan sägas vara signifikant.

Tabell 23. Fördelning av spritköparna efter inköpt kvantitet och anteckning i kriminalregistret.

Anteckning	Småköpare	Mellangruppen	Storköpare
Ja	18	21	32
Nej	140	116	149
Summa	158	137	181

$X^2 = 2{,}653$ df = 2 ej signifikant

1.9.3 Personer som köpt minst 60 liter spritdrycker

Den statistiska redovisningen av spritinköpens fördelning syftar givetvis till att belysa konsumtionsmönstret inom befolkningen. Visserligen kan man utgå från att köpare och konsument långtifrån alltid är samma person, men mycket talar dock för att inköpens fördelning i stort sett ger en riktig bild även av konsumtionens fördelning. När det gäller mycket stora inköp synes det dock – som redan framhållits – mera tveksamt i vad mån inköpen sker för egen räkning eller inte. Är det senare alternativet tillämpligt uppkommer vidare frågan om varorna kan vara avsedda för olovlig överlåtelse till avstängda personer eller till minderåriga (langning).

Därför kunde det måhända vara givande att studera de största köparna individuellt, men då viss risk föreligger att undersökningspersonernas anonymitet därvid skulle kunna hotas redovisas därför den övre tredjedelen av storköparna sammantagna. Inköpsfördelningen för dessa 58 köpare – som under tiden mars–oktober 1967 köpt minst 60 liter spritdrycker – visas i tabell 24.

Då urvalsfraktionen för manliga köpare var 1/30, kan beräknas att totalt ca 1 740 i Gävleborgs län hemmahörande män köpt minst 60 liter spritdrycker under 8-månadersperioden. (Motsvarande antalet kvinnor var 47.)

Utan kommentarer redovisas här nedan

Tabell 24. Fördelning av i Gävleborgs län hemmahörande manliga köpare av minst 60 liter spritdrycker, efter inköpt kvantitet. Mars—oktober 1967.

Liter	Antal	Liter	Antal
60— 69,9	16	120—129,9	2
70— 79,9	12	130—139,9	2
80— 89,9	7	140—149,9	2
90— 99,9	11	150—159,9	—
100—109,9	3	— — —	
110—119,9	1	200—209,9	1
		Summa	58

i tabell 25–31 stickprovet av dem som köpt minst 60 liter spritdrycker med avseende på samma variabler som i närmast föregående avsnitt.

Tabell 25. Åldersfördelning

Ålder per den 31/12 1967	Antal
21—25	5
26—30	3
31—35	2
36—40	5
41—45	8
46—50	5
51—55	8
56—60	6
61—65	3
66—70	12
71—w	1
Summa	58
Medianålder	51,6

Tabell 26. Civilstånd

Civilstånd	Antal
Ogift	20
Gift	28
Änkling	2
Skild	8
Summa	58

Tabell 27. Boendeort[a]

Boendeort	Antal
Gävle	23
Orter med 10 000—50 000 inv.	19
Orter med mindre än 10 000 inv.	15
Summa	57

[a] Endast i X-län boende.

Tabell 28. Yrkestillhörighet

Yrkesgrupp	Antal
Kommersiellt arbete	5
Lantbruks-, skogs- och fiskeriarbete	3
Transport- och kommunikationsarbete	8
Tillverkningsarbete	27
Övriga yrkesgrupper	6
Ej yrkesverksamma	9
Summa	58

Tabell 29. Inkomst 1966

Kronor	Antal
— 4 999	1
5 000— 9 999	10
10 000—14 999	9
15 000—19 999	17
20 000—29 999	16
30 000—	5
Summa	58

Tabell 30. Anteckning i kontrollstyrelsens straffregister.

Anteckning	Antal
Ja	9
Nej	49
Summa	58

Tabell 31. Anteckning i kriminalregistret.

Anteckning	Antal
Ja	15
Nej	43
Summa	58

1.10 *Sammanfattning*

På förslag av alkoholpolitiska utredningen har registrering skett av samtliga inköp i systembutikerna i Gävleborgs län under tiden mars–oktober 1967. Huvudsyftet med försöksregistreringen var att få en kartläggning av inköpens fördelning på olika kategorier av köpare. Varje köpare var under denna tid skyldig att visa legitimation med foto och födelsedatum. Registreringen baserades på köparnas efternamn och födelsedag. Tyvärr kunde inte personnumret registreras, vilket skulle ha möjliggjort en säker identifiering av alla i riket kyrkobokförda köpare.

Först kan konstateras, att försöksverksamheten förlöpte praktiskt taget utan störningar och att de befarade kontroverserna mellan försäljarna och kunderna uteblev så gott som helt. Den statistiska bearbetningen

22—712177

av det omfattande siffermaterialet kunde även genomföras enligt planerna.

Systembolagets löpande statistik visade att under försökstiden en minskning av inköpen i Gävleborgs län skedde i förhållande till grannlänen med ca 10 %. I stället kunde en viss ökning konstateras för grannlänen jämfört med övriga landet.

Totalt registrerades under de åtta månader försöket pågick 1,6 miljoner inköp, varav 1,4 miljoner av män och 0, 2 miljoner av kvinnor. Kvinnor svarade för 9 % av spritköpen, 20 % av vinköpen och endast 5 % av starkölsköpen i liter räknat.

Män köpte mest spritdrycker i åldrarna närmast över 21 år och därnäst i åldrarna 45–60 år och minst i åldrarna 25–35 år och i åldrarna över 60 år.

Av det totala antalet köpare köpte, om man bortser från starkölet, 56 % av männen och 43 % av kvinnorna endast spritdrycker, medan 6 % av männen och 16 % av kvinnorna endast köpte vin.

Fördelningen av de olika köparna efter inköpta kvantiteter av olika varuslag var vansklig att göra beroende på den ofullständiga identifieringen av köparna (två eller flera köpare av samma kön kunde ha samma efternamn och samma födelsedag). Det visade sig även att antalet manliga köpare betydligt översteg motsvarande befolkning i länet och det förefaller sannolikt att det även bland kvinnliga köpare förekom ett stort inslag av utom länet boende. Fördelningen av köparna efter inköpta kvantiteter sprit och vin visar stor spridning och något påtagligt samband mellan sprit- och vininköp har ej kunnat konstateras. Flertalet köpare är att anse som småköpare och med stigande kvantitet minskar antalet köpare successivt. Frekvensen faller först hastigt och sedan allt långsammare. Ca 10 % av de manliga köparna i länet har köpt ungefär hälften av den kvantitet spritdrycker som faller på dessa köpare.

För att i möjligaste mån sortera ut de utom länet boende genomfördes hos länsstyrelsen i Gävleborgs län en stickprovsundersökning av köparnas hemortsförhållanden. Det framkom (efter uppräkning av stickprovets siffror) att av tillsammans 176 810 män som köpt spritdrycker var ca 82 000 hemmahörande i länet. Den senare siffran motsvarade 76 % av den manliga befolkningen över 21 år i länet. Det kunde vidare beräknas att dessa köpt 82 % av den kvantitet spritdrycker som sålts till manliga köpare.

För att ytterligare undersöka huruvida det föreligger några skillnader i ekonomiskt och socialt hänseende mellan olika spritköparkategorier gjordes i anslutning till den s. k. alkoholskadeundersökningen en stickprovsanalys av ett antal i länet bosatta män som köpt varierande kvantiteter spritdrycker. Det visade sig bl. a. att med stigande spritinköp sker en viss förskjutning från gifta till icke gifta, framförallt till skilda. Något klart samband mellan inkomst och spritinköp kan däremot inte konstateras; även bland storköparna finner man personer med måttliga eller t. o. m. små inkomster. Andelen personer med anteckning i kontrollstyrelsens straffregister stiger med ökande spritinköp.

2 Försöksverksamheten med fri starkölsförsäljning i Göteborgs och Bohus samt Värmlands län

2.1 *Inledning*

Efter förslag av APU och sedan Kungl. Maj:t med stöd av riksdagens beslut meddelat erforderliga bestämmelser (SFS 1967: 213) påbörjades 1.11.1967 försöksverksamhet med fri försäljning av starköl i Göteborgs och Bohus samt Värmlands län – i tabellerna för enkelhetens skull betecknade O- respektive S-län. Avsikten var att försöket skulle pågå intill 1968 års slut. På förslag av APU avbröts det emellertid redan 14.7.1968 sedan oroande rapporter inkommit från flera håll om överdriven och olämplig starkölskonsumtion inom försökslänen, inte minst bland ungdom.

Det ankom på kontrollstyrelsen att utfärda erforderliga tillämpningsföreskrifter och att svara för uppföljningen av verksamheten. Det hade även föreskrivits att länsstyrelsen skulle göra anmälan till Kungl. Maj:t om det uppkom så betydande olägenheter av försöksverksamheten att den borde avbrytas.

För att undvika vad som inträffade 1965, då mellanölet släpptes fritt den 1 oktober utan att leveranser till handeln fick ske dessförinnan, hade kontrollstyrelsen medgivit att för försöksverksamheten avsett starköl fick överlämnas till partihandlare tidigast den 16 oktober och till detaljhandlare inom utminutering och utskänkning tidigast den 23 oktober 1967. Försäljningen till konsumenter fick dock ej påbörjas före den 1 november.

Systembolaget upphörde 1.11.1967 helt med sin försäljning av starköl inom de båda försökslänen och återupptog denna försäljning i förutvarande omfattning 15.7.1968, dvs. omedelbart efter försöksförsäljningens upphörande.

Försöksförsäljningen av starköl fick under försöket ske enligt reglerna i ölförsäljningsförordningen, dvs. i livsmedelsbutiker, från bryggarbilar och på serveringslokaler med rätt till ölutskänkning. Undantag gällde dels för trafikutskänkning, dels om länsstyrelsen för visst utskänkningsställe, t. ex. ölhall, beslutat att starköl inte fick serveras.

Beträffande partihandeln med starköl gällde följande. Den som hade tillstånd att utminutera eller utskänka öl ägde därmed rätt att inköpa starköl antingen direkt från svenskt bryggeri eller, om det gällde utländskt starköl, genom grossist. I det senare fallet gällde vidare, att spritcentralen hade ensamrätt till import och att partihandeln var förbehållen spritcentralen, systembolaget och de grossister åt vilka systembolaget lämnat uppdrag. För att försöksförsäljningen även i partihandelsledet skulle kunna ske under de förhållanden som skulle råda vid en fri försäljning, bereddes grossisterna möjlighet att beställa sina varor direkt från de utländska bryggerierna. Detta tillgick så, att spritcentralen lämnade des-

sa bryggerier order – s. k. blockorder – på större kvantiteter åt gången. Grossisterna kunde sedan genom avrop få ta ut delkvantiteter av den större ordern.

Försöket skulle belysas genom försäljningsstatistik. Kontrollstyrelsen fastställde därför – efter samråd med vederbörande branschorganisationer – blanketter på vilka tillverkare och partihandlare för varje försäljningsställe månadsvis skulle lämna uppgifter till styrelsen om köp, försäljningar och leveranser av starköl. Uppgifterna skulle insändas inom en månad efter redovisningsmånadens slut.

För uppföljning av eventuellt förekommande missbruk av starköl hade kontrollstyrelsen tillgång till den månatliga statistiken över omhändertagande för fylleri i de olika polisdistrikten. Därtill fanns möjligheten att genom förfrågningar hos vederbörande lokala myndigheter (nykterhetsnämnder, skolstyrelser och polismyndigheter) erhålla ytterligare underlag för en bedömning av försöksverksamheten ur nykterhetssynpunkt.

2.2 *Försöksverksamhetens avbrytande*

Riksdagen underströk, när den gav sitt medgivande att anordna försöket, Kungl. Maj:ts möjligheter att omgående avbryta försöket om detta mot förmodan snabbt skulle ge entydiga utslag på ett försämrat nykterhetsläge.

Vid ett par tillfällen besvarade finansministern i riksdagen frågor om starkölsförsöket, som olika frågeställare ansåg ha haft så negativa verkningar på nykterhetstillståndet inom berörda områden att försöket enligt deras mening borde avbrytas.

I skrivelse till finansministern 27.6.1968 framhöll alkoholpolitiska utredningen att försöksverksamheten enligt uppgift från olika myndigheter i de båda länen medfört ökat alkoholmissbruk och då särskilt bland ungdom. Farhågor för en ytterligare försämring under sommaren hade också framförts. Med anledning härav föreslog utredningens majoritet att försöksverksamheten skulle avbrytas. Följande dag beslöt Kungl. Maj:t i enlighet härmed att den fria försäljningen av starköl i de båda försökslänen skulle upphöra 14.7.1968.

Försöket kom därför att bedrivas endast under något mer än hälften av den från början avsedda tiden ($8^1/_2$ månader av 14).

2.3 *Planläggning av konsumtionsstatistiken*

Den på de förut nämnda blanketterna grundade försäljningsstatistiken avsåg att visa omfattningen av utminutering och utskänkning av starköl inom försöksområdet månad för månad. Utskänkningen skulle uppdelas på rusdrycksrestauranger och andra utskänkningsställen. Den regionala uppdelningen ansågs inte kunna drivas längre än till att Göteborg, Uddevalla och Karlstad särskildes från vederbörande län i övrigt.

Avsikten var att i möjligaste mån följa försäljningen av starköl fram till konsumentledet inom både utminutering och utskänkning. Beträffande utminuteringen fanns möjligheten att från tillverkarna få reda på hur mycket som såldes direkt till hushållen (kringföringsförsäljning), men däremot ansågs det alltför omständligt att inhämta uppgifter från detaljhandlarna, utan man fick nöja sig med uppgifter om de kvantiteter som från tillverkare och partihandlare levererades till detaljhandlare för återförsäljning. Beträffande utskänkningen begärdes däremot uppgifter från både tillverkare och partihandlare om deras försäljning till hotell och restauranger samt från dessa senare om utskänkta kvantiteter m. m.

Den arbetsmodell för öldistributionen som mot bakgrund av dessa antaganden och förenklingar ansågs relevant för undersökningens genomförande visas i figur 1.

Mot bakgrund av denna modell insamlades månatligen följande data:

Led 1. *Från systembolaget:* uppgifter om importerat starköl fördelat på olika (namngivna) partihandlare;
från svenska tillverkare: uppgifter om försäljning till hushåll och detaljhandlare, utskänkningsställen och återförsäljare (återförsäljarna och de kvantiteter som levererats till dessa specificerades särskilt).

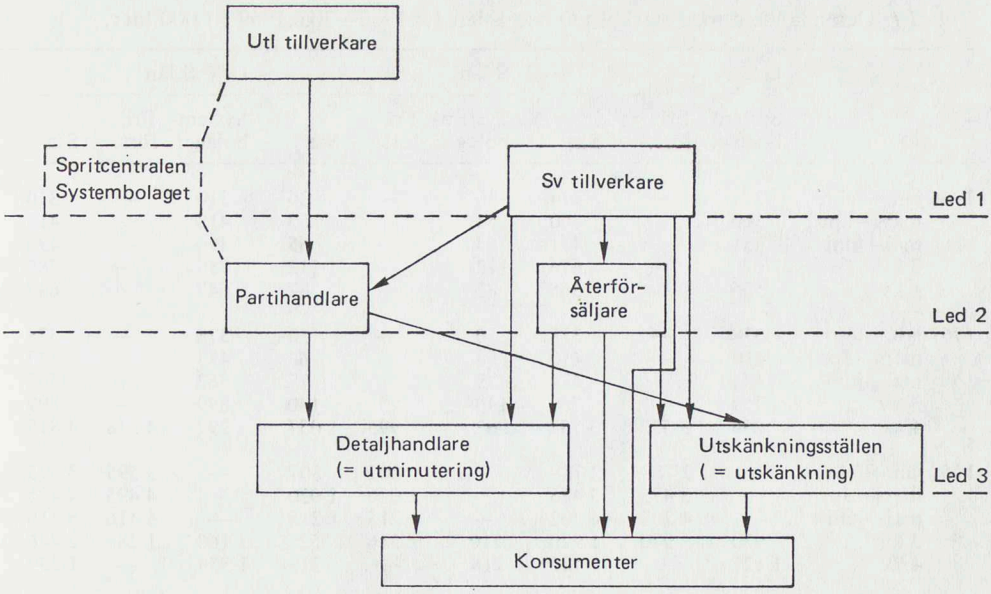

Figur 1. Schematisk bild av ölets vägar från producent till konsument.

Led 2. *Från partihandlare och återförsäljare:* uppgifter om a) inköp; b) försäljning till hushåll och detaljhandlare samt till utskänkningsställen.

Led 3. *Från utskänkningsställen:* uppgifter om försäljning och försäljningspriser.

Som framgår härav insamlades mer material än vad som kunde synas erforderligt för beräkning av konsumtionssiffrorna. Skälet till detta var att möjliggöra en bedömning av tillförlitligheten hos de erhållna siffrorna. Avsevärda kvantiteter, som »försvann», »glömdes bort», »såldes svart» eller på annat sätt ingick i den totala konsumtionen utan att de redovisades, skulle på så sätt kunna spåras. Vid den slutliga analysen befanns denna kontrollmöjlighet vara värdefull. Det visade sig nämligen att många utskänkningsställen hade varit obenägna att lämna de begärda uppgifterna; bortfallet för rusdrycksrestaurangernas del var visserligen acceptabelt – ca 10 % – men av övriga utskänkningsställen hade ca $^1/_3$ inte inkommit med de begärda deklarationerna. Den på grundval av lämnade deklarationer erhållna utskänkningssiffran underskattade således grovt verkligheten. För beräkning av utskänkningen har därför summan av de av bryggerier och distributörer uppgivna leveranserna till utskänkningsställen använts. För den regionala fördelningen liksom månadsperiodiseringen av dessa uppgifter har emellertid de uppgifter som lämnats via deklarationerna använts som vägningstal, dock med vissa justeringar med hänsyn till bortfallet.

Vid periodiseringen på de månader under vilka försöket pågick kan vissa felaktigheter ha insmugit sig p. g. a. tidsdifferenser mellan leveranserna till utminuteringsställena (affärerna) och konsumtionstillfället.

Figuren ovan gör inte anspråk på att beskriva de faktiska organisatoriska förhållandena utan blott att visa principerna för ölets väg från producent till konsument.

Med »återförsäljare» förstås i bryggeriernas regi anordnade fasta försäljningsställen (depåer). I övrigt har interna leveranser inom en koncern eller försäljning betingad av organisatoriska förhållanden inom ett distributionsled inte kunnat beaktas.

Tabell 1. Detaljhandeln med starköl i O och S län 1.1.1966—30.6.1969 i 1 000 liter.

	O län			S län			O + S län		
	System-bolaget	Fri förs.	S:a	System-bolaget	Fri förs.	S:a	System-bolaget	Fri förs.	S:a
1966 jan.—febr.	274	—	274	36	—	36	310	—	310
mars—april	360	—	360	53	—	53	413	—	413
maj—juni	431	—	431	65	—	65	496	—	496
3 kv	676	—	676	112	—	112	788	—	788
4 kv	565	—	565	82	—	82	647	—	647
1967 jan.—febr.	328	—	328	50	—	50	378	—	378
mars—april	410	—	410	63	—	63	473	—	473
maj—juni	484	—	484	78	—	78	562	—	562
3 kv	759	—	759	140	—	140	899	—	899
4 kv	235	3 522	3 757	62	995	1 057	297	4 518	4 815
1968 jan.—febr.	—	2 788	2 788	—	807	807	—	3 595	3 595
mars—april	—	3 475	3 475	—	1 020	1 020	—	4 495	4 495
maj—juni	—	4 202	4 202	—	1 215	1 215	—	5 416	5 416
3 kv	950	970	1 920	210	316	526	1 160	1 286	2 446
4 kv	1 121	—	1 121	218	—	218	1 339	—	1 339
1969 jan.—febr.	634	—	634	134	—	134	768	—	768
mars—april	785	—	785	170	—	170	955	—	955
maj—juni	845	—	845	206	—	206	1 051	—	1 051

2.4 *De försålda kvantiteterna*

I tabell 1 redovisas hur mycket starköl som försålts i de båda försökslänen under tiden 1.1.1966–30.6.1969 dels av systembolaget dels i samband med försöksverksamheten. Försäljningsperioderna är desamma som hittills gällt för systembolagets statistik nämligen tvåmånadersperioder under första halvåret och kvartal under andra halvåret.

I följande sammanställning visas den procentuella förändringen från 1966.

	Index 1966 = 100		
	O-län	S-län	O+S län
1967 jan.—febr.	120	139	122
mars—april	114	119	115
maj—juni	112	120	113
3 kv	112	125	114
4 kv	665	1 289	744
1968 jan.—febr.	1 018	2 242	1 160
mars—april	965	1 925	1 088
maj—juni	975	1 869	1 092
3 kv	284	470	310
4 kv	198	266	207
1969 jan.—febr.	231	372	248
mars—april	218	321	231
maj—juni	196	317	212

Det framgår att starkölsförsäljningen omedelbart mångdubblades när den fick ske på samma villkor som ölförsäljningen. För att få ett sammanfattande mått på ökningen kan man lämpligen jämföra försäljningen i de båda försökslänen under första halvåret 1968 med motsvarande försäljning under första halvåret 1967. Man finner då en ökning från 1,4 till 13,5 milj. liter eller i det närmaste en tiodubbling. Nettoeffekten av experimentet torde dock ha varit något mindre, eftersom starkölsförsäljningen i de båda länen sannolikt hade ökat något även om ingen försöksverksamhet förekommit. Ökningen från första halvåret 1966 till första halvåret 1967 var nämligen 16 % och för riket i övrigt visar systembolagets försäljning av starköl en ökning från första halvåret 1967 till samma tid 1968 med 26 %.

Efter försöksverksamhetens avslutande gick starkölsförsäljningen kraftigt tillbaka, dock inte ända till den tidigare nivån; indexsiffrorna för första halvåret 1969 ligger betydligt högre än motsvarande siffror för första halvåret 1967. Särskilt gäller detta Värmlands län.

Tabell 2. Den geografiska fördelningen av försöksförsäljningen i 1 000-tal liter.

	Utminutering	Utskänkning	Summa	L/inv.
Göteborgs och Bohus län	12 876	2 077	14 953	21,8
Därav Göteborg	10 429	1 577	12 006	27,0
Uddevalla	626	91	717	19,7
Övriga städer och landsbygden	1 821	409	2 230	11,0
Värmlands län	4 033	320	4 353	15,2
Därav Karlstad	1 099	128	1 227	23,1
Övriga städer och landsbygden	2 934	192	3 126	13,4
Summa	16 909	2 397	19 306	

Betraktar man de båda försökslänen var för sig, visar Göteborgs och Bohus län en uppgång under första halvåret 1968 från 1,2 till 10,5 milj. liter och Värmlands län en ökning från 0,2 till 3,0 milj. liter. Per invånare räknat steg starkölskonsumtionen i Göteborgs och Bohus län från 1,8 till 15,3 liter och i Värmlands län från 0,7 till 10,6 liter.

Sammanlagt såldes under försöksverksamheten 19,3 milj. liter starköl, varav 15,0 milj. liter i Göteborgs och Bohus län och 4,3 milj. liter i Värmlands län. Som jämförelse kan nämnas att starkölsförsäljningen i hela riket under år 1967 uppgick till 21,5 milj. liter.

Vissa uppgifter föreligger även om den geografiska fördelningen av de försöksvis sålda kvantiteterna starköl, och de redovisas i tabell 2.

En jämförelse med motsvarande folkmängdsiffror visar att försäljningen av starköl har ett klart samband med folk- och därmed även butikstätheten. Per invånare räknat såldes mest starköl i Göteborg (684 626 inv.) och därnäst i Karlstad (53 208 inv.) och Uddevalla (36 480 inv.). För övriga delar av de båda länen, omfattande övriga städer och landsbygden, erhölls väsentligt lägre jämförelsetal, något högre för Värmlands än för Göteborgs och Bohus län.

Siffrorna ger vid handen att intresset för starkölet varit förhållandevis stort även på den egentliga landsbygden i de båda länen. Att jämförelsetalet därvid är något högre för Värmlands än för Göteborgs och Bohus län torde inte få tillmätas nämnvärd betydelse. Skillnaden kan eventuellt helt förklaras av att Göteborgs och Bohus län domineras av storstaden Göteborg och att den talrika befolkning som är bosatt utanför Göteborg företrädesvis gjort sina starkölsinköp därstädes. En annan osäkerhetsfaktor utgörs av resandetrafiken. Säkerligen har personer bosatta utanför de båda länen i viss utsträckning begagnat sig av möjligheten att vid tillfälliga besök i dessa län förse sig med starköl. En över hela landet utsträckt försöksverksamhet skulle därför sannolikt ha medfört en något mindre konsumtionsuppgång per invånare än som här framräknats.

På förfrågan från APU har det norska vinmonopolet meddelat, att utminutering respektive utskänkning av starkt öl (skatteklass III) förekommer i endast två respektive fyra av de sex kommuner som gränsar till de båda försökslänen. Huruvida handeln med starköl i gränsområdena kan ha påverkats av den svenska försöksverksamheten känner man hos vinmonopolet inte till.

Försäljningsuppgången i försökslänen gällde huvudsakligen utminuteringen. Försäljningen till kaféer och restauranger blev inte fullt tredubblad, medan utminuteringsförsäljningen blev betydligt mer än tiodubblad. Av den kvantitet om 1,7 milj. liter starköl, som under första halvåret 1968 såldes till restauranger och kaféer, föll 1,1 milj. liter på rusdrycksrestaurangerna och 0,6 milj.

Tabell 3 a. Rusdrycksförsäljningen, första halvåret 1965—1969, i 1 000 l.

År	O län	S län	A och B län	W län	Hela riket utom O och S län	Hela riket
Spritdrycker, 1 000 l						
1965	2 650	730	6 568	671	20 858	24 238
1966	2 604	712	6 488	655	20 551	23 867
1967	2 672	755	6 590	700	21 314	24 741
1968	2 408	714	6 283	677	20 653	23 775
1969	2 459	738	6 193	691	20 632	23 829
Vin, 1 000 l						
1965	1 842	396	6 293	301	13 469	15 707
1966	1 879	396	6 516	314	14 016	16 291
1967	2 036	433	7 221	361	15 694	18 163
1968	2 024	435	7 748	382	17 098	19 557
1969	2 309	493	8 267	419	18 434	21 236
Starköl, 1 000 l						
1965	1 408	180	4 184	214	8 873	10 461
1966	1 064	154	2 742	139	5 899	7 117
1967	1 222	191	3 068	167	6 634	8 047
1968	10 465	3 042	3 659	235	8 328	21 835
1969	2 264	511	4 903	318	11 809	14 584
Spritdrycker, l per inv.[a]						
1965	4,03	2,54	4,84	2,37	3,09	3,15
1966	3,91	2,48	4,78	2,32	3,01	3,07
1967	3,93	2,63	4,70	2,49	3,10	3,15
1968	3,52	2,49	4,43	2,41	2,98	3,01
1969	3,56	2,59	4,31	2,47	2,96	3,00
Vin, l per inv.[a]						
1965	2,80	1,38	4,64	1,06	2,00	2,04
1966	2,82	1,38	4,73	1,11	2,06	2,10
1967	3,00	1,51	5,15	1,28	2,28	2,32
1968	2,96	1,52	5,46	1,36	2,47	2,48
1969	3,34	1,73	5,76	1,50	2,65	2,67
Starköl, l per inv.[a]						
1965	2,14	0,63	3,08	0,76	1,31	1,36
1966	1,60	0,54	1,98	0,49	0,86	0,92
1967	1,80	0,67	2,18	0,59	0,96	1,03
1968	15,29	10,61	2,58	0,84	1,20	2,77
1969	3,28	1,79	3,41	1,14	1,70	1,84

[a] Befolkningsuppgifter per den 1 januari resp. år.

liter på lokaler med rätt att utskänka öl. Försäljningen för utskänkningsändamål ökade från första halvåret 1967 med 82 %.

2.5 *Försökets inverkan på alkoholkonsumtionen i övrigt*

En starkölsförsäljning av denna omfattning bör rimligen ha medfört minskad försäljning av andra alkoholdrycker. Möjligheterna till jämförelser är här mycket goda när det gäller spritdrycker och vin men betydligt sämre i fråga om öl. I första fallet finns tillgång till av systembolaget exakt redovisade kvantiteter länsvis och för bestämda redovisningsperioder. Beträffande öl känner man visserligen försäljningen månad för månad men endast i partihandelsledet och för riket i dess helhet.

För bedömning av starkölsförsökets betydelse för rusdryckskonsumtionen får man av naturliga skäl begränsa sig till första

Tabell 3 b. Procentuell förändring av rusdrycksförsäljningen under första halvåret 1965—1969.

	O län	S län	A och B	W län	Hela riket utom O och S län	Hela riket
Spritdrycker						
1968/67	— 10	— 5	— 5	— 3	— 3	— 4
1969/67	— 8	— 2	— 6	— 1	— 3	— 4
1969/66	— 6	+ 4	— 5	+ 5	± 0	± 0
1969/65	— 7	+ 1	— 6	+ 3	— 1	— 2
Vin						
1968/67	— 1	± 0	+ 7	+ 6	+ 9	+ 8
1969/67	+ 13	+ 14	+14	+ 16	+ 17	+ 17
1969/66	+ 23	+ 24	+27	+ 33	+ 32	+ 30
1969/65	+ 25	+ 24	+26	+ 39	+ 37	+ 35
Starköl						
1968/67	+756	+1 493	+19	+ 41	+ 26	+171
1969/67	+ 85	+ 168	+60	+ 90	+ 78	+ 81
1969/66	+113	+ 232	+79	+129	+100	+105
1969/65	+ 61	+ 184	+17	+ 49	+ 33	+ 39

halvåret 1968, vilket kan jämföras med motsvarande period 1967 och 1969. För att beakta eventuella utvecklingstendenser har även första halvåret 1965 och 1966 medtagits.

Siffrorna för försökslänen kan givetvis jämföras med motsvarande siffror för riket i övrigt. Då därutöver möjlighet bör finnas till jämförelse med områden som med hänsyn till ekonomi och tätortsbebyggelse är i möjligaste mån likvärdiga med försökslänen, har även Stockholms och Kopparbergs län medtagits.

I tabell 3 a återfinns konsumtionssiffrorna för dessa områden i dels tusental liter, dels liter per invånare och i tabell 3 b visas den procentuella förändringen mellan de olika halvåren.

I dessa tabeller har man att söka svaren på två frågor. Vad inträffade i samband med försöket under första halvåret 1968 och kunde man ett år senare, dvs. under första halvåret 1969, finna någon kvarstående effekt av försöksförsäljningen?

Man finner genast att den kraftiga uppgången av starkölsförsäljningen i de båda försökslänen inte motsvarades av några större förändringar i vin- och spritförsäljningen.

Spritförsäljningen minskade något mera i Göteborgs och Bohus län än i Värmlands län, men en liknande utveckling ägde rum i jämförelselänen, där Stockholms län visade större minskning än Kopparbergs län. Förändringen var vidare något större i försökslänen än i jämförelselänen. Även i fråga om vin föreligger en tydlig skillnad med minskande eller stagnerande siffror i försökslänen men fortsatt uppgång i jämförelselänen. Det kan tilläggas, att försökslänen i fråga om både spritdrycker och vin visade i huvudsak samma utvecklingstendens som jämförelselänen under tiden 1965–1967. Under första halvåret 1969 ligger starkölsförsäljningen i de båda försökslänen väsentligt lägre än 1968, men uppgången från 1967 till 1969 är dock betydligt större än inom jämförelselänen.

Under första halvåret 1969 visar sålunda Göteborgs och Bohus län nästan lika stor starkölskonsumtion per invånare räknat som Stockholms län, som alltjämt har högre siffror för spritdrycker och vin än Göteborgs och Bohus län. Värmlands län har regelmässigt högre konsumtionssiffror än Kopparbergs län, och denna skillnad är under första halvåret 1969 ytterligare accentuerad i vad avser starköl.

Uppenbart föreligger här en kvardröjande effekt av den fria starkölsförsäljningen. Den kvardröjande effekten gäller således huvudsakligen starkölet. I fråga om spritdrycker och vin skiljer sig förändringen från åren

23—712177

1965, 1966 och 1967 till 1969 endast med någon enstaka procent från motsvarande förändring i jämförelselänen, se tabell 3 b. (I fråga om vin har dock konsumtionen på längre sikt ökat något mer i Kopparbergs än i Värmlands län). Nettoeffekten av försöket har således i stort sett blivit en viss ökning av starkölskonsumtionen i de båda försökslänen.

Den mycket kraftiga uppgången av starkölskonsumtionen i samband med försöksförsäljningen har med stor sannolikhet motsvarats av minskad konsumtion av mellanöl. Visserligen finns ingen statistik över ölförsäljningen i olika län, men den omständigheten att den totala konsumtionen av mellanöl i riket ökade med endast 14 % under första halvåret 1968 mot 25 % under de tre första kvartalen 1967 och inte mindre än 35 % under fjärde kvartalet 1968 ger vid handen att starkölsförsöket skulle ha föranlett en retardering av uppgången för mellanölets vidkommande med åtminstone 10 procentenheter.[1]

I hela riket såldes under första halvåret 1967 91 milj. liter mellanöl, och bortfallet skulle följaktligen ha uppgått till ca 10 milj. liter. Denna kvantitet får jämföras med den kvantitet om 11,8 milj. liter varmed starkölsförsäljningen samtidigt ökade i de båda försökslänen. I fråga om öl typ A (pilsner) synes försäljningen inte ha påverkats av starkölsförsöket. Detta varuslag har nämligen både före, under och efter starkölsförsöket minskat med konstant ca 13 %.

Under dessa förutsättningar har gjorts följande uppskattning av den totala alkoholkonsumtionens förändring i de båda försökslänen från första halvåret 1967 till samma tid 1968:

	1 000 volymliter	1 000 l alkohol 100 %
Spritdrycker	—200	— 80
Vin	—230	— 30
Starköl	+11 800	+625
Mellanöl	—10 000	—440
Summa		+ 75

Totalsiffran innebär en nettoökning av den totala alkoholkonsumtionen i liter alkohol 100 % per vuxen invånare med uppskattningsvis högst 5 %.

2.6 *Prissättningen på starköl*

Att starköl under försöket fick säljas på samma villkor som öl innebar givetvis också att vederbörande detaljhandlare själv fick bestämma priset på varan. Det fanns inte anledning anta att denna prissättning skulle följa andra regler än dem som tillämpas vid prissättningen på andra varor, t. ex. öl. Kontrollstyrelsen vidtog därför inga åtgärder för att upprätta någon mer utförlig statistik över prissättningen på starköl utan gjorde endast en hänvändelse till statistiska centralbyrån att få ta del av de prisuppgifter på starköl som rutinmässigt införskaffades av verket i och för utarbetandet av konsumentprisindex.

Sådana prisuppgifter införskaffades under varje månad så länge försöket pågick från både butiker och restauranger och för olika buteljstorlekar (förpackningar) samt svenskt och utländskt starköl.

Ett utdrag av denna statistik omfattande de vanligaste märkena och buteljstorlekarna meddelas i tabell 4. Endast medeltal grundade på minst fem prisuppgifter har därvid medtagits.

Av tabellen framgår att under försöket såldes både svenskt och utländskt starköl i tre olika förpackningar, nämligen på engångsglas om 28 cl, returglas om 33 cl och burkar om 45 cl. Systembolaget tillhandahåller däremot inga 28 cl-glas och inte

[1] Enligt uppgifter som meddelats av A. C. Nielsen Company och som bearbetats av systembolaget skulle butiksförsäljningen av öl och starköl inom de båda länen under försökstiden ha omfattat följande kvantiteter:

	1 000 l	%
Öl typ A	5 830	20,0
Öl typ B	7 657	26,3
Starköl	15 656	53,7

I dessa siffror ingår inte kringföringsförsäljningen och inte heller försäljningen för utskänkningsändamål.

Tabell 4. Medelpriser på starköl under försöksverksamheten, öre.

Försäljningsform och varuslag	1967		1968						Antal företag i juni 1968
	nov.	dec.	jan.	feb.	mars	april	maj	juni	
Butiker 28 cl									
Pripps Export	..	..	..	..	..	115	115	116	12
TT	..	..	..	..	..	116	117	116	9
Tuborg	130	130	130	130	130	130	129	129	24
Heineken	137	137	135	136	136	137	137	136	11
Butiker 33 cl exkl. glas									
Pripps Export	124	124	124	124	124	123	123	122	24
TT	124	124	123	123	123	121	123	122	17
Falken	..	..	..	..	..	123	123	122	9
Butiker 45 cl									
Falken	..	..	..	..	..	..	184	184	5
Tuborg	..	..	..	..	..	..	..	194	5
Restauranger 33 cl									
Pripps Export	324	322	339	339	..	292	295	290	21
TT	311	311	..	..	..	312	286	300	5
Falken	..	..	..	..	..	293	293	296	9
Tuborg	370	370	..	..	..	326	323	335	9
Heineken	373	373	..	..	..	368	373	376	9
Systembutikerna 33 cl									
Pripps Export	118	118	118	118	118	118	118	118	
Three Towns	118	118	118	118	118	118	118	118	
Golden Falcon	118	118	118	118	118	118	118	118	
Starkölsrestauranger i hela riket 33 cl	..	291	..	..	294	..	..	295	107

heller utländskt starköl på burk. För svenskt starköl av de vanligaste märkena i buteljer om 33 cl exkl. glas, tillämpade systembolaget under hela försöksperioden ett enhetligt pris av 118 öre eller ca 5 öre mindre än det genomsnittspris som förekom i den fria försäljningen. Även det svenska burkölet var i motsvarande mån billigare hos systembolaget, nämligen 175 öre mot 184 i den fria handeln. Om man får döma av dessa siffror skulle alltså starkölet under försöksverksamheten ha varit 4 à 5 procent dyrare än eljest. Vid utskänkning synes däremot genomsnittspriset, i varje fall under den senare delen av försökstiden, ha legat ungefär på den nivå som gäller för restauranger med rätt att utskänka enbart starköl, alltså inte i förening med starkare drycker.

2.7 *Fylleriförseelserna*

För att belysa i vad mån starkölsförsöket kan ha inverkat på det officiellt registrerade fylleriet har i tabell 5 a sammanställts antalet av polisen till kontrollstyrelsen redovisade omhändertaganden för fylleri kvartalsvis under tiden 1.10.1966–30.9.1969. Antalet fall, där den omhändertagne ej fyllt 21 år, har särredovisats i tabell 5 b. I övrigt har samma områdesuppdelning gjorts som i tabell 3 a och b.

I tabell 5 a har beräknats antalet fylleri-fall per 1 000 invånare inom de olika områdena under vart och ett av de tre år tabellen omfattar. En motsvarande beräkning har inte kunnat göras i tabell 5 b, då befolkningens åldersfördelning inte är känd för enskilda län utan endast för riket i dess

Tabell 5 a. Antal omhändertaganden för fylleri, samtliga.

	O län	S län	A och B län	W län	Hela riket utom O och S län	Hela riket
1966 4 kv	5 750	698	7 723	510	19 903	26 351
1967 1 kv	5 570	699	7 820	509	19 594	25 863
2 kv	7 983	857	9 286	1 104	25 899	34 739
3 kv	8 679	1 021	10 538	724	28 504	38 204
4 kv	5 589	714	8 186	533	20 490	26 793
1968 1 kv	5 020	623	7 041	465	18 090	23 733
2 kv	6 834	857	9 010	904	25 102	32 793
3 kv	6 936	881	8 418	607	24 175	31 992
4 kv	4 614	552	6 720	495	18 088	23 254
1969 1 kv	3 902	446	6 923	392	16 913	21 261
2 kv	5 831	801	9 701	769	29 276	35 908
3 kv	6 350	1 071	9 694	658	26 327	33 748
4/66—3/67	27 982	3 275	35 367	2 847	93 900	125 157
4/67—3/68	24 379	3 075	32 655	2 509	87 857	115 311
4/68—3/69	20 697	2 870	33 038	2 314	90 604	114 171
Per 1 000 inv.[a]						
4/66—3/67	41,2	11,4	25,2	10,1	13,6	15,9
4/67—3/68	35,6	10,7	23,0	8,9	12,6	14,6
4/68—3/69	29,9	10,1	23,0	8,3	13,0	14,4
Index: 4/66—3/67 = 100						
4/67—3/68	86,4	93,9	91,3	88,1	92,6	91,8
4/68—3/69	72,6	88,6	91,3	82,2	95,6	90,6

[a] Befolkningsuppgifter per den 1 januari resp. år.

Tabell 5 b. Antal omhändertaganden för fylleri, personer under 21 år.

	O län	S län	A och B län	W län	Hela riket utom O och S län	Hela riket
1966 4 kv	385	97	661	99	2 769	3 251
1967 1 kv	370	94	518	97	2 342	2 806
2 kv	547	123	562	327	3 537	4 207
3 kv	605	147	552	122	3 280	4 032
4 kv	373	114	467	86	2 524	3 011
1968 1 kv	312	87	430	67	2 039	2 438
2 kv	445	117	633	249	3 334	3 896
3 kv	438	140	465	118	2 744	3 322
4 kv	328	106	514	105	2 303	2 737
1969 1 kv	272	50	504	80	1 999	2 321
2 kv	429	118	733	194	3 604	4 151
3 kv	436	142	618	165	3 246	3 824
4/66—3/67	1 907	461	2 293	645	11 928	14 296
4/67—3/68	1 568	458	1 995	520	10 641	12 667
4/68—3/69	1 465	416	2 369	544	11 152	13 033
Index: 4/66—3/67 = 100						
4/67—3/68	82,2	99,3	87,0	80,6	89,2	88,6
4/68—3/69	76,8	90,2	103,3	84,3	93,5	91,2

helhet. I båda tabellerna har dessutom beräknats den relativa förändringen under dessa tre år, varvid siffrorna för det första året, 1.10.1966–30.9.1967, satts = 100. Det hade visserligen varit möjligt att följa förändringarna från kvartal till kvartal eller t. o. m. från månad till månad men det måste då beaktas, att fylleristatistikens siffror även i normala fall kan visa rätt stora och till synes oförklarliga variationer. Vid jämförelser mellan små tal ger dessutom redan en liten förändring ett stort utslag procentuellt sett. Av denna anledning får man vara särskilt försiktig med jämförelsetalen för Värmlands och Kopparbergs län, där antalet fylleriförseelser per kvartal i allmänhet inte överstiger 1 000. Om man, som skett i tabellerna, inskränker sig till att jämföra årssiffrorna, torde man dock vara någorlunda garderad mot felaktiga slutsatser.

Med dessa reservationer kan det konstateras, att fyllerifrekvensen utvecklat sig gynnsammare i Göteborgs och Bohus län än i Stockholms län. Frekvensen är dock alltjämt betydligt högre i Göteborgs och Bohus län än i Stockholms län. Förbättringen i det förstnämnda länet var ungefär lika stor under försöksåret som under det därpå följande, vilket tyder på en viss kvardröjande effekt av försöket även på detta område (jfr vad ovan anförts om konsumtionsutvecklingen). Detta gäller även ungdomsfylleriet.

Även i Värmlands län minskade fylleri-siffrorna under båda åren, dock inte så mycket som i Kopparbergs län. Det kan även konstateras, att under försöksåret inte inträffade någon minskning av ungdomsfylleriet i Värmlands län. Här torde det emellertid av hänsyn till siffrornas relativa litenhet vara säkrast att inte dra någon bestämd slutsats.

2.8 *Enkät bland lokala myndigheter*

Under försommaren 1968 tillfrågade kontrollstyrelsen samtliga nykterhets- och barnavårdsnämnder samt skolstyrelser och polismyndigheter i de båda försökslänen om deras erfarenheter av den fria starkölsförsäljningen. Därvid ställdes följande huvudfrågor.

1. Har försöksverksamheten medfört någon förändring av nykterhetstillståndet?
2. Har ett större antal överträdelser av försäljningsbestämmelserna inträffat?
3. Har klagomål om ölberusning förekommit?

De inkomna enkätsvaren redovisas i det följande länsvis i sammandrag.

I *Göteborgs och Bohus län* uppgav nykterhetsnämnderna i 5 städer av 7 att nykterhetstillståndet påverkats negativt av försöksverksamheten. På landsbygden var $^3/_5$ av de kommunala nykterhetsnämnderna av samma uppfattning. Någon speciell ålderskategori utpekades emellertid inte. Man var av den uppfattningen att nykterhetstillståndet hade försämrats bland både ungdomar och vuxna samt att såväl tillfälligt som regelbundet missbruk förekom.

Barnavårdsnämnder och skolstyrelser i länet bedömde läget något gynnsammare än nykterhetsnämnderna, särskilt på landsbygden, där över hälften av de svarande barnavårdsnämnderna uppgav att någon förändring av nykterhetstillståndet bland ungdomen inte ägt rum. Bland skolstyrelserna var $^2/_3$ av samma uppfattning. Samtliga polismyndigheter i länet ansåg däremot att nykterhetstillståndet försämrats särskilt bland ungdomen, som förorsakat problem genom störande uppträdande och genom nedskräpning med tomma flaskor och burkar i samband med stor konsumtion av starköl. Vidare syntes trafiknykterhetsbrotten ha påverkats av försöksverksamheten.

I *Värmlands län* var bilden i stort sett densamma. Nykterhetsnämnderna i samtliga städer och i $^3/_5$ av landskommunerna ansåg att nykterhetstillståndet blivit sämre och att detta gällde såväl ungdomar som vuxna. Hälften av städerna och flertalet landskommuner ansåg att missbruket huvudsakligast var av tillfällig karaktär i de fall ungdom var inblandad. En tendens mot ett mer regelbundet missbruk bland de vuxna konsumenterna kunde dock spåras i de avgivna svaren.

Hälften av skolstyrelserna i städerna men mindre än 1/5 av dem på landsbygden ansåg att nykterhetstillståndet hade försämrats till följd av starkölet. Majoriteten av barnavårdsnämnderna ansåg att man fått problem av huvudsakligen kvarstående karaktär.

Av polismyndigheterna i Värmlands län var det endast hälften – mot i Göteborgs och Bohus län samtliga – som ansåg att nykterhetstillståndet försämrats. Uppgifterna gällde i allmänhet ungdomen som förorsakade problem genom störande uppträdande och genom nedskräpning.

Överträdelser av försäljningsbestämmelserna synes inte ha förekommit i någon större utsträckning. Endast i ett fåtal fall har det lämnats jakande svar på frågan därom och det har i dessa fall gällt utminuteringen.

Som framgår av det anförda ansåg de tillfrågade sociala organen i många fall att försöksverksamheten inverkat menligt på nykterhetstillståndet. Man var emellertid fördenskull inte alltid av den uppfattningen att arbetsbördan ökat i nämnvärd mån.

När försöksområdena utvaldes rådde viss tveksamhet om man skulle våga sig på att ta med Göteborgs och Bohus län, som befolkningsmässigt domineras av Göteborg med dess särskilt besvärliga nykterhetsproblem. Det är därför av särskilt intresse att ta del av den sammanfattande bedömning av utvecklingen i Göteborg som görs av stadens socialförvaltning.

En sammanfattning av de informationer som insamlats från socialcheferna vid de olika socialbyråerna i staden, kommissarierna i polisvaktdistrikten, representanter för affärsidkare och större livsmedelsbutiker, socialförvaltningens kuratorssektion etc., ger vid handen att införandet av den fria starkölsförsäljningen i Göteborg omedelbart i första skedet gick ovanligt tyst och lugnt, vilket närmast tillskrives det förhållandet att 'annonsdriven' kring starkölet var betydligt blygsammare än då mellanölet infördes. Likaså gjorde tidningspressen mindre affär av starkölets införande än när mellanölet kom. Efter en kort tid började emellertid rapporter inkomma om förekomsten, särskilt bland ungdomarna, av starkölsmissbruk, utan att dessa rapporter kvantitativt var särskilt alarmerande. Härefter synes en viss avmattning av intresset bland ungdomarna för starkölet ha förmärkts. Dock förekommer alltjämt anmärkningar, exempelvis beträffande ordningen vid vissa ungdomsgårdar, där personalen uppgivit sig ha haft vissa svårigheter med att upprätthålla ordningen de kvällar när dans anordnats. De flesta informatörer, bl. a. kommissarierna i polisvaktdistrikten, bedömer situationen så att bortsett från viss ökning av fylleritillfällena i början, har dock starkölets införande inte förorsakat de olägenheter ur nykterhetssynpunkt som mellanölets.

Flera uppgiftslämnare framhåller bristen på statistiskt material som kunde ge stöd åt deras på begränsade personliga iakttagelser baserade uppfattningar. Ofta rör det sig om klagomål och andrahandsutsagor rörande påstådd ölberusning. Man får även räkna med att olika värderingar på alkoholområdet kan ha spelat en viss roll vid bedömningen av starkölseffekten.

Särskilt yttrande av herr Hermansson

För min del är jag ytterst tveksam om det kan vara riktigt att publicera redogörelsen för en så ofullständig undersökning som försöket med den fria starkölsförsäljningen. Försöket måste i huvudsak betraktas som misslyckat och resultatet inte användbart i debatten i alkoholfrågan.

På en punkt gav visserligen försöket klart utslag, nämligen därigenom att det visade att en ökad tillgänglighet leder till en stark konsumtionsökning. Detta faktum är emellertid väl belagt på andra håll, t. ex. genom utvecklingen i Finland på sista tiden. Men även om starkölsförsäljningen i försöksområdena accelererade under hela försökstiden är det dock fortfarande en öppen fråga om inte konsumtionsökningen enbart var en initialeffekt som skulle upphöra efter en viss tid.

Också när det gäller den andra fråga som försöket borde kunna ge svar på, nämligen inverkan på totalkonsumtionen och fördelningen på olika drycker, dvs. om starkölet verkligen är en ersättningsdryck för starkare varor, är försöket uppenbarligen alltför ofullständigt för att det skall kunna ge material till diskussionen. Klart är visserligen att försöket ledde till en mycket stark ökning av totalkonsumtionen av alkohol men om detta var en bestående effekt eller inte vet man ingenting om. Huruvida någon nedgång av försäljningen av starkare drycker uppkom är oklart. I varje fall kan den som anser sig kunna spåra sådana förändringar inte veta om de var en initialeffekt eller om de kunde väntas bestå. Detsamma gäller utvecklingen av fyllerifrekvensen, om den nu över huvud skall tillmätas någon betydelse; det finns uttalanden som tyder på att polisen i viss omfattning ingrep mot fylleri på sätt som inte ger utslag i statistiken.

I varje fall borde resultatet av försöket inte ha publicerats utan att man gjort kompletterande och mera grundliga försök. Man kunde t. ex. ha gjort jämförelser mellan områden där starköl överhuvudtaget inte försåldes, områden där starköl fanns att tillgå bara på restauranger och andra utskänkningsställen samt områden där starkölet såldes på samma sätt som för närvarande. Om ett sådant försök fått pågå åtminstone ett par år borde man ha kunnat få ett klarare besked huruvida starkölet är en ersättningsdryck för starkare drycker eller bara för mellanölet.

Inom utredningen har emellertid inte funnits något intresse för sådana kompletterande undersökningar. Utan komplettering måste man tyvärr räkna med att publicering av redogörelsen för det avbrutna starkölsförsöket snarast kommer att förvirra debatten.

3 Försöksverksamhet med utskänkning av rusdrycker i teaterfoajéer m. m.

3.1 *Inledning*

I skrivelse till finansministern 12.1.1967 föreslog APU anordnande av viss försöksverksamhet med bl. a. utskänkning av rusdrycker. Det gällde dels utskänkning av rusdrycker i teaterfoajéer, dels slopande av begränsningen av dryckesurvalet vid den sedan 1956 pågående försöksverksamheten med måltidsfri spritutskänkning. Sedan riksdagen hade lämnat begärt bemyndigande för Kungl. Maj:t att utan hinder av gällande bestämmelser lämna medgivande till sådan försöksverksamhet, utfärdade Kungl. Maj:t 12.5.1967 kungörelse i ämnet (SFS 1967: 213). Det medgavs däri att här avsedd försöksverksamhet skulle få pågå under tiden 1.7.1967–31.12.1968.

Enligt kungörelsen skulle årsutskänkning av rusdrycker få äga rum i de fasta teatrarnas foajéer i pauserna under föreställningarna. Utlämning av rusdrycker fick därvid ske under den tid utskänkning pågick. Utskänkningen fick vidare äga rum utan hinder av att lagad mat ej fanns att tillgå och utan iakttagande av de särskilda föreskrifter som gällde för utskänkning i drinkbar. Utskänkning av spritdrycker fick dock äga rum endast under förutsättning att medgivande lämnats till måltidsfri utskänkning av spritdrycker inom kommunen.

Beträffande den sedan flera år tillbaka pågående försöksverksamheten med måltidsfri spritutskänkning innebar medgivandet att även brännvin, akvaviter och genever samt gin i outspätt eller oblandat skick skulle kunna serveras utan måltid, under förutsättning att kommunens fullmäktige inte motsatt sig detta.

I det följande redogöres för omfattningen av dessa båda försöksverksamheter och för de iakttagelser som gjorts i samband därmed.

3.2 *Utskänkningen i teaterfoajéer*

Utskänkningen i teaterfoajéer påbörjades under hösten 1967 och pågick intill 1968 års slut. Tillstånd meddelades för sammanlagt 22 teatrar, men av dessa har 2 inte bedrivit någon utskänkning. Av de i försöket deltagande 20 teatrarna var 11 belägna i Stockholm, 1 i Uppsala, 1 i Kristianstad, 3 i Malmö, 1 i Helsingborg och 3 i Göteborg. Av de 20 teatrarna upphörde 7 efter hand med utskänkningen. Under andra halvåret 1968 begagnades utskänkningstillståndet vid enbart 13 teatrar. Vid dessa utskänktes under andra halvåret 1968 spritdrycker för 279 948 kronor, vin för 60 345 kronor, starköl för 21 961 kronor och övriga drycker för tillsammans 89 529 kronor. Motsvarande antal sålda biljetter var 618 040.

Samtliga 13 teatrar har utskänkt spritdrycker. Alla utom två har därutöver utskänkt vin men endast sex har utskänkt starköl. Utskänkning av annat än rusdrycker redovisas av alla teatrar utom två.

Det kan härav beräknas att per 100 försålda biljetter utskänktes i genomsnitt spritdrycker för 45 kronor, vin för 10 kronor och starköl för 4 kronor. Utskänkningen av övriga drycker motsvarade 14 kronor per 100 biljetter. Teaterutskänkningen har alltså på det hela taget haft ganska begränsad omfattning.

I skrivelser till utskänkningsintendenterna 2.1.1968 och 3.2.1969 begärde kontrollstyrelsen sammanfattande rapporter över vad som iakttagits rörande bl. a. utskänkningen i teaterfoajéerna. Därav framgår bl. a. följande.

Det sortiment av olika drinkar o. d. som tillhandahölls var i allmänhet ganska begränsat. Prissättningen synes i allmänhet ha anslutit sig till toppriserna på restaurangerna, inberäknat servisavgiften. I teaterfoajéerna debiterades nämligen ingen servisavgift, utan denna var inkalkylerad i priset.

Serveringen har i allmänhet skett över bardisk. Det förekom i åtminstone två fall att serveringen var uppdelad på en disk för alkoholhaltiga drinkar och en annan för alkoholfria drycker. Det kan ifrågasättas om det alkoholfria alternativ till de starkare dryckerna, som alltid skall finnas, i dessa fall tillhandahölls på ett fullt godtagbart sätt. Utrymmet i foajéerna var i de flesta fall begränsat, och då publiken merendels uppehöll sig stående i foajén, kunde det vid stark tillströmning av gäster vara svårt för bartendern och hans medhjälpare att se vem som till slut konsumerade de utlämnade drinkarna, nämligen i de fall då en person i ett sällskap hämtade varor åt övriga i sällskapet. Det framhålls å andra sidan att teaterpublikens medelålder är relativt hög och att den korta utskänkningstiden knappast medger servering och förtäring av mer än ett glas per person.

På en teater har det förekommit att skådespelare från scenen animerat publiken att i pausen besöka drinkbaren.

Samtliga sju av verksamheten berörda intendenter och biträdande intendenter för utskänkningsärenden (inom fyra distrikt) uttalar att några missförhållanden vid själva utskänkningen inte har förekommit. Intresset för denna utskänkningsform har i stort sett varit ganska måttligt, och försäljningen har som ovan visats varit jämförelsevis obetydlig.

Beträffande värdet och behovet av denna utskänkning uttalar sig tre av de berörda sju intendenterna i negativ riktning. En intendent hyser med hänsyn till ungdomens alkoholvanor och tillvänjningsmöjligheter starka betänkligheter om lämpligheten av rusdrycksutskänkning i samband med teaterföreställning. Enligt en annan intendent är det onödigt att införa alkoholutskänkning i rent kulturella miljöer. En tredje intendent anser sådan utskänkning inte vara av behovet påkallad.

På förfrågan från kontrollstyrelsen har Svenska Teaterförbundet meddelat, att förbundet inte har något att erinra mot att den här ifrågavarande på försök beviljade tillståndsgivningen blir permanent. Man anser sig veta att försöket uppskattades av publiken och man har svårt att tänka sig att drinkservering under mellanakterna skulle ha några negativa effekter ur teatrarnas och de medverkandes synpunkt.

3.3 *Dryckesurvalet vid måltidsfri utskänkning*

Denna försöksverksamhet kom igång först mot slutet av 1967 och i några fall först i början av 1968 och pågick programenligt till 1968 års slut. Verksamheten bedrevs under 1968 vid omkring 400 restauranger med årsutskänkning av spritdrycker till allmänheten, medan ett 30-tal bedrev försök med måltidsfri spritutskänkning med bibehållet villkor för dryckesurval. Vid övriga drygt 300 restauranger av detta slag gällde alltjämt måltidstvång vid utskänkning av spritdrycker. I den första gruppen av restauranger – med försök beträffande dryckesurval – återfinns bl. a. restaurangerna i de större städerna. Denna grupp har därför en betydande övervikt om man ser till mängden utskänkta spritdrycker.

I ovannämnda skrivelser till intendenterna för utskänkningsärenden anmodade kontrollstyrelsen dessa att avge en sammanfat-

tande rapport om sina under försökstiden gjorda iakttagelser. Styrelsen anhöll därvid om ett särskilt uttalande rörande föreliggande möjligheter till övervakning av att exempelvis vodka inte utskänks utan samband med måltid.

Härmed syftade styrelsen närmast på vissa populära drinkar med vodka som en av ingredienserna. Vodka är nämligen ett okryddat brännvin och får följaktligen normalt inte serveras annat än i samband med måltid.

Av de inkomna svaren framgår nästan enstämmigt att ifrågavarande utskänkning inte medfört några som helst problem i fråga om ordning, nykterhet eller trevnad på restaurangerna. Det låter sig inte avgöra vilken omfattning denna utskänkning fått, men efterfrågan har av allt att döma varit ringa. Det förefaller även som om restauratörerna inte alltid begagnat sig av rätten att utskänka brännvin utan samband med måltid.

Intendenterna synes också vara eniga i sin uppfattning om att tillämpningen av de regler som gäller för den måltidsfria utskänkningen är svår att övervaka. Detta gäller särskilt begränsningen av dryckesurvalet.

Statens offentliga utredningar 1971

Kronologisk förteckning

1. SOU 71. Handbok för det officiella utredningstrycket. Beckman. Fi.
2. Post- och Inrikes Tidningar. Norstedt & Söner. Ju.
3. Veterinärdistriktsindelningen, m m. Svenska Reproduktions AB. Jo.
4. Kommmunala val. Esselte. C.
5. Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet. Bilaga 2. Esselte. Fi.
6. Ny sjömanslag. Esselte. K.
7. Finansiella tillväxtaspekter 1960—1975. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 4. Esselte. Fi.
8. Arbetskraftsresurserna 1965—1990. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 1. Esselte. Fi.
9. Större företags offentliga redovisning. Esselte. Fi.
10. Snatteri. Berlingska Boktryckeriet, Lund. Ju.
11. Ett nytt bilregister. Göteborgs Offsetryckeri AB. K.
12. Miljövården i Sverige under 70-talet. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 8. Esselte. Fi.
13. Utvecklingstendenser inom offentlig sektor. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 6. Esselte. Fi.
14. Varuhandeln fram till 1975. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 3. Esselte. Fi.
15. Förslag till aktiebolagslag m.m. Tryckeribolaget. Ju.
16. Regional utveckling och planering. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 7. Esselte. Fi.
17. Malm — Jord — Vatten. Svenska Reproduktions AB. I.
18. Mått och vikt. Norstedt & Söner. Fi.
19. Familjepensionsfrågor m.m. Berlingska Boktryckeriet, Lund. S.
20. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Betänkande I. Norstedt & Söner. K.
21. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga A. Norstedt & Söner. K.
22. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga B. Norstedt & Söner. K.
23. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Register m.m. Norstedt & Söner. K.
24. Vuxenpedagogisk forskning och utbildning. Berlingska Boktryckeriet, Lund. U.
25. Boendeservice 3. Kommunstudien. Esselte. In.
26. Boendeservice 4. Projektstudien. Esselte. In.
27. Boendeservice 5. Totalkostnadsstudien. Esselte. In.
28. Boendeservice 6. Strukturstudien. Esselte. In.
29. Kyrkan kostar. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
30. Sjömanspension. Göteborgs Offsettryckeri AB. K.
31. Den svenska betalningsbalansstatistiken. Esselte. Fi.
32. Valutareserven och utrikeshandelns finansiella struktur. Bilaga till Den svenska betalningsbalansstatistiken. Esselte. Fi.
33. Fri affärstid. Göteborgs Offsettryckeri AB. H.
34. Lastbil och Taxi. Beckman. K.
35. Den fria rörligheten för personer inom EEC. Esselte. In.
36. Produktionsresurser för tv och radio i utbildningen. Esselte. U.
37. Konsumentpolitik-riktlinjer och organisation. Tryckeribolaget. H.
38. Särskilda tandvårdsanordningar för vissa patientgrupper. Göteborgs Offsettryckeri AB. S.
39. Den svenska köpkraftsfördelningen 1967. Berlingska Boktryckeriet, Lund. In.
40. Export och import 1971—1975. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 5. Esselte. Fi.
41. Ny domstolsadministration. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
42. Försäkring och annat kontant stöd vid arbetslöshet. Esselte. In.
43. Arbetskraftens sturktur och dimensioner. Esselte. In.
44. Bilagor till KSA-utredningens betänkande. Esselte. In.
45. Utsökningsrätt XI. Norstedt & Söner. Ju.
46. Teknisk översyn av kapitalbeskattningen. Norstedt & Söner. Fi.
47. Psykologiska urvalsmetoder inom statsförvaltningen. Göteborgs Offsettryckeri AB. Fi.
48. Personurval med hjälp av psykologiska undersökningar. Göteborgs Offsettryckeri AB. Fi.
49. Unga lagöverträdare I. Esselte. Ju.
50. Räddningstjänst. Göteborgs Offsettryckeri AB. C.
51. Invandrarutredningen I. Göteborgs Offsettryckeri AB. In.
52. Byggandets industrialisering. Beckman. In.
53. Lärarnas arbete. En statistisk arbetstidsstudie. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
54. Lärarnas arbete. Bilaga I. Tekniska rapporter. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
55. Lärarnas arbete. Bilaga II. Tabeller. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
56. Handräckning inom försvaret. Esselte. Fö.
57. Utbildning av vissa värnpliktiga i stabstjänst. Esselte. Fö.
58. Rätten till abort. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
59. Högsta domstolens kansli. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
60. Universitetsstudier utan examen. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
61. Val av utbildning och yrke. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
62. Högre utbildning och arbetsmarknad. Göteborgs Offsettryckeri AB. U.
63. Vintersjöfart. Beckman. K.
64. Sanering I. Esselte. In.
65. Sanering II. Bilagor. Esselte. In.
66. Mellanölsfrågan. Göteborgs Offsettryckeri AB. Fi.
67. Ränteomfördelning och vinstutdelning. Göteborgs Offsettryckeri AB. In.
68. Läkartjänster. Göteborgs Offsettryckeri AB. S.
69. Näringspolitiken — ny verksorganisation. Göteborgs Offsettryckeri AB. H.
70. Plan och prognos. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 9. Esselte. Fi.
71. Bokskogens bevarande. Svenska Reproduktions AB. Jo.
72. Maskinell teknik vid de allmänna valen. Göteborgs Offsettryckeri AB. Ju.
73. Fonogrammen i musiklivet. Esselte. U.
74. Kriminalvård i anstalt. Esselte. Ju.
75. Fysisk riksplanering. Esselte. C.
76. Offentligt biträde och kostnadsersättning i förvaltningsärenden. Göteborgs Offsettryckeri. AB. Ju.
77. Svenska folkets alkoholvanor. Esselte. Fi.

Anm. Om särskild tryckort ej anges är tryckorten Stockholm.

Statens offentliga utredningar 1971

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Post- och Inrikes Tidningar. [2]
Snatteri. [10]
Förslag till aktiebolagslag m.m. [15]
Ny domstolsadministration. [41]
Utsökningsrätt XI. [45]
Unga lagöverträdare I. [49]
Rätten till abort. [58]
Högsta domstolens kansli. [59]
Maskinell teknik vid de allmänna valen. [72]
Kriminalvård i anstalt. [74]
Offentligt biträde och kostnadsersättning i förvaltningsärenden. [76]

Socialdepartementet

Familjepensionsfrågor m.m. [19]
Särskilda tandvårdsanordningar för vissa patientgrupper. [38]
Läkartjänster. [68]

Försvarsdepartementet

Utredningen om handräckningsvärnpliktiga. 1. Handräckning inom försvaret. [56] 2. Utbildning av vissa värnpliktiga i stabstjänst. [57]

Kommunikationsdepartementet

Ny sjömanslag. [6]
Ett nytt bilregister. [11]
Utredningen angående befordran av farligt gods på väg m.m. 1. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Betänkande I. [20] 2. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga A. [21] 3. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Bilaga B. [22] 4. Europeisk överenskommelse om internationell transport av farligt gods på väg. (ADR) Register m.m. [23]
Sjömanspension. [30]
Lastbil och Taxi. [34]
Vintersjöfart. [63]

Finansdepartementet

SOU 71. Handbok för det officiella utredningstrycket. [1]
1970 års långtidsutredning. 1. Svensk industri under 70-talet med utblick mot 80-talet. Bilaga 2. [5] 2. Finansiella tillväxtaspekter 1960—1975. Bilaga 4. [7] 3. Arbetskraftsresurserna 1965—1990. Bilaga 1. [8] 4. Miljövården i Sverige under 70-talet. Bilaga 8. [12] 5. Utvecklingstendenser inom offentlig sektor. Bilaga 6. [13] 6. Varuhandeln fram till 1975. Bilaga 3. [14] 7. Regional utveckling och planering. Bilaga 7. [16] 8. Export och import 1971—1975. Bilaga 5. [40] 9. Plan och prognos. 1970 års långtidsutredning. Bilaga 9. [70]
Större företags offentliga redovisning. [9]
Mått och vikt. [18]
Betalningsbalansutredningen. 1. Den svenska betalningsbalansstatistiken. [31] 2. Valutareserven och utrikeshandelns finansiella struktur. Bilaga. [32]
Teknisk översyn av kapitalbeskattningen. [46]
Testutredningen. 1. Psykologiska urvalsmetoder inom statsförvaltningen. [47] 2. Personurval med hjälp av psykologiska undersökningar. [48]
Mellanölsfrågan. [66]
Svenska folkets alkoholvanor. [77]

Utbildningsdepartementet

Vuxenpedagogisk forskning och utbildning. [24]
Kyrkan kostar. [29]
Produktionsresurser för tv och radio i utbildningen. [36]
Utredningen rörande lärarnas arbetsförhållanden. 1. Lärarnas arbete. En statistisk arbetstidsstudie [53] 2. Lärarnas arbete. Bilaga I. Tekniska rapporter. [54] 3. Lärarnas arbete. Bilaga II. Tabeller. [55]
1968 års utbildningsutredning. 1. Universitetsstuder utan examen. [60] 2. Val av utbildning och yrke. [61] 3. Högre utbildning och arbetsmarknad. [62]
Fonogrammen i musiklivet. [73]

Jordbruksdepartementet

Veterinärdistriktsindelningen, m m. [3]
Bokskogens bevarande. [71]

Handelsdepartementet

Fri affärstid. [33]
Konsumentpolitik — riktlinjer och organisation. [37]
Näringspolitiken — ny verksorganisation. [69]

Inrikesdepartementet

Servicekommittén. 1. Boendeservice 3. Kommunsudien. [25] 2. Boendeservice 4. Projektstudien. [26] 3. Boendeservice 5. Totalkostnadsstudien. [27] 4. Boendeservice 6. Strukturstudien. [28]
Den fria rörligheten för personer inom EEC. [35]
Den svenska köpkraftsfördelningen 1967. [39]
KSA-utredningen. 1. Försäkring och annat kontant stöd vid arbetslöshet. [42] 2. Arbetskraftens struktur och dimensioner. [43] 3. Bilagor till KSA-utredningens betänkande. [44]
Invandrarutredningen I. [51]
Byggandets industrialisering. [52]
Saneringsutredningen. 1. Sanering I. [64] 2. Sanering II. Bilagor. [65]
Ränteomfördelning. och vinstutdelning. [67]

Civildepartementet

Kommunala val. [4]
Räddningstjänst. [50]
Fysisk riksplanering. [75]

Industridepartementet

Malm — Jord — Vatten. [17]

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

Nordisk udredningsserie (Nu) 1971

Kronologisk förteckning

1. Forskning med relation till utbildning för åldersklasserna 16—19 år.
2. Harmonisering av matematikundervisningen i årskurs 1—6 i de nordiska länderna.
3. Konsument- och marknadsföringsfrågor.
4. Nordiska transportproblem.
5. Nordiska ministerrådets arbetsformer.

Allmänna Förlaget

ISBN 91-38-00019-9

ESSELTE TRYCK, STHLM 71